

RAZPRAVE FF

Marko Krevs

Zaznave ljubljanskih sosesk

Zaznave ljubljanskih sosesk

Zbirka: Razprave FF (ISSN 2335-3333, e-ISSN 2712-3820)

Avtor: Marko Krevs

Recenzenta: Peter Kumer, Simon Kerma

Kartografija: Marko Krevs, Tinkara Mazej

Fotografija na naslovnici: Veronika Burger, Boštjan Burger

Lektura: Tina Škrajnar Petrovič

Prevod povzetka: Mateja Petan

Tehnično urejanje in prelom: Irena Hvala

Založila: Založba Univerze v Ljubljani

Za založbo: Gregor Majdič, rektor Univerze v Ljubljani

Izdala: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani

Za izdajatelja: Mojca Schlamberger Brezar, dekanja Filozofske fakultete

Oblikovna zasnova zbirke: Lavoslava Benčič

Tisk: Birografika Bori, d. o. o.

Ljubljana, 2024

Prva izdaja

Naklada: 150

Cena: 19,90 EUR

To delo je ponujeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva-Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna licenca (izjema so fotografije). / This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (except photographs).

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije v okviru Javnega razpisa za sofinanciranje izdajanja znanstvenih monografij.

Prva e-izdaja. Publikacija je v digitalni obliki prosto dostopna na <https://ebooks.uni-lj.si/ZalozbaUL>
DOI: 10.4312/9789612972776

Kataložna zapisa o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

Tiskana knjiga

COBISS.SI-ID=188181763

ISBN 978-961-297-278-3

E-knjiga

COBISS.SI-ID=188121347

ISBN 978-961-297-277-6 (PDF)

Kazalo vsebine

Zahvale	5
1 Uvod	7
2 Teoretična izhodišča	11
2.1 Kraj in prostor	13
2.2 Soseska kot kraj	15
2.3 Zaznava kraja	21
2.3.1 Genius loci	22
2.3.2 Osebna zaznava kraja	23
2.3.3 Kolektivna zaznava kraja	35
2.3.4 Stališča o krajih	37
2.4 Ljubljana v raziskavah zaznav krajev	39
3 Metode, uporabljene v raziskavi	45
3.1 Opredelitev raziskovalnega pristopa	45
3.2 Območje in prostorske enote preučevanja	45
3.3 Merjenje zaznav sosesk	50
3.3.1 Delovna opredelitev zaznav krajev	53
3.3.2 Izvedba anketiranja	54
3.3.3 Kolektivna zaznava in stopnja zaznave soseske	58
3.3.4 Lokalna in nelokalna zaznava kraja	59
3.3.5 Ugotavljanje prostorskih podobnosti in razlik v stopnji zaznav sosesk	61
3.4 Preverjanje stabilnosti rezultatov raziskav skozi čas	62
3.5 Opazovanje spreminjanja stopnje zaznav z razdaljo med soseskami	63
3.6 Ocenjevanje prostorske avtokorelacije stopnje zaznav sosesk	64
3.7 Ugotavljanje izbranih značilnosti ljubljanskih sosesk	64
3.8 Analiza besedila za ugotavljanje prostorskih vzorcev izbranih stališč o soseskah	70
3.9 Zaznavni tipi sosesk	71
3.10 Povezanost kolektivnih zaznav sosesk z izbranimi značilnostmi sosesk	72

4	Zaznave ljubljanskih sosek	75
4.1	Topofilija – priljubljene ljubljanske soseke	75
4.2	Nepri ljubljenost ljubljanskih sosek	83
4.3	Topofobija – strah pred ljubljanskimi soseškami	91
4.4	Stabilnost rezultatov med izvedbami raziskav.	98
4.5	Lokalne, notranje zaznave ljubljanskih sosek.	101
4.6	Nelokalne, zunanje zaznave ljubljanskih sosek.	108
4.7	Vpliv oddaljenosti ocenjevalca na stopnjo zaznave soseke	110
4.7.1	Kako daleč od domače soseke sežejo zaznave sosek?	110
4.7.2	Prostorska avtokorelacija stopnje zaznave sosek	112
4.8	Nekraji med ljubljanskimi soseškami?	113
4.9	Kako udeleženci raziskave utemeljujejo lastne zaznave ljubljanskih sosek?	114
4.9.1	Utemeljitev priljubljenosti sosek	115
4.9.2	Utemeljitev nepri ljubljenosti sosek	121
4.9.3	Utemeljitev strahu pred soseškami	126
4.10	Zaznavna tipologija ljubljanskih sosek	128
4.11	Primerjanje zaznav in značilnosti sosek	138
5	Razprava in zaključek	159
	Povzetek	177
	Summary	185
	Viri in literatura	193
	Seznam preglednic	205
	Seznam slik	207
	Stvarno kazalo	211

Ni soseske, v kateri ne bi prebivala.
Anketiranka v raziskavi

Ljudje smo vrsta, ki ustvarja in ljubi kraje.
Alastair Bonnett

*Biti človek je živeti v svetu, napolnjenem s pomembnimi kraji,
biti človek pomeni imeti in poznati svoj kraj.*
Edward Relph

Zahvale

Prva zahvala je namenjena več kot 10.000 anonimnim Ljubljancem, ki so se odzvali vabilu k sodelovanju v raziskavi in nam zaupali svoje zaznave ljubljanskih sosesk. Obenem se opravičujem vsem med njimi, ki so izrazili zanimanje za ogled rezultatov – nekateri so morali res dolgo čakati na pripravo te knjige. Brez intenzivne vključitve študentov v terensko zbiranje podatkov raziskava ne bi bila mogoča, zato iskrena zahvala tistim študentom prvih in občasno tudi tretjih letnikov geografije na ljubljanski univerzi v obdobju med letoma 2001 in 2023, ki so vestno in zavzeto opravili terensko delo in obenem s tem pridobivali prve praktične raziskovalne izkušnje. Alešu Veršiču z Ministrstva za javno upravo, Neli Komar Novak in Iztoku Snoju s Finančne uprave Republike Slovenije hvala za izdatno in potrpežljivo podporo pri pridobivanju prostorsko podrobnih podatkov o dohodnini, ki so omogočili osvetlitev pomembne objektivne okoliščine zaznavanja sosesk. Boštjanu Roglju hvala za nesebično posredovanje urejenih podatkov o volilnih rezultatih iz leta 2022, ki so se prav tako izkazali kot zanimiva razsežnost razmišljanj o preučevani tematiki. Kartografki Tinkari Mazej hvala za potrpežljivo prenašanje časovnih pritiskov in vestno predelavo mojih polizdelkov v slike, ki so v knjigi. Boštjanu Burgerju hvala za prijazen odziv na prošnjo za sliko na naslovnici knjige, saj mi je nekaj primernih fotografij iz Virtualne galerije Ljubljana 2020 (ki je nastala v soavtorstvu Veronike in Boštjana Burgerja) pripravil in poslal med pakiranjem prtljage za odhod v tujino. Hvala recenzentoma za požrtvovalen prevzem nehvaležne naloge in spodbudne misli o objavi knjige.

Za ponovitve izvajanja raziskave na dve do štiri leta je bilo dovolj radovednosti in vztrajnosti. Pisanje knjige pa je ostajalo le pri kupu zapiskov. Odločilne so bile tri spodbude. John Eyles je opazil prvo objavo raziskave o zaznavah ljubljanskih sosesk in me povabil v Kanado k sodelovanju pri pisanju knjige na temo čutenja krajev leta 2007. Tudi soavtor pravkar omenjene knjige Edward Relph je nadaljevanje raziskovanja spodbudil s svojimi izzivalnimi, a očitno tudi spodbudnimi kritikami. Odločilno, da sem končno za dovolj dolgo sedel pred računalnik in dokončal nekajkrat začeto pisanje, pa je bilo Matejino negodovanje, zakaj knjiga še ni napisana. Vsem iskrena hvala!

1 Uvod

Zaznave krajev so zanimiv predmet raziskovanja. Po eni strani raziskovalce in tudi bralce upravičeno obhajajo dvomi o tem, ali imajo prebivalci nekega območja sploh izoblikovane tovrstne zaznave, ali vedo, o katerih krajih jih povprašujemo in koliko lahko torej sporočilom, ki jih prebivalci izoblikujejo o krajih, sploh verjamemo. Po drugi strani pa lahko posameznik iz lastnih izkušenj ugotovi, da imajo njegove zaznave krajev izredno pomembno vlogo pri tem, kako kraje vrednoti, na primer ali bi tam stanoval, šel tja preživljati prosti čas, se jim zaradi občutka nelagodja raje izognil, morda celo, kolikšne cene nepremičnin bi tam pričakoval. Na podlagi zaznav torej izoblikuje svoje prostorske odločitve in ravnanje (vedenje). Poznavanje zaznav se tako zdi pomembna informacija, vredna raziskovanja – tudi tega, predstavljenega v knjigi.

Gradivo, ki smo ga zbrali in uporabili v raziskavi, so stališča, ki so jih na podlagi svojih miselnih podob o ljubljanskih soseskah posredovali številni Ljubljančani. Leta 2001 smo poskusili uresničiti zamisel o izdelavi zemljevidov topofilije in topofobije v Ljubljani. To nekoliko poenostavljeno pomeni zemljevidov tistih krajev v Ljubljani, ki jih imajo prebivalci radi, in nepriljubljenih krajev, ki se jih prebivalci izogibajo ali celo bojijo. Želeli smo narediti tematske zemljevide, ki pokrivajo celotno območje Mestne občine Ljubljana in temeljijo na stališčih prebivalcev z vseh predelov preučevanega območja. Prvi rezultati so nam pokazali, da je naloga izvedljiva, ob njenem izvajanju pa so se nam odpirala nova vprašanja. Tako smo raziskavo ponovili še v letih 2004, 2006, 2009, 2011, 2015, 2018 in 2023. Naše delo ni ostalo osredotočeno zgolj na izdelavo zemljevidov. Nastala je zbirka dragocenih podatkov, katere nastanek, analize in razlage predstavljamo v knjigi.

Namen raziskave je bil preučiti prostorske razlike v zaznavah ljubljanskih sosesk, ki so jih v preučevanem obdobju med letoma 2001 in 2023 s svojimi stališči izrazili prebivalci Mestne občine Ljubljana. V knjigi se v resnici osredotočimo predvsem na prostorski vidik opazovanja zaznav krajev, precej manj pozornosti namenimo njihovemu časovnemu spreminjanju. Zaradi težnje po predstavitvi celote smo v velikem delu knjige žrtvovali številne podrobnosti. Občutljivo tematiko torej obravnavamo na način, ki ni vedno občutljiv na podrobnosti. Edino večje odstopanje od posploševalnega

načina je v poglavju 4.9, kjer si od blizu ogledamo izbrane zaznave in stališča posameznikov.

Kljub kvantificiranju podatkov smo v precejšnji meri omejili uporabo statističnega preverjanja domnev. Namesto statistične značilnosti smo v veliki večini podatkov in rezultatov analiz iskali močne signale. Zanimale so nas velike razlike med soseskami, velike spremembe v času, močne korelacijske povezave. V statističnem jeziku bi rekli, da smo rezultate opazovali z vidika velikosti učinka. Kot smo že omenili, smo šli s takšnim pristopom celo tako daleč, da smo del analiz izvedli na celotni zbirki podatkov, za obdobje 2001–2023, s čimer smo časovne spremembe obravnavali kot del splošne spremenljivosti v podatkih. Na več načinov smo torej težili k razkrivanju splošnejših in trajnejših spoznanj o zaznavah ljubljanskih sosesk. To nikakor ne pomeni, da nas podrobnejša prostorska, časovna in vsebinska obravnava ne zanimajo, vendar smo jim v knjigi namenili manj pozornosti.

Gradivo o zaznavah sosesk predstavlja pomemben rezultat raziskave. Zato smo v knjigi vpogledom v same podatke namenili nekoliko več prostora, kot bi bilo treba zgolj za predstavitev raziskovalnih rezultatov. Poleg predstavitve podatkov s številnimi orodji, med njimi statističnimi, kartografskimi in drugimi geoinformacijskimi, smo iskali argumente za odgovore na naslednja raziskovalna vprašanja.

- Ali anketirani prepoznajo soseske, kakšne opredelimo v raziskavi? (V1)
- Kolikšne so razlike v stopnji zaznav med ljubljanskimi soseskami? (V2)
- Ali se prostorska porazdelitev stopnje zaznav sosesk z leti spreminja? (V3a) Kolikšna je časovna stabilnost stopnje zaznav sosesk? (V3b) Na katerih območjih se je stopnja zaznav s časom bolj spreminjala? (V3c)
- Ali obstajajo velike razlike med notranjimi in zunanji zaznavami sosesk? (V4a) Ali bližina soseske pomembno vpliva na stopnjo njenega zaznavanja (ali obstaja prostorska avtokorelacija v stopnji zaznav sosesk)? (V4b) Kako se zaznave sosesk spreminjajo z oddaljenostjo od ocenjevalca? (V4c)
- Ali so tudi med soseskami nekraji?¹ (V5)

1 Pojem nekraj je opredeljen v poglavju 2.3.2 Osebna zaznava kraja.

- Ali je mogoče iz opisnih stališč posameznikov ugotavljati prostorsko porazdelitev zaznav sosesk? (V6a) Ali je zaznava soseske kot »doma« pogostejša na obmestnih območjih? (V6b)
- Ali zaznavni tipi sosesk prispevajo k razumevanju geografije zaznav krajev v Ljubljani? (V7)
- Ali je prostorska porazdelitev zaznav povezana z izbranimi značilnostmi sosesk? (V8)

Oznake vprašanj (v oklepajih) smo uporabili v nadaljnjem besedilu in na metodološki shemi (Slika 4). Vsebina knjige je organizirana v naslednje vsebinske sklope.

- Pregled temeljnih teoretičnih izhodišč raziskave, zlasti s področja zaznave krajev, ter utemeljitev pojma soseska, ki nekoliko odstopa od običajne rabe.
- Kritična predstavitev uporabljenih raziskovalnih metod, vključno z zbiranjem podatkov o zaznavah ljubljanskih sosesk, različnimi analizami, razlagami in predstavitvami zbranega gradiva. Med metodami smo posebno pozornost namenili ločevanju med zaznavami posameznikov in kolektivnimi (prostorsko agregiranimi) zaznavami, kazalcem stopnje zaznav sosesk, preučevanju utemeljitev stališč o soseskah ter zaznavni tipologiji sosesk.
- Predstavitev glavnih rezultatov o zaznavah ljubljanskih sosesk po posameznih izvedbah raziskave ter za celotno preučevano obdobje. Primerjanje spoznanj o zaznavah z »dejstvi« o izbranih značilnostih naravnega in družbenega okolja v soseskah, metodološkim premislekom ter teoretičnimi izhodišči.
- Razprava in poskus sinteznih odgovorov na raziskovalna vprašanja.

V uvodu opozarjamo na dve terminološki odločitvi, ki smo jima sledili v nadaljnjem besedilu, o pojmu zaznava kraja ter o poimenovanju območja raziskave.

Prevajanje pojma *sense of place* v slovenščino je precej različno.² Morda bi bil ustrezen prevod osrednjega pojma celotne raziskave **čutenje** ali **občutenje**

2 Vranješ (2008) na primer pojem prevede v izkustvo ali občutje kraja, Udir Mišič in Podnar (2013) kot identiteto ali izkustvo kraja, Kerma (2018) kot smisel prostora ali izkustvo kraja, Muršič, Bajič in Abram (2022) ter Rogelj (2023) kot občutek kraja.

kraja. Odločili smo se, da v knjigi vendarle uporabljamo pojem **zaznavanje kraja** oziroma za rezultat zaznavanja pojem **zaznava kraja**.³ Razlog je predvsem v izogibanju morebitni zavajajoči konotaciji v slovenščini, ki bi pojem čutenje preveč neposredno povezoval (samo) s čutnim zaznavanjem in čustvi. Kot smo razjasnili v teoretičnih izhodiščih, oba pojma poleg čutne zaznave in čustev vključujeta tudi druge dejavnike zaznave.

V knjigi velikokrat omenimo Ljubljano. V raziskavi je to dosledno pomenilo Mestno občino Ljubljana, tudi če je zapisano v drugih oblikah, na primer ljubljanske soseske ali ljubljansko prebivalstvo. Če pa se omemba navezuje na literaturo ali širša razmišljanja o obravnavani problematiki, Ljubljana kot kraj lahko pomeni naselje, občino, urbano regijo ali celo osebno naslovljeni del mesta (v smislu »moja Ljubljana«), kar je treba razbrati iz konteksta.

3 V slovenskem jeziku zaznava kraja lahko pomeni proces oziroma trenutno stanje procesa zaznavanja ali rezultat zaznavanja. Pomen je treba ugotoviti iz konteksta.

2 Teoretična izhodišča

Pretežni del teoretičnih izhodišč izvira iz časa začetkov izvajanja raziskave leta 2001. V knjigi smo jih sicer nadgradili z nekaj novejšimi spoznanji in pogledi, na katere smo se naslonili v razlagah rezultatov in razpravi, a zasnova raziskave in uporabljena metodologija se ves čas izvajanja nista bistveno spreminjali.

Namesto sledenju izbrani (eni) raziskovalni paradigmi smo povezali več pristopov in s tem tudi več metod in načinov razlag, z namenom, da zberemo argumente za odgovore na različna raziskovalna vprašanja. Uporabili smo neobičajen eklektični⁴ način povezovanja elementov humanistične geografije, vedenjske (behavioristične) geografije in »klasične« pozitivistične geografije oziroma »prostorske znanosti«.

Humanistično-geografska in **fenomenološko-geografska** izhodišča so povezana z opredeljevanjem in razlago predmeta preučevanja, zaznavanjem kraja ter s pozornostjo, ki jo namenimo preučitvi opisno, besedilno podanih stališč posameznikov.

Humanistična geografija se osredotoča na kraje namesto na abstrakten prostor. Podobno kot je bila vztrajna zapostavljenost subjektivnega v prostorskih vedah, je bilo tudi s preučevanjem krajev. Ti so bili obravnavani kot zgolj posebni primeri splošnih pojavov in procesov, ki jih določajo splošne zakonitosti v prostoru. V prostorski znanosti so kraje obravnavali kot šum, motnjo, ki odstopa od bolj gladko, po nekih zakonitostih potekajočega normativnega modela (Holloway, Hubbard, 2001, 11). V humanistični geografiji je ta logika prostorske znanosti obrnjena na glavo, saj se popolnoma posveti krajem, ki jim človek pripisuje različne pomene. Kot opišeta Holloway in Hubbard (2001, 72), človek s tem kraje osmisli, jih naredi za svoje. Osmišljeni kraji postanejo del tega, kar smo, načina, kako razumemo sebe, postanejo globok in kompleksen del našega doživljanja sveta. Tako igrajo pomembno vlogo pri oblikovanju človekove identitete. Med temeljnimi deli s področja humanistične geografije, ki so najbolj vplivala na tematiko

4 Tako je na primer Hall (1998) poimenoval kompleksne pristope v urbani geografiji, ki so se začeli pojavljati zaradi pomanjkanja prevladujočih raziskovalnih paradigem. Morda pa je bil še pomembnejši razlog od pomanjkanja paradigem njihova togost in nezmožnost odgovarjanja na nekatera zanimiva raziskovalna vprašanja – kot je bilo v primeru naše raziskave.

in pojmovni okvir naše raziskave, sta Yi-Fu Tuanovi *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes and values* (1974a) in *Space and Place* (1977) ter *Place and placelessness* Edwarda Relpha (1976).

Behavioristični elementi so prisotni v terminologiji in delno v empiričnem pristopu, z opazovanjem zaznav kraja in s tem tudi merjenjem izbranih delov »miselnih podob«, ki so si jih udeleženi v raziskavi zgradili o ljubljanskih soseskah.

V jedru naše raziskave je subjektivno zaznavanje krajev, ki je bilo do 60. let 20. stoletja v geografiji in sorodnih vedah, tudi v prostorskem načrtovanju, le obrobna tema in ne predmet resnega znanstvenega raziskovanja. Med tistimi, ki so sprožili proces spreminjanja odnosa do pomembnosti in tudi uporabnosti subjektivnih mnenj v prostorskih vedah, je morda najpogosteje omenjan mestni načrtovalec Kevin Lynch (1960). Ne le z akademskim pogumom, tudi s tehniko miselnega kartiranja in napotki za prostorske načrtovalce, kako takšne miselne zemljevide uporabljati v praksi, je pomembno vplival na razvoj vedenjske (behavioristične) geografije. Slednja predstavlja eno od pomembnih izhodišč in opor v naši raziskavi. V vedenjski geografiji krajev ne gledamo kot izključno fizičnih, resničnih objektov, ki jih vsi posamezniki zaznavajo in razumejo na enak način. Vsak posameznik ima enkratno razumevanje svoje okolice (Holloway, Hubbard, 2001, 8). S takšnim razmišljanjem se vedenjska geografija približa fenomenološkemu pogledu. Na izvedbeni ravni pa še vedno uporablja pozitivistični pristop, je torej vezni člen med obema paradigama.

Elementi prostorske znanosti se pokažejo že v težnji, da s soseskami kot kraji »pokrijemo« celotno območje opazovanja, Mestno občino Ljubljana. Pozitivistični pristop je opazen tudi v pretvarjanju stališč posameznikov v količine, kvantifikaciji, »objektivizaciji subjektivnih stališč«, analizi teh podatkov s statističnimi metodami ter iskanjem prostorskih vzorcev in posplošljivih geografskih spoznanj o zaznavanju ljubljanskih sosesk. Pozitivistične metode torej uporabimo za preučevanje pojavnosti, ki je po Relphovem mnenju (2008, 35) »nedostopen statističnim analizam«.

V nadaljevanju si oglejmo temeljne pojme. Najprej predstavimo razumevanje pojma kraj in njegovo razmerje do pojma prostor. Nato opredelimo pojem soseska ter različne poglede na njen pomen za prebivalce. Pojmovanje

sosesk ima velik vpliv na metodologijo v naši raziskavi, v kateri opazujemo zaznavanje sosesk kot krajev. Sledi pregled pojmov, ki se navezujejo na zaznavo krajev. V četrtem delu teoretičnih izhodišč predstavimo kratek pregled izbranih del o zaznavanju krajev v Ljubljani.

2.1 Kraj in prostor

Pojma kraj (ang. *place*) in prostor (ang. *space*) sta temeljito obravnavana v literaturi (na primer Relph, 1976; 2008; Tuan, 1977; Hagget, 1995; Casey, 1997; Malpas, 1999; 2006; Creswell, 2004), zato na tem mestu poudarimo le temeljne pomenske razlike. **Prostor** povezujemo z nevtralno, abstraktno podlago, namišljeno mrežo (ki jo na primer ponazarja koordinatni sistem, geometrija), na kateri so razprostrti pojavi na Zemljinem površju. T. i. prostorska znanost (ang. *spatial science*) teži k posploševanju, iskanju splošnih zakonitosti prostorske razmestitve pojavov. V ta namen uporablja kvantitativne metode, modeliranje, torej pristope, ki so v času t. i. kvantitativne revolucije v znanosti veljali kot dokaz znanstvenosti raziskovanja. Obenem sta razumevanje pojma prostor in način obravnave pojavov v pozitivistični geografiji in s tem tudi v prostorski znanosti globoko povezana s kartografijo (Johnston in Sidaway, 2016).

Ti pogledi in pristopi, tudi uporaba pojma prostor, nikakor niso zamrli. Danes še vedno predstavljajo pomemben temelj fizične in dela družbene geografije, a tudi sodobnih področij, ki se hitro razvijajo, na primer geografske informacijske znanosti, daljinskega zaznavanja, digitalne kartografije, prometne navigacije in geoinformacijsko podprtega prostorskega načrtovanja. Pojmovanje prostora ostaja pomembno tudi za posameznikovo dojetje sveta, saj je podlaga za razumevanje in uporabo prostorskih relacij, na primer oddaljenosti in bližine, sosednosti, smeri, razsežnosti (površine, prostornine).

V družbenih in humanističnih vedah, tudi v družbeni geografiji, pa je bilo takšno pojmovanje prostora pogosto preveč omejujoče. Kritike (glej na primer Holloway, Hubbard, 2001; Relph, 2002) so poudarjale togo, statično, premalo razsežnostno obravnavo prostora, obenem pa tudi pretirano poenostavljeno obravnavo ljudi kot zabožnikov⁵ z opredeljeno vsebino

⁵ Analogija, ki jo tu uporabimo, je v družboslovju sicer pogostejša v kritikah pojmovanj prostora, razdeljenega na jasno razmejene »zabožnike« za družbeno vsebino.

in značilnostmi, ki sestavljajo tokove, prispevajo h gostotam, opravljajo medsebojne odnose v prostoru. Z drugimi besedami, človeka v prostorsko-znanstvenem kontekstu niso obravnavali kot dejavnega, ustvarjalnega, čustvenega bitja. Te kritike so morda marsikdaj pretirano karikirane, zavestno odvrtačajo pogled od procesov, ki v prostoru v nekem merilu potekajo na načine, ki jih prostorska znanost zelo uspešno opiše in pojasni. A vendarle je sporočilo teh kritik tudi prepričljivo. S kvantitativnimi modeli in geometrijskim prostorom nekaterih pojavov ni mogoče uspešno nasloviti, izmeriti in pojasniti.

Kraj (ang. *place*) je določen del Zemljinega površja, ki ni nevtralen, ampak konkreten, poseben, enkraten. Pojem kraj, kakor ga pojmuje humanistična geografija, nima velikostne omejitve. Nanaša se lahko na primer na klopco v parku, otroško sobo, dom, ulico, sosesko ali na večja območja, kot so naselje, regija, država, Zemlja kot celota. Načeloma pojem lahko uporabljamo posplošeno, a šele ko ga uporabimo določno (ko s krajem na primer mislimo na določeno ulico in ne na katerokoli ulico), kraj dobi pravi pomen, identiteto, enkratnost, po katerih se razlikuje od drugih (Relph, 1976). Tudi po Malpasu (2006, 6) so le specifični kraji zares kraji. Michel Serres na svoj način sporoči pomen, ki ga ima konkreten kraj za človekovo bivanje: »Kje smo? Tukaj, v tem kraju« (2008, 277). Ta odtенок je za Relpha (2008, 36) tako pomemben, da pojem zaznava kraja (ki ga obravnavamo v nadaljevanju) zapisuje na splošen način, *sense of place*, zaznavanje konkretnega kraja pa v določni obliki, *sense of a place*.

V slovenski rabi je pojmovanje kraja ožje, nanaša se na naselje (Kladnik in sodelavci, 2005, 186), lahko tudi na manjše območje ali lokacijo. A zdi se, da bi se tudi v slovenščini raba pojma lahko približala širšemu pojmovanju, zlasti skozi strokovna oziroma znanstvena besedila iz različnih ved (na primer Krevs, 2004; Muršič, Bajič, Abram, 2022; Rogelj, 2023).

V humanistični, fenomenološki geografiji, a tudi v drugih strokah, ki se ukvarjajo s to tematiko, najdemo številne opredelitve pojma kraj. Od zelo preprostih, »kraj kot bližnji prostor« (Agarwal, 2005, 109), »kraj kot skuppek posameznikov, povezanih z nizom pogojnih odnosov« (Curry, 1998), do bolj abstraktnih, »kraj je varnost, prostor je svoboda« (Tuan, 1977, 3). Serres (2008, 247) zapiše, da »pri opredelitvi kraja običajno govorimo o

njegovih mejah, v resnici pa je kraj organiziran kot ... vozela, »kot živo telo«. Ekonomska geografinja Doreen Massey (1994, 121) je kraj opredelila kot izraz in presečišče družbenih relacij, ki delujejo tudi zunaj prostorskih meril. Opozorila je na fluidno, ne povsem zamejeno razumevanje krajev, ki »niso toliko omejena območja kot odprta in porozna omrežja družbenih relacij«. Identiteta kraja ima po Relphu (1976; 2008) tri med seboj povezane komponente: fizične značilnosti (tudi videz), dejavnosti (in funkcije) ter pomen (tudi simbole). To pomeni »tako otipljive kot neotipljive lastnosti okolja, ki so skozi naše doživljanje prostora med seboj nezdržljivo povezane« (Kac, 2010, 22). Za našo raziskavo pomemben pogled na pojem je dodal Harvey (1996, 293): kraj je družbeni konstrukt, prav tako kot prostor in čas.

2.2 Soseska kot kraj

Pojem soseske smo v naslovu knjige uporabili kot enega od mogočih poimenovanj predelov mesta, ki jih obravnavamo v raziskavi. Zgodnje pojmovanje mestne stanovanjske soseske največkrat povezujemo z mestnim načrtovalcem Perryjem (1929). Lawhon (2014) opiše Perryjev »koncept sosedске enote« kot:

sosesko s približno 5000 do 9000 prebivalci, v središču katere so šola, verski objekti in rekreacijska območja. Komercialna raba je bila omejena na obrobje soseske vzdolž glavnih ulic, ki so določale meje soseske. Pešci so se lahko prosto gibali po notranjih ukrivljenih ulicah brez oviranja hitrega avtomobilskega prometa. Model z uporabo ukrivljenih ulic je poudaril prekinitev s tradicionalnim mrežnim sistemom ulic v soseski iz začetka 20. stoletja. Perry je upal, da bo s svojim modelom spodbudil socialno interakcijo in kohezijo med prebivalci, ki živijo v določeni soseski.

Pogačnik se je v 80. letih (1980, 1993) pridruževal kritikam zgodnjih pojmovanj mestne stanovanjske soseske, ki naj bi gradila na ideji vaške sretnje ali malega mesta. Sodobna mobilnost omogoča zadovoljevanje različnih potreb, vključno z oskrbnimi in izobraževalnimi, tudi zunaj soseske. Obenem so soseske ponekod postajale bistveno večje od Perryjeve priporočene velikosti. Razumevanje sosesk je postajalo vse manj togo, vse bolj

neoprijemljivo, fluidno.⁶ Množile in spreminjale so se funkcije sosesk in pomen teh funkcij za lokalne prebivalce. Območja dela, oskrbe in storitev, zdravstvenih storitev, rekreacije, razen morda osnovnega šolanja, so postala vse bolj raznovrstna in spremenljiva. Del zgodovinsko opredeljujočih funkcij tradicionalne soseske je torej za življenje v soseski postal manj odločilen.

Sodobne opredelitve sosesk so zato ohlapnejše. V splošnih slovarjih, ki v veliki meri odsevajo literarno, medijsko in javno rabo pojma, so soseske »zaokrožen stanovanjski del v mestu z objekti, potrebnimi za vsakdanje življenje«, »kraj in bližnji kraji, s katerimi je ta navadno povezan«, ali »prebivalci tega kraja in bližnjih krajev, ki so med seboj povezani« (SSKJ, 2014). Še bolj ohlapne opredelitve najdemo v izbranih splošnih spletnih slovarjih v angleščini, na primer »okrožje ali območje mesta; ljudje, ki tam živijo« (Oxford Learner's Dictionary, 2023), »območje mesta, ki obdaja dom nekoga, ali ljudje, ki živijo na tem območju« (Cambridge Dictionary, 2023), »eden od delov mesta, kjer živijo ljudje« (Collins Dictionary, 2023). Britannica (2023) ob takšni splošni opredelitvi dodaja, da »soseske običajno vključujejo tudi močno socialno komponento, za katero so značilni socialna interakcija med sosedi, občutek skupne identitete in podobne demografske značilnosti, kot sta starost in socialno-ekonomski status«.

Geografski terminološki slovar (Kladnik, Lovrenčak, Orožen Adamič, 2005, 364) sosesko najprej opredeljuje na tradicionalen način, kot »zaokrožen stanovanjski del v mestu z objekti, potrebnimi za vsakdanje življenje«. Nato pa poudari njeno drugo funkcijo, ki je pomembna za našo raziskavo: predstavlja »temeljno enoto organizirane skupnosti stanovalcev v mestu« ter »skupnost stanovalcev z določenimi skupnimi pravicami in dolžnostmi«. Poudarjanje skoraj samoumevnega lokalnega povezovanja prebivalstva, da skupaj skrbi za (skupne) lokalne zadeve, tematiko sosesk poveže z lokalno samoupravo. Po Zakonu o lokalni samoupravi (ZLS, Uradni list RS, št. 94/07) so temu v Sloveniji namenjeni »ožji deli občin« (ODO), ki so nasledniki krajevnih skupnosti – temeljne prostorske enote lokalne samouprave v Jugoslaviji v obdobju od sredine 60. let do začetka 90. let 20. stoletja.

6 V raziskavi v Ljubljani (Bratina Jurkovič, 2014) so prebivalci z miselnimi zemljevidi (v ožjem smislu so uporabili metodo družbenogeografskega obrazca) opredelili območje svoje soseske. Skrajni primeri kažejo na zelo velik razpon opredelitev, od neposredne okolice hiše do območja, ki se približuje velikosti sosesk v naši raziskavi. Morda so tako velike razlike izraz nepoznavanja pojma soseska. A vendarle kažejo, da si jih prebivalci predstavljajo zelo različno.

Ožji deli občin so namenjena lokalnemu (samo)organiziranju oziroma lokalni samoupravi prebivalstva. **Lokalna samouprava** pomeni samostojno urejanje dela javnih zadev v lokalni skupnosti, ki jih ustanovljeni organi uresničujejo v interesu lokalnega prebivalstva (Kladnik in sodelavci, 2005, 207). **Lokalna skupnost** se oblikuje z namenom uresničevanja skupnih interesov na določenem funkcionalno, geografsko zaokroženem območju (Kladnik in sodelavci, 2005, 207). Po omenjenem zakonu (ZLS) v Sloveniji posamezna občina po lastni presoji ustanovi ožje dele občine, ki jih imenuje **krajevne, četrtne ali vaše skupnosti**. Del države (po naših izračunih⁷ 19,4 % površine države, 18 % poseljenih površin in 12,4 % prebivalstva) nima opredeljene tovrstne lokalne ozemeljske in sodelovalne organizacije prebivalstva.⁸ Večji del pa ima eno od oblik lokalnih skupnosti, katerih meje praviloma temeljijo na mejah nekdanjih krajevnih skupnosti (razen na območjih, kjer so nastale večje spremembe v poselitvi). Naša raziskovalna predpostavka, da je krajevna organiziranost dovolj globoko zakoreninjena, da jo prebivalci sprejmejo, »vzamejo za svojo«, se je »naučijo« skozi različne oblike lokalnega (so)delovanja, ima torej zgodovinsko podlago.

Območja lokalnih skupnosti z zgodovinsko tradicijo se zdijo ustrezna **prostorska enota za preučevanje zaznave krajev**:

- praviloma trajno zavzemajo neko območje,
- prebivalstvo se zaveda obstoja posamezne lokalne skupnosti in njej pripadajočega območja,
- prebivalstvo ima izoblikovano predstavo (v nadaljevanju bomo takšno predstavo poimenovali miselni zemljevid) o vsaj približnem prostorskem položaju in obsegu tega območja,
- prebivalstvo pozna ime območja lokalne skupnosti,
- ožja območja občin (ODO) v resnici služijo izvajanju lokalne organizacije, samouprave,
- dlje ko prebivalec živi na območju lokalne skupnosti, več in globlje vezi lahko s tem območjem in tamkajšnjimi prebivalci izoblikuje, vključno z občutkom pripadnosti lokalni skupnosti (glej poglavje 2.3 Zaznava kraja).

7 Vir podatkov o prebivalstvu in za oceno poseljenih površin je STAGE (2023), o ožjih delih občine – ODO pa GURS (2023).

8 To ne pomeni, da območja, ki nimajo opredeljenih ODO, nimajo lokalne samouprave. V ta namen zgoj nimajo posebnih prostorskih enot, vlogo lokalne samouprave pa opravlja občina.

Rogers, Castree in Kitchin (2013) opozarjajo, da tradicionalna domneva o soseskah kot skupnostih, ki jih določajo socialne interakcije ali geografske meje, kot so glavne ceste, parki ali reke, ne drži vedno. Koliko se prebivalci soseske identificirajo z območjem ali vzajemno delujejo z drugimi, je empirično vprašanje, ki ga vsaj posredno naslavljamo tudi v naši raziskavi.

Jaffe in de Koning (2023, 29–30) povzameta pomembne vidike ustvarjanja, konstruiranja sosesk, h katerim se vrnemo v poglavju 2.3 Zaznava kraja. **Diskurzivni vidiki** ustvarjanja sosesk⁹ vključujejo poimenovanje sosesk, še bolj pa zgodbe o soseskah. Zgodbe so lahko posredovane med posamezniki ali »skupinsko« s pomočjo medijev ali družbenih omrežij. **Čutni in čustveni vidiki** ustvarjanja sosesk poleg posameznikovega čutnega zaznavanja, izkušanja, vključujejo tudi načrtne vplive na te zaznave (na primer za spodbujanje potrošništva), vidno označevanje sosesk s prepoznavnimi znaki posameznika ali določene skupine, ki lahko izraža »zavzemanje ozemlja« – nasproti »drugim« znotraj ali zunaj soseske. Poleg administrativnega opredeljevanja sosesk, povezanega z njihovim upravljanjem, avtorici poudarjata **družbeno konstruiranost** sosesk (2023, 36). Slednja temelji na sodelovanju pri reševanju skupnih problemov, pri čemer člani skupnosti lahko oblikujejo skupno (deljeno) identiteto, ki vključuje skupne norme in želje. Poleg prebivalcev in upravljavcev sosesk poudarjata še **zunanje dejavnike** opredeljevanja in prepoznavanja sosesk, kot so različni mediji, od časopisov, družbenih omrežij, spletnih objav, do televizije in popularnih glasbenih video posnetkov. Zunanji dejavniki ustvarjanja sosesk se prepletajo s posameznikovimi čutnimi in čustvenimi izkušnjami. Tako na primer ponavljanje negativnih (ali pozitivnih) opisov soseske v medijih vpliva na to, da postane obiskovalec soseske posebej pozoren na svoje zaznave, ki se navezujejo na takšno »vsiljeno« podobo soseske.

Spreminjanje, celo izgubljanje pomenov in vlog sosesk je le del mnogoplastnih sprememb v sodobnem svetu, med katerimi so »vsepovsodnost«, »domocentričnost«, »podomačenost sveta v celoti« (kot jih prevaja Mlinar, 2004). Tovrstne procese nekateri avtorji povezujejo s spreminjanjem pomena ali celo z izgubo doma, ki se v širšem pomenu prenese tudi na pomen mest, krajev v mestih, sosesk. Koolhas mesta prihodnosti vidi

9 Ustvarjanje sosesk je različica ustvarjanja krajev (ang. *place-making*).

kot **generična mesta**¹⁰ (1994), ki naj bi prav zaradi svoje ne-enkratnosti (in s tem »domačnosti«), neobremenjenosti s preteklostjo in (lokalnimi) identitetami postala primerna za bivanje in delo svetovnih delovnih nomadov in potrošnikov. Obstoj delov mest, ki spominjajo na značilnosti generičnega mesta, lahko opazujemo povsod, tudi v Ljubljani. Prostorski načrtovalci in oblikovalci mestnemu vodstvu očitajo prav to, da gradi brezoblično generično mesto in podpira generično arhitekturo **po meri kapitala** (Lesničar Pučko, 2021). Inštitut za politike prostora (IPOP, 2023) pa opozarja na hkratne **neželene učinke gentrifikacije**, odseljevanje dolgoletnih prebivalcev in upadanje raznovrstnosti mesta. Za prvo se zdi posredni empirični dokaz stagnacija števila prebivalcev mesta ob prebivalstveni krepitvi širše urbane regije. Upadanje raznovrstnosti mesta pa poteka na različne načine. Na eni strani je posledica banalne ekonomske logike Alonsovega modela mestne rente iz severnoameriških mest v 60. letih 20. stoletja – v središču so samo tisti, ki si to lahko privoščijo: velika podjetja, multinacionalke in premožni stanovalci. Na drugi strani opozarjajo na vse več »uporabnikov« mesta, ki ne iščejo raznovrstnosti in »globoke identitete mesta«, na primer (IPOP, 2023):

»Zadovoljni so s prijetnim nabrežjem, na katerem lahko posedijo in spijejo latte ali pale ale. Zato so nabrežja polna barov, za katere nihče več ne ve, kako se jim reče, saj so vsi isti. Tako mesto izgubi avtentičnost in postane generična urbana kulisa«.

Če opazujemo cene na nepremičninskem trgu, utemeljeno domnevamo, da se posebna vrsta gentrifikacije odvija tudi na širšem mestnem območju, ne le v mestnem središču. Cene nepremičnin in najemnin namreč izrinjajo tisti del prebivalstva, ki si jih ne more privoščiti, med njimi mlade in mlade družine. Če bi želeli v mestu zadržati tiste med njimi, ki si tega želijo, bi jim

10 V generičnih mestih prevladujejo načela trenutnega stanja in potreb, tako mesto je »osvobojeno ujetništva identitete«. Opuščeni so izrabljeni ideali, ki ne delujejo več. Pomeni pa tudi konec načrtovanja, saj generičnega mesta ni mogoče usmerjati (Koolhaas, 1994; Bugarič, 2004, 115–116). Generično mesto je preostanek nekdanjega mesta (Košir, 2004, 87). A morda to vendarle ni pot, ki jo bodo ubrala evropska mesta. Morda so bila tradicionalna mesta res pretirano uklesana v primež varovanja starega (fizičnega, simbolnega, organizacijskega ipd.) v mestnem prostoru na račun kakovosti sedanjega življenja tamkajšnjih prebivalcev ali kako drugače niso dohajala postmoderne fluidnosti sodobnega načina življenja in s tem delovanja mesta. A to ne bi smelo biti izgovor za opustitev pomembnih trajnostnih in evdemičnih načel. Ta vključujejo lokalne skupnosti, prepletanje lokalnega in širšega sodelovanja, odgovornost in prijaznost do okolja, v katerem živimo, do soljudi, s katerimi delimo soseške.

morali to omogočiti. Dunajski pristop k reševanju tovrstne problematike (Ilić, 2020; Janc, 2022) gotovo ni edini, je pa zaradi bližine in zgodovinskih povezav v zvezi z razvojem mest doživel precejšen odmev v slovenskih medijih. Na Dunaju z občinskimi stanovanji različne kakovosti omogočajo bivanje socialno-ekonomsko različnim stanovalcem, za njim sprejemljivo ceno, obenem pa posredno vplivajo na relativno nižje cene nepremičnin v celotnem mestu. Mesto je torej dostopnejše za raznovrstno prebivalstvo. Dolgoletni stanovalci pa lahko ostanejo v mestu, če želijo.¹¹

Koliko se bo Koolhasova domnevna sprejemljivost odsotnosti prepoznavnosti krajev, lokalnih identitet in lokalnega sodelovanja uresničila, je empirično vprašanje, ki že več kot dve desetletji burka razprave raziskovalcev in oblikovalcev mest. Tudi v naši raziskavi smo na primeru Ljubljane skozi zaznave sosesk opazovali dvajsetletni časovni izsek domnevnega procesa zmanjševanja lokalne pripadnosti.

DeMiglio in Williams (2008, 22) trdita, da so sodobni mestni prebivalci sposobni razviti zaznavo (čutenje) kraja in pripadnost kraju, manj pa sta prepričani v ohranjanje sposobnosti čutenja krajev v prihodnosti. Tudi Holloway in Hubard (2001, 75) menita, da v sodobni globalizirani zahodnjaški družbi opazujemo napredujoč zaton v človekovem zaznavanju krajev. Talen (2018) pa, nasprotno, verjame v nujnost ohranjanja lokalnih identitet in sodelovanja. Zavzema se za obuditev nekaterih temeljnih značilnosti tradicionalnih sosesk. Tudi ta avtorica ugotavlja, da so soseske v severnoameriških mestih vse bolj »izginuli del mestne izkušnje«. Po njenem mnenju na nekatere dejavnike tega zatona, kot so trgovina, ekskluzivnost predmestij, socialni stiki po spletu, ne moremo vplivati. V svoji knjigi pa sistematično in prepričljivo argumentira možnosti za ponovno obuditev načel, na katerih temeljijo soseske, ter **ponovno uveljavitev sosesk** »kot nekaj pomembnega in močnega v urbanih izkušnjah 21. stoletja«. Ključna vzvoda za doseganje tega cilja vidi v skrbi za soseske – elementu, na katerega v opredelitvi topofilije opozarja Tuan (1974b) – ter v lokalnem sodelovanju.

11 V Ljubljani lahko opazujemo nasproten proces. Mesto se je z »Jazbinškovim zakonom« (Križnik, 2016) za majhen del ekonomske cene znebil velike količine »družbenih stanovanj«. V vsej Sloveniji je bilo na ta način »prodanih« okoli 160.000 stanovanj. Zdi se osupljivo zlahka zapravljen priložnost za »dunajsko pot« reševanja problema, če število primerjamo z 220.000 »občinskimi stanovanji«, ki jih ima danes Dunaj s približno toliko prebivalci, kot jih ima Slovenija.

Opozorimo še na en vidik sosesk kot kraja zaznav Ljubljanc̃anov. V nadaljevanju (glej poglavje 2.4 Ljubljana v raziskavah zaznav krajev) pišemo o zaznavah krajev, ki jih posamezniki in skupine prebivalstva izoblikujejo v različnih prostorskih merilih, od intimnih kotic̃kov, kot je klopca ob Ljubljani, okolice domačega bloka, parka, do soseske ali celotnega mesta. Soseska torej predstavlja eno izmed ravni na omenjeni lestvici **prostorskih meril zaznave krajev** v mestu. V empiričnem delu raziskave predpostavljamo, da imajo soseske dovolj »značaja«, »pomena«, da lokalno prebivalstvo z območjem splete vezi, morda tudi pripadnost, obenem pa so (soseske) bolj ali manj poznane tudi drugim prebivalcem mesta.¹² Zelo malo verjetno posamezni prebivalec Ljubljane »pozna« prav vse predele območja mesta, zato se zadnji del predpostavke nanaša predvsem na tiste soseske, o katerih so anketirani izrazili svoja stališča.

2.3 Zaznava kraja

V svetovni literaturi je tematika **zaznave** ali **čutenja krajev** doživela raznovrstne obravnave in odmeve. Eden pionirjev na tem področju v sodobnih prostorskih vedah, mestni načrtovalec Lynch (1960), se tematike ni lotil le z akademskega, ampak tudi s praktičnega vidika. Miselne zemljevide, ki so bili način sporočanja zaznav krajev prebivalcev, je vključil v načrtovalsko prakso. To je bila dvojna spodbuda in zgled; oboje je mogoče. Obenem pa je bilo to dejanje upora proti prevladujočim odklonilnim stališčem do upoštevanja subjektivnih informacij (prebivalcev) pri preučevanju in načrtovanju (mestne) pokrajine.¹³ Jacobs in Appleyard (1987, 115, povzeto po

12 V metodološkem poglavju pojasnimo, da smo nekatere četrtnе skupnosti, ki so bile velike ali notranje zelo heterogene, razdelili na manjša podobmočja, katerih prepoznavnost je bila zadovoljiva. Domnevamo, da je bila celo boljša, kot če bi za enoto preučevanja uporabili četrtnе skupnosti.

13 Vplivni urbani geograf in prostorski načrtovalec Michael Pacione je takole strnil zadržanost do uporabe subjektivnih informacij (1982): večina ljudi ne razmišlja o svojih dejanjih oziroma odzivih, zato ne morejo odgovoriti na vprašanja o teh dejanjih; čeprav bi anketirani mogli odgovoriti, tega ne storijo zaradi motenja njihove zasebnosti; čeprav anketirani lahko in tudi v resnici odgovorijo, so odgovori pristranski; dojemanje se prehitro spreminja in ni dovolj stabilno, da bi ga zanesljivo merili; zaradi enkratnosti posameznikov in različnih dejavnikov, ki vplivajo na njihov odgovor, težko razumemo, kaj odgovor pomeni; ne moremo primerjati različnih kulturnih skupin, ker ima vsaka izmed njih svoja merila za vrednotenje; ne moremo primerjati niti iste skupine prebivalcev v različnih časovnih obdobjih, ker se njihova merila za vrednotenje spreminjajo; tudi če poznamo mnenja prebivalcev, to morda ni pomembno (z vidika raziskave), saj ljudje lahko omalovažujejo oziroma se pretirano odzivajo na učinke različnih razmer oziroma dejavnikov; zbiranje podatkov o dojemanju posameznikov povzroča tako velike stroške in težave, da se pogosto ne izplača. Za današnji čas morda Pacionevi nazori zvenijo precej zastarelo, a njegove utemeljitve vendarle niso v celoti ovrgljive ter zaslužiyo vsaj razmislek.

Mlinar, 2004, 72) nazorno opozorita na problem pomanjkanja upoštevanja zaznav in stališč prebivalstva v prostorskem načrtovanju: »Načrtujemo za kraje in ljudi, ki jih ne poznamo in jim omogočamo le malo vpliva in priznanja.« Lynch je poudarjal pomen dojemanja (percepcije) mestne pokrajine, ki pomembno dopolnjuje sliko materialne pokrajine. Na odnose med človekom in mestno pokrajino pomembno vplivajo zamišljanje, spomin in izkušnje, torej subjektivno zaznavanje in dojemanje. Lynchev sodobnik Huff (1960–1961) je zagovarjal sistemski pristop k razumevanju dojemanja (mestne pokrajine) kot rezultata součinkovanja geografske lokacije, kulturne skupine, družbenoekonomskega položaja, osebnosti, starosti in izkušenj, vzgoje, želja, na drugi strani pa tudi »objektivnega okolja«. S tem opomni na številne in zelo raznovrstne dejavnike, ki lahko in tudi v resnici vplivajo na posameznikovo dojemanje krajev oziroma njegovega (mestnega) življenjskega okolja.

Sledil je razvoj več pristopov h geografskemu preučevanju subjektivnega, pogosto v povezavi s psihologijo, prostorskim načrtovanjem, krajinskim načrtovanjem, arhitekturo, antropologijo in sociologijo. Že poimenovanja nekaterih vej geografije, ki so se s tematiko neposredno ukvarjale, nakazuje razcvet tovrstnega raziskovanja: geografija čustev (ang. *emotional geography*, glej na primer Davidson, Bondi, Smith, 2007), vedenjska ali behavioristična geografija (ang. *behavioural geography*, glej na primer Gold, 1980; Holloway, Hubbard, 2001), psihogeografija (ang. *psychogeography*, glej na primer Pinder, 2009). Kot smo že nakazali, je poleg vedenjske geografije na našo raziskavo vplivala fenomenološka geografija (ang. *phenomenological geography*, glej na primer Buttner, 1976; Holloway, Hubbard, 2001; Relph, 2008) kot del širše in tudi v drugih strokah bolj poudarjene humanistične geografije (ang. *humanistic geography*, glej na primer Tuan, 1977; Relph, 1976; Eyles, 1985; Holloway, Hubbard, 2001; DeMiglio, Williams, 2008).

2.3.1 Genius loci

V antični mitologiji so verjeli, v nekaterih kulturah (zlasti staroselskih) pa verjamejo še danes, da je vsak kraj zasedel duh ali božanstvo (*genius*), utelešeno kot žival ali nadnaravno bitje, ki igra vlogo varuha kraja in je vir njegove identitete (Relph, 2002, 909), **duh kraja** ali *genius loci*. Prebivalci in obiskovalci so se tem duhovom poklonili z obrednimi praznovanji. A ideja

o duhovih, ki varujejo kraje, je v 18. stoletju zamrla (Jackson, 1994), saj je pojem kraja z vzponom modernizma izrinil bolj razumski, univerzalen, merljiv pojem prostora (Relph, 2008, 34).

Danes zaznav krajev ne povezujemo več neposredno z duhovi, a ideja je očitno še vedno prisotna in priljubljena. Jackson (1994) na primer zapiše, da imajo določeni kraji »privlačnost, ki daje neopredeljiv občutek ugodja, h kateremu se hočemo vedno znova vračati«. V tem vidi odmev izvirnega ponavljajočega obreda, poklona duhu kraja. V arhitekturnih in prostorsko-načrtovalskih krogih se je zamisel ohranila v neposredni povezavi z estetiko (kraji kot umetnine) ali bolj celostno, »kraji morajo kot predmet oblikovanja imeti jasno zaznavno identiteto: biti prepoznavni, nepozabni, živahni, morajo pritegniti pozornost in se razlikovati od drugih krajev« (Lynch, 1962, 225).¹⁴ Pojem pa je uporaben tudi za to, da poudarimo njegovo odsotnost, za označevanje moderne arhitekture kot »izgube duha kraja« (Norberg-Schulz, 1984).

Posebno **vzdušje kraja** (tudi značilna **atmosfera** kraja) se danes običajno nanaša na enkratni skupek kulturnih in fizičnih značilnosti, zaradi katerih je kraj prepoznaven (Barnes, 2009a, 272). Loukaki (1997, 308) opisuje *genius loci* kot »prstni odtis kraja«. V humanistični geografiji, arhitekturi in sorodnih vedah je bil od 70. let 20. stoletja naprej *genius loci* navdih za nastajanje sorodnih, čeprav pomensko ne povsem enakih pojmov, na primer zaznava ali čutenje krajev (ang. *sense of place*), topofilija, osebnost kraja (ang. *personality of place*).

2.3.2 Osebna zaznava kraja

Fenomenologija je v 70. letih 20. stoletja v geografijo prinesla pogled na svet skozi oči posameznika. Zato je bila zaznava kraja z vidika posameznika ena osrednjih tem, s katero so se v fenomenološki geografiji ukvarjali. Pojma zaznava kraja ni nemogoče pripisati enemu samemu avtorju, saj so številni prispevali k razvoju njegovega opredeljevanja in uporabe. DeMiglio in Williams (2008, 16) kot ponazoritev, da ni zgolj predmet (družbeno) geografskega raziskovanja, pregledno navedeta avtorje z različnih področij, ki se vsaj s svojega strokovnega vidika ukvarjajo s tematiko, na primer arhitekti,

¹⁴ Relph (2002, 910) dvomi o idealiziranju duha kraja kot nečesa, kar je mogoče oblikovati.

psihologi, sociologi, antropologi, okoljski znanstveniki in popotniški pisci. In obratno, v družbeni geografiji je zaznavanje krajev vse večkrat obravnavano interdisciplinarno, kot »rezultat med seboj povezanih psihoanalitičnih, družbenih in okoljskih procesov, ki ustvarjajo in upravljajo dokaj prožne odnose s fizičnim krajem« (Cosgrove, 2000, 731). Celoten eden zgodnjih kritikov pojma zaznava prostora, Lewis (1979), poudari, da je »čutiti duha kraja – lastnega prostora ... bistveno za življenje in potreba, ki jo je treba zadovoljiti, da bi ohranili osebno blaginjo«. Po njegovem mnenju človeško bitje ne more preživeti brez »posebnih navezanosti na posebne kraje«.

Tuanovo začetno razumevanje pojma, ki bi ga lahko poimenovali **zaznava kraja v ožjem smislu**, temelji na intimnem poznavanju kraja, ki sproži čustveno reakcijo (ne razumske). Intimno poznavanje nastaja daljši čas. »Da naredimo kraj, je potreben čas« (Tuan, 1974b, 245). Globoko čutenje kraja naredi kraj razširitev posameznika. Taki kraji so osmišljeni za določenega posameznika, »ustvari si jih »sam na podlagi ponavljajočih izkušenj«, zato jih je drugemu opazovalcu težko prepoznati. Te kraje poznamo in zanje skrbimo od znotraj, obstajajo kot »polja skrbi«. V sodobni zahodnjaški družbi, z globalizacijo, so možnosti, da najdemo svoj kraj, zelo okrnjene. Zato v sodobnih družbah opazujemo napredujoč zaton v človeškem čutenju kraja (Holloway, Hubbard, 2001, 75).

V sodobnih opredelitvah zaznav krajev (predstavljene so na koncu tega podpoglavja) pa je razumevanje pojma lahko tudi precej širše. Pravzaprav je bilo širše pojmovanje uporabljeno že v zgodnjih Lynchevih poskusih merjenja odnosa med ljudmi in kraji, še bolj pa je bilo razširjeno v kasnejših vedenjsko-geografskih raziskavah zaznav krajev.

Lynch (1976) je **zaznano kakovost kraja** (ang. *sensed quality of place*) meril kot »splošno zaznavo kraja«, ki temelji na seštevkcu ločenih zaznav posameznikov.¹⁵ Zaradi povezanosti teh zaznav z neposrednimi občutki ugodja, blaginje, Lynch poda več napotkov načrtovalcem, da z njihovim upoštevanjem pomagajo izboljšati čutne izkušnje okolja. Za ugotavljanje zaznave posameznika je uporabil »**tehniko miselnega kartiranja**« (Lynch, 1960). Polič (2002, 38) loči pet vrst metod za odkrivanje »slike okolja v človekovih

15 »Seštevke zaznav«, kolektivne zaznave kraja, obravnavamo v naslednjem podpoglavju (2.3.3 Kolektivna zaznava kraja).

mislih». ¹⁶ Glede na razširjenost v literaturi smo pojem miselni zemljevidi tudi v tej knjigi uporabili kot krovni izraz za predstavitev slik okolja v človekovih mislih. Zanimanje za to metodo še ni zamrlo, tudi v Sloveniji je bila uporabljena na primer pri opredeljevanju meja sosesk (Polič in sod., 1984), priljubljenih in nepriljubljenih območij v kraju (Polič in sod., 1991), pedagoškem ugotavljanju poznavanja držav sveta (Gams, Resnik Planinc, 1993), opredeljevanju slovenskih pokrajin (Klemenčič, 2002), risanju zemljevida »poznane Slovenije« (Natek, 2002), preučevanju prostorskega dojemanja obsega Sredozemlja v Sloveniji (Staut, Kovačič, Ogrin, 2007) in opazovanju, kako prebivalci dojemajo varstvene pasove virov pitne vode na Ljubljanskem polju (Smrekar, 2006). V naši raziskavi te metode nismo uporabili. Do **miselnih zemljevidov, ki nastanejo v človekovih mislih**, smo poskušali dostopati na drugačen način. V vedenjski geografiji razloge za izdelavo takšnih miselnih zemljevidov ter proces njihovega nastajanja in uporabe razlagajo na naslednji način (po Holloway, Hubbard, 2001, 42): ker naši možgani ne zmorejo obdelati vseh informacij, ki jim jih kot nenehen informacijski tok posredujejo naša čutila, problem preobremenjenosti rešijo s »filtriranjem« informacij. Prepustijo tiste, ki so pomembne za nalogo, ki jo človek opravlja, ter prezrejo tiste, ki niso pomembne. Poznavanje okolice je torej rezultat zaznavanja okolja in posredovanja procesov v človekovem umu. Pomemben poudarek v razumevanju tega procesa je, da človek kot podlago svojega ravnanja in odločanja uporabi znanje o okolju, ki je zgrajeno na podlagi povezav informacij, zbranih s čutili, povezanih s spomini, vrednotami, razumskimi procesi. Človekovo znanje in ravnanje sta torej le delno povezana z okoljem, kakršno je v resnici. Človek torej odločitev ne dela na podlagi popolnih, objektivnih, natančnih informacij o tem, kar obstaja okoli njega, »na svetu«, temveč na podlagi tega, kar mu čutila sporočijo, da obstaja, in kar so njegovi možgani sposobni »obdelati«. Informacij o okolju človek ne pridobi le z lastnimi čutnimi zaznavami (neposredno), ampak tudi posredno, iz različnih predstavitev tega okolja, na primer medijev, literature, zemljevidov, od drugih ljudi. Te informacije pa je treba razumeti le kot »gradivo«, ki ga človekov um z razlago, analizo in sintezo bolj ali manj temeljito »predela« in izdelava **sliko ali podobo kraja – miselni**

16 Loči spoznavne zemljevide (po Lynchu), družbeno prostorske obrazce (po Leeju), miselne zemljevide (po Gouldu), osebne konstrukte (po Whytu) ter presojo razdalj in večrazsežnostno lestvičenje.

ali spoznavni (kognitivni) zemljevid.¹⁷ Tudi ta »predelava« informacij ni izključno osebna, ampak je pod bolj ali manj izrazitimi družbenimi vplivi, na primer glede na pripadnost določeni družbeni skupini. Slika kraja ne pomeni zgolj podobe, izdelane iz vidnih informacij, ampak je več-čutna in napolnjena z razlagami in pomeni (Holloway, Hubbard, 2001).

Z vseživljenjskim prostorskim učenjem si ljudje v mislih zgradimo obsežno **zbirko miselnih zemljevidov** o različnih krajih, v različnih merilih, ki nam omogočajo uspešno spoprijemanje z običajnimi, znanimi okoliščinami. Takšno zbirko geografskih znanj o svetu okoli nas, ki si jo gradi vsak posameznik, Egenhofer in Mark (1995) poimenujeta **naivna geografija**. Zbirka znanj je nepopolna, vsebuje tudi napake. Po Poliču so zemljevidi v naših mislih nepopolni, nezvezni. Nekatera območja v njih ne obstajajo, čeprav jih poznamo – le vnesli jih nismo vanje, ker za nas niso pomembna (2002, 19). A vendarle takšna nepopolna naivna geografija igra bistveno vlogo pri posameznikovem vsakodnevnem bolj ali manj uspešnem delovanju v prostoru in času.

Miselnih zemljevidov ljudje ne izdelujemo kar o vseh krajih in ne enako podrobno. V naši raziskavi na primer ne pričakujemo, da prebivalci podrobno poznajo prav vse ljubljanske soseske, saj tega znanja za življenje v mestu ne potrebujejo.¹⁸ V manjših mestih, kakršno je Ljubljana, ki so bolj »obvladljiva« v miselnem in praktičnem smislu, je večja verjetnost, da prebivalci sčasoma prečkajo večino sosesk, se v njih ustavijo na obisku znancev ali po opravkih. S tem pridobivajo znanje o soseskah. Najbrž ostane to poznavanje za marsikatero sosesko razmeroma površno, posebno če je to za prebivalca zgolj prostor, ki ga prečka.

17 Pojma v knjigi uporabljamo kot sopomenki. Miselni zemljevid ni zgolj zemljevid v kartografskem, topografskem smislu, saj vključuje tudi raznovrstne neprostorske informacije, na primer informacije o tamkajšnjih prebivalcih, nesnovni dediščini, osebne čustvene odzive, pomene, ki jih človek pripiše kraju. Ročno narisani miselni zemljevid je torej le oblika sporočanja miselnega zemljevida določenega kraja, ki ga ima človek v mislih. Čeprav so se ti – narisani – zemljevidi dokazali kot razmeroma dobro povezani z miselnimi zemljevidi v človekovem umu, ne predstavljajo resničnih kompleksnih slik kraja, ki jih skonstruiramo v mislih in jih uporabljamo v razmišljanju in odločanju v različnih situacijah. Zato je pomembno, da iz konteksta razberemo, o kateri različici miselnih zemljevidov pravzaprav govorimo.

18 Soseske po Markovi spoznavni hierarhiji prostora sodijo v slikovni in nadzaznavni (ang. *transperceptual*) prostor (Mark, 1992). Slikovni prostor naj bi temeljil na vidni zaznavi, a naj bi vključeval tudi slušne in vonjalne informacije. Nadzaznavni prostor, ki ga Mark poimenuje tudi geografski prostor, pa naj bi presegal doseg naše zaznave, zato naj bi njegov miselni zemljevid sestavljali iz prostorov nižjega ranga, obogatena z izkušnjami in znanjem o drugih krajih.

Ljudje se učimo učinkoviteje, kadar je okolje neznano ali nenavadno in smo primorani zavestno **posodabljati miselne zemljevide svojega življenjskega okolja** (Holloway, Hubbard, 2001, 48). Gotovo si kraje močneje vtisnemo v spomin tudi v primerih močnejših zaznav, na primer če se nam kraj zdi prijeten, lep, zanimiv, imamo tam drage prijatelje, sorodnike, je to kraj spominov na otroška leta, pa tudi, če smo tam doživeli prometno nesrečo ali nas je nadlegoval nasilnež. Poznavanje krajev se gradi skozi celotno življenje, zato ne presenečajo raziskovalna spoznanja, da so zaznave krajev močnejše pri ljudeh, ki imajo s krajem dlje trajajočo izkušnjo (na primer tam že dolgo bivajo) (Tuan, 1974b; Taylor, Townsend, 1976).

Na človekovo **zaznavo krajev v širšem smislu** torej vpliva več **zunanjih dejavnikov**. Poleg fizičnega okolja, v katero je kraj umeščen in ga človek lahko neposredno čutno zaznava, so izredno pomembni družbeni, kulturni dejavniki. Ti namreč dolgotrajno vplivajo na človekove vrednote, spomine, dodajajo k njegovemu znanju o kraju, njegovemu vrednotenju kraja in oblikovanju zaznave kraja. Skozi različne oblike družbenega sporazumevanja, vključno s sporazumevanjem v družini, s šolanjem, mediji, spletnimi informacijami, človek zavestno ali nezavedno (pre)oblikuje tudi svoje miselne zemljevide krajev ter zaznave krajev. Del tega procesa poteka mimo človekove neposredne izkušnje s krajem. Tako lahko človek informacije, ki jih je pridobil s svojo neposredno izkušnjo s krajem, do manjše ali večje mere spremeni ob **konstruiranju zaznave kraja**. Še več, tako lahko nastanejo »zaznave krajev«, ki jih sploh ni obiskal. Morda se zdi v takšnih primerih nelogično govoriti o zaznavi, saj je čutna zaznava, ki je temelj ožjemu pojmu pojma, na videz odsotna. A tudi informacije »od drugih« so zaznane s čutili, na primer z vidom ali s sluhom. Te informacije nato človek – kot v širšem pojmovanju zaznave v tej knjigi – poveže s svojimi spomini, znanjem, vrednotami. Naše razmišljanje podpremo še pragmatično: ali naj v raziskavi upoštevamo stališča o zaznavah krajev, ki niso rezultat neposredne izkušnje s kraji? Odgovor je pritrdilen, saj te »pol-zaznave«, »miselne podobe brez zaznave« v določenih primerih še močneje vplivajo na človekovo ravnanje kot »prave« zaznave. To velja tako za pozitivne kot negativne zaznave.

Za vpliv zunanjih dejavnikov zaznave kraja bi lahko uporabili pojem **učinek konteksta** (ang. *contextual effect*) (Johnston, 2009a). V geografiji običajno pomeni učinek lokalnega okolja na stališča in vedenje posameznika.

V našem primeru tega učinka ne omejimo zgolj na lokalno okolje, saj na zaznavo določenega kraja lahko vplivajo tudi širše, celo globalne razmere (na primer podnebne spremembe, turizem, trajnostna načela, globlje razumevanje revščine in mednarodnih selitev). Gotovo pa ima pri zaznavah krajev **lokalno znanje** (ang. *local knowledge*) poseben pomen. Barnes (2009b) uveljavitev pojma pripiše predvsem antropologom. Nanaša se na dvojno idejo: da je vse znanje geografsko in zgodovinsko omejeno ter da lokalni pogoji njegove izdelave vplivajo na značaj ustvarjenega znanja. Geografski vpliv se navezuje na kontekst, v katerem je znanje nastalo, ne na območje, na katero se nanaša. Fluidni moderni svet na videz spodkopava idejo o stalnosti lokalnega znanja, ki je sicer (v veliki meri) lokalno izdelano, »a vse bolj potuje«. Tudi verodostojnost lokalnega znanja, »sosedskega pripovedovanja, kot je v resnici«, je vprašljiva (Geertz, 1988).

Zelo soroden, a geografsko nekoliko ožje opredeljen je pojem **učinek soseske** (ang. *neighbourhood effect*), ki poudarja vpliv lokalnega družbenega okolja na načine, kako ljudje mislijo in delujejo (Johnston, 2009b). Če se modeli odnosov in praks, ki jih posamezniku »ponujajo« sosedje, ujemajo z njegovimi, krepijo njegovo identiteto in vedenje. Če v soseski obstaja velik pritisk na posameznika, slednji lahko prevzame zahtevane modele odnosov in ravnanj, tudi če se z njimi ne strinja.

V okvir zunanjih vplivnih dejavnikov zaznave kraja sodijo **zgodbe o krajih** (Holloway, Hubbard, 2001), ki so v literaturi poimenovane **krajevni miti ali mitologije** in podobno.¹⁹ Kar človek misli, da ve o kraju in tamkajšnjih ljudeh, pogosto temelji na tovrstnih zgodbah. Miti vplivajo na načine, kako se (človek) vede v svojem vsakodnevnem fizičnem ali družbenem okolju ter

19 Nekaj primerov krajevni mitov (po Holloway, Hubbard, 2001). Pro-urbani, mestom naklonjeni miti: mesto kot sedež civilizacije, kulture, učenja, vladanja in javnega reda; mesto kot ikona napredka, razsvetljenosti in priložnosti (kraj, kjer lahko uresničiš svoje sanje); mesto je povezano s tem, kar se dogaja drugje po svetu; mesto ima nadvlado nad okoliškim podeželjem; mesto kot kulturni talilni lonec, ki že z velikostjo nudi priložnosti za raznovrstnost, družbeno mešanje, srečanja z zelo različnimi kulturnimi skupinami; mesto ima radikalni ali revolucionarni potencial, omogoča izpodbijanje zakoreninjene ureditve, boj za svobodo in enakost (na primer francoska in ruska revolucija sta v veliki meri imeli mestne korenine). Anti-ruralni, podeželju nenaklonjeni mit: podeželani kot izolacionistični, tehnofobni ljudje, ali bolj drastično, parafrazirano po Marxu in Engelsu, »mesta so rešila ljudi pred idiotizmom podeželskega življenja«. Pro-ruralni, podeželju naklonjeni miti: idila podeželskega življenja; vtis brezčasnosti; poudarek na tradicionalnih družinskih in skupnostnih vrednotah; harmonični odnosi med »naravo« in »kulturo«; odsotnost socialnih problemov; spodbujanje dobrega fizičnega, duhovnega in moralnega zdravja; stabilnost podeželja nasproti spremenljivosti mesta.

kako s tem okoljem sodeluje. Nekaterim krajem se izogiba zaradi strahu, ki ga povzročijo negativni, na medijskih informacijah zgrajeni stereotipi, na primer o krajih s pogostimi kriminalnimi dogodki, krajih zbiranja priseljencev, brezdomcev. Druge obiskuje, ker so »menda« zdravilni, je od tam najlepši razgled na mesto, ker se vedno nekaj dogaja. Miti so praviloma zelo trdovratni, nekateri s ponavljajočo rabo ohranjajo »svežino« celo več generacij.

Krajevne mitologije niso nujno splošno razširjene, »različni ljudje imajo različne nize prepričanj in razumevanj krajev in prostorov«. Veliko teh mitov je relacijskih, namenjenih **opozarjanju na razlike med kraji**, ob tem pa tudi projiciranju razlik na prebivalce, ki na teh območjih živijo. Mesto/periferija, bogati/revni, dobri/slabi, urejeni/neurejeni, zdravi/nezdravi, naši/drugi, slovenski/neslovenski. Te mite ustvarjajo in uporabljajo predvsem tisti, ki imajo sredstva, moč, orodja, da vzpostavljajo in ohranjajo resnično in namišljeno razdaljo, **kontrast med njimi in »drugimi«** (Holloway, Hubbard, 2001, 117).

Zaradi razširjenosti in pogostega sprejemanja, da je v njih nekaj resnice, krajevni miti služijo kot **stereotipi**. Nekatero značilnost kraja poudarijo, druge pa zamolčijo. Človeku pomagajo pri razlagi kraja, s posplošenjem na neko območje ali družbeno skupino pa mu tudi prihranijo čas in energijo (McGarty, Yzerbit, Spears, 2002, 2–4), ki jo na primer potrebuje za razumevanje kraja in ravnanje v njem. Stereotipe v znanosti največkrat obravnavamo zelo previdno, kot nekaj, čemur se je kot viru informacij najbolje ogniti. V preučevanju zaznav krajev pa nam predstavljajo pomembno informacijo. Hofstadter (1955) meni, da krajevnih mitov ne smemo zavreči kot napačnih ali nepomembnih, saj »tako učinkovito utelešajo vrednote ljudi, da močno vplivajo na njihov način dojemanja resničnosti in s tem na njihovo vedenje«. Ni treba presojeti o njihovi pravilnosti (ali kažejo kakšno podobnost z »resničnostjo«) ali nepravilnosti. Pozornost je bolje preusmeriti na kritično preučitev njihovih učinkov (Hofstadter, 1955; Short; 1991; Holloway in Hubbard, 2001). S preučevanjem mitov, ki jih lahko povežemo z določeno skupino ljudi, lahko **posredno spoznavamo tudi (ali predvsem) skupino, ki te mite uporablja** oziroma vanje verjame.

Trženje kraja (ang. *place marketing*) je sorodno krajevnim mitom, vendar z jasno določenim tržnim ciljem. Cilj je narediti kraj bolj privlačen za potencialne investitorje ali »potrošnike kraja«. V ta namen na primer mestne ali

občinske oblasti (v mestu ali na podeželju), ali na primer turistične organizacije, izvedejo zavestno manipulacijo in promocijo kraja. Slednja je lahko popolnoma odtujena od (dela) lokalnega prebivalstva, ki se mora boriti z nasprotnimi predstavami za promocijo »prave«, zgodovinske, njihove resnice o kraju, v katerem živijo. »Reprezentacije so redko nedolžne, saj so vtikane v kompleksno kulturno politiko s promoviranjem določenih občutenj kraja na račun drugih« (Holloway, Hubbard, 2001, 167). Trženje kraja se povezuje z **znamčenjem kraja**, »pristopom za odkrivanje edinstvenosti, ki razloči določen kraj od preostalih krajev za spodbujanje konkurenčne prednosti« (Ashworth, 2009, po Logar, 2023, 3). Trženje kraja v rokah brezobzirnega kapitala predvidljivo vodi k nezadovoljstvu lokalnega prebivalstva. Še več, slabo podobo kraja, podobe njegovega propadanja, so pogosto izkoriščene za velikopotezne, »spektakularne« projekte prenove, »prepakiranja« mestnih sosesk v območja potrošnje« (Holloway, Hubbard, 2001, 167). Po našem mnenju pa obenem predstavlja pomemben **potencial za izboljšanje podobe krajev**. Trženje in znamčenje prostora dokazujeta, da je mogoče spremeniti prepoznavnost, s tem pa tudi zaznave kraja. Če ciljem kapitala ob bok postavimo tudi jasne interese lokalnega prebivalstva (in gospodarstva), lahko razkrita enkratnost kraja koristi večini.

Po pregledni seznanitvi s temeljnimi načeli delovanja osebnih zaznav kraja ter zunanjih vplivov na te zaznave si oglejmo še nekaj značilnih **pojavnih oblik zaznav kraja** ter nekaj značilnih odnosov med človekom in krajem. Začnimo kar s pojmom **dom**. V humanistični geografiji predstavlja pristno zaznavo kraja,²⁰ ki je lahko v različnih merilih. Na dom ljudje vežemo občutek **pripadnosti** (ang. *belonging*) (Relph, 1976, 46). Dom je povezan s čustvi, izkušnjami, dejavnostmi in odnosi, ki so v središču človeškega življenja (Blunt, 2009). Pogosto je idealiziran kot »ozemlje samega sebe« ki se ostro razlikuje od kaosa zunanjega sveta (Lupton, 1998). Za Seamona (1979) je za »biti doma na nekem kraju« bistvena večrazsežnostna navezanost. Navezanost in **občutek, da si doma** (ang. *at-homeness*) sta običajno povezana z vsakodnevno rutino in pravilnostjo, žal pa včasih tudi z nasiljem in zlorabo, predvsem žensk in otrok (Holloway, Hubbard, 2001, 91).

20 Relph (1976, 63) loči pristno (avtentično) ter izkrivljeno (neavtentično, umetno ustvarjeno) zaznavo kraja. Pristno zaznavo kraja doživljajo posamezniki, ki dosežejo občutek pripadnosti kraju (na primer njihovem domu, skupnosti, državi) – ta tako prispeva k posameznikovi identiteti. Neavtentična zaznava kraja je rezultat nezmožnosti razviti smiseln odnos z okoljem.

Zanimiva je naslednja nadgradnja razumevanja doma kot kraja (po Holloway, Hubbard, 2001, 77). Idilično pojmovanje se hitro spremeni v ločevanje sebe od drugih, **prostorsko segregacijo**. Dom kot stanovanje je temu praviloma namenjen: ločitvi določenih ljudi in stvari od drugih. Dom je kraj, kamor se oseba ali skupina ljudi lahko umakne pred zunanjim svetom; prostor, kjer ima posameznik občutek nadzora, osvobojen poseganja drugih. Ko pa se ta logika prenese na širši prostor, hitro vključuje težnjo ljudi po **družbeni segregaciji – izključevanju** tistih, ki so za njih »drugi«, iz svojih krajev, ki jih imamo za dom.

Ljudem je pogosto pomemben **občutek neprekinjenosti**, ki se v razmerju med ljudmi in krajem kaže v močni želji, da v kraju ohranijo, kar poznajo. To velja tudi v primerih, ko prepoznajo nujnost, da bi bilo treba kaj bistveno spremeniti (Lynch, 1972). To predstavlja težavo prostorskim načrtovalcem, investitorjem, pravzaprav vsakemu, ki bi želel v tistem kraju kaj pomembnejšega spremeniti. Pomeni pa tudi **nepripravljenost na sprejemanje sprememb v kraju**, ki so na primer posledica priseljevanja novih prebivalcev v kraj.

Na razumevanju, da določeni kraji pripadajo določenim ljudem, temelji **teritorialnost** (Holloway, Hubbard, 2001, 96). Način razmišljanja, ki je znotraj doma – stanovanja sprejemljiv in pričakovan, postane znotraj doma – soseske ali doma – mesta problematičen, hegemonski do drugih. Na podoben način iz doma – stanovanja nekdo prenese željo po **čiščenju svojega prostora**, nedostopnega drugim ljudem, živalim, rastlinam, stvarem, na območje soseske ali mesta. Podobno kot doma skrbimo, da s čiščenjem izločimo nevarne, ogrožajoče materiale, lahko ljudje »očiščenje« prenesejo na območje, ki ga razumejo kot svoj širši dom (Sibley, 1995, 92). Sibley razpravlja o postavljanju meja majhnih (družbenih) skupin, na primer v nekaterih severnoameriških suburbanih naseljih, kot »**očiščenih predmestjih**« (ang. *purried suburb*). Davis (1990) nekatera izmed predmestij opisuje kot »ograjene skupnosti, socialno očiščene, branjene kot trdnjave proti domnevni grožnji, ki jo predstavljajo revni«. To naj bi bil odraz skrbi za red, skladnost z normami skupnosti, socialno homogenost, podprto z ojačano zaščito zunanje meje »svojega območja«. Domačine navdaja z občutkom krepitosti, moralne nadrejenosti mešanju, »ker mešanje prinaša grožnjo kontaminacije in izziv hegemonskim vrednotam« (Sibley, 1995, 39). Razmejevanje je pogosto povezano z naslednjim korakom, **družbenim nadzorom**.

Teritorialnost in čiščenje krajev sta največkrat usmerjena proti »drugim«, katerih življenjski slogi in zanimanja se ne ujemajo z vrednotami, ki prevladujejo v družbi. To so na primer etnične manjšine, homoseksualci, gibalno prikrajšani, Romi, narkomani, prostitutke. Holloway in Hubbard (2001) opozarjata na njihovo vsakodnevno doživljanje omejenosti uporabe kraja, v katerem vladajo teritorialne družbene vrednote. Tovrstna prečkanja geografske ali družbene meje imenujemo **transgresije**. Večinoma se pojavljajo, ko se zdi neki pojav (posameznik, skupina, dogodek) neprimeren, ang. *out of place*, neustrezen za določen kraj. Izzivajo samoumevna pričakovanja o tem, kaj naj bi tam bilo (Cresswell, 1996). Mestne uprave pogosto na etično sporne načine iščejo »rešitve« tovrstnih stisk zaskrbljene večine, vključno z grobo fizično odstranitvijo brezdomcev, »zamaskirano v jezik javne morale, sosedske varnosti in družinskih vrednot«, pogosto povezano z gentrifikacijo mestnih središč ali s privabljanjem investicij v mesto (Holloway, Hubbard, 2001, 215).

Med intenzivnimi zaznavami krajev imata posebno mesto topofilija in topofobija. Tuan (1974a, 92) opredeljuje **topofilijo** kot prijetno »čustveno vez med ljudmi in krajem ali okoljem«, človeško **ljubezen do kraja**, ki je izmuzljiva kot pojem, a živahna in konkretna kot osebna izkušnja. **Topofobija** pa se navezuje na kraj, ki človeka navdaja s **strahom** ali **tesnobo**. Občutki nelagodja so pogosto posledica občutka, da kraj na neki način pripada drugim ljudem (Tuan, 1979). Isti kraj je lahko za nekoga kraj pripadanja, za drugega pa vir zastrašujočega izključevanja. Strahovi niso nujno povezani s kriminalom, telesno ogroženostjo, ampak so lahko tudi strahovi pred vplivi okolja (na primer hrupom, poplavami), gnečo ljudi, neznanimi ljudmi, pred tem, kaj nam ti lahko naredijo, pred skupinami mladih, pripadniki etničnih manjšin, berači, ljudmi, ki brskajo po smeteh, pijanimi, ljudmi, ki se pogovarjajo sami s seboj. Holloway in Hubbard (2001, 108) opozarjata, da so ti že marginalizirani ljudje dodatno »izločeni« zaradi strahu (nekoga) pred neznanim. Pogosto so ti strahovi povezani z njihovim medijskim predstavljanjem in javnim razumevanjem kot deviantnih ali drugačnih ljudi. Širše posledice topofobije in teritorialnosti lahko peljejo do stanovanjske, socialne ali etnične segregacije (Holloway, Hubbard, 2001, 111).

V naši raziskavi sta topofilija in topofobija osrednji preučevani tematiki o zaznavah krajev v Ljubljani. Vendar so se skozi analize zbranega gradiva pokazali tudi številni drugi odtenki zaznav krajev, ki jih obravnavamo v tem poglavju.

Večina zaznav krajev, ki smo jih obravnavali doslej, praviloma temelji na relativno močnih pozitivnih ali negativnih relacijah med človekom in krajem. Obstajajo pa tudi kraji, ki nimajo identitete, »duha kraja«, ki si jih ne zapomnimo in z njimi največkrat ne vzpostavimo močne relacije. Ne gre torej za kraje, ki jih ne vidimo, ampak so to kraji, ki jih ne opazimo, si jih ne zapomnimo, o njih ne razmišljamo, »so zunaj naših miselnih zemljevidov« (Krevs, 2021, 12). Številni avtorji iz različnih strok so jih opredeljevali in jim nadeli različna poimenovanja. Relph (1976) jih je na primer poimenoval **brezkraji kraji** (ang. *placeless places*), Eyles (1985) **apatični kraji**, Kunstler (1993) jih je zaobjel s pojmom **geografija nikjera** (ang. *geography of nowhere*), Augé (1995) z **nekraji** (ang. *non-places*), Casey (1997) z **nerazločno enakostjo** (ang. *indifferent sameness*), Bonnett (2014, xi) s »**potovanjem od nikjer do nikjer**« (ang. *traveling from nowhere to nowhere*).

Danes nekraji zavzemajo vse več mestnega prostora (Mlinar, 2004, 116). Lahko so povesod, a niso prostorsko razmeščeni za vse ljudi enako. Razlike v zaznavanju ali poznavanju nekega kraja imajo številne vzroke, od različnih posameznikovih poti gibanja skozi pokrajino, različnih izkušenj, spominov in zanimanj. Najbolj zanimiv in privlačen kraj za nekoga lahko komu drugemu predstavlja kraj, ki ga ne zanima, nekraj. Morda se (slednji) celo zavestno ali podzavestno izognejo takemu kraju, s tem pa dodatno prispevajo k njegovemu nepoznavanju in izločitvi s svojega miselnega zemljevida. Tudi spalna naselja, kjer »ljudje le prebivajo, na delo pa odhajajo v bližnje mesto ali v več okoliških zaposlitvenih središč« in so »navadno brez pomembnejših centralnih funkcij in ustanov« (Kladnik in drugi, 2005, 364), imajo svoj (»zaspani«) značaj in so morda zaradi tega za nekoga nekraj, priljubljena pa so pri tistem delu lokalnega prebivalstva, ki si želi več miru, bližine zelenih površin in podobno.

V zaključku pregleda problematike osebne zaznave kraja si oglejmo še nekaj poskusov sintetiziranja njenih značilnosti. Že primer preproste opredelitve nam pove, da ne gre zgolj za preučevanje močnih pozitivnih zaznav: zaznava kraja je odnos med ljudmi in kraji. Lahko je **pozitivna ali negativna, šibka ali močna** (Relph, 1976; Eyles, 1985). Podrobnejši pregled opredelitev nas pripelje do **zaznav krajev v širšem smislu**, ki torej poleg čustvenih odzivov na kraj vključujejo bolj ali manj širok kontekst, ki na primer vključuje razum, spomine, znanje, kulturne vplive in okolje.

Eyles (1985) je na podlagi opazovanj v majhnem angleškem mestu opredelil deset različnih zaznav kraja. Vsa se ne pojavijo v vsakem kraju. V preučevanem kraju je na primer prepoznal štiri vrste zaznav: **družbeno** (na primer povezano z družino, prijatelji), **instrumentalno** (na primer kraji omogočajo dobrine, ponujajo priložnosti), **nostalgичno** (navezano na osebne ali skupnostne spomine, kulturno dediščino) ter **apatično zaznavo kraja** (odsotnost zanimanja, navdušenja ali skrbi v zvezi s krajem).

Hummon (1992) loči štiri tipe zaznav kraja, ki jih imajo prebivalci iste skupnosti. Zgrajeni so na podlagi stopnje ukoreninjenosti, odtujenosti, relativnosti in brez-krajnosti.

- Občutek **ukoreninjenosti** (ang. *rootedness*) v najpreprostejši obliki opredeli kot občutenje čustvene povezave s prostorom, kjer prebiva (ta prostor vključuje oboje, dom in njegovo okolico).
- **Odtujenost kraja** je lahko posledica nezmožnosti polno izkusiti kraj zaradi nemobilnosti ali nezmožnosti vzpostavitve občutka pripadnosti (nekdo se čuti »na napačnem kraju«, ang. *displaced*).
- **Relativnost kraja** odraža pomanjkanje občutkov do skupnosti, a tudi doživljanje občutka doma ne glede na kraj, kjer dom obstaja.
- **Brez-krajnost** (ang. *placelessness*) pomeni odsotnost zaznave kraja, kjer kraji izgubijo svoje edinstvene značilnosti in si postajajo vse bolj podobni na račun svoje identitete.

Williams in Stewart (1998, 19) sta podala naslednje elemente krovnega razumevanja pojma zaznave kraja:

- **Čustvena vez**, ki jo ljudje vzpostavijo s kraji v različnih geografskih merilih, skozi čas, s poznavanjem teh krajev.
- Močni občutki **vrednot, pomenov, simbolov**, ki jih je težje prepoznati ali vedeti (in težko kvantificirati), posebno če je nekdo »od drugod« in mu kraj ni poznan.
- Cenjene **lastnosti kraja**, ki se jih »nekdo od tukaj« morda ne zaveda, dokler niso ogrožene ali izgubljene.
- Niz **pomenov kraja**, ki so dejavno in neprekinjeno oblikovani in preoblikovani v posameznikovih mislih, skupnih kulturah in družbenih ravnanjih.
- Zavedanje kulturnih, zgodovinskih in prostorskih **kontekstov**, znotraj katerih se oblikujejo pomeni, vrednote in družbeni odnosi.

Williams (2007; povzeto po DeMiglio, Williams, 2008, 18) raznovrstne vidike razumevanja pojma strne v tri opredelitve:

- Zaznava kraja kot **sposobnost ali zmožnost**, npr. izostren občutek za kraj v podobnem smislu, kot razumemo izostren čut za humor ali vonj.
- Zaznava kraja kot **spoznanje kraja**, na primer poznavanje in zavedanje kraja.
- Zaznava kraja kot **značaj kraja**, na primer atmosfera kraja.

Kot vidimo, se navedene opredelitve znatno razlikujejo, ker na različne načine poudarjajo, kaj je bilo pri opredeljevanju posameznemu avtorju bistveno. Če k tem raznovrstnim opredelitvam dodamo še v tem podpoglavju izvedeni pregled pojmov, ki se navezujejo na zaznave krajev, imamo za potrebe naše raziskave bogato izhodišče. Med opredelitvami namreč nismo iskali ene, ki bi ji sledili, ampak nasprotno. Iskali smo raznovrstna razumevanja in pojavne oblike zaznav krajev, ki nam bodo v pomoč pri njihovem prepoznavanju v zbranem gradivu, v razpravi in pri odgovarjanju na raziskovalna vprašanja.

2.3.3 Kolektivna zaznava kraja

Kolektivna zaznava kraja je zaznava kraja, ki si jo delijo pripadniki neke socialne skupine ali skupnosti. Malo je verjetno, da bi prav vsi v skupini ali skupnosti delili enako zaznavo. Pravzaprav teoretično to ni mogoče, saj so zaznave – vsaj globlje, trajnejše – izrazito individualne. Vendar se nekatere (morda bolj enostavne ali površne) zaznave krajev v skupini ali skupnosti na nekem območju pojavljajo pogosto in v obliki, ki omogoča sklepanje, da so si zaznave vsaj podobne. Holloway in Hubbard (2001, 116) pričakujeta, da se v preučevanju kolektivnih zaznav krajev še bolj kot v zaznavah posameznikov pokažejo krajevne mitologije. Mitologije povečujejo podobnost zaznav.

Kolektivna zaznava kraja je konstruirana, agregirana iz zaznav posameznikov. Lynch je na primer narisane miselne zemljevide posameznikov medsebojno prekril, da je prišel do kolektivnega miselnega zemljevida. V naši raziskavi smo kolektivne zaznave skonstruirali iz anketnih odgovorov posameznikov v neki soseski ali o neki soseski (podrobnosti so pojasnjene v poglavju 3.3.3 Kolektivna zaznava in stopnja zaznave soseske). Nekaj

sodelujočih v tukaj predstavljeni raziskavi je uporabilo podoben pristop k merjenju kolektivne zaznave sosesk tudi na drugih območjih, v Kamniku (Korenčan in sodelavci, 2004; Štern, 2005) in Belfastu (Kumer, 2013; Kumer, Krevs, 2015), a so bile raziskave omejene le na en časovni prerez.

Kolektivne zaznave kraja lahko pojmujeemo na dva načina. Prvo poimenujemo **družbena (socialna) kolektivna zaznava** in nastane z medsebojno delitvijo stališč o kraju znotraj družbene skupnosti ali skupine (medosebno) ali na primer v medijih doseže tudi ljudi zunaj skupnosti ali skupine. Zaznave posameznikov sicer lahko prispevajo k tej kolektivni zaznavi, a kolektivna konstrukcija zaznave lahko pripelje do stereotipa, mita o kraju, ki lahko vpliva na zaznave (istih ali drugih) posameznikov. Nosilci te kolektivne zaznave torej niso nujno prebivalci kraja, ki ga zaznavajo. Razlike med »domačimi« in »zunanji« zaznavami ljubljanskih sosesk ter pomemben prispevek »zunanjih« zaznav k družbenim kolektivnim zaznavam posameznih sosesk so pokazale tudi prve objave z začetkov izvajanja te raziskave (Krevs, 2004; 2008).

Drugi način pogleda na kolektivne zaznave temelji na prostorski »pripadnosti« nosilcev zaznave. To je zaznava kraja, ki jo imajo in sporočajo lokalni prebivalci, pripadniki lokalne skupnosti, zato jo lahko poimenujemo **lokalna kolektivna zaznava**. Gre za poseben pogled, ki kolektivno zaznavo »prostorsko-časovno iztrga« z zemljevida (»geografije«) resnične prostorske porazdelitve zaznav v danem času.

Prvi način kolektivne zaznave je z vidika »pripadnosti« nosilcev zaznave kraju lahko zunanji ali notranji, medtem ko je drugi način izključno notranji. Oba načina sta tesno prepletena. Tudi na lokalne zaznave vplivajo zunanje zaznave, to so zaznave ljudi, ki ne živijo na zaznanem območju, na primer v obliki stereotipov, mitov. Glede na to, da v naši raziskavi opazujemo, »merimo« obe vrsti kolektivnih zaznav, je pomembno zavedanje razlik med njima.

Skonstruirane kolektivne zaznave kraja so sicer zgrajene iz zaznav posameznikov, a to ne pomeni, da je ugotovljena prevladujoča zaznava (če se pojavi) zaznava vsakega od teh posameznikov. Kolektivne zaznave, na primer zaznane »značilnosti« soseske, ne moremo pripisati vsakemu prebivalcu v tisti soseski. Sklepanje o značilnostih posameznikov iz agregiranih podatkov za

populacijo, ki ji ti posamezniki pripadajo (na primer prebivalstvu v soseski, etnični ali starostni skupini), imenujemo **ekološka napaka**. Ta napaka pa se ne nanaša le na sklepanje raziskovalca. Ekološka napaka je samoumevna pri uporabi stereotipov, zato tudi ne preseneča množica tovrstnih sklepanj v stališčih anketiranih v naši raziskavi.

2.3.4 Stališča o krajih

Stališča o krajih ločujemo od zaznav kraja. Stališča v knjigi razumemo kot **posredovane informacije o zaznavi**, kot njeno predstavitev. V naši raziskavi lahko opazujemo zaznave le s pomočjo stališč in njihovih opisnih utemeljitev, saj nimamo drugega neposrednega dostopa do njih.

Kadar človek izrazi stališče o zaznavi kraja, svoje čutne zaznave kombinira s poznavanjem kraja, čustvenimi in razumskimi vezmi s krajem, spomini, mnenji drugih ter drugimi informacijami, na primer iz medijev. Na tak način konstruira bolj ali manj uspešno osebno predstavitev svojega razmerja s krajem, ki jo lahko zavestno izkrivi ali si jo preprosto izmisli. Še tako skrbno izvedena raziskava stališč prebivalcev se temu ne more povsem izogniti.

Stališča o krajih pomenijo pozitivna ali negativna **vrednotenja krajev**. Zanna in Rempel (1988) poudarjata tri razsežnosti stališč, ki se prepletajo tudi v gradivu, zbranim v naši raziskavi: spoznavno (kognitivno), čustveno in vedenjsko. Spoznavna razsežnost temelji na znanju, izkušnjah, zamislih, pridobljenih informacijah, vrednotah, argumentih, prepričanju (Maio, Haddock, 2010). Čustvena razsežnost temelji na občutjih, čustvih, razpoloženju. Vedenjsko razsežnost lahko razumemo tudi kot pristranskost.

Raziskovalec bi želel verjeti, da stališča prebivalcev, ki jih je zbral, predstavljajo njihove resnične zaznave krajev. Po Hallu (1997) bi to pomenilo reflektivno ali mimetično sporočanje »resnične« informacije o nečem, zrcaljenje resničnosti. Vendar to velja le do neke mere, včasih pa sploh ne. Posredovanje stališč si lahko predstavljamo – izposodimo si prisposodbo iz vedenjske geografije – kot **filtriranje zaznave**. Posredovanje stališča po Hallu (1997) ni zgolj posredovanje pomena, ampak je kulturna konstrukcija pomena; pomen je »izdelan s sporočanjem in ne le posredovan s pomočjo sporočanja« (Hall, 1997).

V procesu sporočanja stališča **filter** lahko pomeni marsikaj. Najprej ga opredeljujejo zgoraj omenjene razsežnosti stališč, na primer, koliko posameznik pozna neki kraj, koliko časa traja njegova izkušnja bivanja v tem kraju, kaj je prebral o kraju v medijih, kakšna čustva povezuje s krajem, ali želi o kraju sporočiti kaj dobrega/slabega. Poleg teh pa na sporočilo, ki ga posreduje, vplivajo tudi njegova zmožnost ubesedenja zaznave, osebna »cenzura« zaradi moralnih ali drugih zadržkov, socialna cenzura zaradi prisotnosti anketarja ali drugih ljudi, želja, da bi odgovoril »pravilno« – v skladu z domnevnimi pričakovanji anketarja ali v skladu z njemu znanim javnim mnenjem. Filter lahko pomeni tudi trenutno (ne)razpoloženje anketiranega, stisko s časom, pomanjkljivo pozornost. Kot vidimo, filter pravzaprav pomeni zavestno ali nezavedno prirojitev sporočene informacije o zaznavi kraja.

Med filtriranimi sporočili o zaznavah kraja so pričakovani številni **predsodki**. To so neupravičena, neargumentirana in nepreverjena stališča (Ule, 2009). Predsodki imajo na primer zgolj obliko nekritično povzetih krajevnih mitov, stereotipov, medijskih informacij o krajih ali tamkajšnjih prebivalcih ali pretirano čustvenega odziva na določen pojav v kraju. Kljub domnevno majhnemu »trudu«, ki ga posamezniku povzroči ustvarjanje predsodkov, so ti odporni proti spremembam (Brown, 2010).

Kot smo opozorili že pri obravnavi mestnih mitologij, nam stališča, predsodki in stereotipi pomagajo pri razlaganju sveta v smislu, da poenostavijo njegovo kompleksnost. Vplivajo pa tudi na ohranjanje in predstavljanje pomembnih socialnih vrednot in skupinskih norm ter ohranjajo pozitivne medskupinske razlike, seveda v korist skupine, ki ji pripadamo (Tajfel, 1981, v Nastran Ule, 1997, 161). Glavna funkcija je torej podobna kot pri izdelavi miselnih zemljevidov: zmanjšanje števila informacij, ki jih predelamo v svojem kognitivnem sistemu (Ule, 2009). S tem ni načeloma nič narobe, saj bi se sicer v preobilju vsakdanjih novih informacij izgubili, vendar s tem tudi spregledamo, da je vsak posameznik edinstven, poseben, originalen in neponovljiv. S splošnimi sodbami pa se marsikomu stori krivica, saj ga s stereotipiziranjem postavimo v predhodno konstruiran položaj, ki se v resnici v maločem sklada s tem, kar posameznik v resnici je.

V nadaljevanju knjige poudarimo, da o stališčih o kraju govorimo, kadar želimo (ponovno) spomniti na morebiten razmik med zaznavo in stališčem.

2.4 Ljubljana v raziskavah zaznav krajev

Bežnih zaznav in stališč o krajih v Ljubljani pravzaprav ni težko najti, saj so lahko del priložnostnih člankov, intervjujev o življenju v mestu, osebnih nasvetov za obiskovalce mesta (na primer v blogih, namenskih spletiščih, ki vključujejo osebne vtise in izkušnje z obiska posameznega kraja v mestu, kakršen je Tripadvisor). Zato se na tem mestu osredotočimo le na nekaj raznovrstnih primerov intenzivnejših ali bolj sistematičnih poskusov proučevanja zaznav krajev v Ljubljani, ki so predstavljeni v različnih oblikah: kot znanstvene objave, spletna predstavitev projekta, pedagoški priročnik ter aplikacije za zbiranje podatkov o zaznavah krajev.

Kot je pristop v naši raziskavi razpet med prostorsko znanstvenim, vedenjsko-geografskim in humanistično-geografskim (oziroma fenomenološko-geografskim), tako razvrstimo tudi izbrane primere.

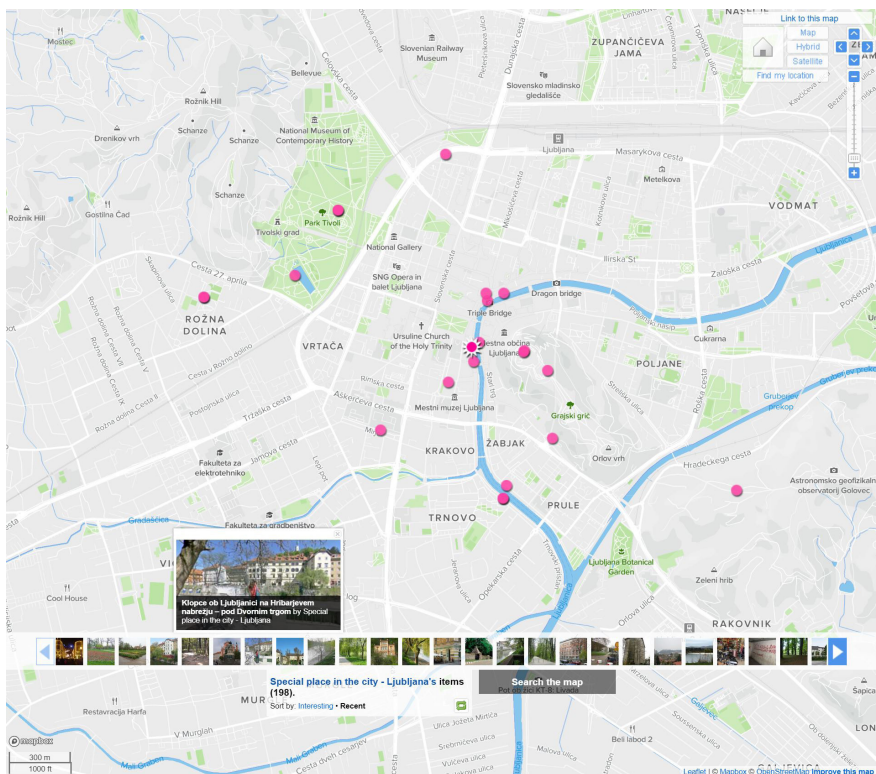
Med raziskave, ki so se dotaknile zaznave sosesk v Ljubljani na »**prostorsko znanstveni**« **način**, lahko uvrstimo vrednotenje bivalnega okolja v izbranih slovenskih mestih (Tiran, 2015). Del raziskave je osredotočen na subjektivno vrednotenje lastne soseske ter bivalnih preferenc, željo po preselitvi iz soseske in podobno. Empirični del omenjene študije je bil žal (z vidika primerljivosti z našo raziskavo) omejen na štiri ljubljanske soseske.

Že omenjena raziskava dojemanja varstvenih pasov virov pitne vode na Ljubljanskem polju (Smrekar, 2006) je primer **vedenjsko-geografskega pristopa**. Kadar se raziskovalno ukvarjamo z zaznavami krajev, se je zelo koristno spomniti na miselne zemljevide posameznikov, zbrane na skupnih zemljevidih, kakršni so predstavljeni v tej raziskavi. Redke raziskave namreč pokažejo pestrost »izvirnih« miselnih zemljevidov posameznikov, večina jih prikaže v zgoščeni obliki, na primer območja, kjer se največkrat prekrijejo. Pogled na kartografsko prekrite izvirne zemljevide posameznikov nas namreč nazorno uči, kako različno posamezniki zaznavajo »isto stvar«. Goličnik Marušič je s pomočjo vedenjskih zemljevidov točkovno kartirala dejavnosti prebivalcev na ljubljanskih trgih in v parkih in posredno v podrobnem merilu ugotavljala načine rabe prostora. Vedenjskim zemljevidom je pripisala vlogo »rentgenskih posnetkov prostorov« (2006, 118), vidi pa jih tudi kot »učinkovit pripomoček posrednega vključevanja javnosti v načrtovalski proces« (2006, 136).

Primer **kombinacije vedenjsko geografskega in humanistično-geografskega pristopa** je študija zaznavanja, doživljanja in uporabe javnega odprtega prostora (Bratina Jurkovič, B., 2014). Z metodama fokusnih skupin in družboslovnih obrazcev je avtorica med drugim iskala prijetna in neprijetna območja v delu Ljubljane. Študija je bila izvedena na vsebinsko in prostorsko podrobnejši ravni kot naša raziskava. Omejena je bila le na del Bežigrada. Neposredne primerjave z našimi rezultati (tako kot v primeru Tiranove raziskave) niso mogoče. Poleg že omenjene zanimive ilustracije raznovrstnega dožemanja obsega svoje soseske (glej poglavje 2.2 Soseska kot kraj) je poučno na podrobnem zemljevidu opazovati prostorsko raznovrstnost kolektivnih (združenih) zaznav, na primer ostro zamejenih razmeroma majhnih, notranje homogenih neprijetnih območij, ob njih pa velikih prijetnih območij, ki so notranje precej nehomogena. Omenimo še metodološko podrobnost iz te študije, ki smo jo zaznali tudi v naši raziskavi: na vprašanje o neprijetnih območjih nekateri od anketiranih prebivalcev niso mogli odgovoriti, saj nobenega od krajev znotraj preučevanega območja niso prepoznali kot neprijetnega. V to skupino primerov lahko uvrstimo tudi objave zgodnjih rezultatov naše raziskave (Krevs, 2004; 2008) ter njihov odmev v časopisu (Žibret, 2010).

V zadnji skupini primerov, ki se navezujejo na **humanistično-geografske pristope** k preučevanju zaznav krajev, najprej opozorimo na antropološko študijo, ki je potekala v okviru raziskovalnega projekta SENSOTRA in katere izsledki so bili objavljeni v znanstveni monografiji *Občutki mest: antropologija, umetnost, čutne transformacije* (Muršič, Bajič, Abram, 2022). Knjiga je dragoceno gradivo za raziskovalca zaznav krajev. Pisana je sicer »za antropologa«, a se dotika številnih teoretičnih in empiričnih vprašanj, ki zadevajo preučevanje zaznav krajev tudi v drugih strokah. Empirični raziskovalni del temelji na metodi čutnobiografskih sprehodov pripadnikov dveh različnih generacij, ki so jo uporabili v mestih Turku, Brighton in Ljubljana. Teoretično in empirično se dotaknejo številnih problematik, na primer načrtnega preoblikovanja zaznavanja mesta v navezi med doživetveno ekonomijo in čutnim urbanizmom, pomena spomina v povezavi s čutno zaznavo krajev, topobiografije,²¹ ki jih naša raziskava glede na raziskovalni

21 Topobiografija je humanistično-geografska metoda, namenjena opisovanju konkretnih življenj v njihovem razmerju do krajev (Bajič, 2022).

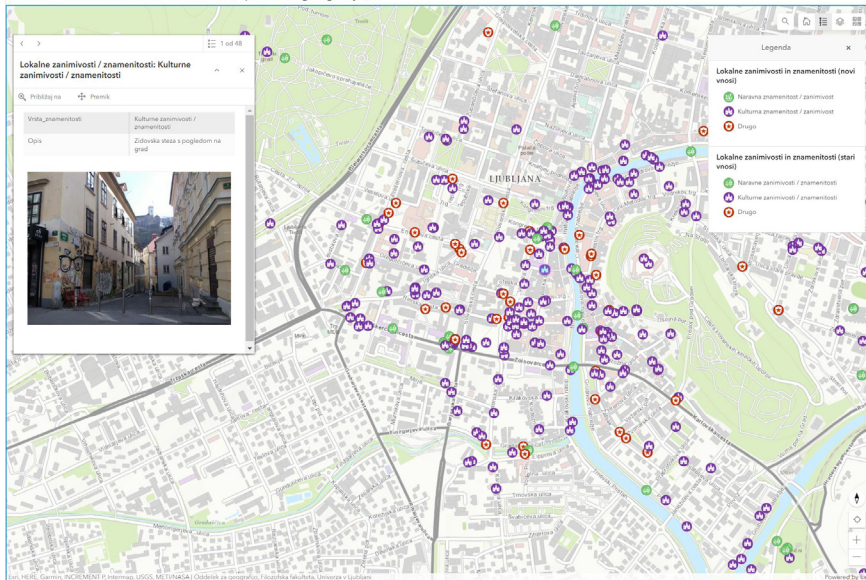

Slika 1: Primer zemljevida s »posebnimi kraji« v Ljubljani, s kratkimi osebnimi izpovedmi, je nastal leta 2008 (Special Place in the City – Ljubljana, 2008).

pristop lahko kvečjemu oplazi. Drugi primeri iz te skupine so sicer manj »akademski«, a vsak na svoj način dokazuje, da obstaja zanimanje za osebno, intimno zaznavo krajev v Ljubljani. V večletnem projektu Special Place in the City se je umetniška skupina Kolektiva, v sodelovanju z Oddelkom za geografijo Filozofske fakultete, lotila tudi zbiranja osebnih zaznav krajev v Ljubljani (Kolektiva, 2008; Trstenjak in sodelavci, 2008). Rezultata zbiranja in predstavitve kratkih osebnih izpovedi o »posebnih krajih« v mestu sta interaktivni zemljevid posebnih krajev v Ljubljani na spletišču Flickr (Special Place in the City – Ljubljana, 2008; Slika 1) ter »didaktični pripomoček« v obliki prispevka v zbirki »geomedijskih idej« za delo v šoli (Krevs, 2013). Na spletišču Uporabna geografija²² je na voljo več spletnih

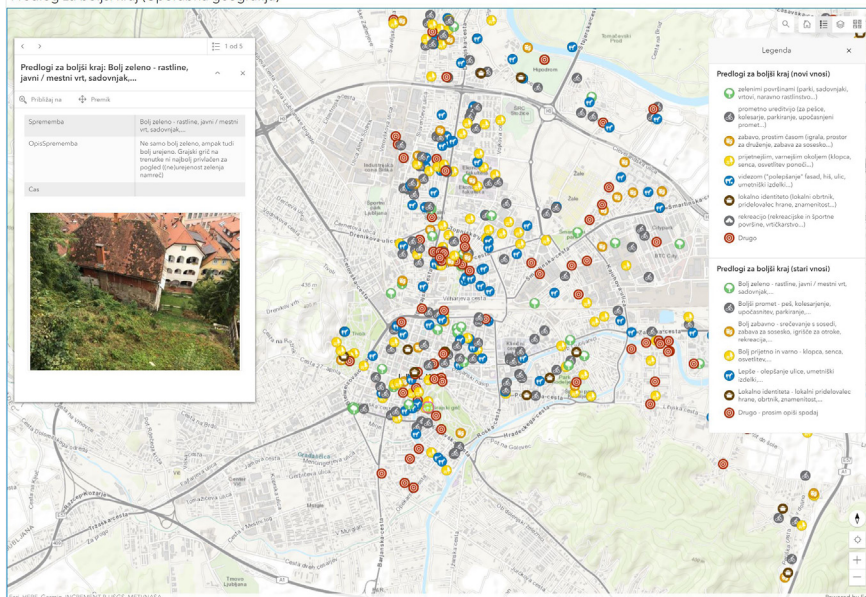
²² <https://uporabna.geografija.si/>

Lokalne zanimivosti in znamenitosti (Uporabna geografija)

Slika 2: Spletni zemljevid aplikacije Lokalne znamenitosti in zanimivosti prikazuje predloge obiskov krajev »za nedomačine«, ki jih praviloma podajajo domačini.

Predlog za boljši kraj (Uporabna geografija)

Slika 3: Spletni zemljevid aplikacije Predlogi za boljši kraj prikazuje zaznave krajev, nadgrajene s predlogi posameznikov za »izboljšanje« kraja.

in mobilnih aplikacij za podajanje informacij o krajih. Med takšnimi, ki spodbujajo podajanje osebnih stališč o krajih, poudarjamo aplikaciji Lokalne znamenitosti in zanimivosti (Slika 2) ter Predlogi za boljši kraj (Slika 3). Obe aplikaciji sta zasnovani kot orodji za sporočanje prostovoljnih geografskih informacij na skupni spletni zemljevid (ang. *volunteered geographic information, collaborative mapping*).

3 Metode, uporabljene v raziskavi

Metodologija raziskave je bila dokaj podrobno opredeljena, ko smo se raziskave lotili prvič, leta 2001. S prvo ponovitvijo in z izvedbami, ki so ji sledile, so se pojavila nova vprašanja, predvsem o vidikih, ki jih v raziskavi prinese časovna vrsta opazovanj. Pretežni del metod, ki se navezujejo na terensko zbiranje podatkov, njihovo urejanje, analize, predstavitve pa se je le zelo malo spreminjal.

Na shemi na naslednji strani, ki prikazuje potek raziskave (Slika 4), je pregledno pokazano zaporedje korakov in njihovo medsebojno prepletanje. Z oznakami (V1 ... V8), ki so uporabljene v uvodu, so nakazane »točke« v procesu izvajanja projekta, v katerih so bili izdelani argumenti, s katerimi smo podprli odgovor na posamezno raziskovalno vprašanje.

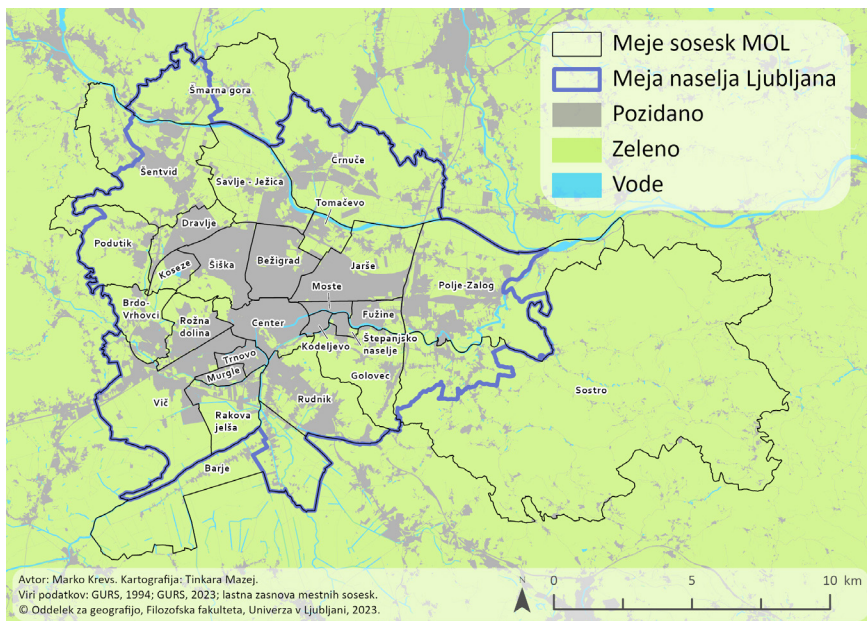
3.1 Opredelitev raziskovalnega pristopa

Kot smo namignili že med teoretičnimi izhodišči, je raziskovalni pristop mešanica humanistično-geografskega pojava, merjenega z vedenjsko-geografskimi metodami in uporabo »pozitivističnih« kvantitativnih analitičnih metod. Večinoma kombiniramo opisni in poizvedovalni pristop. Opisni pristop je usmerjen v predstavitev bogatega gradiva o zaznavah ljubljanskih sosesk. Poizvedovalni pristop pa išče povezave, razlage, nova raziskovalna vprašanja. Medtem ko je prvi pristop metodološko razmeroma predvidljiv, je drugi do neke mere njegovo nasprotje. Iz vmesnih rezultatov smo se učili o možnostih, ki jih ponujajo na nekonvencionalen način zbrani podatki, postavljali smo nova vprašanja ter iskali ali izdelovali primerne metode za iskanje odgovorov. V knjigi smo po 22 letih nabiranja izkušenj in vprašanj že v uvodu lahko zapisali raziskovalna vprašanja ter nato opredelili uporabljeno metodologijo. V praksi pa so se vprašanja in ustrezne metode za odgovarjanje nanje gradila postopno in ne vedno načrtno.

3.2 Območje in prostorske enote preučevanja

Mesto Ljubljana je administrativno opredeljeno kot naselje Ljubljana (Slika 5), a smo se odločili, da v raziskavo vključimo celotno Mestno občino Ljubljana. Vključitev obmestnih območij, ki jih zajame občina, se nam je zdelo zanimivo, saj omogoči opazovanje, kako prebivalci teh območij zaznavajo

soseske znotraj »ožjega« mesta, in obratno, kako »meščani« zaznavajo predmestna območja. Z drugimi besedami, koliko prebivalci dojemajo obmestna območja kot del Ljubljane. Pričakovali smo tudi, da bodo prebivalci tako različnih območij pod vplivi krajevnih mitologij, ki so usmerjene proti mestu ali proti podeželju, v pozitivnem ali negativnem smislu, ki bi se manj verjetno pojavile v preučevanju ožjih mestnih območij.

Slika 5: Območje Mestne občine Ljubljana smo razdelili na 27 sosesk.

Kot smo pokazali v teoretičnih izhodiščih, je pojem soseska precej prilagodljiv. Naš cilj je bil, da za prostorske enote preučevanja izberemo območja, ki:

- jih prebivalstvo mesta prepozna,
- so notranje dovolj homogena,
- jih ni preveč,
- pokrijejo celotno območje Mestne občine Ljubljana.

Leta 2000, ko smo se začeli pripravljati na raziskavo, Mestna občina Ljubljana četrtnih skupnosti še ni imela. Ustanovljene so bile leta 2001,²³ ko smo raziskavo že izvajali. Pri oblikovanju četrtnih skupnosti so očitno

23 <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/cetrtnne-skupnosti-v-ljubljani/>

uporabili podobna merila kot mi za oblikovanje sosesk. Imeli smo nekaj »raziskovalske sreče«, saj se meje sosesk ujemajo z zunanjimi mejami četrtnih skupnosti; nekatere od slednjih pa s soseskami notranje dodatno razdelimo.

Za opredelitev meja četrtnih skupnosti je Mestna občina Ljubljana uporabila meje krajevnih skupnosti, »temeljne prostorske enote lokalne samouprave«,²⁴ po katerih smo zasnovali tudi meje sosesk. Krajevnih skupnosti je bilo na območju MOL več kot 100, četrtnih skupnosti je 17, sosesk pa smo opredelili 27. Devet četrtnih skupnosti se ujema s posameznimi soseskami, drugih osem četrtnih skupnosti pa je notranje razdeljenih s preostalimi 18 soseskami (Preglednica 1). Tudi kasneje, ko so se novoustanovljene četrtne skupnosti (ČS) že uveljavile, v raziskavi nismo opustili sosesk kot prostorskih enot. Menimo, da soseske vendarle bolje ustrezajo zgoraj navedenim zahtevam, zlasti prvima dvema. Med posebej smiselnimi nadaljnjimi delitvami četrtnih skupnosti (ČS) na soseske so z vidika teh dveh zahtev na primer delitve ČS Bežigrad na soseski Bežigrad in Tomačevo, ČS Moste na soseske Moste, Kodeljevo in Fužine in ČS Trnovo na soseske Trnovo, Murgle in Rakovo jelšo.

Za geoinformacijsko »izdelavo sosesk« (vektorskega podatkovnega sloja z mejami/poligoni sosesk) smo leta 2000 uporabili podatke o krajevnih skupnostih (GURS, 1994) in geoinformacijsko orodje ArcView. Za kasnejše pretvorbe koordinatnega sistema uporabljenih podatkov o soseskah ter pretvorbo v format kmz za uporabo v orodju Google Earth²⁵ smo uporabili orodje ArcGIS.

24 Čepprav morda opredelitev spominja na besednjak iz časa socialistične teritorialne ureditve, je ideja lokalne samouprave mnogo starejša. Na podeželju so se oblikovale različne vaške skupnosti, sorodne oblike lokalne samouprave pa so se izoblikovale tudi v mestih. Krajevne skupnosti so tudi po njihovi ukinitvi (v 90. letih 20. stoletja) ostale priljubljene prostorske enote v družbenogeografskih raziskavah (na primer Krevs, 2002; Rebernik, 2013). Med razlogi so na primer naslednji: med seboj so bile relativno podobne z vidika števila prebivalstva, pokrivalo so celotno ozemlje države, večja mesta so delile na manjše prostorske enote, sosednje majhne vasi pa so povezale v eno krajevno skupnost. Pomemben del lokalne samouprave se je izvajal prav v krajevnih skupnostih, zato so bile lokalnemu prebivalstvu dobro poznane. Bile pa so tudi dovolj velike, da se je zmanjšal problem zakrivanja podatkov zaradi majhnih količin prebivalstva, kakršnega poznamo pri uporabi prostorskih okolišev (PO), ki predstavljajo naslednjo podrobnejšo delitev ozemlja celotne države na lokalni ravni.

25 Meje sosesk so anketarjem pomagale pri pripravi na izvajanje anketiranja pred odhodom na teren, kar so v zgodnejših letih izvajanja anketiranja izvedli s programom Google Earth. Za zadnjih nekaj izvedb anketiranja pa smo jim pripravili posebno mobilno aplikacijo, s katero so se na svojih »delovnih območjih« lahko orientirali tudi med delom na terenu.

Preglednica 1: Četrtna skupnosti Mestne občine Ljubljana vsebujejo eno ali več sosesk iz te raziskave, meje obojih prostorskih enot z nekaj zanemarljivimi odstopanji potekajo po mejah nekdanjih krajevnih skupnosti.

	Soseska	Četrtna skupnost
1	Črnuče	Črnuče
2	Savlje - Ježica	Posavje
3	Bežigrad	Bežigrad
4	Tomačevo	Bežigrad
5	Center	Center
6	Jarše	Jarše
7	Moste	Moste
8	Kodeljevo	Moste
9	Fužine	Moste
10	Polje - Zalog	Polje
11	Sostro	Sostro
12	Štepanjsko naselje	Golovec
13	Golovec	Golovec
14	Rudnik	Rudnik
15	Barje	Rudnik
16	Trnovo	Trnovo
17	Murgle	Trnovo
18	Rakova jelša	Trnovo
19	Vič	Vič
20	Rožna dolina	Rožnik
21	Brdo - Vrhovci	Rožnik
22	Šiška	Šiška
23	Koseze	Šiška
24	Dravlje	Dravlje
25	Podutik	Dravlje
26	Šentvid	Šentvid
27	Šmarna gora	Šmarna gora

Viri podatkov: GURS, 1994; GURS, 2023; lastna zasnova območij mestnih sosesk.

Prostorske enote, ki jih uporabimo v raziskavi, so z vidika Perryjevih meril o velikosti sosesk velike. Bežigrad ima več kot 30.000 prebivalcev, tudi Šiška, Center in Polje - Zalog več kot 20.000. Trinajst sosesk ima med 2000 in 9000 prebivalci, torej pod zgornjo velikostno mejo Perryjevih sosesk

(Sostro, Koseze, Golovec, Moste, Brdo - Vrhovci, Štepanjsko naselje, Rakova jelša, Šmarna gora, Kodeljevo, Podutik, Tomačevo, Barje, Murgle). Deset sosesk pa ima med 9000 in 15.000 prebivalci (Jarše, Šentvid, Vič, Rožna dolina, Dravljje, Rudnik, Črnuče, Fužine, Savlje - Ježica, Trnovo). Z vidika velikostnega merila torej naše prostorske enote ne ustrezajo najbolje izvornemu razumevanju soseske. Spreminjanje razumevanja sosesk, redka in ohlapna uporaba pojma v vsakdanjem sporazumevanju in s tem razlike med posamezniki z vidika razumevanja pojma (primer iz raziskave Bratina Jurkovič, 2014 smo omenili v poglavju 2.2 Soseska kot kraj) so bile pravzaprav ugodne okoliščine za našo raziskavo.

Vsa leta izvajanja osebnega anketiranja smo ugotavljali,²⁶ da so prebivalci večinoma brez večjih težav prepoznavali preučevane soseske, s poimenovanjem in mejami, kakor smo jih opredelili v raziskavi. Vsak anketirani je imel med odgovarjanjem na voljo zemljevid, ki je prikazoval meje in imena sosesk, kar je dodatno pripomoglo k odpravljanju morebitnih nesporazumov glede položaja posameznih sosesk.

Zavedamo se, da je anketirancu »ponujena« soseska, z natančno narisanimi mejami, zgolj model, prispodoba resnične soseske. Vsak posameznik ima skonstruirano svojo, osebno prispodobo soseske, katere del je tudi njen miselni zemljevid. Posameznikova stališča o soseski se nanašajo na njegovo prispodobo te soseske. Predpostavljamo, da med vsemi tremi (obema prispodobama in »resnično« sosesko) obstaja smiselna relacija, tudi če prostorsko in vsebinsko ni popolna. To je pomembna predpostavka za celotno metodologijo raziskave. S knjigo torej poročamo o raziskavi, v kateri se zavedamo, da osnovne predpostavke zagotovo ne držijo v vseh obravnavanih primerih (osebnih ali kolektivnih zaznav).

3.3 Merjenje zaznav sosesk

Zaznave kraja »utelešajo pomen in pomembnost, ki ju posamezniki pripisujejo kraju« (Williams in sod., 2008, 73). Z merjenjem zaznav krajev torej poskusimo meriti oboje, pomen in pomembnost, vsebinski in količinski vidik zaznav. V teoretičnih razmišljanjih spoznamo, da je posameznikova zaznava kraja

26 Vir teh informacij so poročila anketarjev, ki so po opravljenem delu podrobno pisno poročali o izvedenem delu.

kompleksna, na njo vplivajo osebni in družbeni dejavniki ter dejavniki okolja. Z metodo merjenja poskušamo ujeti to kompleksno posameznikovo zaznavo na način, ki ga želimo razumeti tudi mi kot zunanji opazovalci. Ta omogoča nadaljnje razlage, razmišljanja, konstruiranje kolektivnih zaznav, iskanje povezav med zaznavami in značilnostmi sosesk ter med samimi zaznavami.

Na kratko si oglejmo odnos do merjenja zaznav krajev in nekaj primerov merskih orodij. »Nepozitivistični«, večinoma fenomenološki pristopi k preučevanju zaznavanja krajev se načeloma ne ukvarjajo z empiričnim merjenjem zaznav krajev in na takšna merjenja ne gledajo naklonjeno (na primer Lewis, 1979, 40). Metode merjenja zaznav krajev so bolj značilne za pozitivistični, behavioristični pristop. Med takšne sodi tudi metoda miselnih zemljevidov, ki smo jo že omenjali. Shamai in Ilatov (2005) predstavita nekaj pristopov k bolj neposrednemu merjenju zaznav krajev, ki večinoma temeljijo na anketah ali intervjujih posameznikov. Relph je preprosto lestvico za rangiranje zaznav krajev opredelil med dvema skrajnostma: na eni strani so »odtujenost«, »brezdomstvo« in »nepripadnost« (Relph, 1976, 51), na drugi pa »pripadnost kraju ter ... globoka in popolna istovetnost s krajem« (Relph 1976, 55). Takšne lestvice torej predpostavljajo merjenje med najnižjo stopnjo zaznave kraja ter vzpenjanje po lestvici do najvišje stopnje, ki predstavlja najbolj intenzivno in najglobljo zaznavo kraja. Med opisnimi lestvicami sta na primer tudi štirostopenjska (Shamai, Kellerman, 1985): (1) nima občutka kraja, (2) poznavanje kraja, (3) pripadnost kraju in (4) navezanost na kraj, ter sedemstopenjska (Shamai, 1991): (0) nima občutka kraja, (1) zavedanje, da se nahaja v kraju, (2) pripadnost kraju, (3) navezanost na kraj, (4) identifikacija s cilji kraja, (5) vključenost v kraj, (6) žrtvovanje za kraj. Pozitivistične lestvice za merjenje zaznav krajev Shamai in Ilatov (2005) opredeljujeta na podlagi štirih meril: polarnosti, neposrednosti, številu komponent in razsežnosti. Williams in sodelavci (2008, 73) oblikujejo kompleksnejši večrazsežnostni in večstopenjski pristop k merjenju zaznav krajev. O komponentah zaznav krajev je v literaturi nekaj nesoglasij, a kot pogosto uporabljene v raziskavah poudarijo naslednje: ukoreninjenost v kraj, pripadanje kraju, navezanost na kraj in smiselnost kraja.

Pristop k merjenju v naši raziskavi izvedbeno odstopa od navedenih, kljub temu pa teži k enakemu cilju: izmeriti pomen in pomembnost, ki ju prebivalci pripisujejo krajem. Namesto pristopa, ki neposredno meri stopnjo določenih elementov zaznave krajev, kakršne sta na primer uporabljala Shamai

(1991) in Williams s sodelavci (2008), smo uporabili **posredni pristop**. Naše temeljno vprašanje posameznika usmeri na izbiro krajev, ki so zanj z določene vidika pomembni, so na primer njegovi priljubljeni kraji. Po Repovšu (2002, 329–330) s tem dobimo celostne informacije o merilih posameznika, ki posredno »upoštevajo sovplivanje nepregledne množice dejavnikov«. Tak pristop ne omogoča presoje vloge in pomena posameznih dejavnikov pri opravljeni izbiri krajev, zato je vendarle pomembno, da pridobimo tudi ta del informacij. V naši raziskavi smo to storili tako, da so anketirani opisno utemeljili izbire sosesk. Zbiranje podatkov smo skoraj v celoti izvedli v obliki osebne anketiranja. Za kakovost zbranega gradiva smo poskrbeli z naslednjimi značilnostmi zasnove in izvedbe zbiranja podatkov:

- vprašalnik je bil kar se da kratek, da smo ohranili motivacijo posameznikov za sodelovanje ter zbranost pri podajanju in utemeljevanju njihovih stališč;
- vprašanja so bila nedvoumna, razumljiva posameznikom, ki smo jih povabili k sodelovanju v raziskavi;
- vprašanja so merila pomemben, bistven dela tega, kar želimo izmeriti;
- izbirna vprašanja smo podali na način, ki je omogočal osredotočenje zaznave (vrednotenja) na ožji izbor sosesk (s tem smo sicer »izgubili« informacije o zaznavah drugih, za posameznika morda tudi pomembnih sosesk);
- opisna vprašanja so omogočila vsebinsko utemeljitev glavnih razlogov za izbiro sosesk, ki jih posamezniki vrednotijo, s tem pa tudi podajanje osebnih meril vrednotenja;
- posameznikom smo ponudili nedvoumno informacijo o tem, med katerimi soseskami izbirajo pri svojem podajanju stališč, in o območjih, mejah posameznih sosesk.

Z doslej opisanim zbiranjem podatkov ugotavljamo predvsem vsebino, različne **pomene**, ki jih soseskam pripisujejo posamezni prebivalci Ljubljane. Delno se že dotikamo tudi pomembnosti zaznav, saj s samo izbiro anketirani sporočajo, katere soseske so zanje z določenega vidika pomembne. Tudi v opisih nekateri z načinom izražanja posredno sporočajo stopnjo svoje zaznave. Osrednji način merjenja **pomembnosti**, stopnje zaznav pa v raziskavi temelji na kolektivnih zaznavah. Pogostejše izbire posamezne soseske namreč razumemo kot njeno intenzivnejšo zaznavo.

3.3.1 Delovna opredelitev zaznav krajev

Izmeriti želimo tri razsežnosti oziroma tipe zaznav sosesk: priljubljenost sosesk, nepriljubljenost sosesk in strah pred soseskami. Hkrati želimo za vsak tip zaznave izvedeti stališča posameznikov o več kot eni soseski. Kompleksni vprašalnik, ki bi za vsak tip zaznav za več sosesk z več vprašanji meril posameznikove zaznave, bi postal zelo obsežen. Zato smo zastavili vprašanja, ki na razumljiv način merijo jedro enega izmed treh tipov zaznav.

Priljubljenost sosesk ali **topofilijo** merimo na podlagi odzivov na povabilo: »Navedite do tri soseske, v katerih bi najraje prebivali.« Merimo torej zaznavo, povezano s trajnejšo, tesnejšo, vsakodnevno vezjo s sosesko. Ta vez lahko že obstaja, ali je obstajala v preteklosti, a vprašanje se nedvoumno bolj nanaša na sedanost, zdaj, morda nekoliko tudi na prihodnost; na resnično ali zgolj zeleno bivanje, ne zgolj na bežen obisk, ogled nečesa ali obisk nekoga v soseski. Če se navežemo na teoretična razmišljanja, želimo izvedeti, s katerimi soseskami anketiranci povezujejo pozitivno zaznavo, občutek »doma« v širšem smislu, občutek soseske, ki bi pomenila kraj umiritve, postanka, počitka, znanega, vsakodnevnega. Anketiranca ne sprašujemo o stopnji zaznave. To anketirani posredno sporoči s samim izborom sosesk, s katerimi najmočneje povezuje omenjeno pozitivno zaznavo.

Neprijubljenost sosesk merimo na podlagi odzivov na povabilo: »Navedite do tri soseske, v katerih ne bi želeli prebivati.« Merimo nasprotje topofilije, njeno odsotnost, ki pa je dovolj intenzivna, da jo anketirani poudari. Posameznik z izbrano sosesko ne bi vzpostavil trajnejše vezi. Morda bi v sosesko šel po opravkih, na koncert, obisk prijateljev ali sorodnikov, ne bi pa tam »pognal korenin«.

Strah pred soseskami ali **topofobijo** v ožjem smislu²⁷ merimo na podlagi odzivov na povabilo: »Navedite do tri soseske, za katere menite, da so najmanj varne.« Merimo skrajnejšo zaznavo od nepriljubljenosti. Strah ni zgolj čustvo neugodja.

Skupno torej anketiranega prosimo, če se osredotoči na **največ devet sosesk**, kar se je za naš način izvajanja anketiranja pokazala še sprejemljiva

²⁷ Nekateri avtorji s topofobijo označujejo paleto negativnih zaznav kraja, kar pomeni, da bi topofobno oznako lahko uporabili tudi za nepriljubljenost sosesk. Etimološko pa se topofobija vendarle navezuje na strah pred kraji, zato smo zapisali »topofobija v ožjem smislu«.

količina pozornosti in časa za podajanje odgovorov. Na vprašanja odgovori z navedbo sosesk, ne s poljubnim opisom območja. Omejitev izbire na diskretne, z naše strani poimenovane in prostorsko opredeljene soseske, ponuja pomembno priložnost za nadaljnje analize, ki upoštevajo »smer« zaznav (na primer iz soseske A nekdo zaznava sosesko B), ugotavljanje kolektivnih zaznav ter njihovo povezovanje z značilnostmi tako opredeljenih sosesk, o čemer pišemo v nadaljevanju.

Ob vsakem od zgornjih »vprašanj« smo anketirancem ločeno postavili še naslednje vprašanje: »Podajte **glavne razloge, da ste se odločili za izbrane soseske**, v katerih bi najraje prebivali, v katerih ne bi želeli prebivati ter za katere menite, da so najmanj varne.« Ti opisni odgovori, utemeljitve izborov določenih sosesk, so nam omogočili razumevanje resničnih, pomembnih razlogov za izbor, ali vsaj uvid v to, katere razloge so anketirani povezali s svojo izbiro sosesk. Seveda smo z vprašanji želeli doseči predvsem prvo, a je bilo vnaprej povsem jasno, da bo med odgovori tudi nekaj takšnih, ki bodo »zapolnili praznino na papirju«, bodisi z odražanjem nekega splošnega stereotipa, predsodka, ali – še dlje od resnice – z navajanjem sicer iskrenih osebnih stališč, ki pa niso nujno povezana s sosesko, če je na primer anketirani niti ne pozna. Zbrano gradivo ne omogoča preverjanja »resničnosti« podanih zaznav in njihovih »utemeljitev«. Tudi metoda, osebno anketiranje, je bila izvedena na način, ki je anketiranim zagotavljal anonimnost in torej ni bilo mogoče ponovno preverjanje ali pojasnjevanje že izvedenih anket. Pri obravnavi osebnih stališč, zaznav krajev, o zanesljivosti že v načelu težko govorimo. Preučujemo nekaj, kar je zelo težko merljivo, je izmuzljivo, spremenljivo v (kratkem) času, skratka subjektivno. Zato omejene oblike »nezanesljivosti« v gradivu pravzaprav gledamo kot izziv.

3.3.2 Izvedba anketiranja

Izvedba anketiranja je bilo organizacijsko natančno določena že ob prvi izvedbi raziskave leta 2001. Glede na razpoložljivo količino anketarjev se je med vsakokratnimi izvedbami raziskave spreminjalo število izvedenih anket, a njihova porazdelitev po soseskah je ostajala v približno enakem razmerju (Preglednica 2). Rezultati raziskave iz leta 2004 so bili zaradi napake v uporabljeni tehnični opremi nesrečno izgubljeni. Ohranili so se le skromni rezultati prvih analiz (Korenčan in sodelavci, 2004). Skupaj je bilo

izvedenih 10.255 anket, brez tistih iz leta 2004 pa 9445. V nadaljevanju se vsi podatki in rezultati nanašajo na slednje ankete, torej brez tistih iz leta 2004. Skupno število vseh odgovorov²⁸ je bilo 65.899, kar pomeni 77,5 % od vseh mogočih glede na število anketirancev.²⁹

Vprašanja glede zaznav sosesk se niso spreminjala, tudi območja sosesk so ostala v celotnem obdobju raziskav enaka. Nekoliko se je spreminjalo le vprašanje o starosti anketirancev. Vendar je bil ta podatek namenjen zgolj preverjanju deleža najstarejše starostne skupine in ni vplival na primerljivost rezultatov med leti.

V vsakokratni raziskavi smo v vseh soseskah določili enako ciljno število anket (kvoto). Leta 2001 je bilo to število 20, kar je pomenilo skupno 540 izvedenih anket na območju celotne občine. V večini naslednjih izvedb raziskave je bilo to število večje, največje leta 2011 (več kot 70). Le zadnja izvedba je potekala v omejenem obsegu in v povprečju ni bilo doseženih niti 15 anket na sosesko. Zaradi tako nizkih predvidenih numerusov smo poleg osebnega anketiranja v poštne nabiralnike razdelili vabila k samoizpolnjevanju anket s pomočjo spletnega obrazca, na katera pa je bil odziv skromen.

Za osebno anketiranje je bil opredeljen **prilagodljiv kvotni vzorec** z naslednjimi ciljnimimi značilnostmi:

- odgovarjajo le prebivalci Mestne občine Ljubljana, praviloma prebivalci soseske, v kateri je potekalo anketiranje;³⁰
- uravnotežena spolna sestava anketiranih;
- starost anketiranih več kot 18 let, ne več kot 20 % starih več kot 65 let;
- anketirani iz različnih delov soseske;
- anketirani z različnih morfoloških območij v soseski, na primer del iz blokovskih območij in del z območij enodružinskih hiš; ta del zahtev je bil edini res prilagodljiv – izvajalec ankete je prostorsko porazdelitev anketiranja poskusil v grobem prilagoditi prevladujočim morfološkim območjem v soseski.

28 Odgovor je vsaka izbira soseske v posamezni anketi. Na anketo je mogočih največ 9 odgovorov.

29 Če bi vsak anketirani podal na vsa tri izbirna vprašanja po tri odgovore, bi bilo skupno število odgovorov 85.005.

30 V primeru, da je bil anketirani iz druge ljubljanske soseske, so se odgovori ustrezno uvrstili med odgovore anketiranih iz njegove soseske.

Ustrezanje nekaterim zahtevam v grobem razberemo iz preglednice (Preglednica 2). Skupne kvote anketiranih na sosesko so bile praviloma ustrezno dosežene ali presežene, razen leta 2023. Spolna uravnoveženost je bila v vseh izvedbah raziskave presenetljivo dobro dosežena, kljub izkušnjam, da je v tovrstnem anketiranju običajno težava s pridobivanjem anketirancev moškega spola. Delež starih več kot 65 let ni presegel postavljene omejitve. O (delni) ustreznosti zahtevama glede prostorske razpršitve ter prilagajanja morfološkim posebnostim sosesk smo lahko presojali na podlagi poročil o izvajanju anketiranja, ki so vsebovala tudi zemljevide z vrisanimi lokacijami izvedenega anketiranja (Slika 6). Zaradi načina izvajanja (neposrednega nagovarjanja anketiranih, ki so bili pripravljene sodelovati v raziskavi) je bilo težko pričakovati bistveno boljše ustrezanje zahtevama.

Omenjena poročila anketarjev po opravljenem delu so predstavljala pomemben vir informacij o izvedbi anketiranja. Razmeroma malo izvajalcev anketiranja je poročalo o večjem številu zavrnitev prošenj za sodelovanje v raziskavi. Večina zavrnitev je bila posledica priložnostnih okoliščin, recimo delo na vrtu, hitenje v vrtec po otroka, čakanje na prihod gostov in podobno. Nekaj je bilo tudi zavrnitev, ker ljudi ni zanimalo sodelovanje. Res redki pa so imeli načelne ali celo strokovne pomisleke. Kljub tovrstnim izzivom, ki niso bili nepričakovani,³¹ je doseganje in preseganje postavljenih kvot dokaz o uspešnem vzpostavljanju stikov z domačini. Po uspešni vzpostavitvi stika je večina izvajalcev anketiranja poročala o sproščenem pogovoru in odgovarjanju na zastavljena vprašanja.

V preglednici (Preglednica 2) lahko opazujemo, kako količina odgovorov upada; največ je tistih o priljubljenosti in najmanj tistih o nevarnosti sosesk. V celotnem obdobju smo na vprašanje o priljubljenih soseskah dobili 84 % odgovorov, kar v povprečju pomeni 2,5 od treh mogočih odgovorov. Odgovorov o nepriljubljenih soseskah je 73 % oziroma v povprečju 2,2 od treh mogočih odgovorov, o nevarnosti sosesk pa 65 % oziroma povprečno 1,9 od treh mogočih odgovorov. Med leti se ta razmerja sicer nekoliko spreminjajo, a očitna ugotovitev je, da anketirani raje in lažje poročajo o pozitivnih zaznavah sosesk kot o negativnih.

31 Anketarje smo pred odhodom na teren pripravili na tovrstne zavrnitve in jim svetovali načine nagovarjanja anketiranih, da bi povišali stopnjo pripravljenosti anketiranih za sodelovanje.

Preglednica 2: Osnovni podatki o izvedenih anketah v obdobju 2001–2023.

Leto	Število anket	Število odgovorov – bi živeli	Število odgovorov – ne bi živeli	Število odgovorov – ni varno	% anketirank	% starih 65+
2001	540	1508	1426	1353	49,3	26,1 ^c
2004 ^a	810	2430	?	?	?	?
2006	1647	4376	4265	3864	46,3	15,3 ^d
2009	1643	3713	3594	3594	46,4	10,3 ^d
2011	1995	4436	4197	3454	45,3	18,3 ^d
2015	1851	4890	4803	4251	47,1	5,7
2018	1425	3614	3435	2680	47,3	5,8
2023	344	895	851	700	47,1	10,0
2001–2023 ^b	9445	23432	22571	19896	46,4	12,2

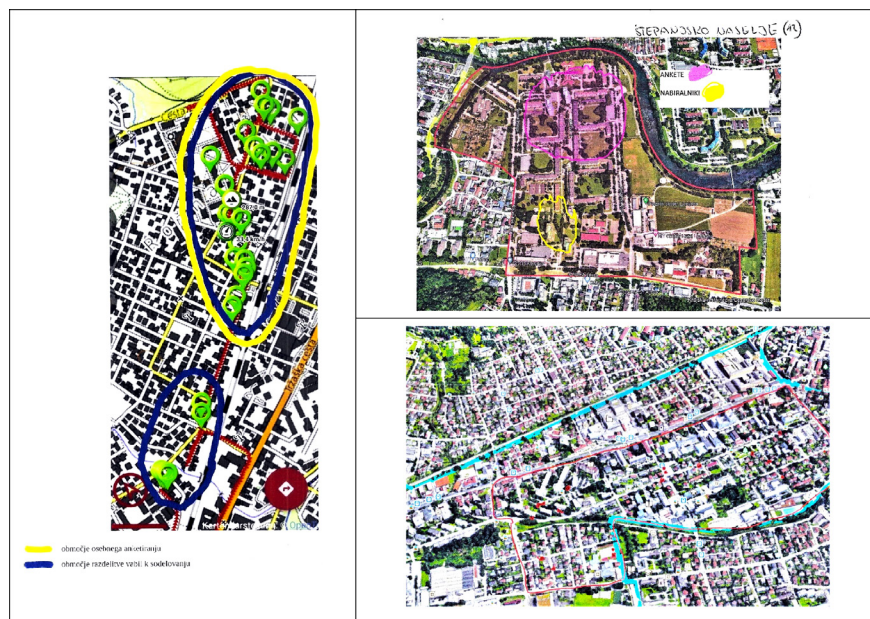
^a Vrednosti so povzete po raziskovalnem poročilu (Korenčan in sodelavci, 2004).

Rezultati anketiranja so bili izgubljeni, zato v knjigi niso predstavljeni.

^b Brez anket iz leta 2004.

^c Starejši od 55 let.

^d Starejši od 60 let.

Slika 6: Izvajalci so na različne načine poročali o okvirnih lokacijah izvajanja anketiranja.

3.3.3 Kolektivna zaznava in stopnja zaznave soseske

Večji del knjige je namenjen opazovanju kolektivnih, prostorsko združenih, agregiranih zaznav, izraženih v obliki stališč o ljubljanskih soseskah. Kolektivne zaznave gradimo (konstruiramo) neposredno iz zaznav posameznikov, ki si delijo kraj bivanja, pripadnikov lokalne skupnosti oziroma soseske.

Osnovni način **izračuna kolektivnih zaznav**³² temelji na izbirah sosesk v povezavi z enim od treh preučevanih tipov zaznav. Vsak anketirani je na neko »vprašanje« lahko podal do tri odgovore, v kateremkoli vrstnem redu, zato analiza zahteva poseben pristop. V programu SPSS je na voljo posebno orodje Multiple Response, ki pa ponuja zelo omejene možnosti analiz. Zato smo s programom Excel izdelali več »orodij« za delo s tako zbranimi podatki.

Za konstrukcijo kolektivnih zaznav priljubljenosti sosesk je bil postopek naslednji:

- izdelali smo **križno preglednico zaznav priljubljenosti sosesk** (Slika 7);
- sešteli smo izbire posamezne soseske, ki so jih navedli anketiranci iz katerekoli izmed ljubljanskih sosesk;
- vsoto zaznav posamezne soseske smo pretvorili v delež vseh anketirancev, ki so izbrali to sosesko.

V križni preglednici so na levi in zgoraj številске oznake sosesk (od 1 do 27, kot jih prikazuje Preglednica 1). V notranjih celicah preglednice so seštevk vseh izbir soseske j (v stolpcu z oznako j), ki so jih navedli anketiranci iz soseske i (v vrstici z oznako i). Na primer iz soseske 6 (Jarše) je 20 anketirancev v eni izmed treh izbir navedlo sosesko 5 (Center) kot priljubljeno.³³

Vsota v stolpcu z oznako j pomeni seštevek vseh, ki so izbrali sosesko j kot priljubljeno. Če to vsoto izrazimo kot delež vseh anketirancev, ki so izbrali

32 Alternativni način gradnje kolektivnih zaznav, ki temelji na analizi izjav posameznikov, obravnavamo v poglavju 3.8 Analiza besedila za ugotavljanje prostorskih vzorcev izbranih stališč.

33 Kot zgled navajamo ukaz za izračun te vrednosti: =COUNTIFS(,2015-num!\$E\$2:\$E\$1852;F\$1;2015-num!\$D\$2:\$D\$1852;\$A7)+COUNTIFS(,2015-num!\$F\$2:\$F\$1852;F\$1;2015-num!\$D\$2:\$D\$1852;\$A7)+COUNTIFS(,2015-num!\$G\$2:\$G\$1852;F\$1;2015-num!\$D\$2:\$D\$1852;\$A7). Iz zavihka ,2015-num', v katerem je preglednica posameznih vnosov anket iz leta 2015 v treh stolpcih, išče, če se – v tem primeru – pojavi izbira soseske 5 (Center) in je hkrati anketirani iz soseske 6 (Jarše). Število primerov, ko se zgodi to sovpadanje, je v prikazanem primeru 20, ki je vrednost, zapisana v ustrezni celici v križni preglednici zaznav priljubljenosti.

sosesko j, dobimo vrednost kazalca, ki ga poimenujemo **stopnja priljubljenosti** soseske j. Na primer, sosesko 5 (Center) je kot priljubljeno izbralo 408 anketiranih, ki predstavljajo 22 % od vseh anketiranih leta 2015. Stopnja priljubljenosti soseske Center je v tem letu 22 %.

Podoben postopek je bil izveden tudi za zaznave nepriljubljenih in nevarnih sosesk. Izdelali smo **križno preglednico zaznav nepriljubljenosti sosesk, križno preglednico zaznav nevarnosti sosesk**, za vsako sosesko smo izračunali **stopnjo nepriljubljenosti** ter **stopnjo nevarnosti**.

bi živeli	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	46	5	19	0	10	0	0	3	1	1
2	5	30	31	3	13	6	6	2	1	3
3	4	2	32	4	15	3	6	4	1	2
4	9	3	13	57	14	2	4	4	2	3
5	2	1	6	1	40	3	4	5	2	0
6	4	0	12	1	20	17	4	3	1	2
7	5	3	10	1	5	3	13	12	3	4
8	9	1	7	7	11	3	2	38	3	2
9	0	0	5	0	13	3	8	3	42	7
10	9	3	7	1	17	4	7	7	1	33
11	7	6	6	0	13	5	0	4	6	2
12	12	2	2	1	8	5	6	2	7	4
13	2	0	6	1	8	1	7	13	0	8
14	9	2	8	1	20	4	3	1	2	5
15	2	2	3	0	5	2	2	6	2	2
16	5	1	8	1	31	2	3	7	1	0
17	2	1	9	0	13	1	0	1	0	0
18	1	2	18	8	24	3	0	1	3	2
19	7	2	15	1	16	7	1	5	5	4
20	0	0	10	0	10	6	3	5	2	8
21	1	0	5	1	11	0	0	1	1	1
22	0	1	4	0	17	2	0	0	2	0
23	3	3	8	0	16	1	1	5	0	0
24	8	4	13	0	12	2	2	2	0	4
25	8	5	8	1	13	0	0	0	0	0
26	6	2	11	0	15	1	1	3	3	0
27	14	9	10	4	18	1	3	2	1	2
Vsota	180	90	286	94	408	87	86	139	92	99
%od vseh	3.7	1.8	5.8	1.9	8.3	1.8	1.8	2.8	1.9	2.0
%od anket	9.7	4.9	15.5	5.1	22.0	4.7	4.6	7.5	5.0	5.3
1851 Črnuče	Savlje - Jež Bežigrad	Tomačevo Center	Jarše	Moste	Kodeljevo	Fužine	Polje-Zalog	Sostro		

Slika 7: Primer dela križne preglednice zaznav priljubljenosti sosesk iz leta 2015.

3.3.4 Lokalna in nelokalna zaznava kraja

Lokalne, notranje zaznave opredeljujemo z zaznavami lastne soseske, torej tiste, v kateri posameznik prebiva v času izvedbe anketiranja. Te zaznave so močno zaznamovane z lokalno pripadnostjo, kar pomeni, da pričakujemo

nagnjenost posameznikov k izbiri svoje soseske med priljubljenimi, obenem pa praviloma ne med nepriljubljenimi ali nevarnimi soseskami.

Nelokalne, zunanje zaznave določene soseske opredelimo z zaznavami anketiranih, ki v času sodelovanja v raziskavi prebivajo v katerikoli izmed drugih sosesk.

Za gradnjo kolektivnih zaznav notranje in zunanje priljubljenosti sosesk je bil postopek naslednji:

- v križni preglednici zaznav sosesk smo sešteli vse »notranje« izbire posamezne soseske, ki so jih naredili anketiranci iz te soseske,³⁴
- sešteli smo vse »zunanje« izbire posamezne soseske, ki so jih naredili anketiranci, ki so bivali zunaj te soseske,³⁵
- vsoto »notranjih zaznav« posamezne soseske smo pretvorili v delež notranjih izbir od vseh anketiranih v tej soseski; kazalec smo poimenovali **stopnja notranje priljubljenosti soseske**,
- vsoto »zunanjih zaznav« posamezne soseske smo pretvorili v delež zunanjih izbir od vseh, ki so izbrali to sosesko; kazalec smo poimenovali **stopnja zunanje priljubljenosti soseske**.

Podoben postopek je bil izveden tudi za zaznave nepriljubljenih in nevarnih sosesk. Za vsako sosesko smo izračunali **stopnjo notranje nepriljubljenosti, stopnjo zunanje nepriljubljenosti, stopnjo notranje nevarnosti ter stopnjo zunanje nevarnosti**.

Opozorimo še na posebno metodološko težavo, ki smo jo imeli pri preučevanju notranjih zaznav sosesk. Pri številu anketiranih iz posamezne soseske, ki predstavlja tudi največje mogoče število izbir domače soseske, so v letih z največjim številom opravljenih anket lokalni vzorci dosegali velikost okoli 70–90. V prvem letu izvajanja je bilo to število 20, v zadnjem pa v povprečju še manj. Takšni (majhni) lokalni vzorci so še vedno primerni za opazovanje skupne porazdelitve, razpršitve zaznav po soseskah. Če jih uporabljamo za merjenje lokalnih zaznav ene same, domače soseske, pa moramo biti pri razlagah rezultatov previdni, zlasti pri posploševanju. V

34 To so vrednosti, ki se nahajajo na diagonali križne preglednice zaznav priljubljenosti sosesk. Na primer sosesko 5 (Center) je izbralo kot priljubljeno 40 anketiranih (Slika 7).

35 Te vrednosti dobimo, če od vseh, ki so izbrali sosesko j, odštejemo »domačine« iz soseske j, ki so izbrali domačo sosesko.

bistvu imamo opravka z metodološkim protislovjem, lahko bi rekli kar metodološko nesrečo. Pojav, ki ga merimo skozi ozek pogled na sosesko, ki je za posameznika morda najbolj poznana soseska izmed vseh, obeta najbolj jasna, utemeljena stališča. Količinski vidik merjenja pa predstavlja ozko grlo za »verodostojnost« meritev notranjih zaznav sosesk.

3.3.5 Ugotavljanje prostorskih podobnosti in razlik v stopnji zaznav sosesk

Glede na značaj raziskave in kakovost zbranih podatkov smo poskušali za prikaze in razlago rezultatov uporabiti le omejeno količino statističnih in sorodnih metod. Prostorsko spreminjanje izbranih vidikov zaznav sosesk smo tako izvedli s primerjavo tematskih zemljevidov. Da bi omogočili tovrstne primerjave, smo istovrstne zemljevide, ki predstavljajo rezultate za posamezne izvedbe raziskave, izdelali na način, ki to omogoča. Na vseh primerjanih zemljevidih smo uporabili naslednji pristop:

- ugotovili smo najnižjo in najvišjo vrednosti opazovanega pojava v celotnem obdobju preučevanja;
- ugotovljeni razpon vrednosti smo razdelili na pet enako širokih razredov.

Drugo izmed načel smo prilagodili le v izjemnih primerih, ko je katera od skrajno visokih vrednosti izrazito odstopala od drugih vrednosti. V takem primeru smo ohranili 4 enako velike razrede od spodnjega razreda navzgor, najvišji razred pa smo pustili odprt.

Primerjava tako izdelanih tematskih zemljevidov nam omogoča opazovanje večjih sprememb med časovnimi prerezi pojava, na primer spreminjanje stopnje priljubljenosti med posameznimi leti izvedbe raziskave. Že sprememba stopnje zaznave neke soseske za en razred na tematskem zemljevidu je lahko odraz znatne spremembe.

Za kompleksnejši prikaz dveh stanj istega procesa smo uporabili posebno kartografsko tehniko, ki na enem zemljevidu prikaže enako vsebino v dveh časovnih prerezi. Tehnika odlično prikaže relativne³⁶ spremembe ali

36 Relativna sprememba pomeni spremembo glede na druga območja. V primeru enakomernega povečevanja pojava na vseh območjih med slednjimi ne bi bilo relativnih sprememb. Relativna sprememba nastane, kadar se za neko območje v primerjavi z drugimi območji vrednost pojava izrazito spremeni.

stabilnost predstavljenega pojava v času. Za »branje« zemljevida pa potrebujemo nekaj vaje (prvi zemljevid te vrste v knjigi je Slika 10). V pomoč pri branju legende zemljevida naj bo naslednja shema (Slika 8). Največja relativna povečanja prikazanega pojava bo označevala barva v spodnjem desnem polju, največje zmanjšanje pa barva levo zgoraj.

Stara stanja	veliko	veliko → malo	veliko → srednje	veliko → veliko
		srednje → malo	srednje → srednje	srednje → veliko
	malo	malo → malo	malo → srednje	malo → veliko
		malo		veliko
		Novo stanje		

Slika 8: Shema za pomoč pri branju primerjalnih tematskih zemljevidov.

3.4 Preverjanje stabilnosti rezultatov raziskav skozi čas

Če prostorski vzorec opazujemo kot proces, torej spreminjanje prostorskega vzorca v času, pričakujemo njegove spremembe. Če jih ne bi, bi imelo ponavljanje raziskave bolj malo smisla. Vendarle pa bi zelo velike spremembe v stopnji priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk, ali veliko spreminjanje njihovih prostorskih vzorcev med leti opazovanj, predstavljale podlago za utemeljene dvome o zanesljivosti metode merjenja, pa tudi o merljivosti tako drastično spreminjajočih se pojavov. O zanesljivosti posameznih meritev smo se spraševali na več mestih v knjigi, na tem mestu pa smo se posvetili ocenjevanju zanesljivosti merskega instrumenta. V ta namen smo uporabili preprosto metodo korelacijske povezanosti med rezultati za soseske po posameznih letih opazovanj. Statistično značilne in visoke pozitivne korelacijske koeficiente smo razložili kot potrditev časovno-prostorske stabilnosti rezultatov ter posredno zanesljivosti merskega instrumenta, odstopanja od tega kriterija pa kot podlago za dvom o zanesljivosti meritev. Veliko število anketnih odgovorov je agregirano po 27 soseskah, kar pomeni, da imamo za vsako leto le 27 podatkov o določenem vidiku opazovanega pojava.

Razlago korelacijskega koeficienta smo dopolnili z oceno velikosti učinka, ki kot robustna alternativna mera sporoča moč in ne zgolj statistično značilnost preizkusa. Za vrednosti korelacijskega koeficienta običajno uporabljamo naslednje razlage učinka moči: 0,1 razlagamo kot majhen, 0,3 kot srednji, 0,5 kot velik učinek (van den Berg, 2023). Glede na to, da pričakujemo visoke vrednosti korelacijskih koeficientov, pričakujemo tudi zelo velik učinek.

3.5 Opazovanje spreminjanja stopnje zaznav z razdaljo med soseskami

Želeli smo grafično prikazati, kako se je v celotnem obdobju raziskave stopnja zaznavanja spreminja z oddaljenostjo med soseskami. Za vsakega od treh tipov zaznav sosesk smo imeli agregirane rezultate zbrane v križni preglednici zaznave sosesk, ki kaže, koliko prebivalcev, ki stanujejo v neki soseski i , je »glasovalo« za sosesko j , pri čemer imata lahko i in j katerokoli vrednost od 1 do 27 (to so šifre, s katerimi označujemo posamezne soseske). Iz te preglednice smo izdelali **križno preglednico stopnje zaznav sosesk**, ki smo jo dobili tako, da smo križno preglednico zaznav preračunali v deleže vseh anketiranih v celotnem obdobju raziskovanja, ki so v soseski i »glasovali« za sosesko j .

Oddaljenost med posameznimi pari sosesk smo grobo ocenili z evklidskimi razdaljami med centriidi sosesk in tako izdelali **križno preglednico oddaljenosti** med centriidi sosesk.³⁷ Robustni izračun razdalj je zadoščal za načrtovani grafični prikaz oziroma za ponazoritev povezave med stopnjo zaznav in medsebojno oddaljenostjo sosesk.

Obe križni preglednici smo prepisali v preglednico z dvema stolpcema, v enem stopnjo zaznave soseske $i \rightarrow j$ in v drugem oddaljenost med soseskama $i \rightarrow j$. Na podlagi te preglednice smo lahko izdelali grafikon spreminjanja stopnje zaznave sosesk z razdaljo med soseskami.

37 Centroide sosesk smo ugotovili s programom ArcGIS Pro, razdalje med centriidi sosesk pa smo izračunali z Excelom.

3.6 Ocenjevanje prostorske avtokorelacije stopnje zaznav sosek

Prostorsko avtokorelacijo ocenimo s kazalcem Moranov I, ki meri stopnjo odstopanja empirično ugotovljene prostorske porazdelitve stopnje zaznav sosek od hipotetične **naključne prostorske porazdelitve** teh vrednosti. Vrednosti koeficienta so na intervalu med -1 in $+1$. Pozitivne vrednosti nakazujejo, da so vrednosti na sosednjih območjih pretežno podobne, to pomeni na obeh po parih primerjanih območjih visoke ali na obeh območjih nizke. Visoke pozitivne vrednosti, ki so obenem statistično značilne (zaradi majhnega numerusa smo izbrali mejno vrednost $p < 0,10$) razlagamo kot prostorsko **gručenje** ali zgoščanje stopnje (intenzivnosti) pojava, kar je v skladu s Toblerjevim »prvim zakonom geografije«, »vse je povezano z vsem drugim, a bližnje stvari so bolj povezane kot oddaljene stvari« (Tobler, 1970). Negativne vrednosti nakazujejo, da so vrednosti na sosednjih območjih pretežno različne, v primerjavah parov območij je na enem visoka, na drugem nizka. Visoke negativne vrednosti (ki so blizu vrednosti -1), ki so hkrati statistično značilne, pomenijo izrazito **razpršenost** stopnje pojava. Za izračun kazalca smo uporabili geoinformacijski program ArcGIS Pro.

3.7 Ugotavljanje izbranih značilnosti ljubljanskih sosek

Soseske, na kakršne se osredotoča raziskava, so območja, ki smo jih za potrebe raziskave opredelili sami. To pomeni, da se na sosekke kot prostorske enote ne navezujejo noben dosegljiv vir podatkov. Vse podatke o sosekah, vključno s podatki, zbranimi z anketami, smo torej morali izračunati iz podatkov, zbranih po drugih prostorskih enotah.

Podatki o zaznavah sosek iz anket so imeli jasno opredeljeno povezavo s posameznimi sosekami: znana je bila sosekka, v kateri je posamezni anketirani prebival v času anketiranja, ter sosekke, o katerih je podal svoja topofilna ali topofobna stališča.

Vse druge značilnosti sosek, ki smo jih uporabili v raziskavi, so bile ugotovljene s kombiniranjem uporabe geoinformacijskega programa ArcGIS Pro ter programov SPSS in Excel. ArcGIS Pro je bil uporabljen tudi za kartografske prikaze kolektivnih zaznav sosek ter izbranih naravnih ali družbenih značilnosti sosek.

Kompleksno geografsko iskanje vzročno-posledičnih razlag za ugotovljene prostorske vzorce ali posamične posebnosti stališč o soseskah presega namen te knjige. Vendarle pa smo želeli pokazati izbrane naravne in družbene značilnosti sosesk, ki so nam bile v pomoč pri iskanju robustnih geografskih razlag ugotovitev o zaznavah ljubljanskih sosesk. V pomoč pa naj bodo tudi bralcem, ki si lahko na ta način poskusijo ustvariti nekoliko bolj večplastno predstavo o zaznavah sosesk. Vidiki značilnosti sosesk, ki so bili vključeni v analize in razlage povezav med zaznavami in značilnostmi sosesk, so prikazani v preglednici (Preglednica 3).

Izbor vidikov značilnosti sosesk in izbor kazalcev sta omejena, saj smo želeli zgolj v grobem preveriti razsežnosti, v katerih se zaznave in »resničnost« povezujejo. Za tak poizvedovalni pristop smo se odločili, ker pojasnjevanje zaznav ni osrednja tema raziskave. Je pa odkrivanje povezav zanimivo, poleg tega lahko ugotovitve nakažejo smeri za nadaljnje, podrobnejše preučevanje.

Preglednica 3: Vidiki in kazalci značilnosti sosesk, ki smo jih vključili v razlage zaznav ljubljanskih sosesk.

Vidiki značilnosti sosesk	Kazalci
Naravna in družbena raba tal	<ul style="list-style-type: none"> • delež pozidanih površin soseske leta 2023 • delež zelenih površin soseske leta 2023 • delež vodnih površin soseske leta 2023 • delež poseljenih površin soseske 2005 • delež poseljenih površin soseske 2015 • delež poseljenih površin soseske 2022
Naravna ogroženost	<ul style="list-style-type: none"> • delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski leta 2020 • delež poplavljenih površin soseske leta 2022
Oddaljenost od središča	<ul style="list-style-type: none"> • povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski od središča mesta (kot središče mesta smo opredelili Prešernov trg)
Gostota poselitve	<ul style="list-style-type: none"> • gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005 • gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015 • gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022 • gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2005 • gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2015 • gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2022

Vidiki značilnosti sosesk	Kazalci
Količinsko spreminjanje prebivalstva	<ul style="list-style-type: none"> • indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2015 • indeks števila prebivalcev med letoma 2015 in 2022 • indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2022 • indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2015 • indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2015 in 2022 • indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2022
Starostna sestava prebivalstva	<ul style="list-style-type: none"> • delež prebivalstva, starega 65 ali več leta 2022 • delež prebivalstva, starega 75 ali več leta 2022 • indeks staranja prebivalstva v soseski leta 2022
Izobrazbena sestava prebivalstva	<ul style="list-style-type: none"> • delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo osnovno ali nižjo stopnjo izobrazbe leta 2022 • delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo srednjo stopnjo izobrazbe leta 2022 • delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo višjo ali visoko stopnjo izobrazbe leta 2022
Dohodki prebivalstva in dohodninska neenakost	<ul style="list-style-type: none"> • povprečna osnova dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020 • najnižja povprečna osnova dohodnine na dohodninskega zavezanca, ki je plačal dohodnino, v prostorskem okolju znotraj posamezne soseske leta 2020 • razpon med najvišjo in najnižjo povprečno osnovo dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okoliših znotraj posamezne soseske leta 2020, izražen v razmerju do povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL
Volilna opredeljenost	<ul style="list-style-type: none"> • delež glasov za »leve in levosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022 • delež glasov za »desne in desnosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022 • delež glasov za »druge« stranke na parlamentarnih volitvah 2022

Viri podatkov: glej pojasnila med besedilom.

Kot je razvidno s seznama, večino značilnosti sosesk predstavljamo za zadnje obdobje raziskave. Izjemo predstavljajo podatki o številu in gostoti prebivalstva, ki se nanašajo na tri časovne prereze obdobja, v grobem skladnega z obdobjem preučevanja zaznav sosesk. Dinamika spreminjanja števila in gostote **prebivalstva** nakaže stopnjo spreminjanja ene od temeljnih in obenem ene najhitreje spreminjajočih se kategorij značilnosti sosesk. Kazalec o gostoti prebivalstva na poseljenih območjih posredno nakazuje prevladujoči morfološki tip stanovanjskih sosesk (blokovske, neblokovske) oziroma približek resnične zgoščenosti bivanja na poseljenih območjih. Za druge kategorije značilnosti sosesk predpostavljamo, da se niso spreminjale toliko,

da bi to z določenega vidika spremenilo »značaj« soseske. Ta predpostavka sicer ni nujno povsem ustrezna, na primer glede starostnih in izobrazbenih značilnosti prebivalstva, dohodninskih podatkov. Zato poudarjamo, da so bili ti podatki uporabljeni predvsem za grob opis sedanjih sosesk, oziroma zaznavnih tipov sosesk, ki naj bralcu pomagajo pri predstavi o nekaterih temeljnih »objektivnih« razlikah med soseskami.

Sledi pregled uporabljenih metod, podatkov in orodij za izvedbo izračunov kazalcev značilnosti sosesk. Geoinformacijske naloge, kot so prostorsko agregiranje, izrezovanje, izračun površin, razdalj, smo izvedli s programom ArcGIS Pro, urejanje podatkov agregiranih po soseskah in nadaljnje izračune kazalcev pa s programoma Excel in SPSS.

Dejanska **raba tal** (MKGP, 2023) je bila poenostavljena v štiri kategorije: pozidane površine, zelene površine, vodne površine in »gole« površine.³⁸ Delež posamezne kategorije rabe tal v soseski je razmerje med površino določene kategorije rabe od celotne površine soseske. Zadnja izmed kategorij se pojavi v tako majhnem obsegu, da je kartografsko in v izračunih ne prikažemo.

Naravno ogroženost smo predstavili le z enega – poplavnega – vidika, saj so prav to anketirani v naši raziskavi pogosto poudarili. Poplavna območja smo opredelili z združitvijo opozorilne karte zelo redkih poplav s karto poplavnih dogodkov (OPSI, 2023). To pomeni, da prikažemo skrajni obseg poplav, ki pa je bil v veliki meri tudi resnično dosežen v različnih poplavnih dogodkih. Cilj ni bil natančno oceniti poplavno ogroženost prebivalstva, ampak preveriti, ali se tako skrajne poplavne razmere povezujejo z utemeljitvami zaznav neprijetnosti oziroma nevarnosti sosesk. Število prebivalcev na poplavnih območjih je izračunano s seštevkom števila prebivalcev po 100-metrskih rastrskih celicah v posamezni soseski, katerih centri se nahajajo znotraj poplavnih območij. Delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski je izračunan iz razmerja med številom prebivalcev na poplavnih območjih v soseski in številom vseh prebivalcev v soseski.

38 Reklasifikacija v omenjene kategorije je bila izvedena s pretvorbo oznak kategorij rabe tal RABA_ID na naslednji način: pozidane površine 3000, zelene površine 1100–2999, vodne površine 6001–7000 in »gole« površine z nič ali malo vegetacije 5001–6000.

Povprečno **oddaljenost poseljenih površin v soseski od središča mesta** smo ocenili z namenom grobe ponazoritve oddaljenosti od središča, ki se lahko navezuje na posameznikovo dožemanje »oddaljenosti od centra mesta«, pogosto omenjene v opisnih odgovorih anketirancev. V izračunih smo kot središče mesta opredelili Prešernov trg, ki se nam je zdel najbolj primeren za to simbolno vlogo. Izračun je narejen kot povprečje evklidskih oddaljenosti posameznih poseljenih rastrskih celic v določeni soseski od omenjene lokacije središča mesta.

Geoinformacijsko urejene podatke o **številu prebivalcev** (v letih 2005, 2015 in 2022), **starosti** prebivalstva in njihovi **izobrazbi** (leta 2022) po 100-metrskih rastrskih celicah smo pridobili z geoinformacijskega spletišča STAGE Statističnega urada RS (STAGE, 2023). **Gostota prebivalstva** je razmerje med številom prebivalcev v soseski in površino celotne soseske (izračun površine posameznih sosesk v podatkovnem sloju ljubljanskih sosesk). Izračunali smo tudi ocene **gostote prebivalstva na poseljenih območjih**, ki naj pokaže boljši približek lokalne zgoščenosti poselitve od gostot izračunanih za celotna območja sosesk. Poseljena območja smo opredelili kot območja, ki »pokrivajo« rastrske celice z vsaj enim prebivalcem iz zbirke STAGE. Gostota prebivalstva na poseljenih površinah je torej razmerje med številom prebivalcev v posamezni soseski in tako ocenjenimi poseljenimi površinami v soseski.

Za izračun dohodninskih podatkov smo uporabili podatke Finančne uprave Republike Slovenije za leto 2020 (FURS, 2020), ki smo jih pridobili po prostorskih okoliših (PO). Iz **povprečne osnove dohodnine** na dohodninskega zavezanca ter števila zavezancev³⁹ smo izračunali vsoto dohodninskih osnov v posameznem PO, nato seštevek dohodninskih osnov v soseski iz vsot dohodninskih osnov po PO.⁴⁰ Povprečna osnova dohodnine na prebivalca v soseski je razmerje med seštevkom vseh osnov dohodnine v soseski in številom prebivalcev v soseski. Na zemljevidu te vrednosti izrazimo z

39 Vrednost za »dohodninsko osnovo 2«, ki po pojasnilu FURS pomeni »dohodke zavezanca, ki se vključujejo v letno davčno osnovo za odmero dohodnine, zmanjšani za stroške, prispevke in vse priznane davčne olajšave«. V številu zavezancev za dohodnino so upoštevani le tisti, »ki so imeli davčno osnovo 2 večjo od 0 €«.

40 Meje PO in sosesk se ne ujemajo povsem, zato smo vsak PO pripisali tisti soseski, v kateri ima večji del prebivalcev. Z vidika ocen po soseskah ocenjujemo, da so napake, ki nastanejo zaradi tega postopka, zanemarljive.

indeksom, ki ima za osnovo povprečno vrednost za celotno Mestno občino Ljubljana (MOL). Indeks 100 pomeni povprečje MOL, nad 100 nadpovprečne, pod 100 pa podpovprečne vrednosti. Morebitno prisotnost pod-območij soseske z zelo nizkimi dohodninskimi osnovami smo poskušali zaznati s podatkom o **najnižjem povprečju dohodninske osnove** na zavezanca po posameznih PO v soseski (minPO). Kazalec izrazimo z deležem, ki ga minPO predstavlja od povprečne dohodninske osnove na zavezanca v MOL. Zlasti v soseskah s srednjimi ali visokimi povprečnimi vrednostmi dohodninskih osnov so območja z zelo nizkimi vrednostmi eden izmed načinov zaznavanja **dohodninske neenakosti** znotraj soseske. Drugi kazalec notranje (prostorske) dohodninske neenakosti v soseski kaže razmerje med razponom med najvišjo in najnižjo povprečno osnovo dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okoliših znotraj posamezne soseske in povprečjem osnove dohodnine na prebivalca v MOL.

Poenostavljen prikaz **strankarske opredeljenosti volilnega telesa** na parlamentarnih volitvah 2022 smo naredili z združitvijo strank v tri skupine: »leve in levosredinske, »desne in desnosredinske« ter »druge«. ⁴¹ Za vsako sosesko smo izračunali deleže volivcev v posamezni skupini strank od vseh volivcev v soseski. Meje volišč se ne ujemajo povsem z mejami sosesk, zato smo podatke po voliščih (DVK, 2022) pripisali soseskam glede na to, v kateri soseski imajo večino poseljenih površin.

Predstavitvi značilnosti sosesk ni namenjeno posebno poglavje, pač pa smo jo vpletli v opise zaznavnih tipov sosesk (4.10 Zaznavna tipologija ljubljanskih sosesk) ter v zaključni del predstavitve rezultatov raziskave zaznav sosesk (4.11 Primerjanje zaznav in značilnosti sosesk). S tem dodatno poudarimo, da v knjigi večjo pozornost namenjamo stališčem prebivalcev kot resničnim razmeram v soseskah.

41 Stranke smo razdelili na naslednji način. Leve in levosredinske: Gibanje svoboda, Levica, Lista Marjana Šarca, Piratska stranka Slovenije, Socialni demokrati, Stranka Alenke Bratušek, Vesna. Desne in desnosredinske stranke: Gibanje zedinjena Slovenija, Naša dežela, Nova Slovenija, Povežimo Slovenijo, Slovenska demokratska stranka, Slovenska nacionalna stranka, Zavezništvo osvobodimo Slovenijo. Vse druge stranke so bile združene v skupino »druge«: DeSUS – Demokratična stranka upokojujencev Slovenije, Domovinska liga – DOM, Državljsko gibanje Resnica, Lista Borisa Popoviča – Digitalizirajmo Slovenijo, Naša prihodnost in dobra država, Nestrankarska ljudska lista gibanja Zdrava družba, Za ljudstvo Slovenije – ZLS.

3.8 Analiza besedila za ugotavljanje prostorskih vzorcev izbranih stališč o soseskah

Analizo besedil, zbranih z odgovori na »odprta« vprašanja v anketi, smo izvedli na dva načina:

- Za ponazoritev pestrosti primerov posebnih, ne le značilnih stališč o soseskah, smo zbirko temeljito »ročno« pregledali in primere zbrali v obsežnih preglednicah, za vsako izmed treh razsežnosti zaznav sosesk.
- Množično kodiranje stališč, ki se navezujejo na izbrano tematiko, smo izvedli s **kodirnikom** lastne izdelave, z orodjem Excel. Na ta način smo za vsako anketo ugotovili prisotnost izbrane tematike ter to informacijo povezali s sosesko, iz katere je bil anketirani, ter soseskami, na katere se je njegovo zaznano stališče nanašalo.

Postopek množičnega kodiranja stališč smo izvedli na naslednji način:

- Pripravili smo preglednico z vnosi posameznih anket v celotnem obdobju raziskave.
- Pripravili smo seznam ključnih besed ali delov besed, ki so se navezovali na izbrano tematiko.
- Ob podatkih smo pripravili stolpec, v katerem smo v vsako celico vpisali formulo,⁴² ki je na mesto celice zapisala rezultat kodiranja besedila iz izbranega stolpca podatkov (na primer iz stolpca z utemeljitvijo izbora priljubljene soseske).
- »Ročno« smo preverili pravilnost rezultatov kodirnika; nepravilne rezultate smo izbrisali z brisanjem formule v celici z napačnim rezultatom.
- Izdelali smo **križno preglednico izbrane zaznave sosesk**, v kateri je bilo mogoče prebrati, kolikokrat je bila izbrana zaznava anketiranega iz soseske A namenjena soseski B.
- Iz zgornje križne preglednice smo izračunali **stopnjo izbrane zaznave sosesk**.

42 Primer formule kodirnika, ki smo ga uporabili za iskanje besed ali delov besed v stolpcu N (tam so utemeljitve izbora priljubljenih sosesk), ki se navezujejo na pojme dom, nostalgija, izkušnja in podobne: =IF(OR(COUNTIF(N5924;""&AI\$2:AI\$24&"")); „1“, „“). 23 besed oziroma delov besed, ki jih v prikazanem primeru išče v opisih, je zapisanih v matriki A12:A124. V prikazanem primeru je kodirnik v vrstici 5924 našel vsaj eno od iskanih besed/delov besed in vrnil vrednost 1 (kadar iskanje ni uspešno, pusti prazno celico).

Z vidika kakovosti kodiranja sta bila ključna drugi in četrti korak postopka. V drugem koraku je bilo treba s temeljitim pregledom zbranih opisnih odgovorov izdelati seznam izrazov (besed ali delov besed). Če je iskalnik našel pojavitev vsaj enega izmed izrazov v posamezni utemeljitvi zaznave soseske, je to anketo označil kot zadetek iskanja. Zaradi številnih tipkarskih napak, občasne uporabe sičnikov na mestih šumevcev in podobno je bilo smiselno dodati (dele) besed tudi v takšnih oblikah. Zaradi različnih sklanjatev je bilo smiselno uporabiti le dele besed, ki se s sklanjanjem ne spreminjajo. Šele večkratni preizkus in pregled rezultatov kodirnika (četrti korak) sta pokazala, če je bil kateri od iskanih izrazov prepoznan kot nekaj povsem drugega od tega, kar smo iskali. Posamezne napačne zadetke smo ročno odstranili. Če je bilo napačnih zadetkov veliko, smo raje odstranili »problematični« izraz iz seznama iskalnih (delov) besed.

Izdelava križne preglednice izbranih zaznav in izračuni stopnje izbranih zaznav so narejeni po podobnem postopku, kot je bilo že pojasnjeno (glej poglavje 3.3.3 Kolektivna zaznava in stopnja zaznave soseske).

Izbrane tematike, ki smo jih poskusili razbrati iz zbirke podatkov z množičnim kodiranjem, so bile številne, v knjigi pa prikažemo rezultate, povezane z dvema:

- navezanost utemeljitev priljubljenosti sosesk z izrazi, ki jih lahko povežemo s pojmi »dom, nostalgija, izkušnja« in
- navezanost utemeljitev nepriljubljenosti sosesk z izrazi, ki so bili žaljivi.

3.9 Zaznavni tipi sosesk

Z metodo razvrščanja v skupine smo prepoznavali skupine sosesk s podobnimi kombinacijami vrednosti kazalcev stopnje priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk. Uporabili smo Wardovo hierarhično metodo združevanja sosesk v skupine. Za razvrščanje smo uporabili standardizirane vrednosti kazalcev stopnje zaznav ljubljanskih sosesk, ki so bili izračunani za celotno obdobje raziskave, od leta 2001 do leta 2023:

- stopnjo priljubljenosti soseske, izraženo z deležem (%) vseh anketiranih, ki so posamezno sosesko izbrali kot kraj, kjer »bi živeli«,

- stopnjo nepriljubljenosti soseske, izraženo z deležem (%) vseh anketiranih, ki so posamezno sosesko izbrali kot kraj, kje »ne bi živeli« in
- stopnjo nevarnosti soseske, izraženo z deležem (%) vseh anketiranih, ki so posamezno sosesko izbrali kot kraj, kjer se »ne počutijo varno«.

Rezultat razvrščanja so skupine sosesk, ki jih poimenujemo **zaznavni tipi sosesk**.⁴³

Na podlagi drevesa združevanja (dendrograma) smo se pri posameznem razvrščanju odločili za rešitev s šestimi skupinami sosesk. Toliko skupin smo s podobno zaznavno tipologijo sosesk izdelali že v prvi izmed raziskav (Krevs, 2004).

Značilnosti skupin predstavimo s povprečnimi vrednostmi kazalcev za razvrščanje ter s povprečnimi vrednostmi kazalcev izbranih značilnosti sosesk. Na podlagi kombinacije zaznav sosesk ter njihovega prostorskega položaja v mestu je bilo izvedeno tudi poimenovanje zaznavnih tipov sosesk.

3.10 Povezanost kolektivnih zaznav sosesk z izbranimi značilnostmi sosesk

Ta del metodologije je namenjen opazovanju obstoja in stopnje povezanosti med subjektivnim pojavom, kolektivnimi zaznavami ljubljanskih sosesk in »objektivnim« kontekstom, ki ga predstavljajo objektivno merljive značilnosti sosesk in njihovih prebivalcev. Majhno število preučevanih enot, 27 sosesk, ne omogoča iskanja statističnih dokazov. Izračuni pa vendarle predstavljajo podlago za razmišljanje o omenjenih povezavah.

Uporabimo dva pristopa:

- korelacijska analiza nam razkrije stopnjo neposredne korelacijske povezanosti izbranih značilnosti sosesk s posameznim od kazalcev stopnje zaznave sosesk;
- iskanje argumentov o povezanosti posameznih ali pogostejših stališč anketiranih z izbranimi objektivno ugotovljenimi okoliščinami, bodisi v zbranih podatkih o značilnostih sosesk ali v literaturi (na primer o kriminaliteti, ki je v naših podatkih nismo imeli).

⁴³ Pojem zaznavni tip sosesk zveni podobno kot tipi zaznave, ki smo jih obravnavali v poglavju 3.3.1 Delovna opredelitev zaznav krajev. Kljub vsebinski povezanosti pa sta si pojma različna.

Pri uporabi statistične metode se zavedamo problema majhnosti numerusa. Izvedba sicer vključuje preizkus statistične značilnosti izračunanih koeficientov, a bolj z namenom iskanja bolj izstopajočih povezav kot za dokazovanje pomembnosti ugotovljenih povezav. Glavni namen uporabe navedenih metod je zaznavanje močnih, izrazitejših povezav v podatkih, ki jih razlagamo z vidika velikosti učinka (za razlago glej poglavje 3.4 Preverjanje stabilnosti rezultatov raziskav). Lahko bi tudi rekli, da jih uporabljamo na poizvedovalni način, za zbiranje namigov, ki bi nam lahko v kasnejši razpravi služili pri odgovarjanju na nekatera od raziskovalnih vprašanj.

4 Zaznave ljubljanskih sosesk

V tem poglavju pregledno predstavljamo glavne empirične ugotovitve o osebnih in kolektivnih zaznavah sosesk v Mestni občini Ljubljana. Pojasnila k rezultatom so namenjena predvsem njihovemu »pravilnemu« razumevanju, medtem ko smo pretežni del komentarjev spoznanj v zgoščeni obliki zapisali v poglavju 5 Razprava in zaključek.

4.1 Topofilija – priljubljene ljubljanske soseske

Stopnja kolektivnih zaznav priljubljenosti ljubljanskih sosesk, ki jo prikazujemo na zemljevidih (Slika 9) po letih izvedenih raziskav ter za celotno obdobje hkrati, kaže na razmeroma velike razlike med soseskami.

Razpon kazalca stopnje priljubljenosti je bil večinoma na intervalu med 1 in 25. To pomeni, da je vsako sosesko kot priljubljeno izbralo med 1 % in 25 % anketiranih s celotnega območja občine.⁴⁴ Najbolj priljubljene soseske pa je vsaj občasno izbrala več kot četrtnina vseh anketiranih.

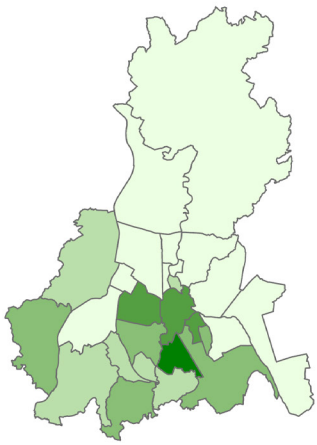
Najbolj priljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila Rožna dolina, v skupini najbolj priljubljenih pa so bile največkrat še Trnovo, Šmarna gora, Center in Bežigrad. Med priljubljenimi so bile vsaj občasno še Murgle, Šiška, Vič in Črnuče. Zelo nizko stopnjo tovrstne zaznave smo ugotovili v obmestnih soseskah Sostro, Zalog, Barje, Rakova jelša ter v soseskah Dravlje, Savlje, Tomačevo, Jarše, Fužine, Štepanjsko naselje in Moste.

Med leti se vzorec stopnje zaznav spreminja, a določene soseske v primerjavi z drugimi ohranjajo svojo relativno raven stopnje zaznav. Na zemljevidu, ki prikazuje stopnjo zaznav za celotno obdobje raziskav, 2001–2023, takšna območja prepoznamo med tistimi z najvišjimi ali najnižjimi vrednostmi (Slika 9). Na primerjalnem zemljevidu⁴⁵ (Slika 10) pa območja, katerih stopnja zaznave se ni pomembno spremenila med raziskavama v letih 2001 in 2023, prepoznamo po barvah, ki so v legendi v barvni matriki na diagonali. Na primer soseske, ki so bile v obeh časovnih prerezih zaznane kot najbolj priljubljene, so v barvi, ki je v omenjeni matriki desno zgoraj. Soseske, ki so

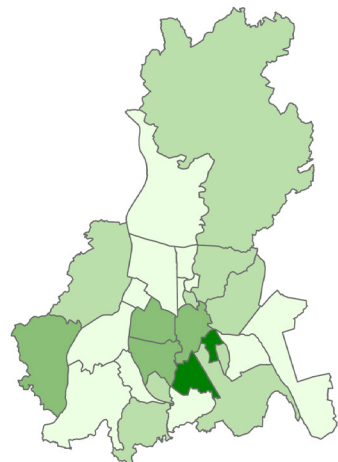
44 V primeru nizke stopnje kolektivne zaznave je šlo najverjetneje zgolj za notranjo zaznavo s strani lokalnega prebivalstva, glej poglavje 4.5 Lokalne, notranje zaznave ljubljanskih sosesk.

45 Glej pomoč pri branju tovrstnih zemljevidov v poglavju 3.3.5 Ugotavljanje prostorskih podobnosti in razlik v stopnji zaznav sosesk.

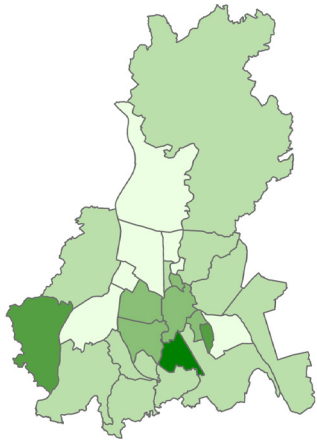
2006

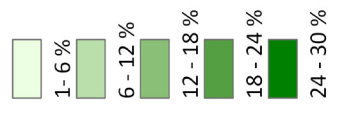
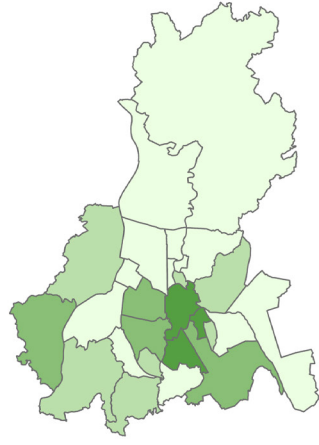
2011

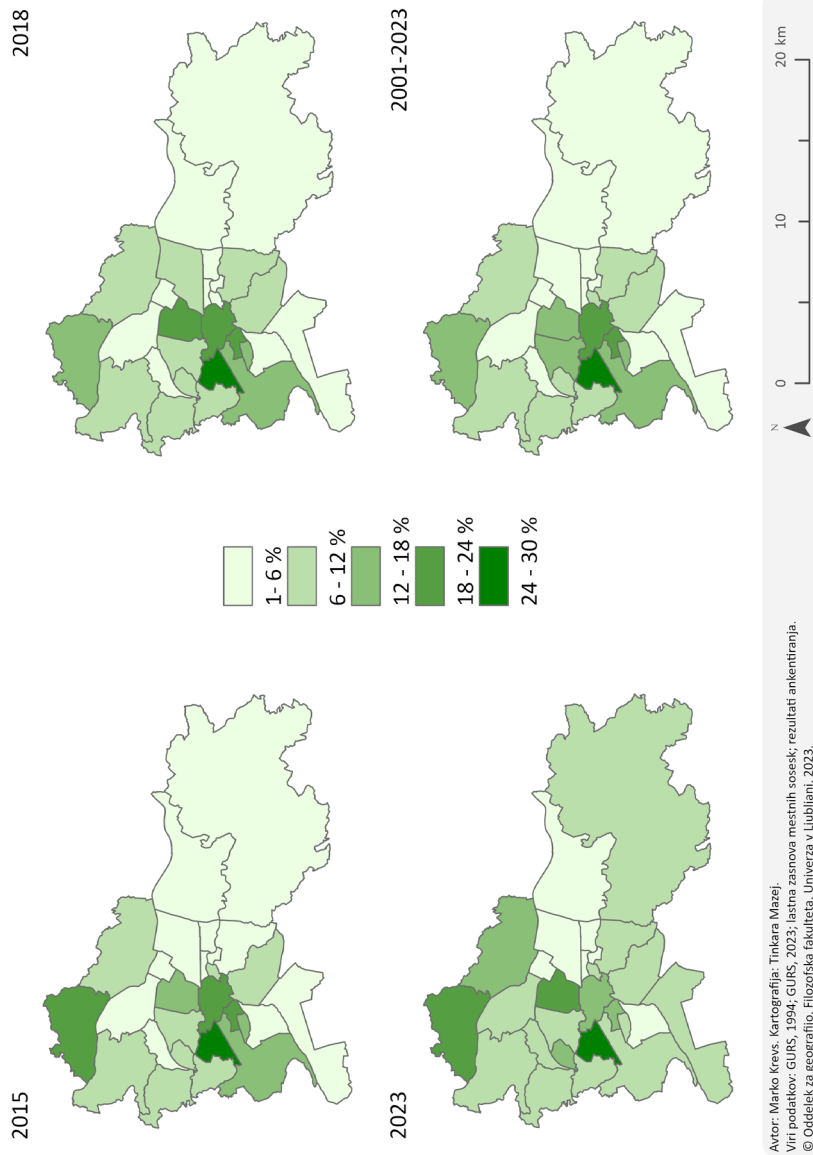

2001

2009

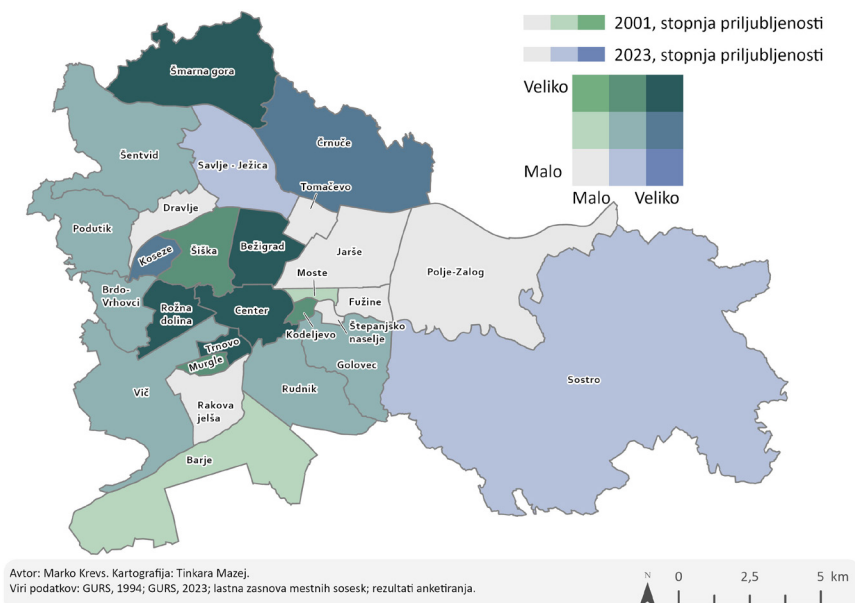

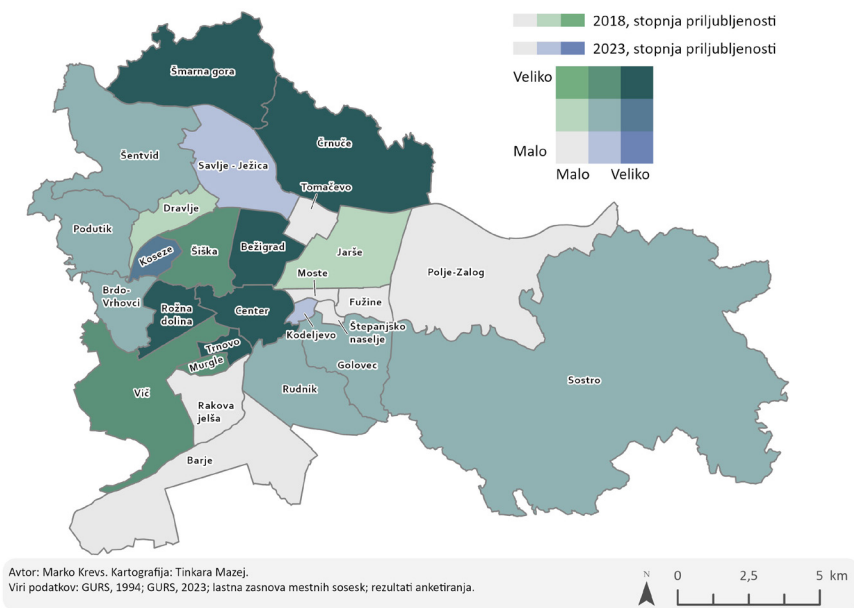
Slika 9: Spreminjanje stopnje priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023.

bila obakrat šibko zaznane, pa v barvi, ki je v matriki levo spodaj. Soseski, katerih stopnja zaznave se je med raziskavama najbolj povečala (z nizke na visoko), sta Koseze in Črnuče. Nekoliko manj drastično se je znižala v Murglah, Šiški, na Kodeljevem (z visoke na srednjo raven) ter v Mostah in na Barju (s srednje na nizko raven). Primerjava med zadnjima raziskavama (med 2018 in 2023, Slika 11) kaže nekoliko drugačne spremembe. Na primer Črnuče so bile obakrat med najbolj priljubljenimi soseskami, Kodeljevo in Sostro obakrat med srednje priljubljenimi, med soseskami z znatnim padcem priljubljenosti pa so tudi Vič (z visoke na sredno raven), Dravlje in Jarše (s srednje na nizko raven).

Opozorili smo na majhen vzorec, ki smo ga uporabili leta 2023 (poglavje 3.3.2 Izvedba zbiranja podatkov). Primerjava zemljevida stopnje priljubljenosti sosesk za to leto z zemljevidi za druga, zlasti bližnja leta (Slika 9) pokaže presenetljivo majhna odstopanja, med katerimi ni »presenetljivih«, ki bi jih lahko pripisali majhnosti vzorca. Na primer, tudi nekoliko večja priljubljenost soseske Sostro, kot v letih 2015 in 2018, se je že pokazala v rezultatih leta 2011, večja priljubljenost Črnuč pa je bila tudi že izmerjena leta 2009.

Slika 10: Časovna primerjava priljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2001 in 2023.

Slika 11: Časovna primerjava priljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2018 in 2023.

Poseben pogled na zaznavo priljubljenosti sosesk je pogled skozi oči prebivalstva v posamezni soseski. Z analizo križne preglednice zaznav priljubljenosti sosesk smo za vsako sosesko preverili, katero so lokalni prebivalci v obdobju 2001–2023 najpogosteje izbrali kot najbolj priljubljeno in katera je bila druga najpogosteje izbrana (Preglednica 4). Rezultati kažejo izrazito lokalno pripadnost v vseh soseskah, razen v Rakovi jelši, kjer so najpogosteje izbrali Trnovo in nato Center. V slednjem primeru je zanimivo, da je Trnovo kot najbolj priljubljeno sosesko izbralo le 30 % anketiranih iz Rakove jelše, kar pomeni, da so njihove izbire priljubljenih sosesk veliko bolj razpršene kot v večini drugih sosesk. Tudi anketirani iz sosesk Moste in Savlje - Ježica imajo podobno razpršene priljubljene soseske, a v teh dveh je na prvem mestu domača soseska. Najvišji delež anketirancev, ki so lastno sosesko opredelili kot najbolj priljubljeno, opazimo v soseskah Rožna dolina, Koseze, Murgle, Šmarna gora, Trnovo, Bežigrad in Črnuče (povsod več kot 60 % od vseh anketiranih v teh soseskah).

Glede na ugotovljeni pojav »lokalpatriotizma« je smiselno pogledati še, katere soseske so druga najpogostejša izbira. Kar v 11 soseskah je bila to Rožna dolina, v štirih Center in Trnovo, v treh pa Bežigrad in Šmarna gora.

Za primerjavo si pogledjmo še rezultate tovrstne analize podatkov iz leta 2001 (Preglednica 5). »Lokalpatriotizma« je bilo nekoliko manj (»le« v 20 soseskah je bila lastna soseska prva izbira). Rožna dolina je prva izbira v še treh soseskah (poleg Rožne doline), druga izbira pa v 5 soseskah. Večkrat se kot prva ali druga izbira na primer pojavijo tudi Murgle, Šiška, Kodeljevo, ki jih ni med pogostejšimi izbirami v celotnem obdobju raziskave.

Velikost razlike v zaznavanju priljubljenosti sosesk med moškimi in ženskami (Preglednica 6) merimo z odstopanjem deleža moških, ki so kot najbolj priljubljeno izbrali določeno sosesko, od deleža moških med vsemi anketiranimi v obdobju 2001–2023. Največji presežek moških izbir priljubljenosti sosesk (za več kot 2 odstotni točki) smo ugotovili za Dravlje, Trnovo, Koseze, Štepanjsko naselje in Jarše. Največji presežek ženskih izbir pa za soseske Rakova jelša, Sostro, Vič, Podutik, Črnuče, Šmarna gora, Golovec in Šentvid.

Preglednica 4: Najbolj priljubljene soseske z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj priljubljena soseska 2001–2023	Druga najbolj priljubljena soseska 2001–2023	% anketiranih v soseski za 1. najbolj priljubljeno sosesko 2001–2023	% anketiranih v soseski za 2. najbolj priljubljeno sosesko 2001–2023
1	Črnuče	Črnuče	Rožna dolina	61	26
2	Savlje - Ježica	Savlje - Ježica	Bežigrad	39	36
3	Bežigrad	Bežigrad	Rožna dolina	63	24
4	Tomačevo	Tomačevo	Bežigrad	56	24
5	Center	Center	Trnovo	54	30
6	Jarše	Jarše	Center	53	22
7	Moste	Moste	Rožna dolina	33	25
8	Kodeljevo	Kodeljevo	Rožna dolina	56	27
9	Fužine	Fužine	Bežigrad	54	17
10	Polje - Zalog	Polje - Zalog	Center	48	18

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj priljubljena soseska 2001–2023	Druga najbolj priljubljena soseska 2001–2023	% anketira- nih v soseski za 1. najbolj priljubljeno sosesko 2001–2023	% anketira- nih v soseski za 2. najbolj priljubljeno sosesko 2001–2023
11	Sostro	Sostro	Rožna dolina	43	25
12	Štepanjsko naselje	Štepanjsko naselje	Šmarna gora	46	16
13	Golovec	Golovec	Rožna dolina	57	22
14	Rudnik	Rudnik	Trnovo	53	23
15	Barje	Barje	Trnovo	54	20
16	Trnovo	Trnovo	Rožna dolina	65	29
17	Murgle	Murgle	Trnovo	68	39
18	Rakova jelša	Trnovo	Center	30	24
19	Vič	Vič	Rožna dolina	56	39
20	Rožna dolina	Rožna dolina	Vič	69	24
21	Brdo - Vrhovci	Brdo - Vrhovci	Rožna dolina	55	45
22	Šiška	Šiška	Rožna dolina	50	30
23	Koseze	Koseze	Rožna dolina	69	27
24	Dravlje	Dravlje	Šiška	57	21
25	Podutik	Podutik	Šmarna gora	59	27
26	Šentvid	Šentvid	Šmarna gora	55	30
27	Šmarna gora	Šmarna gora	Center	66	15

Preglednica 5: Pogled v preteklost: najbolj priljubljene soseske leta 2001.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj priljubljena soseska 2001	Druga najbolj priljubljena soseska 2001	% anketira- nih v soseski za 1. najbolj priljubljeno sosesko 2001	% anketira- nih v soseski za 2. najbolj priljubljeno sosesko 2001
1	Črnuče	Rožna dolina	Šmarna gora	55	50
2	Savljje - Ježica	Savljje - Ježica	Črnuče	40	25
3	Bežigrad	Bežigrad	Črnuče	55	25
4	Tomačevo	Bežigrad	Šiška	50	45
5	Center	Center	Vič	65	40
6	Jarše	Center	Jarše	50	45
7	Moste	Moste	Rožna dolina	50	35
8	Kodeljevo	Trnovo	Kodeljevo	55	50

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj priljubljena soseska 2001	Druga najbolj priljubljena soseska 2001	% anketira- nih v soseski za 1. najbolj priljubljeno sosesko 2001	% anketira- nih v soseski za 2. najbolj priljubljeno sosesko 2001
9	Fužine	Fužine	Bežigrad	40	35
10	Polje - Zalog	Polje - Zalog	Murgle	45	35
11	Sostro	Sostro	Polje - Zalog	95	35
12	Štepanjsko naselje	Murgle	Murgle	30	30
13	Golovec	Golovec	Golovec	45	45
14	Rudnik	Rudnik	Rožna dolina	85	40
15	Barje	Barje	Trnovo	100	30
16	Trnovo	Trnovo	Murgle	60	35
17	Murgle	Murgle	Črnuče	90	30
18	Rakova jelša	Rakova jelša	Barje	55	35
19	Vič	Vič	Rožna dolina	75	55
20	Rožna dolina	Rožna dolina	Kodeljevo	100	25
21	Brdo - Vrhovci	Rožna dolina	Šentvid	65	50
22	Šiška	Rožna dolina	Šiška	45	30
23	Koseze	Koseze	Rožna dolina	55	40
24	Dravlje	Dravlje	Rožna dolina	70	35
25	Podutik	Podutik	Šiška	60	30
26	Šentvid	Šentvid	Center	60	30
27	Šmarna gora	Šmarna gora	Šiška	70	30

Preglednica 6: Delež izbir posamezne soseske kot priljubljene glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023).

	Moški	Ženske	Odstopanje*
Črnuče	49,9	50,1	-3,4
Savlje - Ježica	52,7	47,3	-0,6
Bežigrad	53,9	46,1	0,6
Tomačevo	54,2	45,8	0,9
Center	54,8	45,2	1,5
Jarše	55,8	44,2	2,5
Moste	52,5	47,5	-0,8
Kodeljevo	54,0	46,0	0,7

	Moški	Ženske	Odstopanje*
Fužine	52,1	47,9	-1,2
Polje - Zalog	53,7	46,3	0,4
Sostro	48,6	51,4	-4,7
Štepanjsko naselje	57,3	42,7	4,0
Golovec	50,8	49,2	-2,5
Rudnik	52,4	47,6	-0,9
Barje	53,1	46,9	-0,2
Trnovo	57,7	42,3	4,4
Murgle	54,6	45,4	1,3
Rakova jelša	42,9	57,1	-10,4
Vič	49,0	51,0	-4,3
Rožna dolina	54,2	45,8	0,9
Brdo - Vrhovci	51,7	48,3	-1,6
Šiška	54,6	45,4	1,3
Koseze	57,7	42,3	4,4
Dravlje	59,4	40,6	6,1
Podutik	49,8	50,2	-3,5
Šentvid	51,0	49,0	-2,3
Šmarna gora	50,1	49,9	-3,2
Skupaj	53,3	46,7	

* Pojasnilo: odstopanje od skupnega deleža za moške; za ženske je vrednost enaka, le z nasprotnim predznakom.

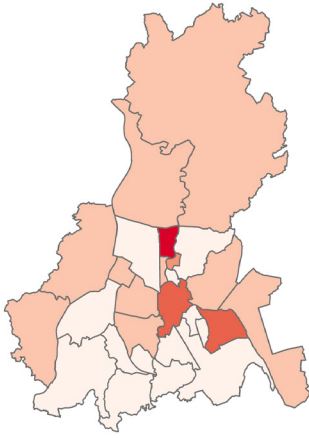
4.2 Nepri ljubljeno ljubljenost ljubljanskih sosesk

Stopnja kolektivnih zaznav nepri ljubljeno ljubljenosti ljubljanskih sosesk (Slika 12) po posameznih letih izvedenih raziskav ter za celotno obdobje kaže v primerjavi z zaznavami priljubljenosti znatno preprostejši prostorski vzorec, ki se je med leti le malo spreminjal.

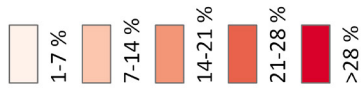
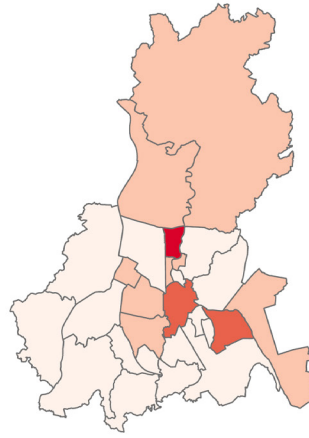
Razpon kazalca stopnje nepri ljubljeno ljubljenosti je bil večinoma na intervalu med 1 in 45. To pomeni, da je vsako sosesko kot nepri ljubljeno izbralo med 1 % in 45 % anketiranih s celotnega območja občine. Najbolj nepri ljubljene soseske pa je vsaj občasno izbrala več kot polovica vseh anketiranih.

Najbolj nepri ljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila soseska Fužine, v skupini najbolj nepri ljubljenih pa sta bili največkrat še soseski

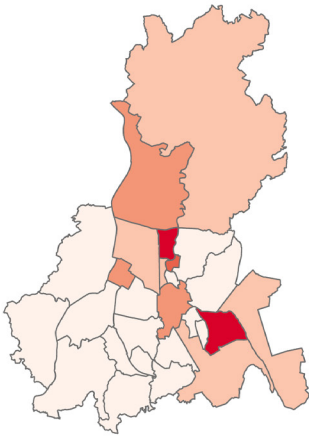
2006

2011

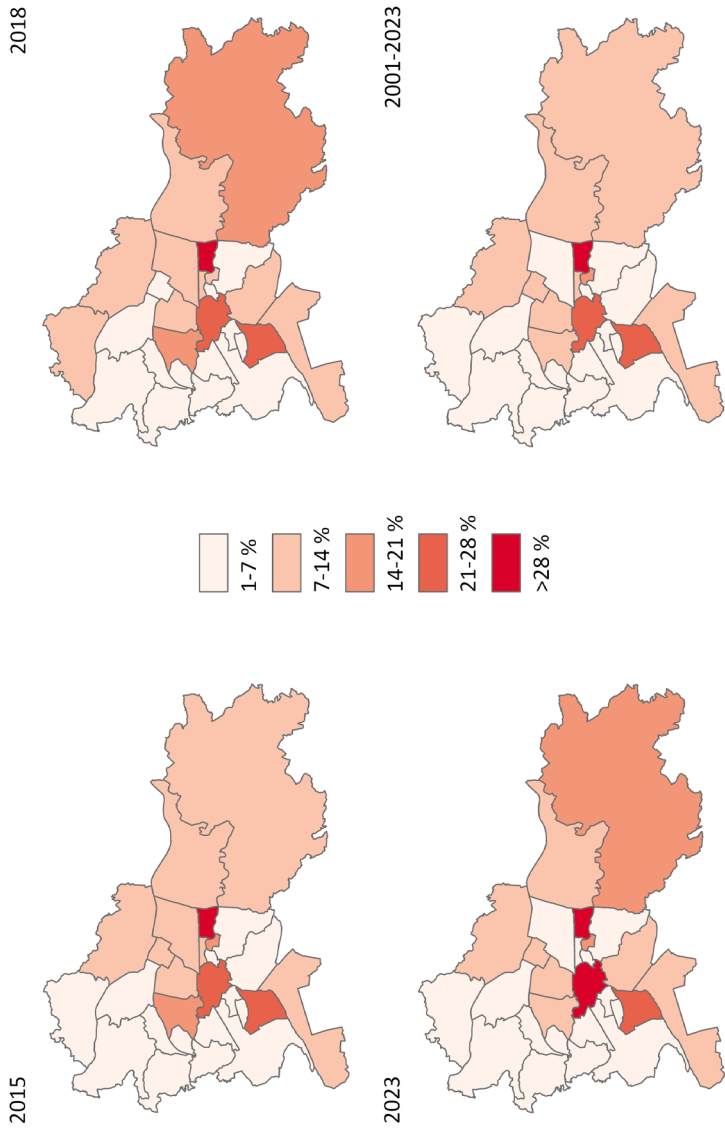

2001

2009

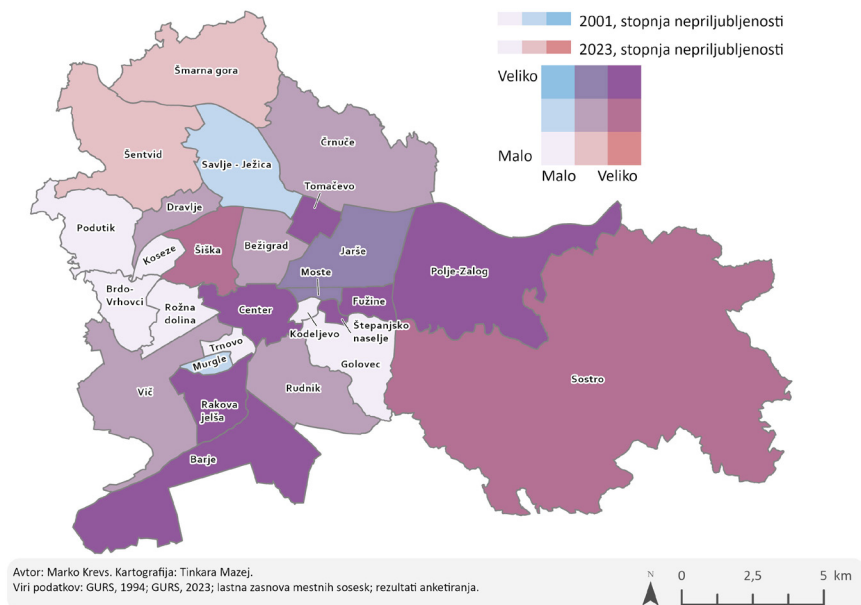

Avtor: Marko Krevs. Kartografija: Tinkara Majež.
 Viri podatkov: GURS, 1994; GURS, 2023; lastna zasnova mestnih sosek; rezultati anketiranja.
 © Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 2023.

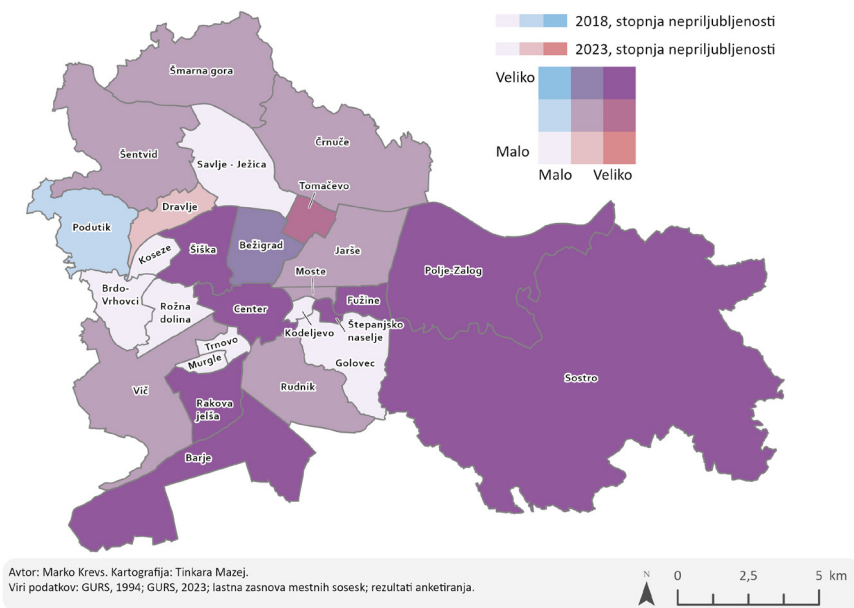
Slika 12: Spreminjanje stopnje nepriljubljenosti ljubljanskih sosek v obdobju 2001–2023.

Rakova jelša in Center. Sostro se omenjenim trem soseskam pridruži le v letih 2018 in 2023. V večini preostalih sosesk je bila stopnja tovrstne zaznave zelo nizka ali nizka.

Na primerjalnem zemljevidu (Slika 13) soseske, katerih stopnja nepriljubljenosti je bila visoka v obeh raziskavah, poleg Fužin, Rakove jelše in Centra vključujejo tudi Barje, Štepanjsko naselje, Tomačevo in Polje - Zalog. Soseske, katerih nepriljubljenost se je v tem obdobju najbolj povečala, so Sostro in Šiška (od srednje do visoke stopnje) ter Šmarna gora in Šentvid (z nizke na srednjo stopnjo). Najbolj se je nepriljubljenost zmanjšala soseskam Moste, Jarše (z visoke na srednjo stopnjo) ter Savlje - Ježica (s srednje na nizko stopnjo). Primerjava med zadnjima raziskavama (med 2018 in 2023, Slika 14) kaže, da sta v obeh raziskavah med najbolj nepriljubljenimi tudi Sostro in Šiška, Tomačevo se najbolj nepriljubljenim pridruži šele leta 2023, najbolj pa se zmanjša nepriljubljenost soseskama Bežigrad (z visoke na srednjo stopnjo) in Podutik (s srednje na nizko stopnjo).

Slika 13: Časovna primerjava nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2001 in 2023.

Slika 14: Časovna primerjava nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2018 in 2023.

Tudi zaznavo nepriljubljenosti sosesk je zanimivo videti skozi oči lokalnega prebivalstva. Iz križne preglednice zaznav nepriljubljenosti sosesk smo za vsako sosesko preverili, katero izmed sosesk so lokalni prebivalci v obdobju 2001–2023 najpogosteje izbrali kot najbolj nepriljubljeno (Preglednica 7). Rezultati kažejo izrazito enotnost v izbiri soseske Fužine, z eno samo izjemo: v Fužinah so kot nepriljubljeno najpogosteje izbrali Rakovo jelšo. Primerjava z rezultati tovrstne analize podatkov iz leta 2001 (Preglednica 8) prikaže znatno drugačno podobo: Fužine so bile izbrane 16-krat, Rakova jelša štirikrat, Center trikrat, Polje - Zalog dvakrat, Jarše in Sostro pa po enkrat.

Največji presežek moških izbir nepriljubljenosti sosesk (za 2 odstotni točki ali več, Preglednica 9) smo ugotovili za Moste, Tomačevo, Črnuče, Polje - Zalog in sosesko Brdo - Vrhovci. Največji presežek ženskih izbir nepriljubljenosti pa smo ugotovili za soseske Kodeljevo, Koseze, Murgle, Rožna dolina, Trnovo, Barje, Dravlje in Rakova jelša.

Preglednica 7: Najbolj neprijjubljene soseske z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj neprijjubljena soseska 2001–2023
1	Črnuče	Fužine
2	Savlje - Ježica	Fužine
3	Bežigrad	Fužine
4	Tomačevo	Fužine
5	Center	Fužine
6	Jarše	Fužine
7	Moste	Fužine
8	Kodeljevo	Fužine
9	Fužine	Rakova jelša
10	Polje - Zalog	Fužine
11	Sostro	Fužine
12	Štepanjsko naselje	Fužine
13	Golovec	Fužine
14	Rudnik	Fužine
15	Barje	Fužine
16	Trnovo	Fužine
17	Murgle	Fužine
18	Rakova jelša	Fužine
19	Vič	Fužine
20	Rožna dolina	Fužine
21	Brdo - Vrhovci	Fužine
22	Šiška	Fužine
23	Koseze	Fužine
24	Dravlje	Fužine
25	Podutik	Fužine
26	Šentvid	Fužine
27	Šmarna gora	Fužine

Preglednica 8: Pogled v preteklost: najbolj nepriljubljene soseske leta 2001.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Najbolj nepriljubljena soseska 2001
1	Črnuče	Fužine
2	Savlje - Ježica	Fužine
3	Bežigrad	Rakova jelša
4	Tomačevo	Fužine
5	Center	Polje - Zalog
6	Jarše	Fužine
7	Moste	Rakova jelša
8	Kodeljevo	Polje - Zalog
9	Fužine	Rakova jelša
10	Polje - Zalog	Fužine
11	Sostro	Fužine
12	Štepanjsko naselje	Rakova jelša
13	Golovec	Sostro
14	Rudnik	Fužine
15	Barje	Center
16	Trnovo	Jarše
17	Murgle	Fužine
18	Rakova jelša	Center
19	Vič	Fužine
20	Rožna dolina	Center
21	Brdo - Vrhovci	Fužine
22	Šiška	Fužine
23	Koseze	Fužine
24	Dravlje	Fužine
25	Podutik	Fužine
26	Šentvid	Fužine
27	Šmarna gora	Fužine

Preglednica 9: Delež izbir posamezne soseske kot neprijjubljene glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023).

	Moški	Ženske	Odstopanje*
Črnuče	56,9	43,1	3,6
Savlje - Ježica	53,9	46,1	0,6
Bežigrad	53,6	46,4	0,3
Tomačevo	57,3	42,7	4,0
Center	52,2	47,8	-1,1
Jarše	53,6	46,4	0,3
Moste	58,7	41,3	5,4
Kodeljevo	45,6	54,4	-7,7
Fužine	53,5	46,5	0,2
Polje - Zalog	55,3	44,7	2,0
Sostro	51,5	48,5	-1,8
Štepanjsko naselje	53,4	46,6	0,1
Golovec	53,8	46,2	0,5
Rudnik	54,2	45,8	0,9
Barje	50,3	49,7	-3,0
Trnovo	49,0	51,0	-4,3
Murgle	47,3	52,7	-6,0
Rakova jelša	51,1	48,9	-2,2
Vič	54,4	45,6	1,1
Rožna dolina	48,8	51,2	-4,5
Brdo - Vrhovci	55,3	44,7	2,0
Šiška	53,0	47,0	-0,3
Koseze	47,0	53,0	-6,3
Dravlje	50,3	49,7	-3,0
Podutik	53,2	46,8	-0,1
Šentvid	53,3	46,7	0,0
Šmarna gora	55,0	45,0	1,7
Skupaj	53,3	46,7	

* Pojasnilo: odstopanje od skupnega deleža za moške; za ženske je vrednost enaka, le z nasprotnim predznakom.

4.3 Topofobija – strah pred ljubljanskimi soseskami

Stopnja kolektivnih zaznav nevarnosti ljubljanskih sosesk oziroma strahu pred njimi (Slika 15) po letih izvedenih raziskav ter za celotno obdobje kaže še preprostejši prostorski vzorec kot stopnja nepriljubljenosti. Med leti se je vzorec zaznav nevarnosti sosesk zelo malo spreminjal.

Razpon kazalca stopnje zaznav nevarnosti sosesk je bil večinoma na intervalu med 0 in 60. Posamezno sosesko je kot nevarno izbralo med 0 % in 60 % izmed anketiranih s celotnega območja občine. Nekaterih izmed sosesk torej nihče ni izbral kot nevarnih. Najbolj nevarno sosesko pa je enkrat (leta 2006) izbralo kar tri četrtine vseh anketiranih.

Soseska, ki je bila v vseh izvedbah raziskave zaznana kot najbolj nevarna, je bila soseska Fužine, poleg nje je med najbolj nevarnimi še Rakova jelša, le v letih 2001 in 2023 se jima pridruži Štepanjsko naselje in leta 2023 še Center.

Na primerjalnem zemljevidu (Slika 16) soseske, katerih stopnja nevarnosti je bila visoka v obeh raziskavah, poleg Fužin, Rakove jelše, Štepanjskega naselja in Centra vključujejo tudi Tomačevo, Jarše in Moste. Soseske, ki se jim je v tem obdobju najbolj povečala stopnja zaznane nevarnosti, so Bežigrad in Šiška (s srednje na visoko raven) ter Dravlje, Savlje - Ježica in Rudnik (z nizke na srednjo raven). Najbolj se je stopnja nevarnosti zmanjšala soseskam Polje - Zalog (z visoke na srednjo raven) ter Trnovo in Kodeljevo (s srednje na nizko raven).

Primerjava med zadnjima raziskavama (med 2018 in 2023, Slika 17) kaže, da sta v obeh med najbolj nevarnimi zaznani tudi soseski Bežigrad in Šiška.

2006

2011

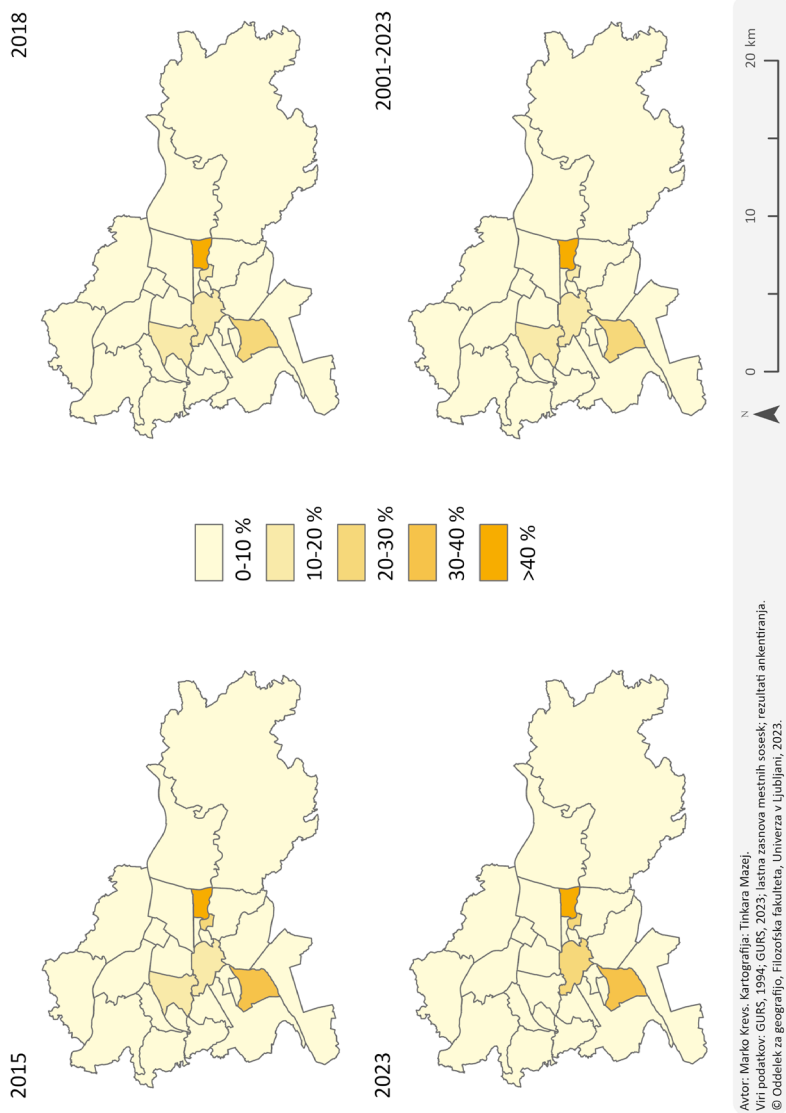

2001

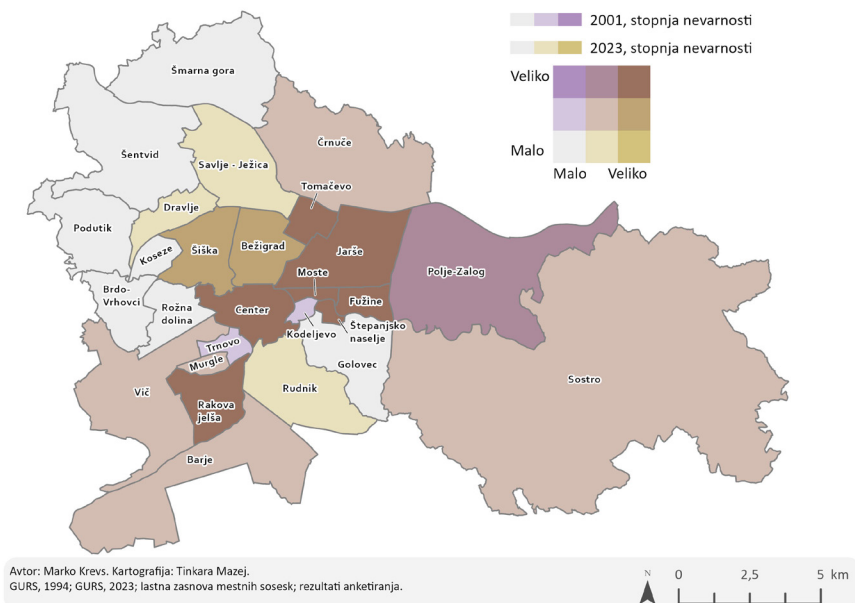

2009

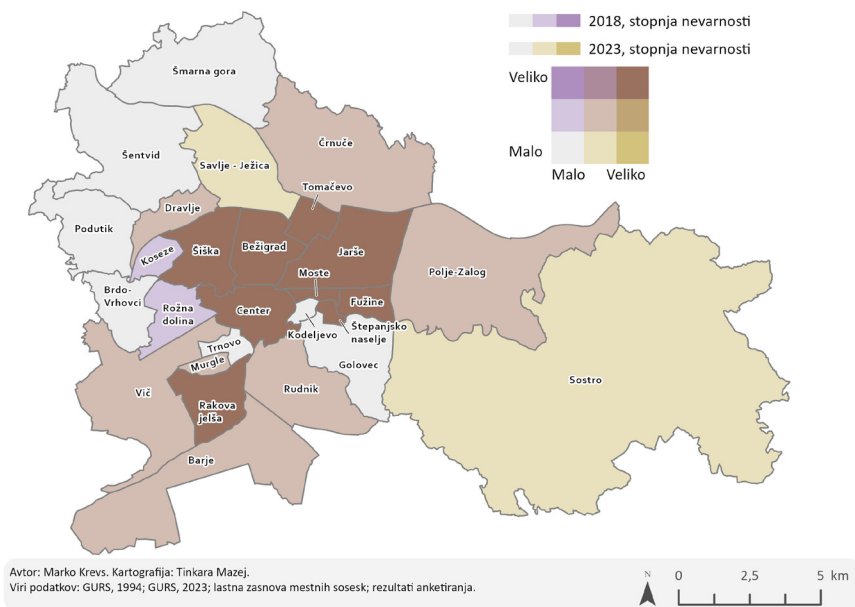

Slika 15: Spreminjanje stopnje zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih v obdobju 2001–2023.

Slika 16: Časovna primerjava zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih med letoma 2001 in 2023.

Slika 17: Časovna primerjava zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih med letoma 2018 in 2023.

Z analizo križne preglednice stopnje nevarnosti sosesk smo ugotovili, katero sosesko so lokalni prebivalci v obdobju 2001–2023 najpogosteje izbrali kot najbolj nevarno (Preglednica 10). Rezultati so enaki kot pri zaznavi nepriljubljenosti sosesk. Kažejo izrazito enotnost v izbiri soseske Fužine, z eno samo izjemo: v Fužinah so kot nevarno najpogosteje izbrali Rakovo jelšo. Rezultati tovrstne analize podatkov iz leta 2001 (Preglednica 11) prikažejo skoraj enako podobo: prevladujejo Fužine, Rakova jelša je bila izbrana kot najbolj nevarna le v Fužinah in na Viču.

Največji presežek moških izbir nevarnosti sosesk (za 2 odstotni točki ali več, Preglednica 12) smo ugotovili za Šmarno goro, Golovec, Barje, Šentvid, Podutik in Rudnik. Največji presežek ženskih izbir pa smo ugotovili za soseske Brdo - Vrhovci, Dravljje, Kodeljevo, Bežigrad, Sostro, Rožna dolina in Koseze.

Preglednica 10: Soseske, zaznane kot najbolj nevarne z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Soseska, zaznana kot najbolj nevarna 2001–2023
1	Črnuče	Fužine
2	Savlje - Ježica	Fužine
3	Bežigrad	Fužine
4	Tomačevo	Fužine
5	Center	Fužine
6	Jarše	Fužine
7	Moste	Fužine
8	Kodeljevo	Fužine
9	Fužine	Rakova jelša
10	Polje - Zalog	Fužine
11	Sostro	Fužine
12	Štepanjsko naselje	Fužine
13	Golovec	Fužine
14	Rudnik	Fužine
15	Barje	Fužine
16	Trnovo	Fužine
17	Murgle	Fužine
18	Rakova jelša	Fužine

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Soseska, zaznana kot najbolj nevarna 2001–2023
19	Vič	Fužine
20	Rožna dolina	Fužine
21	Brdo - Vrhovci	Fužine
22	Šiška	Fužine
23	Koseze	Fužine
24	Dravlje	Fužine
25	Podutik	Fužine
26	Šentvid	Fužine
27	Šmarna gora	Fužine

Preglednica 11: Pogled v preteklost: soseske, zaznane kot najbolj nevarne leta 2001.

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Soseska, zaznana kot najbolj nevarna 2001
1	Črnuče	Fužine
2	Savlje - Ježica	Fužine
3	Bežigrad	Fužine
4	Tomačevo	Fužine
5	Center	Fužine
6	Jarše	Fužine
7	Moste	Fužine
8	Kodeljevo	Fužine
9	Fužine	Rakova jelša
10	Polje - Zalog	Fužine
11	Sostro	Fužine
12	Štepanjsko naselje	Center
13	Golovec	Fužine
14	Rudnik	Fužine
15	Barje	Fužine
16	Trnovo	Fužine
17	Murgle	Fužine
18	Rakova jelša	Fužine
19	Vič	Rakova jelša
20	Rožna dolina	Fužine
21	Brdo - Vrhovci	Fužine

Šifra soseske	Domača soseska anketirancev	Soseska, zaznana kot najbolj nevarna 2001
22	Šiška	Fužine
23	Koseze	Fužine
24	Dravlje	Fužine
25	Podutik	Fužine
26	Šentvid	Fužine
27	Šmarna gora	Fužine

Preglednica 12: Delež izbir posamezne soseske kot nevarne glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023).

	Moški	Ženske	Odstopanje*
Črnuče	52,6	47,4	-0,7
Savlje - Ježica	52,1	47,9	-1,2
Bežigrad	49,2	50,8	-4,1
Tomačevo	54,6	45,4	1,3
Center	52,7	47,3	-0,6
Jarše	53,6	46,4	0,3
Moste	51,5	48,5	-1,8
Kodeljevo	48,9	51,1	-4,4
Fužine	53,2	46,8	-0,1
Polje - Zalog	51,8	48,2	-1,5
Sostro	49,6	50,4	-3,7
Štepanjsko naselje	53,7	46,3	0,4
Golovec	59,7	40,3	6,4
Rudnik	55,5	44,5	2,2
Barje	59,5	40,5	6,2
Trnovo	53,9	46,1	0,6
Murgle	53,9	46,1	0,6
Rakova jelša	52,5	47,5	-0,8
Vič	53,7	46,3	0,4
Rožna dolina	50,4	49,6	-2,9
Brdo - Vrhovci	35,7	64,3	-17,6
Šiška	54,2	45,8	0,9
Koseze	50,9	49,1	-2,4
Dravlje	43,3	56,7	-10,0

	Moški	Ženske	Odstopanje*
Podutik	57,8	42,2	4,5
Šentvid	58,7	41,3	5,4
Šmarna gora	64,0	36,0	10,7
Skupaj	53,2	46,8	

* Pojasnilo: odstopanje od skupnega deleža za moške; za ženske je vrednost enaka, le z nasprotnim predznakom.

4.4 Stabilnost rezultatov med izvedbami raziskav

Časovno stabilnost rezultatov preverjamo z oceno korelacijske povezanosti med istovrstnimi kolektivnimi zaznavami sosesk, izmerjenih v različnih letih. Pearsonovi korelacijski koeficienti med kolektivnimi zaznavami priljubljenosti sosesk (Preglednica 13) so statistično značilni, visoki in pozitivni. Velikost učinka je za vse izračunane koeficiente zelo velika. Rezultati iz leta 2001 se nekoliko šibkeje povezujejo z drugimi meritvami, zlasti korelaciji s kazalcema za leto 2011 in 2023 sta razmeroma nizki (0,78 oziroma 0,81).⁴⁶ S kazalcem stopnje priljubljenosti za celotno obdobje raziskave se najšibkeje korelacijsko povezuje prav kazalec za leto 2023 (0,88), ko bi majhen vzorec morda lahko vplival na slabšo primerljivost z meritvami v drugih časovnih prerezih. Glede na subjektivnost in s tem večjo spremenljivost preučevanega pojava ter glede na rezultate korelacijske analize pa sklepamo, da so rezultati meritev kolektivnih zaznav priljubljenosti vendarle dovolj stabilni za potrebe naše raziskave.

Kazalci stopnje kolektivnih zaznav nepriljubljenosti (Preglednica 14) in nevarnosti (Preglednica 15) se medsebojno še nekoliko močneje povezujejo kot kazalci priljubljenosti. Zato sklep o stabilnosti rezultatov velja tudi zanje.

⁴⁶ Višino korelacijskih koeficientov smo razlagali izjemno strogo (na primer 0,8 kot »razmeroma nizko« vrednosti) z razlogom, ker primerjamo kazalce, ki naj bi se med leti malo spreminjali. Pričakovane vrednosti so torej pozitivne in blizu 1.

Preglednica 13: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje priljubljenosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave.

	2001	2006	2009	2011	2015	2018	2023	2001–2023
2001	1							
2006	0,880**	1						
2009	0,832**	0,954**	1					
2011	0,776**	0,892**	0,910**	1				
2015	0,885**	0,957**	0,950**	0,890**	1			
2018	0,856**	0,964**	0,978**	0,889**	0,973**	1		
2023	0,805**	0,839**	0,848**	0,874**	0,863**	0,851**	1	
2001–2023	0,892**	0,983**	0,982**	0,917**	0,983**	0,989**	0,879**	1

Pojasnilo: Pearsonovi korelacijski koeficienti, ki so označeni z dvojno zvezdico (**), so statistično značilni pri $p < 0,001$.

Preglednica 14: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje nepriljubljenosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave.

	2001	2006	2009	2011	2015	2018	2023	2001–2023
2001	1							
2006	0,936**	1						
2009	0,911**	0,994**	1					
2011	0,903**	0,989**	0,990**	1				
2015	0,909**	0,986**	0,989**	0,992**	1			
2018	0,822**	0,947**	0,959**	0,959**	0,963**	1		
2023	0,869**	0,952**	0,952**	0,959**	0,963**	0,977**	1	
2001–2023	0,921**	0,995**	0,996**	0,995**	0,996**	0,968**	0,969**	1

Pojasnilo: Pearsonovi korelacijski koeficienti, ki so označeni z dvojno zvezdico (**), so statistično značilni pri $p < 0,001$.

Preglednica 15: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje zaznane nevarnosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave.

	2001	2006	2009	2011	2015	2018	2023	2001– 2023
2001	1							
2006	0,977**	1						
2009	0,970**	0,995**	1					
2011	0,956**	0,989**	0,992**	1				
2015	0,961**	0,988**	0,987**	0,987**	1			
2018	0,856**	0,833**	0,854**	0,861**	0,841**	1		
2023	0,961**	0,964**	0,961**	0,964**	0,980**	0,854**	1	
2001– 2023	0,970**	0,994**	0,995**	0,993**	0,992**	0,853**	0,973**	1

Pojasnilo: Pearsonovi korelacijski koeficienti, ki so označeni z dvojno zvezdico (**), so statistično značilni pri $p < 0,001$.

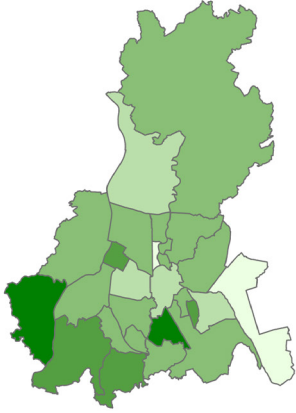
4.5 Lokalne, notranje zaznave ljubljanskih sosesk

Vračamo se k pogledu na soseske skozi oči lokalnega prebivalstva, tokrat nekoliko podrobneje. Stopnja priljubljenosti domače soseske (Slika 18) ponovno kaže zelo visoke stopnje lokalne pripadnosti v velikem delu sosesk. Se pa lokalna zaznava med leti spreminja precej izraziteje kot skupna zaznava priljubljenosti sosesk, ki jo prispevajo anketirani s celotnega območja raziskave. Temeljni razlog je majhno število anketiranih v posamezni soseski in s tem izrazito manjša stabilnost meritev zaznav.⁴⁷ Na zemljevidu, ki predstavlja lokalno priljubljenost sosesk za celotno obdobje 2001–2023, se pokažejo soseske, v katerih je bila pripadnost svoji soseski najpogosteje izražena: Murgle, Trnovo, Rožna dolina, Koseze, Bežigrad, Šmarna gora in Črnuče. Izrazito odstopa Rakova jelša, ki edina ni bila priljubljena med lastnim prebivalstvom (razen leta 2001), nizko stopnjo lokalne pripadnosti zaznamo tudi v Mostah in soseski Savlje - Ježica.

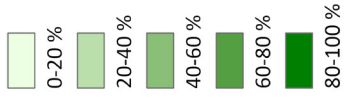
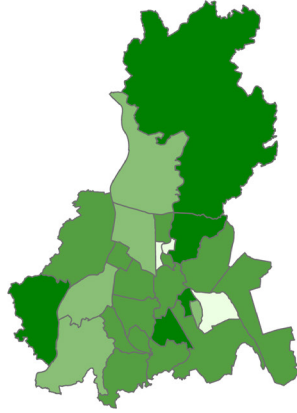
Zaradi že večkrat pokazanega »lokalpatriotizma« pričakujemo nizke vrednosti kazalcev lokalne stopnje nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk (Slika 19, Slika 20). Zemljevidi kažejo njuno precejšnjo spremenljivost med leti. Na zemljevidu za celotno obdobje 2001–2023 je edino izrazito območje lokalne nepriljubljenosti Rakova jelša, bistveno manj intenzivno zaznavo lokalne nepriljubljenosti ugotavljamo za Fužine. Med soseskami, ki so bile v obdobju 2001–2023 lokalno zaznane kot nevarne, izrazito izstopajo Rakova jelša, Fužine in Center, manj intenzivno pa so zaznane Štepanjsko naselje, Šiška in Tomačevo.

47 Pearsonovi koeficienti med kazalci stopnje kolektivnih lokalnih zaznav so bistveno nižji in zato tudi statistično manj značilni v primerjavi s kazalci kolektivnih zaznav anketiranih s celotnega območja občine. V knjigi jih ne prikazemo.

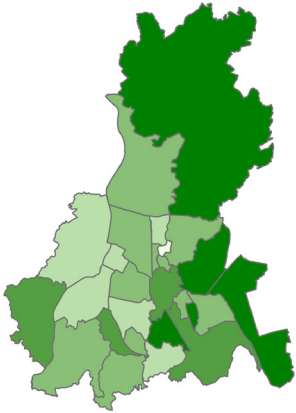
2006

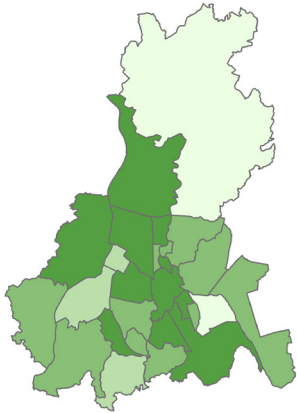
2011

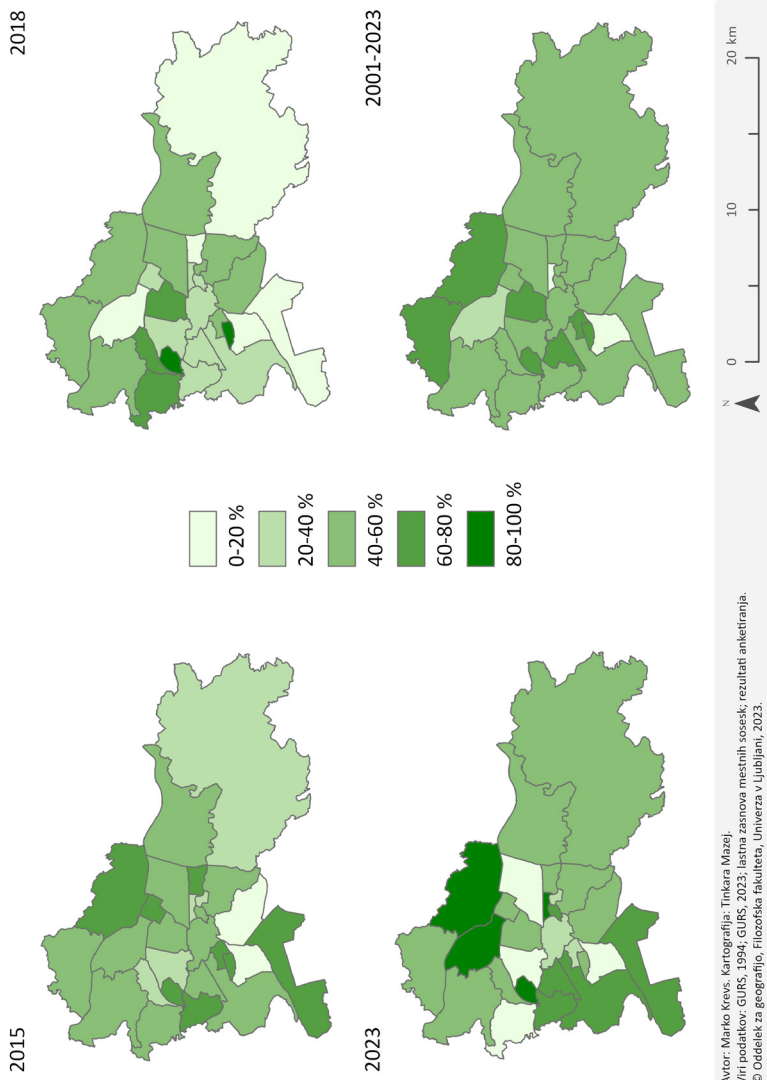

2001

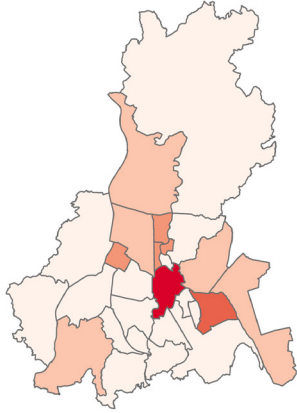
2009

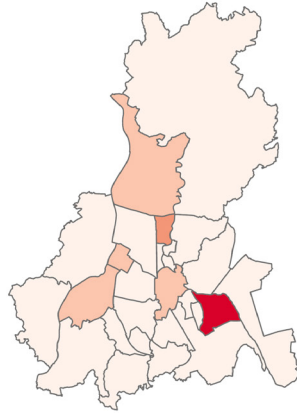

Slika 18: Stopnja lokalne priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbiro namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski.

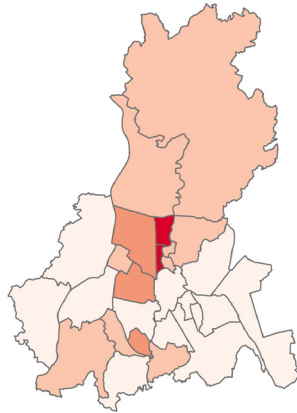
2006

2011

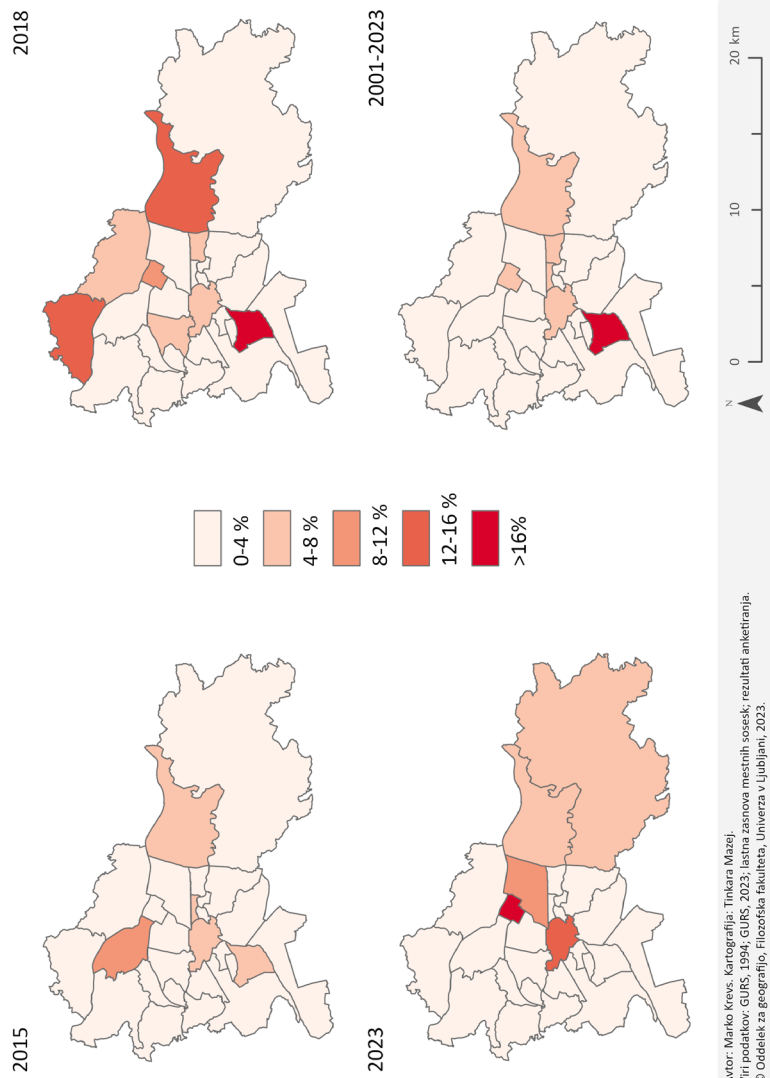

2001

2009

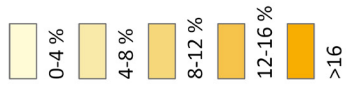

Slika 19: Stopnja lokalne neprijubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbirno namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski.

2006

2011

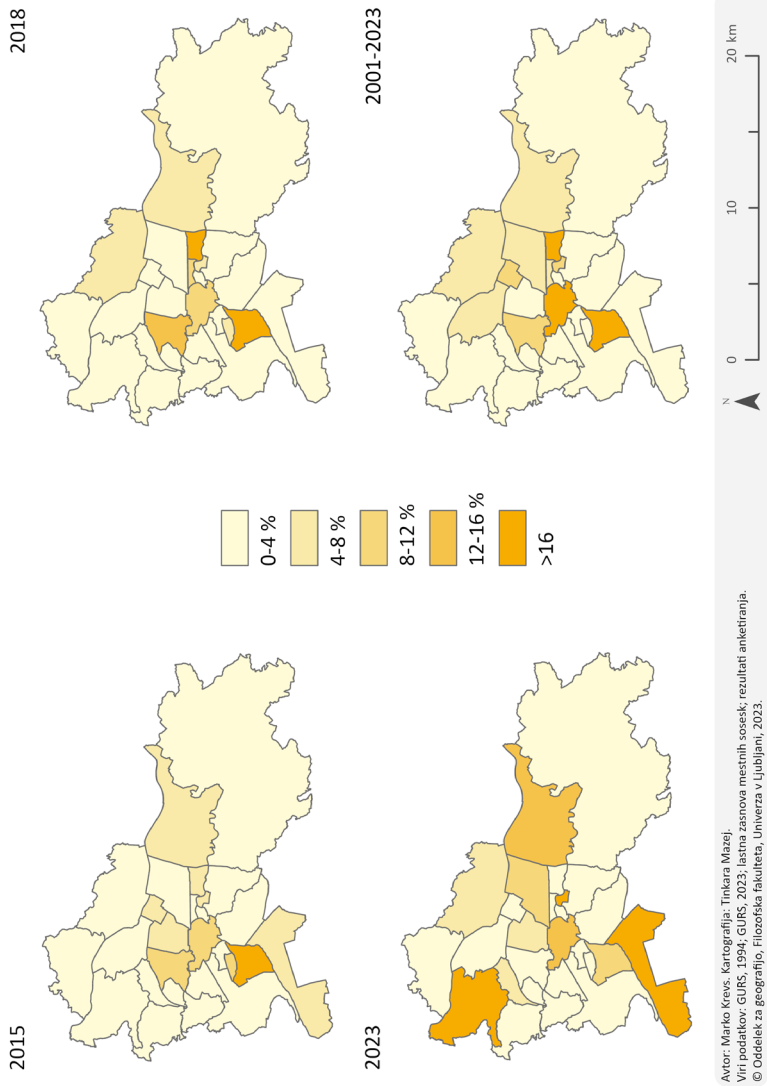

2001

2009

Slika 20: Stopnja lokalne zaznave nevarnosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbirno namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski.

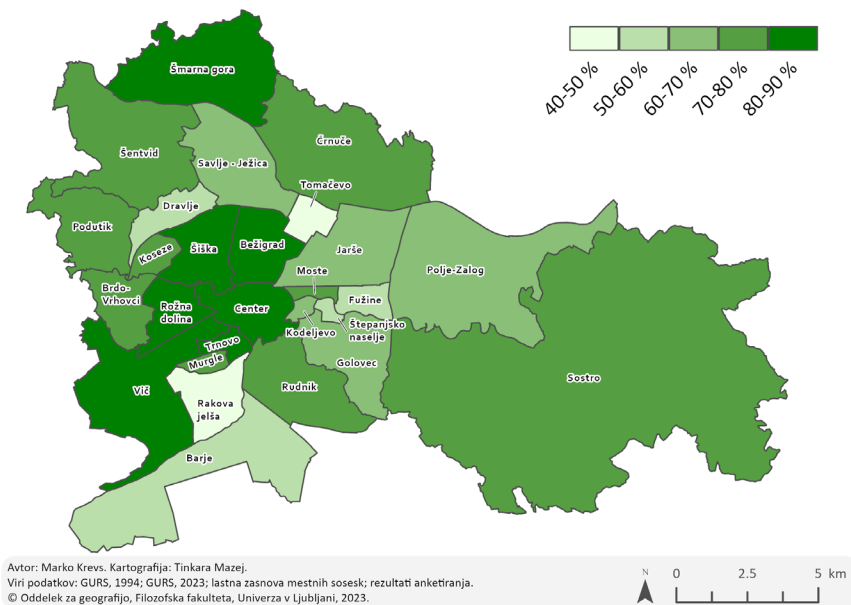
4.6 Nelokalne, zunanje zaznave ljubljanskih sosesk

Zunanja zaznava sosesk predstavlja nasproten pogled: kolikšen del tistih, ki so izbrali določeno sosesko kot priljubljeno, nepriljubljeno ali nevarno, v njej ne stanuje. Ali drugače, kako sosesko vidijo anketiranci iz drugih ljubljanskih sosesk. Temeljno sporočilo rezultatov o zunanjih zaznavah sosesk (Preglednica 16) je, da je priljubljenost sosesk lahko v precejšnji meri tudi lokalna, medtem ko so zaznave nepriljubljenosti in nevarnosti predvsem kazanje proti drugim soseskam. Največ (več kot 80 %) je zunanjih zaznav priljubljenosti v soseskah Center, Rožna dolina, Trnovo, Bežigrad, Šiška, Šmarna gora in Vič. Najmanj (manj kot 50 %) pa v Rakovi jelši in Tomačevem (Slika 21). Nepriljubljenost je prav v vseh soseskah skoraj izključno zunanja (nad 95 %). Podobno je tudi zaznava nevarnosti v večini sosesk pretežno zunanja, še najmanj v soseskah Šentvid in Šmarna gora lokalna (zunanja zaznava 90 % ali manj).

Preglednica 16: Stopnje zunanje zaznave sosesk, prikazane z deležem zunanje od celotne zaznave sosesk.

Ime soseske	Stopnja zunanje priljubljenosti 2001–2023 (%)	Stopnja zunanje nepriljubljenosti 2001–2023 (%)	Stopnja zunanje zaznave nevarnosti 2001–2023 (%)
Črnuče	73,6	98,7	94,8
Savlje - Ježica	61,4	95,6	96,1
Bežigrad	85,6	99,3	97,8
Tomačevo	40,3	97,7	95,1
Center	89,5	98,8	95,6
Jarše	62,7	98,9	96,4
Moste	75,5	98,4	97,1
Kodeljevo	69,6	98,3	97,8
Fužine	53,3	99,4	98,9
Polje - Zalog	65,5	98,4	95,0
Sostro	71,1	99,0	97,4
Štepanjsko naselje	59,4	99,2	98,2
Golovec	68,6	97,2	98,7
Rudnik	70,0	99,2	98,6
Barje	57,5	99,3	95,2

Ime soseske	Stopnja zunanje priljubljenosti 2001–2023 (%)	Stopnja zunanje nepriljubljenosti 2001–2023 (%)	Stopnja zunanje zaznave nevarnosti 2001–2023 (%)
Trnovo	86,8	98,4	97,6
Murgle	79,3	99,6	90,7
Rakova jelša	48,9	97,3	97,1
Vič	83,0	98,8	96,8
Rožna dolina	89,4	99,4	98,3
Brdo - Vrhovci	74,0	97,2	95,2
Šiška	85,5	99,1	97,3
Koseze	73,3	98,0	97,3
Dravlje	58,0	98,3	97,0
Podutik	77,0	99,6	97,8
Šentvid	72,3	98,7	85,7
Šmarna gora	84,6	98,3	90,0

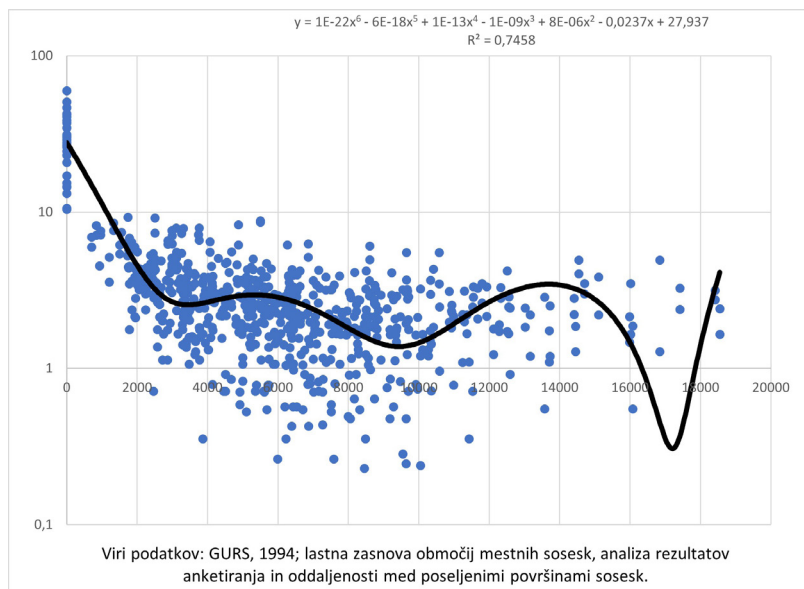
Slika 21: Stopnja zunanje priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023.

4.7 Vpliv oddaljenosti ocenjevalca na stopnjo zaznave soseske

Mestna občina je razmeroma majhna in prebivalci sčasoma vsaj nekoliko spoznajo večino sosesk, ki jih obravnavamo v raziskavi. To sicer ne pomeni, da so vse soseske pri njih enako priljubljene, nepriljubljene ali nevarne. Povečuje pa verjetnost, da v svoja vrednotenja vključijo tudi soseske, ki niso v neposrednem sosedstvu s sosesko, kjer prebivajo.

4.7.1 Kako daleč od domače soseske sežejo zaznave sosesk?

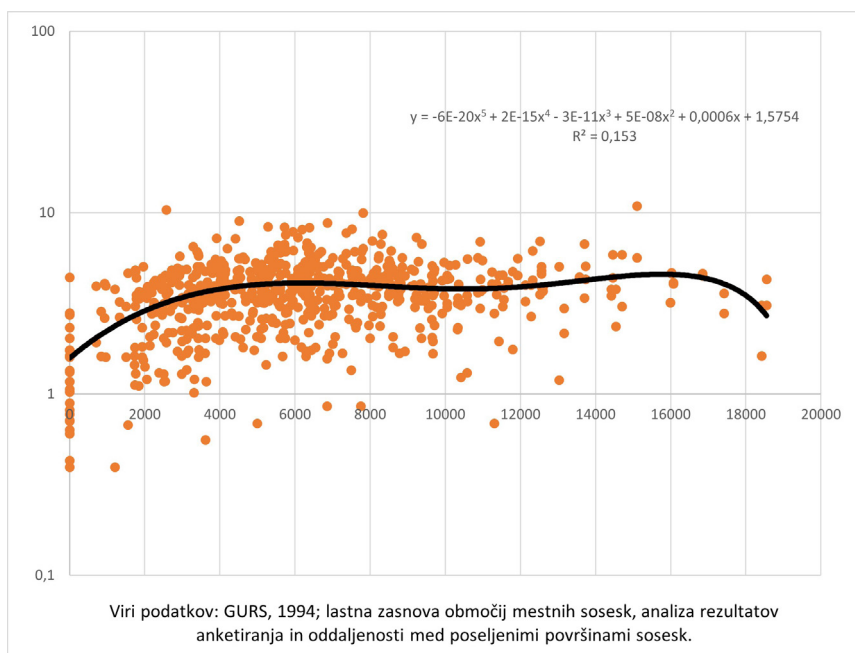
Na grafikonu spreminjanja stopnje priljubljenosti sosesk z oddaljevanjem od ocenjevalca (Slika 22) najprej opazimo že omenjene visoke »lokalpatriotske« ocene priljubljenosti domače soseske (pri razdalji 0). Stopnja priljubljenosti vseh drugih sosesk je pod 10 %, na splošno se niža proti stopnji zaznave 2 % v oddaljenosti 3 km od ocenjevalca ter stagnira do razdalje 6 km. Tudi nekatere soseske, ki so od ocenjevalca oddaljene več kot 6 km, lahko dosegajo stopnjo priljubljenosti okoli 5 %, kar do neke mere podpira uvodno razmišljanje o dokaj dobrem poznavanju drugih ljubljanskih sosesk.

Slika 22: Stopnja priljubljenosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih.

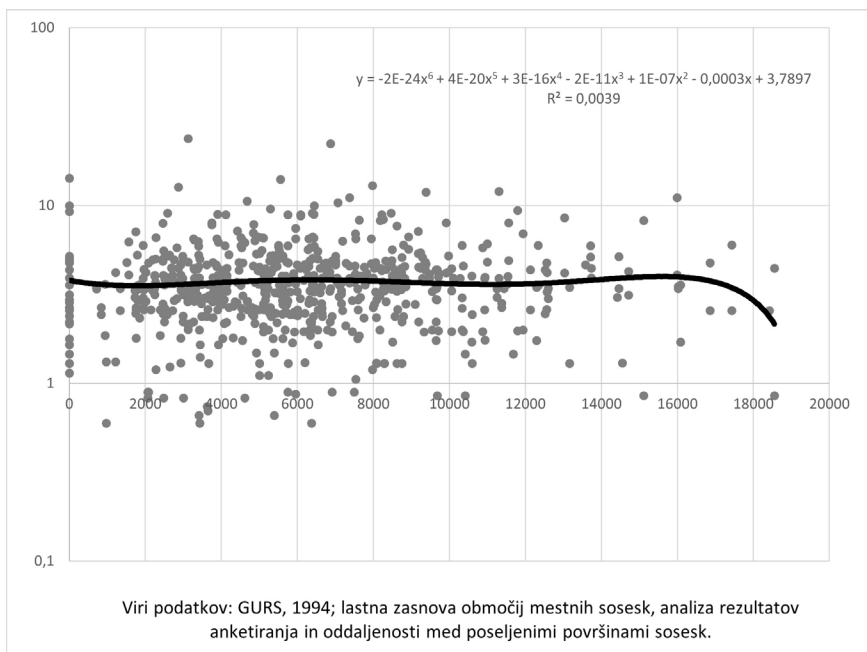
Spreminjanje stopnje nepriljubljenosti poteka po obratni logiki (Slika 23). Lokalne zaznave so nizke, postopno narastejo do okoli 4 % pri razdalji 4 km, od te razdalje naprej stagnirajo okoli 4 %, posamezna vrednost kolektivne zaznave nepriljubljenosti pa preseže stopnjo 10 % v oddaljenosti 15 km od ocenjevalca.⁴⁸

Spreminjanje stopnje zaznane nevarnosti sosesk ne kaže zaznavne povezanosti z oddaljenostjo ocenjevalca (Slika 24).

Slika 23: Stopnja nepriljubljenosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih.

⁴⁸ Primer je »kazanje« proti oddaljenim Fužinam.

Slika 24: Stopnja zaznane nevarnosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih.

4.7.2 Prostorska avtokorelacija stopnje zaznave sosesk

Prostorska avtokorelacija meri stopnjo odstopanja empirično ugotovljene prostorske porazdelitve stopnje zaznave sosesk od hipotetične naključne prostorske porazdelitve teh vrednosti. Izmed izračunanih vrednosti Moranovega I (Preglednica 17) le za eno lahko sklenemo, da je statistično značilno večja od 0 – in sicer kazalec stopnje kolektivne priljubljenosti sosesk. Koefficient je nizek in pozitiven ($I = 0,103$, $p = 0,025$), kar kaže šibko prostorsko gručenje teh meritev. To nam je nazorno pokazal že grafikon prostorskega spreminjanja tega kazalca (Slika 22).

Preglednica 17: Moranov I meri prostorsko korelacijo stopnje zaznav ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023.

	Stopnja lokalne priljubljenosti soseske	Stopnja priljubljenosti soseske	Stopnja lokalne nepriljubljenosti soseske	Stopnja nepriljubljenosti soseske	Stopnja lokalne zaznave nevarnosti soseske	Stopnja zaznave nevarnosti soseske
Moranov I	-0,042	0,103	-0,100	-0,024	-0,043	-0,004
p	0,959	0,025	0,238	0,811	0,942	0,527

4.8 Nekraji med ljubljanskimi soseskami?

Tudi v Ljubljani bi našli območja, ki bi do neke mere ustrezala pojmom nekrajev, kakor so jih pod različnimi poimenovanji opredeljevali Relph, Eyles, Augé, Kunstler, Bonnett in drugi (glej poglavje 2.3.2 Osebna zaznava kraja).⁴⁹ Za empirično opredelitev nekrajev lahko uporabimo različna merila. Pravzaprav vsak posameznik oblikuje in upošteva svoja osebno razumevanje nekrajev. V našem primeru poskusimo opredeliti nekraje z vidika kolektivnih zaznav sosesk. Dva sorodna, a vendarle različna načina razumevanja nekrajev sta lahko:

- Kraji, ki se jim izogibamo, jih brez potrebe ne obiščemo oziroma se tam ne zadržujemo, tam ne bi živeli, nas ne zanimajo, smo do njih apatični. V tem primeru bi med nekraje poleg nezaznanih lahko uvrstili tudi soseske, ki jih intenzivno zaznavamo kot nepriljubljene ali nevarne.
- Kraji, ki so neopaženi, za katere sicer vemo, da obstajajo, saj jih na primer občasno prečkamo, a jih ni na naših miselnih zemljevidih pomembnih krajev. V tem primeru bi med nekraje uvrstili le soseske, ki jih ne zaznavamo.

Drugo, **ožje** razumevanje temelji na **neopaženosti sosesk**. Med takšne bi uvrstili soseske, ki jih ni med tistimi, ki jih anketirani izberejo kot

⁴⁹ To niso le nekatere blokovske soseske, industrijske in poslovne cone, nakupovalna središča, ampak tudi nekatera območja enodružinskih hiš in celo nekatera »zelena« območja. To so območja, ki lahko uspešno opravljajo svoj namen, na primer proizvodno, oskrbno, stanovanjsko, izobraževalno, rekreacijsko funkcijo. A kot kraj nimajo izražene »svoje duše«, značaja, ki bi bil močna podlaga krajevni identiteti prebivalcev, ali bi bil močnejše prepoznaven s strani zunanjega opazovalca ali obiskovalca.

priljubljene, nepriljubljene ali nevarne. Med preučevanimi soseskami ni takšne, ki je ne bi zaznali vsaj s katerega od treh vidikov.⁵⁰ Tudi če izvzamemo lokalno prebivalstvo in s tem »lokalpatriotsko« priljubljenost domačih sosesk (glej poglavje 4.6 Nelokalne, zunanje zaznave ljubljanskih sosesk), Tomačevo kot sosesko z najnižjo stopnjo zunanjih zaznav priljubljenosti poleg domačinov zaznavajo tudi anketirani iz drugih sosesk. Popolnoma, absolutno neopaženih sosesk torej v Ljubljani ni. Lahko pa kot podlago za opredelitev pojma nekraj uporabimo relativno neopaženost, oziroma boljše, skromnejšo opaženost z vidika vseh treh obravnavanih razsežnosti zaznav. Stopnja nepriljubljenosti in nevarnosti je za večino sosesk nizka, zato je v skupni kombinaciji zaznav odločilna priljubljenost. V celotnem obdobju bi tako kot »relativne nekraje v ožjem smislu« opredelili soseske Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica in Dravlje.

Prvo, **širše** pojmovanje pa kot merili za opredelitev združi **neopaženost z vidika priljubljenosti in opaženost z vidika nepriljubljenosti ali nevarnosti**. V celotnem obdobju bi tako kot »relativne nekraje v širšem smislu« opredelili soseske Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica, Dravlje, Fužine in Rakovo jelšo, pogojno (zaradi manj intenzivne nepriljubljenosti) pa še Sostro, Barje, Moste in Štepanjsko naselje.

4.9 Kako udeleženci raziskave utemeljujejo lastne zaznave ljubljanskih sosesk?

Po ogledu kolektivnih zaznav si nekoliko поблиže oglejmo še primere utemeljitev, ki so jih v obliki opisnih odgovorov podali anketirani. Pregled je bil delno namenjen odločitvam o izboru kazalcev, ki jih uporabimo za opise značilnosti zaznavnih tipov sosesk ter v razpravi o rezultatih o zaznavah sosesk. Obenem pa ilustrira »resnična« mnenja, ki so v ozadju analiziranih »sterilnih«, posplošenih kolektivnih zaznav sosesk.

Razloge, ki so jih anketirani navajali kot podlago svojih zaznav priljubljenosti, nepriljubljenosti ali nevarnosti sosesk, je težko posplošiti, zato

50 K ožanju domene izbora sosesk, na katere so anketirani opozorili, je prispevala tudi sama metoda. Prošnja, da navedejo »do tri soseske«, ki jih omenjajo s posameznega vidika, ni omogočila morebitne navedbe večjega števila sosesk. Izračunane stopnje zaznav za posamezno sosesko nam torej povedo delež anketirancev, ki je določeno sosesko uvrstil med (do) tri, ki najbolj ustrezajo določenemu vidiku.

smo raje poskusili med njimi prepoznati oboje: takšne, ki so bolj pogoste, značilne, pa tudi takšne, ki so presenetljive in enkratne. Predstavljenih stališč torej ne smemo posploševati, saj niso nujno prevladujoča zaznava neke soseske.

Navedeni primeri v tem poglavju so izbrani izmed zaznav sosesk v celotnem obdobju raziskave med letoma 2001 in 2023. Izbrane izjave prikažemo na dva načina: urejene glede na vidik oziroma tematiko ter po posameznih izbranih soseskah.

4.9.1 Utemeljitev priljubljenosti sosesk

Po večkratnem podrobnem pregledu množice opisnih utemeljitev zaznav priljubljenosti sosesk smo izoblikovali nekaj vsebinskih sklopov. Sklopi so med seboj vsebinsko prepleteni, zato bi nekatere od izjav anketiranih sodile v več kot en sklop. Obe preglednici (Preglednica 18, Preglednica 19) prikazujeta pestrost, raznovrstnost zaznav, vrednot, prioritet, spominov v njihovem »ozadju«, neposrednih izkušenj in prevzetih stereotipov. Utemeljitev v različni meri kažejo na temeljne dejavnike zaznave: vplive objektivnih okoliščin v soseski, osebne in družbene (socialne) vplive. Velik del utemeljitev zaznav na splošni ravni je nedvoumnih in jih deli precejšen del anketiranih, na primer poznajo sosesko, so tam preživeli mladost, se počutijo prijetno in varno, okolje je čisto in urejeno. Pri nekaterih pa se stališča izrazito razlikujejo do te mere, da so »na nasprotnih bregovih«. Izstopa na primer izrazita dvojnost med poudarjanji stališč, ki zagovarjajo mestnost, življenje v blokkih, živahnost soseske, in na drugi strani zagovarjanje življenja na robu mesta, v enodružinski hiši z vrtom, podeželskosti, miru. Na to dvojnost se navezujejo tudi nasprotne zaznave ugodnosti oziroma neugodnosti bližine večjih trgovin, pomembnih prometnic. Že med razlogi za priljubljenost sosesk lahko zaznamo nekaj nestrpnosti do »drugačnih«, na primer poudarjanje pomena socialne, verske, etnične »podobnosti«, enotnosti znotraj priljubljene soseske. Na drugi strani niso redka stališča o socialni in etnični pestrosti kot pomembnega argumenta za priljubljenost soseske.

Preglednica 18: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav priljubljenosti sosesk.

Poudarjeni vidik, tematika	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
Pripadnost, dom, navajenost, poznavanje, osebna izkušnja	»to je moj dom«, »čustveno sem navezan«, lokalna pripadnost, »sem lokalpatriotka«, soseska, kjer živim, »sem živel več desetletij«, navajenost, »sosesko najbolj poznam in mi je prirasla k srcu«, dobra izkušnja, poznano okolje, kraj odraščanja, spomini na mladost, nostalgija, rojstna soseska, »kraja, kjer živim, ne bi zamenjala«, »tukaj imam kmetijo, ki mi predstavlja skoraj celo življenje«
Udobnost, ugodnost, dobro počutje, prijaznost, všečnost	všeč mi je tukaj, »lušno je«, »tukaj se dobro počutim«, »človeku najbolj prijazno«, »ker mi tukaj najbolj ustreza, več sosesk sem že dala skozi«, »dobra soseska za sprehod in kavico«, otrokom, upokojencem, družinam prijazno okolje, bližina kavarne, kakovost bivanja, življenja, »rada imam, da mi je vse dostopno, da se počutim varno in da se lahko peš odpravim do trgovine, da smo s sosedi v dobrih odnosih«
Ugodne prostorske okoliščine	dobre prometne povezave, javni promet, dovolj/več parkirišč, podzemne garaže, bližina avtocestnega priključka, postaje – avtobusne, železniške, LPP, dostop brez avta, javnega prometa – le peš ali s kolesom, »nimam avta«, bližina centra, mestnih/urbanih površin, »bližina vsega«, šol, zdravnikov, UKC-ja, verskih objektov, trgovin, lokalov, ustanov/uradov, Drame, živalskega vrta, tržnice, restavracij na bone, fakultete, nakupovalnega središča, kulturnih ustanov, pokopališča, rekreacijskih, športnih površin, igrišča, dvorane za rekreacijo, otroškega igrišča, fitnesa, »vse na doseg roke«, ni utesnjenosti, dovolj prostorno, lepi pogledi na okolico, dovolj je oddaljeno od centra (... da ni nevarno, da ni hrupa, goste poselitve, prometa ...), »ravno pravšnja oddaljenost od centra s pridihom narave«
Ugodne okoljske okoliščine	lepo okolje/narava in obenem bližina središča, urejene zelene površine, bližina zelenih površin, parka, gozda, razgibanega terena, hriba, bližina PST-ja, možnosti za rekreacijo, sprehajanje psa, »ni take megle«, »sonce dolgo sije blizu barja«, »manj je megle in je boljša prezračenost«, čist/dober zrak, ni na poplavnem območju, (ne)zgoščenost, ni prenaseljeno, zmerna ali nizka gostota poselitve, manj industrije, kamionskega prometa, »ni večjih trgovin, nakupovalnih središč«, »ne bo novogradenj«, odsotnost motečih dejavnikov okolja, ni hrupa
Ugodne socialne okoliščine	bližina sorodnikov, prijateljev, znancev, prijazni sosede, prijazni/prijetni ljudje/odnosi v soseski, sproščen odnos med prebivalci, poznani ljudje, mešano socialno okolje, boljše, elitna, prestižna soseska, »lepe hiše kažejo na višji standard«, »lepše soseske zaradi bogatije«, »podobni ljudje z enako narodnostjo«, »pobožni ljudje«
Urejenost	urejeno, čisto, estetski videz, »soseske so zelo lepo urejene, so tradicionalne in moderne hkrati«, urejena infrastruktura

Poudarjeni vidik, tematika	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
Občutek varnosti	blizu je policija, varnost bivalnega okolja, varno je za otroke, ker je veliko igral, dobro okolje za vzgojo otrok, »zelo malo kriminala«
Ugodne ekonomske okoliščine	»dobro ravnovesje med kakovostjo in ceno«, zmerne cene nepremičnin; »tam imam parcelo«, »visoke cene nepremičnin mi zagotavljajo, da se bodo še naprej povečevale«
Vas ali mesto, stanovanjska hiša ali blok	»všeč mi je življenje v bloku«, blokofske soseske, gradnja velikih blokov, gradbena (komunalna) urejenost, lepi bloki, »sedaj živim v bloku, mi to ustreza in tega ne bi spreminjal«, navajenost na mestni vrvež, »ne bi se selil iz mesta, kjer imam vse na dosegu roke«; ni blokov, »raje živim v enodružinski hiši z vrtom in psom«, prevlada enodružinskih hiš, manj poseljeno, manjša gostota poselitve, manj gneče, naselje je že bolj podeželsko, bližina podeželja, brez stolpnice, tovarn v bližini, »je kot vas v mestu«, »je bolj predmestje«, »mestno okolje, a še vedno občutek podeželskosti«, »s pridihom podeželja«, »kmečko okolje in hkrati urejeno«
Mir ali živahnost	mir, umirjenost, spalno naselje; živahnost, bližina družabnega življenja

Preglednica 19: Primeri utemeljitev zaznav priljubljenosti izbranih sosesk: Rožna dolina, Bežigrad, Center in Šmarna gora so primeri zelo priljubljenih, Fužine pa primer malo priljubljene soseske.

Izbrane soseske	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
3 Bežigrad	blizu središča mesta, bližina dogodkov, raje tukaj kot v samem centru, dobre avtobusne in avtomobilske povezave, prijazni ljudje, bližina šol, fakultet, dobra infrastruktura, med centrom in obvoznico, zelene površine, možnost pešačenja v službo in do storitev, ceneje kot v centru, veliko delovnih mest, fakultete, študentski domovi, »Bežigrad je najbolj podoben temu, kakor je bilo včasih«, »mirno in lepo«, »zračno, manj potresno ogroženo območje, ker je na prodnih nanosih«
5 Center	vse je blizu, dogajanje (»vedno se kaj dogaja«), najbolj živahna soseska, kultura, urejenost, bližina šol, fakultet, blizu starega mesta, gradu, Ljubljane, Golovca, Rožnika, Tivolija, mestni vrvež, bližina vse potrebne infrastrukture, bližina uradov, dostopnost, »LPP te pripelje povsod«, možnost pešačenja v službo in do storitev, mirno, urejeno, veliko ljudi, druženje, bližina delovnega mesta, trgovine, »ima svoj čar«, imam rad stari del Ljubljane, kave ob Ljubljani, glamur«, »ljubitelj staromeščanske infrastrukture«, večnacionalno okolje, »obožujem središče Ljubljane«, »ni treba iskati prevoza za domov«

9 Fužine	vsako leto lep ognjemet, razmere so se izboljšale, »stare odmevne generacije so se odselile«, urejenost okolja, dobra infrastruktura (oskrba, izobraževanje, igrišča), »predvsem zaradi bližine šole in prijateljev«, bližina zelenih površin/narave, združevalni prostor, dobre prometne povezave, »tam imam prijatelje«, mirno, bližina obvoznice in centra, veliko igrišč za otroke, »ker živim tukaj in se lahko sprehajam«, »tukaj sem že živel in bi šel nazaj, ni tako, kot govori večina«
20 Rožna dolina	visoka kakovost življenja, premožno prebivalstvo, bližina več rekreacijskih objektov, zelenih površin, narave, centra, lepo okolje, bližina Tivolija, Rožnika, hitra dostopnost centra, urejenost, elitno območje, ugledna soseska, veliko mladega prebivalstva, dobro bivanje, mir, domačnost, sprehajalne poti, ambient, »ne bi živel nikjer drugje«, dobra prometna povezanost, varnost, veliko zabav, kakovostna arhitektura, manjša onesnaženost, »blizu vsega«, veliko vil, »urejeno naselje ... če bi si lahko finančno privoščila«, elitna/imenitna soseska, narava je bližje kot v centru, soseska je lepo videti, »tam sem živel v študentskih letih«, »mislil, da je to najbolj varen del Ljubljane«, ni načrtovanih večjih novogradenj
27 Šmarna gora	rekreacija, narava, zunaj mesta, odmaknjenost, hrib, zelenje, mir, boljši zrak, ni gneče, bližina Šmarne gore, »čista pitna voda«, »sproščujoče okolje«, urejenost, »v bistvu je že podeželje«, »sosede so bolj urbani kot v prenaseljenih blokovskih sosestkah«

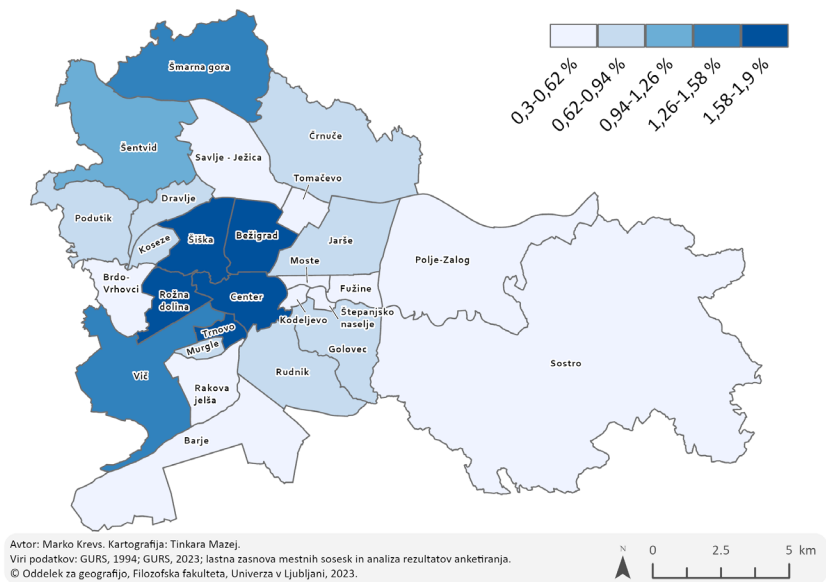
Opomba: stališča so subjektivna in ne odražajo nujno resničnih razmer; ker so se stališča zbirala v daljšem obdobju, morda tudi objektivni razlogi zanje ne obstajajo več.

Utemeljitev zaznav o priljubljenosti izbranih soselek (Preglednica 19) poudarjajo nekatere vidike, ki so v manjši ali večji meri prisotni v več sosestkah, na primer bližina zelenih površin ali dobra prometna povezanost. Opazimo pa lahko tudi utemeljitve, ki poudarijo prepoznavne posebnosti določene sosele. Zanimive so utemeljitve zaznav priljubljenosti za Fužine, ki poleg »objektivnih« razmer, kot so dostopnost, bližina zelenih površin, šol, trgovin, poudarijo, da »so se razmere izboljšale« in »ni tako, kot govori večina«. To pomeni obrambno stališče proti zakoreninjenim stereotipom, ki smo jih – izredno razločno – opisali v nadaljevanju.

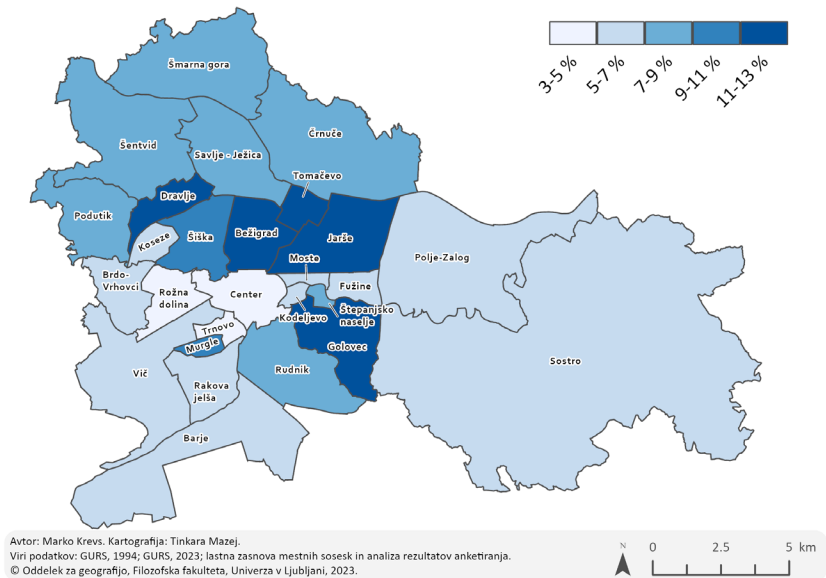
Gradivo, ki ga predstavljajo posamezne utemeljitve zaznav, pa si oglejmo še na poseben način, ki nam ga omogoča avtomatizirana »prepoznavna« izbrane vsebine v besedilu utemeljitev. Na zemljevidu (Slika 25) so rezultati uporabe kodirnika, s katerim smo želeli v utemeljitvah prepoznati izraze, ki se navezujejo na »dom, pripadnost, navezanost na soselesko«. Uporabili smo 23 iskalnih izrazov, večinoma korenov besed ali besednih zvez, ki

poleg omenjenih vključujejo tudi takšne, ki zaznavajo, da je anketirani tam stanoval, preživel mladost, se je tam rodil in podobno.⁵¹ Anket, v katerih smo našli vsaj enega od iskalnih izrazov, je bilo (po odstranitvi nekaj napačnih) 1036. To pomeni, da je dom, pozitivno izkušnjo, pripadnost soseski in sorodno med razlogi priljubljenosti navedla več kot desetina vseh anketiranih. Vseh zadetkov iskanja, ki lahko vključujejo po več sosesk, izbranih znotraj posamezne ankete, je bilo 2337 (ti zadetki so prikazani na zemljevidu). Zaznave ne kažejo nujno na sosesko, v kateri so anketirani prebivali v času sodelovanja v raziskavi. Izrazita zgostitev sosesk z najvišjo stopnjo obravnavnih utemeljitev zaznav priljubljenosti, z navezavo na »dom v širšem smislu«, je v osrednjem delu mesta: v soseskah Center, Trnovo, Bežigrad, Šiška in Rožna dolina. Zunaj tega območja pa izstopa le še soseska Šmarna gora. Zanimiv alternativen pogled ponuja zemljevid, ki prikazuje tako utemeljene lokalne zaznave priljubljenosti soseske (Slika 26). Najvišja stopnja tako utemeljenih zaznav je namreč v soseskah Dravlje, Bežigrad, Jarše in Golovec. V grobem to pomeni v širši okolici zgostitve zaznav s prejšnjega zemljevida, večinoma na območjih nekdanjih in sedanjih robnih mestnih ali obmestnih območij, medtem ko jih je v središču mesta, tudi v Rožni dolini, najmanj. Mogoča se zdi razlaga, da na prvem zemljevidu »splošnega« povezovanja obravnavanih pojmov s priljubljenostjo sosesk prevladujejo nostalgični spomini na soseske, kjer so živeli v mladosti. Na drugem zemljevidu pa so zgostitve pojava na območjih, kjer isti anketiranci živijo danes, svoj »lokalpatriotizem« pa so prenesli tudi na novo sosesko. Seveda je mogočih razlogov še veliko, bolj poglobljeno razumevanje takšne razmestitve pa bi lahko prispevala uporaba katere od metod kvalitativnega raziskovanja.

51 Niz izrazov (besed, delov besed), ki smo ga uporabili za to iskanje, je bil naslednji: dom, nostalg, izkuš, izkus, iskus, iskuš, sem stanoval, sem živel, pozna, moj, stanujem, rojen, rojst, navajen, prebiva, stanoval, navez, ljubezen, pripad, osebno, svoj, lasten, lastn. Število zadetkov bi gotovo še povečali, če bi dodali več različic besed, v katerih manjkajo šumevci in sičniki, ali napačno natipkanih besed. Končni izbor, prikazan na zemljevidu, je ročno preverjen, napačni zadetki so izločeni.

Slika 25: Stopnja zaznave »doma, pripadnosti, navezanosti na sosesko«, izražena z deležem vseh anketiranih v celotnem obdobju preučevanja, 2001–2023.

Slika 26: Stopnja lokalne zaznave »doma, pripadnosti, navezanosti na sosesko«, izražena z deležem anketiranih v posamezni soseski v celotnem obdobju preučevanja, 2001–2023.

4.9.2 Utemeljitev nepriljubljenosti sosesk

Tematski sklop utemeljitev zaznav nepriljubljenosti sosesk se večinoma na predvidljiv način razlikuje od utemeljitev priljubljenosti sosesk. Že pogled na utemeljitve nepriljubljenosti sosesk v zbirki podatkov pokaže izrazito zmanjšanje raznovrstnosti navedenih pojasnil, ki so nemalokrat klišejska. Del razlogov za takšne odgovore dobro prikažejo stališča, kot so »ni soseske, v kateri ne bi prebivala«, »se ne morem opredeliti, da mi katera od sosesk ni všeč«, »povsod v Ljubljani bi živel«, »povsod bi živela, le navaditi bi se morala« ali »v nobeni drugi soseski ne bi prebival, kot sem zdaj«. Vsaj nekateri med anketiranimi s takšnimi pogledi so tako odgovore o nepriljubljenih soseskah iskali med miti, stereotipi o soseskah, medijskimi informacijami. Te »vire stališč« so morda imeli tudi tisti, ki sosesk niso osebno poznali ali so jih poznali zgolj površno. Na območja, ki posameznikom niso pri srcu, se ne odpravijo prav pogosto ali gredo tja zgolj po opravkih, kar ne pripomore veliko k poznavanju, pa tudi ne k spreminjanju ali celo izboljšanju zaznave takšne soseske. Preglednici (Preglednica 20, Preglednica 21) prikazujeta paleto razlogov za nepriljubljenost sosesk. Nekateri za utemeljitev nepriljubljenosti uporabijo izraze, kot so »soseske brez značaja«, kar se ujema s pojmom nekraj (in njemu sorodnimi). V razmišljanjih o nekrajih (poglavje 4.8 Nekraji med ljubljanskimi soseskami?) bi to bolj ustrezalo širšemu razumevanju pojma. Velik del utemeljitev v preglednicah opozarja na pomanjkanje ali odsotnost tistega, kar navajajo v utemeljitvah priljubljenih sosesk. Lahko pa gre za prisotnost nečesa, česar v priljubljenih soseskah ne bi pričakovali, na primer hrupa, kriminala, drog ali bližine smetišča. Podobno kot v primeru utemeljevanja priljubljenosti sosesk tudi med utemeljitvami nepriljubljenosti izstopajo nekatera nasprotujoča si stališča. Na primer navedbe enodružinskih hiš ali blokov, podeželskosti ali mestnosti kot utemeljitev za nepriljubljenost kažejo tovrstne razlike med osebnimi nagibi anketiranih. V utemeljitvah nepriljubljenosti ugotavljamo izrazito povečanje količine izraženih negativnih stališč do »drugih« in »drugačnih«, ne le z vidika etnične sestave, priseljenega prebivalstva, ampak tudi »nižjih slojev«, celo (preveč) mirnega starejšega prebivalstva. Opaziti je zaostren način izražanja, ki nemalokrat postane žaljiv do skupin prebivalstva, navedenih kot razlog za nepriljubljenost soseske. Sicer tudi med utemeljitvami nepriljubljenosti zasledimo poudarjanje osebnih izkušenj kot vira podanih

stališč, a znatno več je odkrtega priznavanja, da gre za stereotipe in (osebne ali prevzete) predsodke.

Preglednica 20: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav nepriljubljenosti sosesk.

Poudarjeni vidik, tematika	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
Pomanjkanje identitete soseske	soseska brez identitete/značaja, brezosebne soseske
Neudobnost, neugodnost, slabo počutje, ni prijazno, ni všeč	antipatičnost, ni mi všeč, monotonost, turobnost, grda, neprivačna, dolgočasna soseska, »sem tam živela in mi ne paše okolje«, »kot študentka sem tam živela, ni mi bilo všeč«, majhna, nekakovostna stanovanja, »grde socialistične stavbe«, malo storitvenih dejavnosti
Neugodne prostorske okoliščine	prevelika oddaljenost od centra, slabe prometne povezave/LPP, pomanjkanje parkirišč, z avtom ne moreš do doma, preveč prometa podnevi in ponoči, zlasti blizu cestnih vpadnic, bližina prometnic/železnice, daleč od šole, službe, trgovine
Neugodne okoljske okoliščine	beton, gost promet, hrup, smog, prenaseljenost/prenatranost, zgoščenost, nekakovostno okolje, preveč industrije, turistov, trgovine, ni vrtov oziroma ni možnosti za vrtove, ni zelenja, bližina smetišča, bolnice, nakupovalnega središča, industrije, študentskih domov, pomanjkanje urejenih parkov; poplavno območje, v bližini ni gozda, narave, manj možnosti za rekreacijo, ni sprehajalnih poti, svetlobno onesnaženje, vlažnost, megla, močvirnata pokrajina
Neugodne socialne okoliščine	brez medsebojne povezanosti med prebivalci, brezbržnost prebivalcev, brezdelnost, množica ljudi (turistov, priseljencev, delavcev), »ni v skladu z našimi življenjskimi načeli in željami«, nacionalna/kulturna mešanost, neavtohtono prebivalstvo, slabi medčloveški odnosi, neprijazni sosede, »nižji sloji prebivalstva«, »slaba socialna sestava prebivalstva«
Neurejenost	neurejenost, zanemarjenost
(Ne)pomanjkanje občutka varnosti	nevarnost, »vlomi v trgovine, pošte«, kriminal, kršitve javnega reda in miru, »premalo policije«, mladi uničujejo stvari, vandalizem
Neugodne ekonomske okoliščine	»manj razviti deli mesta«, »neelitne lokacije«
Vas ali mesto, stanovanjska hiša ali blok kot neugodna okoliščina	mestno življenje, bloki, stolpnice (»raje živimo v enodružinski hiši«), »navajenost na kmečko okolje«, preveč »moderno«, preveč blokov, previsoki bloki (nikoli ne posije sonce); premalo trgovskih centrov, »ker so tam večinoma hiše, ne pa bloki, v blokih pa želim živeti, ker so v hiši višji stroški«, »kmečke soseske«
Mir ali živahnost	premalo ljudi, brez dogajanja, »ne maram živeti v spalnih naseljih«, »je prisotno bolj umirjeno, starejše prebivalstvo«

Poudarjeni vidik, tematika	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
Miti, stereotipi	zaradi stereotipov, »noben noče tu živeti«
Izvedel sem (od prijateljev, znancev, iz medijev ...)	Nima osebnih izkušenj, a včasih sliši kaj slabega, »negativna medijska izpostavljenost«, lastni predsodki, »povedali so mi«, »prebral sem«, »mediji poročajo«
Drugo	lastne izkušnje, bolj primerno za mlajše prebivalce, ni primerno za starejše prebivalce, »bližina sorodstva«

Preglednica 21: Primeri utemeljitev zaznav nepriljubljenosti izbranih sosesk: Fužine, Rakova jelša in Center so primeri zelo nepriljubljenih, Murgle pa primer manj nepriljubljene soseske.

Izbrane soseske	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
5 Center	ne maram Centra, gneča, preveč ljudi/prenaseljeno, nič narave, ni miru, hrup, narkomani, klošarji, kriminal/nevarnost, »znan po krajah«, problem parkiranja, preveč je prometa, slab zrak, »včasih smrdi po izpuhkih avtomobilov«, moteče množice turistov in (glasne) prireditve, mestni vrvež, kolone na cestah, preveč blokov, elita, »ljudje se imajo za nekaj več«, previsoka cena stanovanj, malo možnosti za igranje otrok, neurejenost, ni manjših trgovin, videz soseske, »ko sem bila študentka, mi je bilo v redu živeti v Centru, zdaj pa se ne bi vrnila, sem raje na Rudniku«, »visoke najemnine, nimaš lastne hiše, samo stanovanje, nič prostora zase in za otroke«, preveč psov, pretirana javna razsvetljava, socialna ogroženost, »ker moje premoženje (avto) tam ne bi bilo varno«
9 Fužine	»balkanski videz soseske«, kriminal, priseljenci/nacionalna mešanost, »preveč različnih temperamentov in navad«, odročno območje, slab sloves/nevarnost, »slišal, da je v blokih zelo hrupno«, »bivši sosedje so bili glasni ponoči in podnevi«, prenaseljenost/prevelika gostota prebivalcev, prenatrpanost, »ni lokacije za postavitev hiše«, »sami bloki«, visoki bloki, »nikoli ne veš, kdaj jo skupiš«, droge, mafija, »veliko se sliši o nevarnostih – časopisi, TV«, »čeprav so mediji zdaj spremenili mnenje, sem jaz še vedno istega prepričanja«, »zdaj je bolje, a ne bi živel tam«, hrup za novo leto in ob nogometnih tekmah, vlomi v trgovine, pošte, »slabi ljudje«, slabo javno mnenje, »manjka kulture«, »negativne zgodbe«, neprijetna okolica, neprimerno za vzgojo otrok, neurejenost, nevarnost, ni manjših trgovin, ni miru, videz soseske, socialistično občutje, velika nestrpnost med prebivalci, nič se ne dogaja, ni zelenja, pusto spalno naselje, »prevlada nižje izobraženih ljudi in tujcev«, »bojim se razgrajavec«

Izbrane soseske	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
17 Murgle	neprijazni sosedi, »zelo čudni ljudje«, dolgočasno, bogataši, fini ljudje, elita, snobovska soseska, »vzvišen sloj prebivalstva, kar jih poznam«, ker tam živi določena znana oseba (navedena poi-mensko), »precejšenost, smrad z odlagališča odpadkov«, neure-jenost, ni miru, videz soseske, močvirnato poplavno območje, nič se ne dogaja, ni zelenja
18 Rakova jelša	neurejena cesta, ni pločnikov, najbolj neurejena komunalna infra-struktura, kanalizacija, nehigiena, »kaotičnost okolja«, nelegalne/ črne gradnje, nesoglasja zaradi zemljišč, predaleč od središča, službe, priseljenci/etnična mešanost, kriminal, »nevarna sose-ska«, priseljenci, neurejenost/zanemarjenost, odsotnost miru, odlagališča odpadkov, Romi, avtosejmi, neurejena okolica, nepri-jetni prebivalci, necivilizirano, kriminal, črne gradnje, »kljub temu, da ljudje tukaj živijo že 40 let, se še vedno ne sporazumevajo v slovenščini«, »neizobraženi ljudje«, slabo javno mnenje, slabša kakovost življenja, neprijetna okolica, grda okolica, neprimerno za vzgojo otrok, priseljenci, neurejenost, zapuščenost, ni miru, videz soseske, odročnost, »izvor megle«, velika nestrpnost med prebivalci, nič se ne dogaja, pusto spalno naselje, prenatrpanost

Opomba: stališča so subjektivna in ne odražajo nujno resničnih razmer; ker so se stališča zbirala v daljšem obdobju, morda tudi objektivni razlogi zadnje ne obstajajo več.

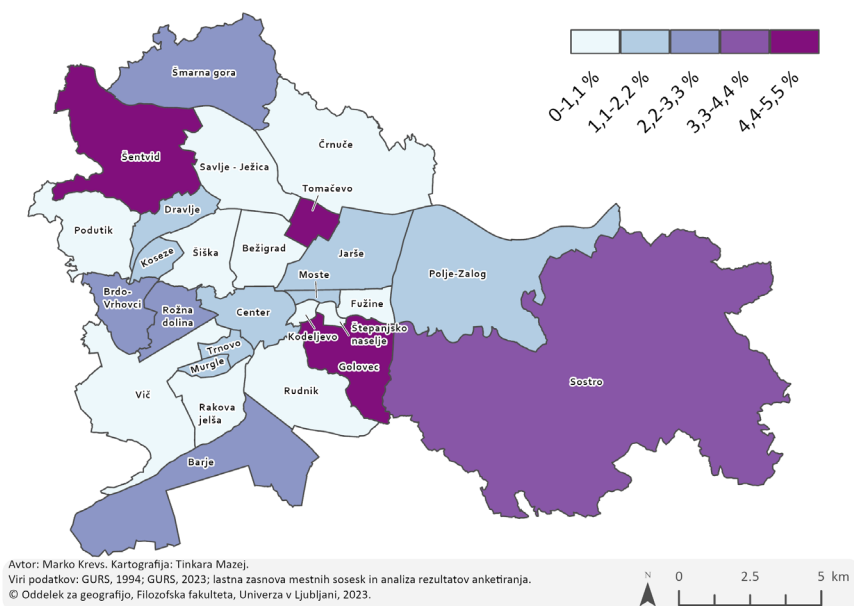
Utemeljitev zaznav o nepriljubljenosti izbranih sosesk (Preglednica 21) še v ostrejši obliki pokažejo številna negativna, nestrpna, žaljiva stališča, a tudi pogostost prevzemanja stališč iz medijev. Zanimivo je opazovati spremembo stališč o Centru v primerjavi z utemeljitvami priljubljenosti te soseske; očitno jih niso podale iste osebe. Posebna stališča pa opazimo v razlogih nepriljubljenosti Murgel. Nanašajo se na primer na »vzvišeno«, »snobovsko« prebivalstvo, elito, a tudi na smrad z mestnega smetišča.

V opisnih utemeljitvah nepriljubljenosti sosesk smo s kodirnikom iskali izraze, ki se navezujejo na »žaljiv« način izražanja stališč.⁵² Teh smo našli malo (77 anket, nanašajo se na 163 sosesk). Število se je bistveno povečalo, če smo iskalni niz razširili na 51 izrazov o etničnih, vrednostnih in žaljivih oznakah, ki kažejo na »druge« ali »drugačne« (zadetki v 1556 anketah).⁵³

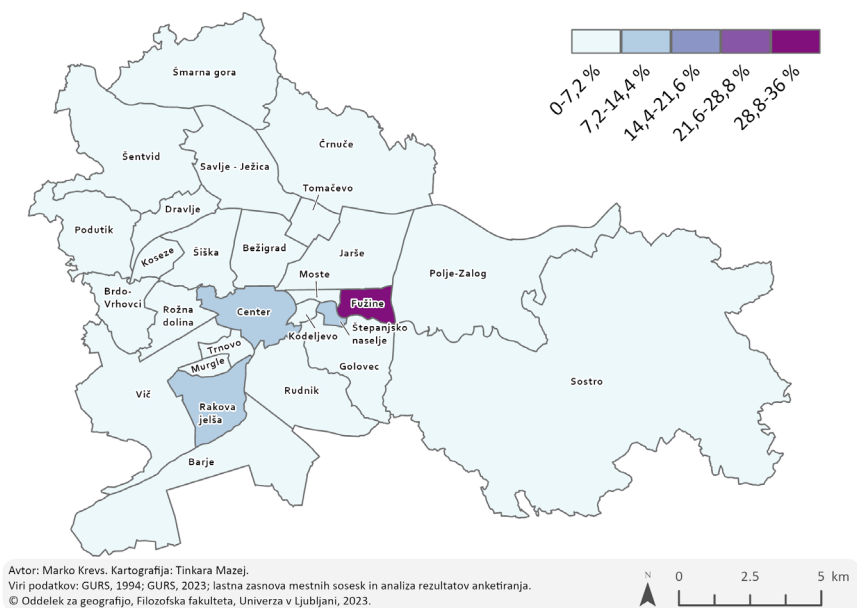
52 Niz izrazov (besed, delov besed), ki smo ga uporabili za to iskanje, je bil naslednji: juzn, južn, cigo, ausland, čefur, cifu, čifu, efur. Končni izbor, prikazan na zemljevidu, je ročno preverjen, napačni zadetki so izločeni.

53 Niz izrazov (besed, delov besed), ki smo ga uporabili za to iskanje, je bil naslednji: bosan, bosnja, bošnja, ciga, roms, jugosl, alban, črnogor, crnogor, balkan, nacion, srb, srp, hrva, narodn, tujc, tuji, tuje, priseljen, romi, romo, rasn, juga, sestav, struktura, preb, neslov, jugo, etnič, etnicn, mešan, slovinci v manjšini, premalo sloven, juzn, južn, cigo, ausland, čefur, cifu, čifu, efur, debil, umazan, neizobražen, neizobrazen, lopov, čudn, mafij, kulturne razlike, neasimil, mentalit, sumljiv.

Na zemljevidih si oglejmo rezultate prvega izmed teh iskanj. Delež anketiranih, ki je na žaljiv način utemeljeval nepriljubljenost lastne soseske (v kateri je bival v času anketiranja), kaže na največjo stopnjo pojava v soseskah Golovec, Tomačevo in Šentvid (Slika 27). Žaljiva stališča pa so sicer, upoštevajoč vse anketirane, ki so podali takšna stališča, usmerjena skoraj izključno na štiri soseske: Fužine, Štepanjsko naselje, Rakovo jelšo in Center (Slika 28).

Slika 27: Delež anketiranih v posamezni soseski v obdobju 2001–2023, ki so na način žaljiv do »drugih« utemeljili nepriljubljenost domače soseske.

Slika 28: Delež utemeljitev nepriljubljenosti posamezne soseske, izraženih na način žaljiv do »drugih«, od vseh tako izraženih stališč v obdobju 2001–2023, kaže na njihovo usmerjenost pretežno proti štirim soseskam v Ljubljani.

4.9.3 Utemeljitve strahu pred soseskami

Utemeljitve zaznav nevarnosti oziroma strahu pred soseskami so še znatno bolj monotone, klišejske kot utemeljitve nepriljubljenosti (Preglednica 22, Preglednica 23). Strah oziroma nevarnost anketirani večinoma pripisujejo »drugim«, med katere večkrat sodi tudi mladina, včasih tudi »neverniki«. Še redkejša so omembe osebnih izkušenj kot podlage za oblikovanje stališč, pogostejša pa so omembe stereotipov. Opazimo tudi (samo)kritične pripombe k podanim stališčem, »saj (soseske, opomba avtorja) morda v resnici niso tako nevarne, so pa na slabem glasu«. In številna pozitivno naravnana sporočila, ki jih v preglednicah ni: »ne znam odgovoriti na to vprašanje, v Ljubljani ni nevarnih sosesk«, »v nobeni soseski se ne počutim ogrožena«, »Ljubljana se mi zdi varno mesto«.

Preglednica 22: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav nevarnosti sosesk.

Poudarjeni vidik, tematika	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
Osebna izkušnja	tam živim in vem iz lastnih izkušenj
Neugodne prostorske okoliščine	občutek prostorske stiske
Neugodne socialne okoliščine	priseljenci, kriminal, narodna mešanost, socialna naselja, cenejša stanovanja so povezana s prisotnostjo etnično raznovrstnega prebivalstva, to pa z višjo stopnjo možnosti problemov, nesoglasij, sporov, tudi kriminala
Neurejenost	črna gradnja
Pomanjkanje občutka varnosti	vse soseske v Ljubljani se mi zdijo enako varne oziroma nevarne, povsod se ti lahko kaj zgodi, »dokler se ti ne zgodi kaj slabega, ne razmišljaš o tem«, določeni predeli so ponoči slabo razsvetljeni
»Drugi«	»preveč mladine«, »preveč mulcev je vsepovsod«, »mladi so postali zelo predrzni«, »tam živi mlada populacija, ki se težko kontrolira«
Miti, stereotipi	taki so stereotipi, »glede tega obstajajo predsodki, ki navadno ne držijo«
Izvedel sem (od prijateljev, znancev, iz medijev ...)	»saj morda v resnici niso tako nevarne, so pa na slabem glasu«, »očrnjenost sosesk s strani medijev, iz tega izvirajo predsodki, ki so pogosto neutemeljeni«, govornice, večkrat se pojavijo v črni kroniki
Drugo	nočem odgovoriti, ker bi uporabil preveč neposreden/žaljiv jezik

Preglednica 23: Primeri utemeljitev zaznav nevarnosti izbranih sosesk: Fužine in Rakova jelša sta primera zelo nevarnih, Center pa primer srednje nevarne soseske.

Izbrane soseske	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
5 Center	turisti v centru so vaba za kriminalce, vse večje zanimanje za Ljubljano povečuje ta problem, največ kriminala, kraje, nadležni klošarji, nasilneži, narkomani, velika količina ljudi, gneča, »bi sicer rada tukaj živela, a ni varno za ženske«, nevarno okoli glavne avtobusne postaje zaradi pijancev in klošarjev, veliko prometa, zbiranje ljudi na stavkah, protestih, zabavah, »centri veljajo za bolj neverne«, občutek nevarnosti, napadi na starejše, nadlegovanje starejših, ni kolesarskih stez, pločnikov, tolpe, droge, elitni predeli, otroci niso varni, mednarodne razprtije/trenja, kraje, nadlegovanje, »morda pričakujete moj odgovor Fužine, a mislim, da je to vendarle Center«

Izbrane soseske	Primeri zaznav, utemeljitev zaznav
9 Fužine	pogosti vandalizmi, preprodaja drog, narodnostna sestava, informacije iz medijev, streljanje, še podnevi se zdi nevarno, zaradi priseljencev, »bolj revna soseska, bi me bilo strah sprehajati se tam«, napadi na starejše, nadlegovanje starejših, ni kolesarskih stez, pločnikov, tolpe, droge, otroci niso varni, različne socialne in nacionalne skupine, mednarodne razprtije, kraje, nadlegovanje, »včasih so za nevarne veljale Fužine, danes niso več«
18 Rakova jelša	samotno, ilegalna gradnja, priseljenci, neurejenost, Romi, »bolj revna soseska, bi me bilo strah sprehajati se tam«, brezposelnost, slabša izobraženost, občutek nevarnosti, kot ženski mi ni bilo prijetno sprehajanje tam, otroci niso varni na poti v šolo in iz nje ali ponoči, mednarodne razprtije/trenja, »nekaj romskih naselij, ki si jih ne želite za sosede«, preveč ljudi z roba družbe, mafija, zanemarjenost

Opomba: stališča so subjektivna in ne odražajo nujno resničnih razmer; ker so se stališča zbirala v daljšem obdobju, morda tudi objektivni razlogi zanje ne obstajajo več.

4.10 Zaznavna tipologija ljubljanskih sosesk

Zaznavna tipologija ljubljanskih sosesk sintetizira spoznanja o vseh treh zaznavah: priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk. Tipi so skupine sosesk s podobno (posebno, značilno) kombinacijo vrednosti treh kazalcev o kolektivni zaznavi sosesk.

Z metodo hierarhičnega razvrščanja v skupine smo izdelali razvrstitev, ki jo prikazuje drevo združevanja (Slika 29). V nadaljevanju predstavljamo rešitev s šestimi skupinami, čeprav bi bili rešitvi s štirimi ali tremi skupinami morda bolj ilustrativni. Razloga za to pragmatično odločitev sta dva. V prvih rezultatih raziskave (Krevs, 2004) smo z enako metodo izdelali tipologijo s šestimi tipi. Drugi, bolj vsebinski razlog pa je, da dvema soseskama z res izrazito izstopajočimi »zaznavnimi značilnostmi«, soseskama Center in Fužine, dodelimo ločena tipa.

Drevo združevanja nakaže, katere soseske so si zaznavno podobne, v seznamu sosesk (Preglednica 24) pa so zapisane tudi številke, s katerimi so tipi sosesk označeni v nadaljnjih predstavitev rezultatov. Značilnosti zaznavnih tipov prikažemo na dva načina, v preglednici s podrobnejšimi številsko podanimi značilnostmi tipov sosesk (Preglednica 25) ter v preglednici z opisno predstavitev glavnih značilnosti tipov sosesk (Preglednica 26). V obeh primerih so za vsak tip sosesk najprej prikazane zaznavne značilnosti,

ki jih predstavimo s povprečnimi vrednostmi stopnje kolektivnih zaznav priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti. Sledijo predstavitev drugih značilnosti tipov z vrednostmi (ali opisi vrednosti) kazalcev izbranih značilnosti sosesk.⁵⁴ Prostorsko razmestitev zaznavnih tipov sosesk prikazuje zemljevid (Slika 30). Glede na razmestitev in temeljne zaznavne značilnosti tipe poimenujemo na naslednji način:

Tip 1: priljubljena obmestna soseska

Tip 2: zelo priljubljena mestna ali obmestna soseska

Tip 3: nepriljubljena obmestna ali podeželska soseska

Tip 4: zelo priljubljena, nepriljubljena in nevarna soseska v mestnem jedru

Tip 5: zelo nepriljubljena in zelo nevarna blokovska soseska na robu mesta

Tip 6: zelo nepriljubljena in zelo nevarna soseska z mešano morfološko sestavo na robu mesta

Tip priljubljenih obmestnih sosesk (Tip 1) označuje deset sosesk z zelo nizko gostoto prebivalstva na poseljenih območjih, najnižjim deležem pozidanih površin ter najvišjim deležem zelenih površin. Navedena ugodna razmerja z vidika rabe tal in gostote prebivalstva kljub temu, da je tam več območij stanovanjskih blokov, posredno nakazujejo bližino in velikost zelenih površin. Glede nadpovprečne dohodnine na prebivalca je to ugodnejše obmestno območje, kar se kaže tudi v večji priljubljenosti (v primerjavi z drugo skupino obmestnih sosesk tipa 3). Število prebivalcev narašča.

Tip zelo priljubljenih mestnih in obmestnih sosesk (Tip 2) označuje sedem sosesk, ki razen prostorsko ločene Šmarne gore obdajajo jedro mesta z jugozahodne, zahodne in severne strani. Zelo visok delež pozidanih in zelo nizek delež zelenih površin kažeta mestni značaj območja blizu samega središča. Ta tip sosesk je med mestnimi soseskami zaznan kot najugodnejši, brez izrazito negativnih zaznav, značilnih za samo mestno jedro. Zelo visoko izobraženost in zelo visoko dohodninsko osnovo spremljata tudi zelo visoka dohodninska neenakost ter indeks staranja. Število prebivalcev narašča.

54 To so značilnosti sosesk, ki jih predstavimo v poglavju 3.7.

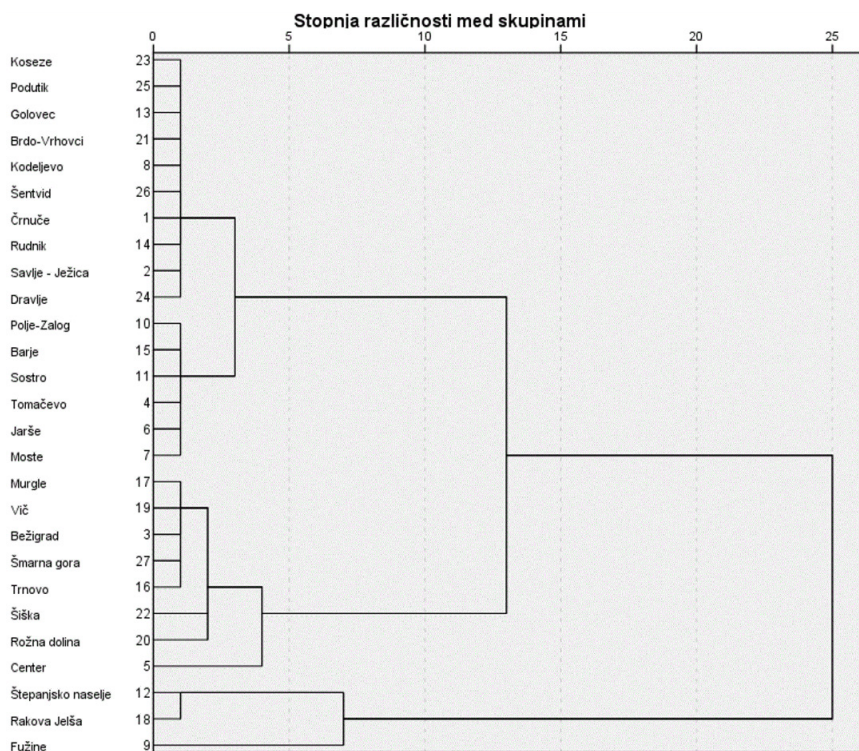
Tip nepriljubljenih obmestnih in podeželskih sosesk (Tip 3) označuje šest sosesk na jugu in vzhodu občine. Soseski Moste in Jarše sicer segata do samega mestnega središča, a sta po zaznavnih značilnostih bližje vzhodno ležečim obmestnim, kot mestnih soseskam. Tudi siceršnje značilnosti tipa, kot so najnižja prebivalstvena gostota na poseljenih površinah in visok delež zelenih površin, za omenjeni soseski ne veljajo. Celotno območje sosesk tega tipa ima najmlajše prebivalstvo v občini, a tudi nizko izobraženost prebivalstva ter nizko dohodnino na prebivalca. Na območju sosesk tega tipa opazimo najvišjo stopnjo rasti števila prebivalcev v občini.

Tip zelo priljubljene, nepriljubljene in nevarne soseske v mestnem jedru (Tip 4) označuje jedro mesta, sosesko Center. Po številnih kazalcih ta tip izstopa, na primer glede dohodninske osnove na prebivalca, najvišje stopnje izobraženosti prebivalstva, a tudi z vidika dohodninske neenakosti in najnižjem deležu zelenih površin. Zaznave so zelo intenzivne z vseh treh vidikov. Število prebivalcev le rahlo narašča.

Tip zelo nepriljubljene in zelo nevarne blokvske soseske na robu mesta (Tip 5) označuje sosesko Fužine. Poleg skrajno intenzivnih zaznav soseske so skrajne tudi nekatere njene objektivne značilnosti, kot so najvišja gostota prebivalstva na poseljenih površinah, zelo nizek delež zelenih površin, najvišji indeks staranja, zelo nizka izobraženost prebivalstva, zelo nizka dohodninska osnova na prebivalca in tudi zelo nizka dohodninska neenakost. Le ta tip sosesk ima zelo velik padec števila prebivalcev.

Tip zelo nepriljubljenih in zelo nevarnih sosesk z mešano morfološko sestavo na robu mesta (Tip 6) označuje dve soseski južno in vzhodno od mestnega središča, z zelo visoko gostoto prebivalstva na poseljenih območjih, najnižjo osnovo dohodnine na prebivalca, najnižjo dohodninsko neenakostjo, najnižjo izobraženostjo prebivalstva. Število prebivalcev močno narašča.

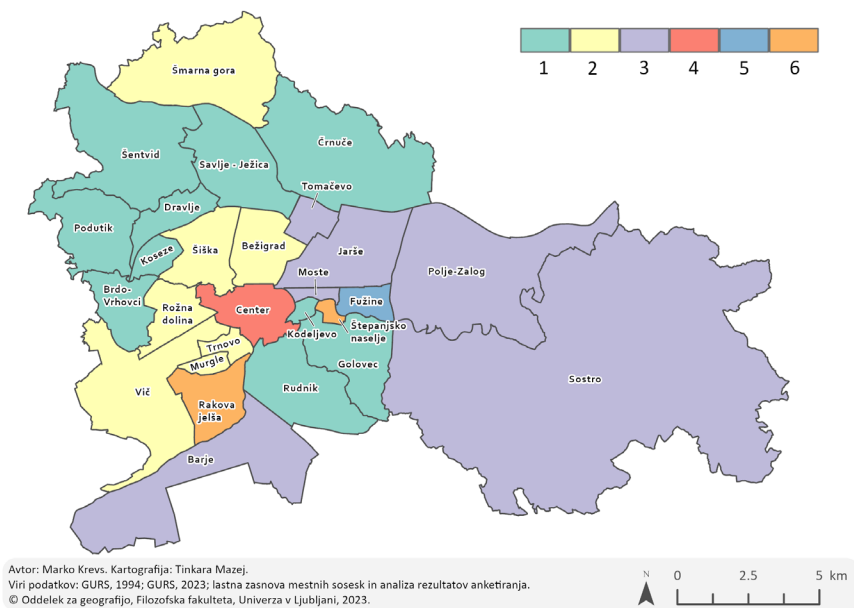
Zaznavna tipologija sosesk nam je služila le kot orodje za sintetiziranje in posplošenje dela spoznanj v naši raziskavi ter je odgovorila na eno od raziskovalnih vprašanj (V7). V zaključnem delu poglavja smo nadaljevali z iskanjem odgovorov na vprašanje o povezavah med zaznavami in izbranimi »objektivnimi« značilnostmi sosesk (V8). Odgovore smo delno že nakazali z opisi značilnosti zaznavnih tipov v tem poglavju.

Slika 29: Drevo združevanja ljubljanskih sosesk v skupine glede na kazalce o priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk v celotnem obdobju 2001–2023.

Preglednica 24: Seznam ljubljanskih sosesk po zaznavnih tipih.

Zaznavni tip soseske	Soseske
1	Črnuče, Savlje - Ježica, Kodeljevo, Golovec, Rudnik, Brdo - Vrhovci, Koseze, Dravljje, Podutik, Šentvid
2	Bežigrad, Trnovo, Murgle, Vič, Rožna dolina, Šiška, Šmarna gora
3	Tomačevo, Jarše, Moste, Polje - Zalog, Sostro, Barje
4	Center
5	Fužine
6	Štepanjsko naselje, Rakova jelša

Slika 30: 6 zaznavnih tipov ljubljanskih sosesk glede na kazalce o priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk v celotnem obdobju 2001–2023.

Preglednica 25: Izbrane značilnosti zaznavnih tipov sosesk.

Vidik značilnosti soseske	Kazalec izbrane značilnosti skupine sosesk	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6	Vse soseske
Zaznave sosesk	stopnja prijubljenosti sosesk 2001–2023	7	17	5	20	4	3	9
	stopnja neprijubljenosti sosesk 2001–2023	3	6	10	24	42	20	9
	stopnja nevarnosti sosesk 2001–2023	2	4	5	19	59	24	8
Naravna in družbena raba tal	delež pozidanih površin soseske leta 2023	42	66	39	78	65	57	51
	delež zelenih površin soseske leta 2023	57	34	57	20	29	42	47
	delež vodnih površin soseske leta 2023	1,2	0,9	3,4	2,0	5,8	1,2	1,8
	delež posejlenih površin soseske 2005	34	51	29	64	28	40	39
	delež posejlenih površin soseske 2015	35	51	29	61	29	39	39
Naravna ogroženost	delež posejlenih površin soseske 2022	35	52	29	62	30	41	39
	delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski leta 2020	21	37	33	5	6	51	29
	delež poplavljenih površin soseske leta 2022	16	28	27	1	11	51	23
Oddaljenost od središča	poprечna oddaljenost posejlenih površin v soseski od središča mesta	4463	3230	5806	890	4155	2865	4179
	Gostota poselitve	gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	46	58	41	75	228	106
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015		48	63	46	82	207	117	64
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022		49	67	48	82	191	107	64
gostota prebivalstva na posejlenih površinah leta 2005	9	15	8	23	31	27	13	13

Vidik značilnosti soseske	Kazalec izbrane značilnosti skupine soseske	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6	Vse soseske
	gostota prebivalstva na posejlenih površinah leta 2015	19	35	20	51	59	58	29
	gostota prebivalstva na posejlenih površinah leta 2022	20	37	21	51	56	56	30
Količinsko spreminjanje prebivalstva	indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2015	108	107	120	106	93	123	111
	indeks števila prebivalcev med letoma 2015 in 2022	107	107	105	101	95	98	105
	indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2022	115	114	127	107	88	121	116
	indeks gostote prebivalstva na posejlenih območjih med letoma 2005 in 2015	105	106	116	111	91	124	109
	indeks gostote prebivalstva na posejlenih območjih med letoma 2015 in 2022	105	106	103	99	92	96	103
	indeks gostote prebivalstva na posejlenih območjih med letoma 2005 in 2022	110	112	120	110	84	120	112
Starostna sestava prebivalstva	delež prebivalstva, starega 65 ali več leta 2022	22	22	17	19	25	19	21
	delež prebivalstva, starega 75 ali več leta 2022	10	11	7	9	6	9	9
	indeks staranja prebivalstva v soseski leta 2022	144	171	108	147	188	137	144
Izobrazbena sestava prebivalstva	delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo osnovno ali nižjo stopnjo izobrazbe leta 2022	12	9	14	11	18	22	12
	delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo srednjo stopnjo izobrazbe leta 2022	32	32	33	33	44	45	34
	delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo višjo ali visoko stopnjo izobrazbe leta 2022	28	32	14	39	24	13	25

Vidik značilnosti soseske	Kazalec izbrane značilnosti skupine sosesek	Tip 1	Tip 2	Tip 3	Tip 4	Tip 5	Tip 6	Vse soseske
Dohodki prebivalstva in dohodninska neenakost	<p>poprечna osnovna dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020</p> <p>najnižja povprečna osnovna dohodnine na dohodninskega zavezanca, ki je plačal dohodnino, v prostorskem okolišju znotraj posamezne soseske leta 2020</p>	111	118	78	118	85	61	101
	<p>razpon med najvišjo in najnižjo povprečno osnovno dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okolišjih znotraj posamezne soseske leta 2020, izražen v razmerju do povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL</p>	1,25	1,84	0,93	2,16	0,73	0,47	1,29
Volilna opredeljenost	<p>delež glasov za »leve in levostredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022</p> <p>delež glasov za »desne in desnosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022</p> <p>delež glasov za »druge« stranke na parlamentarnih volitvah 2022</p>	27	26	27	23	18	20	26
		65	68	64	70	70	69	66
		7	7	9	6	11	11	8
Število sosesek		10	7	6	1	1	2	27

Preglednica 26: Opisi značilnosti 6 zaznavnih tipov ljubljanskih sosesk.

Oznaka zaznavnega tipa	Prevladujoča zaznava soseske	Opis skupine/tipa sosesk ¹
1	Srednja prijubljenost, skoraj nič neprijubljenosti in nevarnosti	zelo nizek % pozidanih, nizek % posejlenih in vodnih, najvišji % zelenih površin, nizek % poplavljenih površin in % prebivalcev na poplavnih površinah, velika oddaljenost od središča, zelo nizka gostota prebivalstva na posejlenih površinah, najnižja gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske, srednja rast števila in gostote prebivalstva, srednji % starih več kot 65 in indeks staranja, visok % starih več kot 75 let, povprečen % z OŠ, najnižji % s SŠ in nadpovprečen % z VŠ, nadpovprečna dohodninska osnova na prebivalca, srednja najnižja povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, srednja dohodninska neenakost med PO v soseski, najvišji % desnih in desnosredinskih (27 %), nizek % levih in levosredinskih (65 %), podpovprečen delež sredinskih strank
2	Zelo visoka prijubljenost, zelo nizki neprijubljenost in nevarnost	zelo visok % pozidanih in posejlenih, najnižji % vodnih, nizek % zelenih površin, visok % poplavljenih površin in % prebivalcev na poplavnih površinah, majhna oddaljenost od središča, srednja, v zadnjem obdobju nadpovprečna gostota prebivalstva na posejlenih površinah in gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske, srednja rast števila in gostote prebivalstva, srednji % starih več kot 65, najvišji % starih več kot 75 let, zelo visok indeks staranja, najnižji % z OŠ in SŠ, zelo visok % z VŠ, najvišja dohodninska osnova na prebivalca in najvišja minimalna povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, zelo velika dohodninska neenakost med PO v soseski, zelo visok % desnih in desnosredinskih, nadpovprečen % levih in levosredinskih, podpovprečen delež sredinskih strank
3	Zelo nizki prijubljenost in nevarnost, srednja neprijubljenost	najnižji % pozidanih in posejlenih, zelo visok % vodnih, najvišji % zelenih površin, zelo visok % poplavljenih površin in % prebivalcev na poplavnih površinah, največja oddaljenost od središča, najnižja gostota prebivalstva na posejlenih površinah in najnižja ali (v zadnjem obdobju) zelo nizka gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske, najvišja rast števila in gostote prebivalstva, najnižji % starih več kot 65 in indeks staranja, zelo nizek % starih več kot 75 let, najvišji % z OŠ, srednji % s SŠ, zelo nizek % z VŠ, zelo nizka dohodninska osnova na prebivalca in minimalna povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, majhna dohodninska neenakost med PO v soseski, najvišji % desnih in desnosredinskih, nadpovprečen % levih in levosredinskih, zelo nizek delež sredinskih strank

Oznaka zaznavnega tipa	Prevladujoča zaznava soseske	Opis skupine/tipa sosesk ¹
4	Zelo visoke prijubljenosti, nepriljubljenost in nevarnost	najvišji % pozidanih in posejlenih, najnižji % zelenih, nadpovprečen % vodnih površin, najnižji % poplavljenih površin in % prebivalcev na poplavnih površinah, najmanjša oddaljenost od središča, visoka gostota prebivalstva na posejlenih površinah, zelo visoka gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske, najnižja rast števila in gostote prebivalstva, podpovprečen % starih več kot 65, srednji % starih več kot 75 let, nadpovprečen indeks staranja, podpovprečen % z OŠ in SŠ, najvišji % z VŠ, najvišja dohodninska osnova na prebivalca, najnižja minimalna povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, največja dohodninska neenakost med PO v soseski, nizek % desnih in desnosredinskih, najvišji % levih in levosredinskih, najnižji delež sredinskih strank
5	Zelo nizka prijubljenost, zelo visoka nepriljubljenost, skrajno visoka nevarnost	Zelo visok % pozidanih, srednji % posejlenih, zelo nizek % vodnih, podpovprečen % zelenih površin, zelo nizek % poplavljenih površin in najnižji % prebivalcev na poplavnih površinah, srednja oddaljenost od središča, najvišja gostota prebivalstva na posejlenih površinah in gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske, najnižja rast števila in gostote prebivalstva, najvišji % starih več kot 65 in indeks staranja, najnižji % starih več kot 75 let, zelo visok % z OŠ in SŠ, srednji % z VŠ, zelo nizka dohodninska osnova na prebivalca, srednja minimalna povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, majhna dohodninska neenakost med PO v soseski, najnižji % desnih in desnosredinskih, najvišji % levih in levosredinskih, najvišji % sredinskih strank
6	Zelo nizka prijubljenost, zelo visoki nepriljubljenost in nevarnost	visok % pozidanih, srednji % posejlenih, nizek % vodnih in zelenih površin, najvišji % poplavljenih površin in % prebivalcev na poplavnih površinah, majhna oddaljenost od središča, zelo visoka gostota prebivalstva na posejlenih površinah in gostota prebivalstva na celotnem ozemlju soseske (v zadnjem obdobju je slednja najvišja), zelo visoka rast števila in gostote prebivalstva (v zadnjem obdobju je slednja najvišja), nizek % starih več kot 65 in indeks staranja, srednji % starih več kot 75 let, najvišji % z OŠ in SŠ, najnižji % z VŠ, najnižja dohodninska osnova na prebivalca, zelo nizka minimalna povprečna osnova dohodnine v PO v soseski, najnižja dohodninska neenakost med PO v soseski, zelo nizek % desnih in desnosredinskih, zelo visok % levih in levosredinskih, najvišji % sredinskih strank

¹ Vrednotenje temelji na primerjavi posameznega kazalca za zaznavni tip soseske s povprečjem tega kazalca za Mestno občino Ljubljana, v primeru navedbe najvišjih ali najnižjih vrednosti pa je primerjava z vsemi drugimi soseskami.

4.11 Primerjanje zaznav in značilnosti sosesk

Pretežni del knjige, in tudi metodologije, se ukvarja s subjektivnimi zaznavami sosesk in njihovimi prostorskimi porazdelitvami. Tudi pojasnila razlogov za sporočene zaznave sosesk, ki nam nudijo nekaj vpogleda v kontekst sporočenih zaznav, so subjektivna. Na tak način smo opazovali subjektivne zaznave sosesk čim bolj takšne, kakršne so.

Pred zaključkom želimo preveriti, koliko se spoznanja o zaznavah sosesk povezujejo z izbranimi »resničnimi« značilnostmi sosesk.⁵⁵ Na ta način si omogočimo kritičen odmik od ožje tematike raziskave, s tem pa tudi pogled »od zunaj« na spoznanja o zaznavah sosesk.

Resnične razmere v soseskah so med dejavniki oblikovanja zaznav sosesk, nekatere tudi njihova posledica, zato so povezave pričakovane. Ugotovili pa bomo, katere so tiste povezave, ki se pokažejo kot močne in splošne. Primerjanje dejstev bo obenem tudi zbiranje argumentov za odgovor na raziskovalno vprašanje o povezanosti (prostorske porazdelitve) zaznav z izbranimi geografskimi značilnostmi sosesk (V8).

Izbor kazalcev⁵⁶ značilnosti sosesk je bil narejen z vidika potencialnih vsebinskih povezav z zaznavami sosesk. Želeli smo, da ostane količina kazalcev obvladljiva, saj gre za poizvedovalno in ilustrativno primerjanje zaznav in dejstev. Zato smo dali večji poudarek raznovrstnosti, in ne toliko številu kazalcev. Seznam kazalcev značilnosti sosesk, ki so bili vključeni v analize, je predstavljen v metodološkem poglavju (3.7 Ugotavljanje izbranih značilnosti ljubljanskih sosesk).

Korelacije pogojno razumemo kot razkrivanje meril, ki so jih anketiranci zavedno ali nezavedno upoštevali pri posredovanju svojih zaznav sosesk. Kot smo že zapisali v metodološkem poglavju, korelacija med kazalcem stopnje zaznave sosesk in kazalcem izbrane značilnosti sosesk ni nujno dokaz o njuni medsebojni povezanosti. Naravne in družbene značilnosti kraja sicer vplivajo na to, kako in koliko posameznik kraj zazna. A na njegovo skupno zaznavo ter na njegovo posredovanje te zaznave v obliki mnenja,

55 Subjektivne zaznave smo z značilnostmi sosesk na poseben način, s podajanjem »objektivnih« opisov zaznavnih tipov, pravzaprav primerjali tudi v prejšnjem podpoglavju.

56 Izbrani kazalci so sorodni tistim, ki se uporabljajo v geografskih in sorodnih raziskavah večrazsežnostnih pojavov, kot so bivalne preference, socialna območja, kakovost življenja.

stališča drugi osebi, v našem primeru anketarju, lahko vplivajo tudi številni drugi dejavniki. Taylor in Townsend (1976) sta na primer empirično ugotovila, da elementi naravnega in grajenega okolja niso bili tesno povezani z zaznavami krajev.

V preglednicah (Preglednica 27, Preglednica 28, Preglednica 29) so Pearsonovi korelacijski koeficienti med kazalci zaznav sosesk in izbranimi kazalci značilnosti sosesk. V preglednicah pokažemo tudi statistično neznačilne korelacije, saj menimo, da tudi odsotnost povezav prispeva k razumevanju posebnosti zaznav sosesk.

Preglednica 27: Korelacijska povezanost priljubljenosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk.

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja priljubljenosti soseske
dohodninska neenakost v soseski (razpon med najvišjo in najnižjo povprečno osnovo dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okoliših znotraj posamezne soseske leta 2020, izražen v razmerju do povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL)	0,731**
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo višjo ali visoko stopnjo izobrazbe leta 2022	0,656**
delež glasov za »druge« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	–0,632**
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo osnovno ali nižjo stopnjo izobrazbe leta 2022	–0,555**
povprečna osnova dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020	0,455*
delež poseljenih površin soseske 2005	0,376
delež poseljenih površin soseske 2015	0,362
delež poseljenih površin soseske 2022	0,359
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2015 in 2022	0,294
najnižja povprečna osnova dohodnine na dohodninskega zavezanca, ki je plačal dohodnino, v prostorskem okolišu znotraj posamezne soseske leta 2020	0,290
delež pozidanih površin od površin soseske leta 2023	0,278
delež glasov za »leve in levosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,271
indeks staranja prebivalstva v soseski leta 2022	0,261
indeks števila prebivalcev med letoma 2015 in 2022	0,229
delež prebivalstva, starega 75 ali več leta 2022	0,208

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja priljubljenosti soseske
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022	0,176
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015	0,134
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	0,124
delež prebivalstva, starega 65 ali več leta 2022	0,095
delež glasov za »desne in desnosedinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,021
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2022	0,020
gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2022	0,010
gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2015	–0,050
gostota prebivalstva na poseljenih površinah leta 2005	–0,060
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2022	–0,078
delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski leta 2020	–0,100
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo srednjo stopnjo izobrazbe leta 2022	–0,139
delež poplavljenih površin soseske leta 2022	–0,175
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2015	–0,233
delež zelenih površin od površin soseske leta 2023	–0,257
povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski od središča mesta	–0,302
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2015	–0,315
delež vodnih površin od površin soseske leta 2023	–0,333

Pojasnilo: Pearsonovi koeficienti korelacije, ki so statistično značilni pri $p < 0,05$, so označeni z eno zvezdico (*), pri $p < 0,01$ pa z dvema zvezdicama (**).

Preglednica 28: Korelacijska povezanost nepriljubljenosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk.

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja ne- priljubljenosti soseske
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	0,624**
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015	0,611**
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022	0,583**
delež glasov za »druge« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,537**

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja ne- prijjubljenosti soseske
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo osnovno ali nižjo stopnjo izobrazbe leta 2022	0,474*
delež glasov za »desne in desnosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	-0,435*
povprečna osnova dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020	-0,393*
delež prebivalstva, starega 75 ali več leta 2022	-0,384*
delež vodnih površin od površin soseske leta 2023	0,351
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo srednjo stopnjo izobrazbe leta 2022	0,348
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	0,331
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015	0,299
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022	0,268
delež glasov za »leve in levosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,266
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2015	0,120
delež pozidanih površin od površin soseske leta 2023	0,112
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2015	0,066
delež poplavljenih površin soseske leta 2022	0,050
delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski leta 2020	-0,040
indeks staranja prebivalstva v soseski leta 2022	-0,059
delež poseljenih površin soseske 2005	-0,079
povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski od središča mesta	-0,085
delež poseljenih površin soseske 2022	-0,087
delež poseljenih površin soseske 2015	-0,093
delež prebivalstva, starega 65 ali več leta 2022	-0,107
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2022	-0,118
delež zelenih površin od površin soseske leta 2023	-0,135
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2022	-0,161
najnižja povprečna osnova dohodnine na dohodninskega zavezanca, ki je plačal dohodnino, v prostorskem okolišju znotraj posamezne soseske leta 2020	-0,226
dohodninska neenakost v soseski (razpon med najvišjo in najnižjo povprečno osnovo dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okolišjih znotraj posamezne soseske leta 2020, izražen v razmerju do povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL)	-0,237

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja ne- prijubljenosti soseske
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo višjo ali visoko stopnjo izobrazbe leta 2022	–0,246
indeks števila prebivalcev med letoma 2015 in 2022	–0,301
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2015 in 2022	–0,334

Pojasnilo: Pearsonovi koeficienti korelacije, ki so statistično značilni pri $p < 0,05$, so označeni z eno zvezdico (*), pri $p < 0,01$ pa z dvema zvezdicama (**).

Preglednica 29: Korelacijska povezanost zaznane nevarnosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk.

Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja zaznave nevarnosti soseske
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	0,755**
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015	0,732**
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022	0,709**
delež glasov za »druge« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,596**
delež glasov za »desne in desnosedinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	–0,572**
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo osnovno ali nižjo stopnjo izobrazbe leta 2022	0,562**
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo srednjo stopnjo izobrazbe leta 2022	0,486*
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2005	0,422*
delež glasov za »leve in levosredinske« stranke na parlamentarnih volitvah 2022	0,401*
delež vodnih površin od površin soseske leta 2023	0,384*
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2015	0,381*
gostota prebivalstva na celotnem območju soseske leta 2022	0,351
delež pozidanih površin od površin soseske leta 2023	0,217
indeks staranja prebivalstva v soseski leta 2022	0,070
delež prebivalstva, starega 65 ali več leta 2022	0,020
delež poplavljenih površin soseske leta 2022	0,006
delež poseljenih površin soseske 2005	0,000

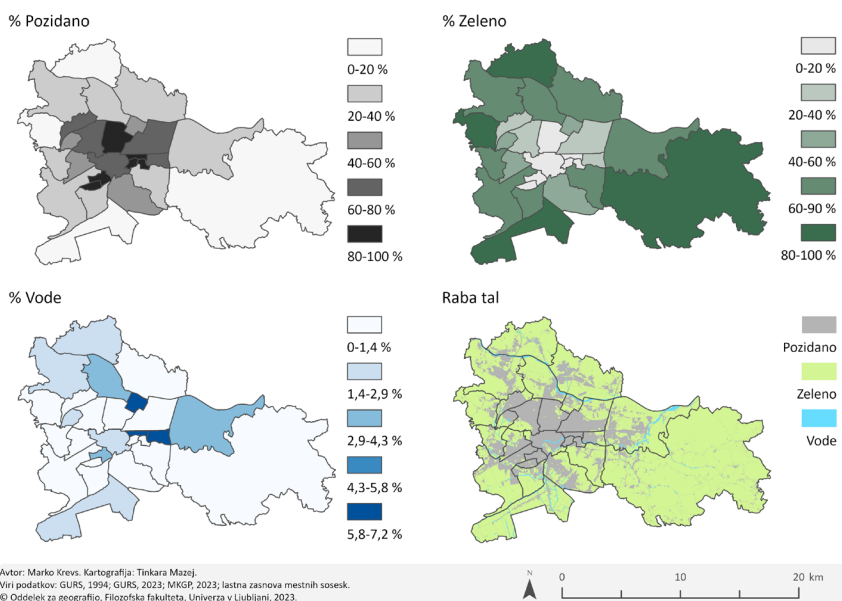
Izbrane značilnosti sosesk	2001–2023 stopnja zaznave nevarnosti soseske
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2015	-0,001
delež poseljenih površin soseske 2022	-0,002
delež poseljenih površin soseske 2015	-0,009
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2015	-0,067
delež prebivalstva na poplavnih območjih v soseski leta 2020	-0,095
delež prebivalstva, starega nad 15 let, z doseženo višjo ali visoko stopnjo izobrazbe leta 2022	-0,130
najnižja povprečna osnova dohodnine na dohodninskega zavezanca, ki je plačal dohodnino, v prostorskem okolju znotraj posamezne soseske leta 2020	-0,155
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2005 in 2022	-0,202
povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski od središča mesta	-0,208
dohodninska neenakost v soseski (razpon med najvišjo in najnižjo povprečno osnovo dohodnine na dohodninskega zavezanca v prostorskih okoljih znotraj posamezne soseske leta 2020, izražen v razmerju do povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL)	-0,231
delež zelenih površin od površin soseske leta 2023	-0,240
indeks števila prebivalcev med letoma 2005 in 2022	-0,261
indeks števila prebivalcev med letoma 2015 in 2022	-0,292
delež prebivalstva, starega 75 ali več leta 2022	-0,310
indeks gostote prebivalstva na poseljenih območjih med letoma 2015 in 2022	-0,322
povprečna osnova dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020	-0,355

Pojasnilo: Pearsonovi koeficienti korelacije, ki so statistično značilni pri $p < 0,05$, so označeni z eno zvezdico (*), pri $p < 0,01$ pa z dvema zvezdicama (**).

Stopnja priljubljenosti sosesk je korelacijsko najmočneje pozitivno povezana s kazalci o dohodninski neenakosti znotraj soseske ($r = 0,73$), visoko izobraženostjo prebivalstva ($r = 0,66$) ter povprečno osnovo dohodnine na prebivalca ($r = 0,46$). Glede na najvišje negativne korelacijske povezanosti ugotavljamo, da se priljubljenost sosesk do neke mere »izogiba« soseskam z nižjo izobraženostjo prebivalstva ($r = -0,56$) ter z višjim deležem volivcev »drugih« strank ($r = -0,63$).

Oglejmo si povezave po vidikih značilnosti sosesk. Povezanost rabe tal s priljubljenostjo sosesk ni statistično značilna, pokaže pa se zaznavna pozitivna povezanost z deležem pozidanih in poseljenih površin soseske ter negativna z deležem vodnih in zelenih površin. To neravnovesje bi lahko razumeli kot splošno prevlado želje po življenju v mestu nad prisotnostjo zelenih površin (Slika 31, zemljevida zelenih površin in rabe tal). Vendar živijo prebivalci večine pozidanih površin v mestu blizu zelenih površin, kar prispeva k omilitvi omenjenega neravnovesja. Negativno povezanost z deležem vodnih površin pojasni zemljevid (Slika 31), saj so najvišji deleži v manj priljubljenih soseskah Fužine, Tomačevo in Moste. Šibko povezanost priljubljenosti sosesk in rabo tal nam pomaga razumeti grafikon (Slika 32), s katerega razberemo, da so najbolj priljubljene, a tudi manj priljubljene soseske razpršene v razponu od skoraj popolnoma pozidanih⁵⁷ do sosesk z močno prevlado zelenih površin. Ugotavljamo nizko negativno povezanost priljubljenosti s kazalcema poplavne ogroženosti, kar morda nekoliko preseneča glede na pogostost navajanja tovrstne ogroženosti v opisnih odgovorih anketiranih. Presenetljivo majhen vpliv poplavne ogroženosti na priljubljenost sosesk pokaže tudi zemljevid (Slika 33), saj so med bolj ogroženimi tudi zelo priljubljene soseske (na primer Murgle, Rožna dolina). Oddaljenost od središča (Slika 34) je zaznavno negativno povezana s priljubljenostjo sosesk, vendar povezanost ni statistično značilna. Gostota poselitve na splošno ni povezana s priljubljenostjo sosesk (ni korelacijske povezanosti), kar nam pomaga razumeti grafikon (Slika 35). Za najbolj priljubljene soseske so značilne srednje in nizke gostote prebivalstva. Količinsko spreminjanje prebivalstva ni statistično značilno povezano s priljubljenostjo sosesk, med zaznavnimi povezavami pa sta negativna z indeksom prebivalstva 2005–2015 in pozitivna z indeksom gostote prebivalstva 2015–2022. Slednjo lahko vsaj delno pojasnimo z naraščanjem gostote prebivalstva v najbolj priljubljeni Rožni dolini in v Trnovem ter precejšnjem padcu gostote prebivalstva v manj priljubljenih Fužinah in Štepanjskem naselju (Slika 35, Slika 36, Slika 37, Slika 38, Slika 39). Nobeden od kazalcev starostne sestave prebivalstva se s priljubljenostjo sosesk ne povezuje statistično značilno. Izobrazbena sestava (Slika 41) je med najmočnejše in statistično značilno povezanimi vidiki značilnosti sosesk z njihovo

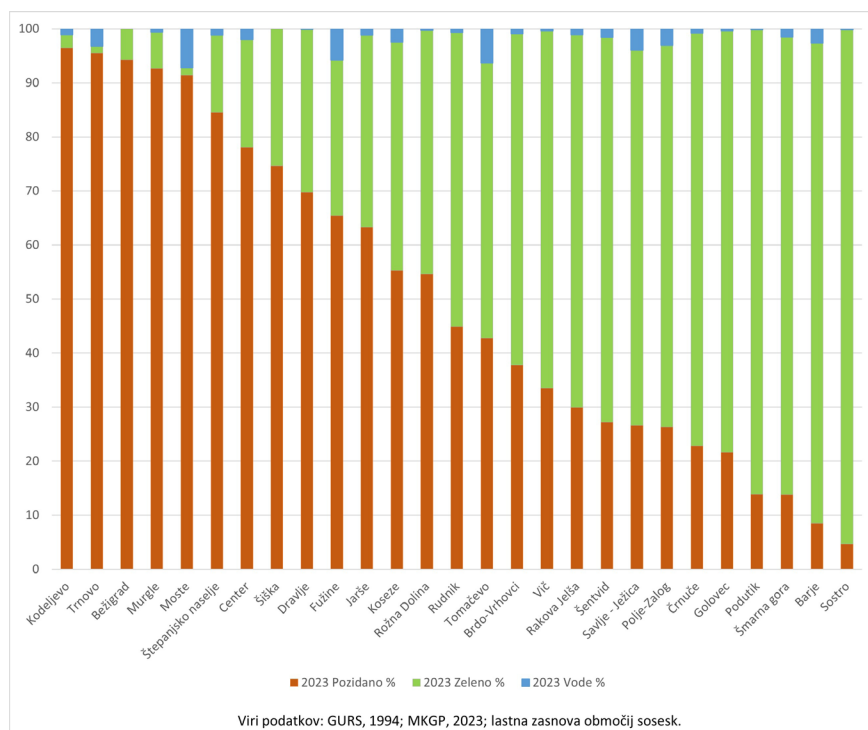
57 Zelo visoki deleži pozidanih površin so posledica načina zajema dejanske rabe tal na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

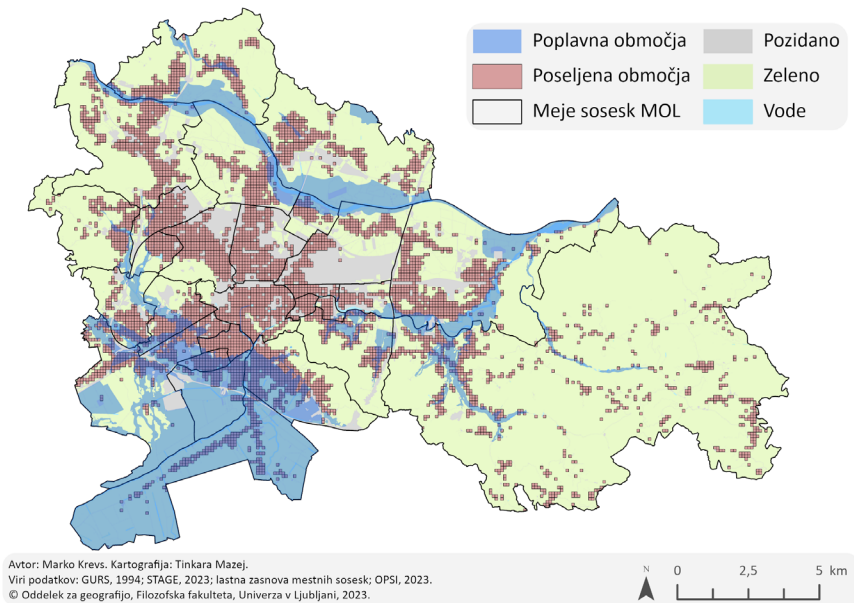
Slika 31: Dejanska raba zemljišč leta 2023, združena v kategorije »pozidano«, »zeleno« in »vode«.

priljubljenostjo. Najmočneje se s priljubljenostjo sosesk povezuje delež visoko in višje izobraženih, srednje močno in negativno pa delež z osnovno ali nižjo izobrazbo. Dohodki in dohodninska neenakost prebivalstva (Slika 42, Preglednica 30) so med najmočnejšimi dejavniki priljubljenosti sosesk. Statistično značilno in pozitivno se s slednjo povezujeta kazalec dohodninske neenakosti in povprečje osnove dohodnine na prebivalca. Naraščanje dohodninske neenakosti iz dohodninsko »močnejših« sosesk nakazuje, da vsaj v merilu, ki ga soseske predstavljajo v naši raziskavi, ne kažejo znakov splošnejšega pojava socialno-ekonomske segregacije, socialno-ekonomsko homogenih sosesk. Volilna opredeljenost se na zanimiv način povezuje s priljubljenostjo sosesk. Najmočneje je negativno korelacijsko povezan delež tistih, ki so volili »druge« stranke. Ogled zemljevidov s prostorsko razmestitvijo uspešnosti teh strank na parlamentarnih volitvah (Slika 43) pomaga razumeti povezavo. Največji delež volilnega telesa se je zanje odločil v Fužinah, Tomačevem, Rakovi jelši, Štepanjskem naselju, le nekaj manj v soseskah Moste, Kodeljevo, Polje - Zalog, Jarše, Šiška, Dravljje, Podutik. Med

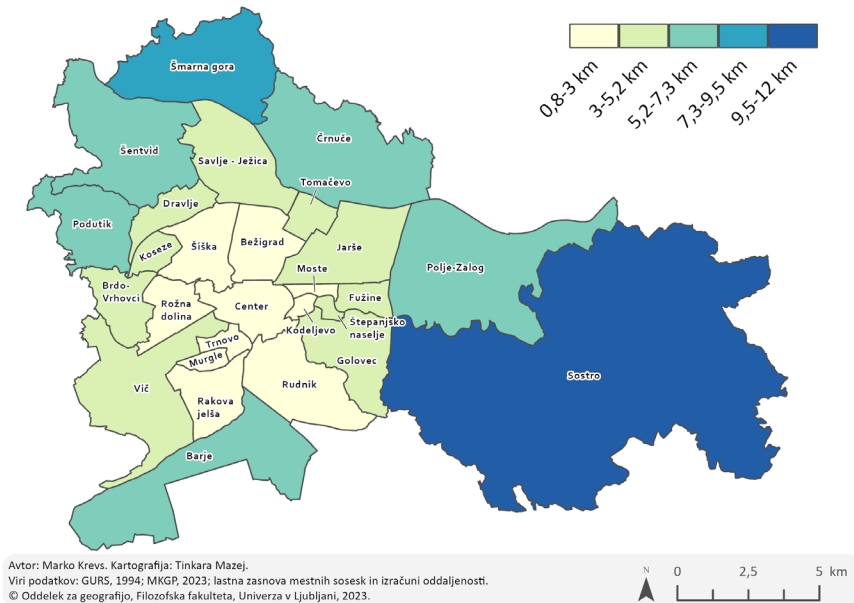
navedenimi je le Šiška (od 2001 do vključno leta 2011) dosegla srednjo ali višjo stopnjo priljubljenosti. Volilnega rezultata teh strank ne moremo gledati kot vzroka zaznav sosesk, ampak obratno. Te stranke imajo v MOL glavno volilno bazo v soseskah z nizko priljubljenostjo, ki glede na značilnosti očitno odstopajo od prevladujočih meril priljubljenosti.

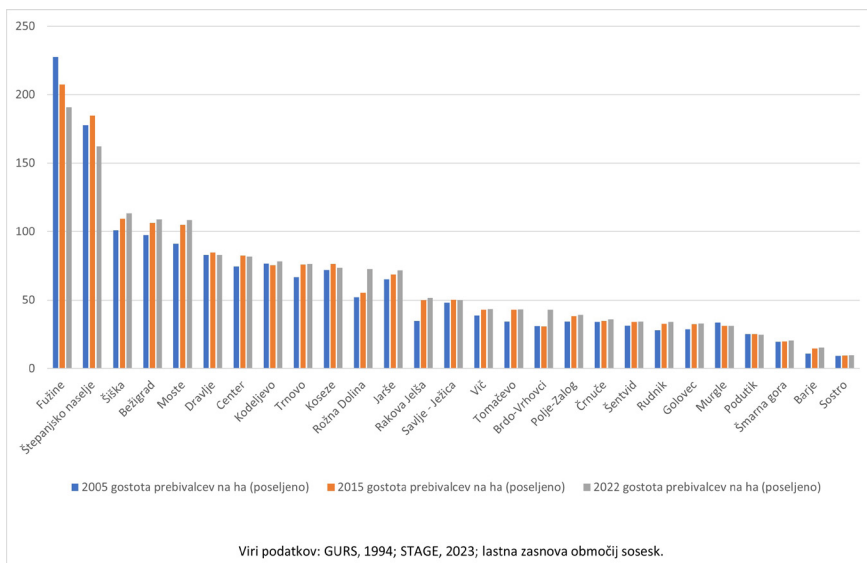
Slika 32: Razmerje med pozidanimi, zelenimi in vodnimi površinami po ljubljanskih soseskah leta 2023.

Slika 33: Skrajne poplave ogrožajo poseljena območja v Mestni občini Ljubljana v skoraj vseh soseskah.

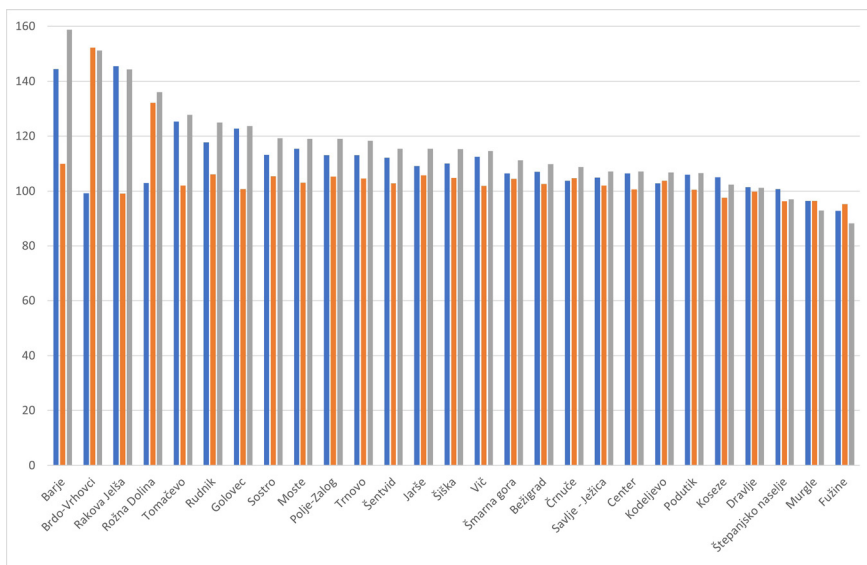
Slika 34: Povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski leta 2022 od središča mesta, ki ga v izračunih predstavlja Prešernov trg (v metrih).

Slika 35: Gostota prebivalstva na hektar poseljenih površin v letih 2005, 2015 in 2022.

Stopnja nepriljubljenosti sosesk se najmočneje korelacijsko povezuje z gostoto prebivalstva na poseljenih območjih leta 2005 ($r = 0,62$). Povezave z volivci »drugih« strank in osnovnošolsko ali nižjo izobraženostjo je pozitivna ($r = 0,54$ in $r = 0,47$), negativna pa z deležem volivcev desnih in desnosredinskih strank, osnovo dohodnine na zavezanca ($r = -0,44$ in $r = -0,42$) in deležem starih 75 let ali več ($r = -0,38$).

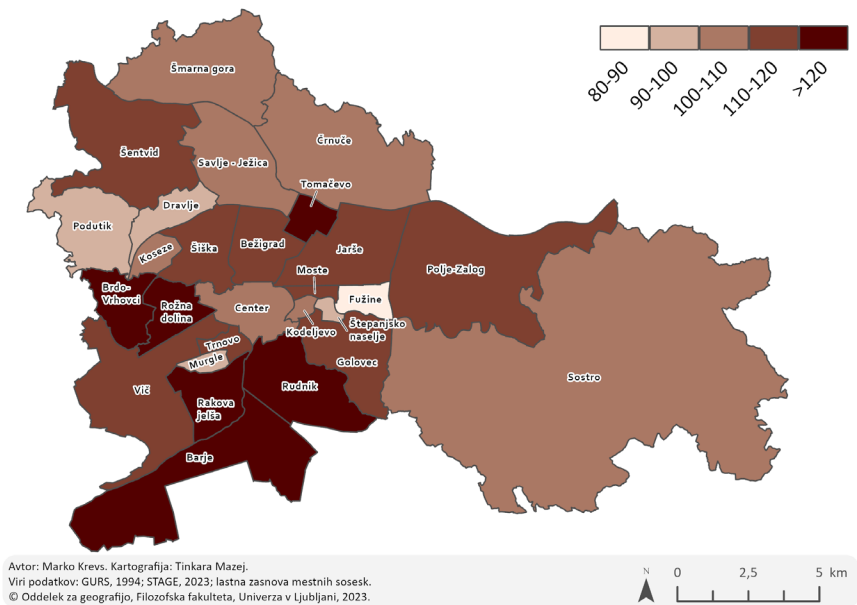
Oglejmo si povezave po vidikih značilnosti sosesk. Povezanost rabe tal z nepriljubljenostjo sosesk ni statistično značilna, zaznavna pozitivna povezanost je le z deležem vodnih površin. Nepriljubljenost ni korelacijsko povezana s kazalcema poplavne ogroženosti in oddaljenostjo od središča mesta. Gostota poselitve je najmočneje od vseh značilnosti sosesk pozitivno povezana z nepriljubljenostjo sosesk, in sicer bolj gostota na poseljenih površinah (ki bolje izrazi resnično zgostitev prebivalstva na območjih bivanja, Slika 36, Slika 37, Slika 38, Slika 39) kot povprečna gostota prebivalstva na celotni površini soseske. Zanimivo je najvišja korelacija nepriljubljenosti z gostoto prebivalstva leta 2005 in ne kasnejšima podatkom, kar lahko razumemo tudi kot časovno neskladne predstave o gostotah poselitve, ali

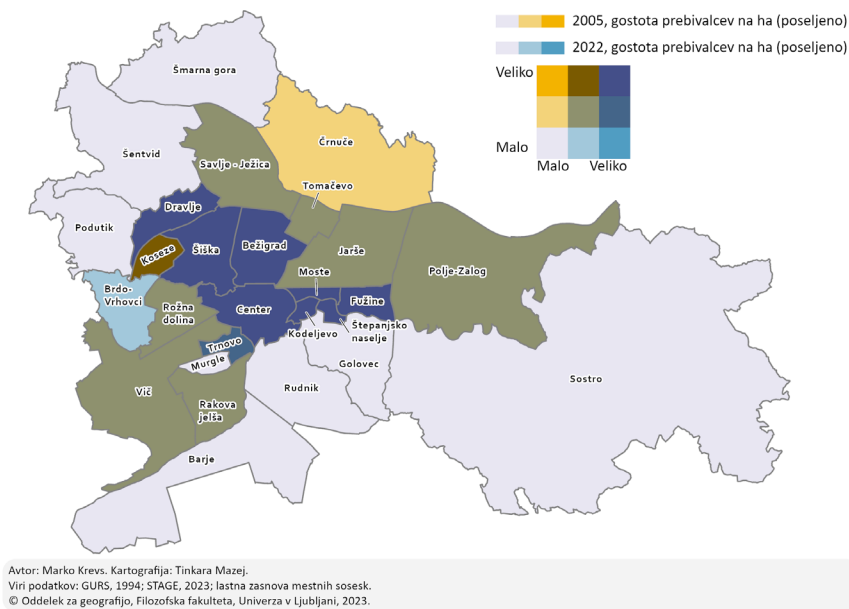
Slika 36: Indeks števila prebivalcev po soseskah v obdobjih 2005–2015, 2015–2022 in 2005–2022.

kot trajnost predstav in predsodkov, ki si jih izoblikujemo na primer ob gradnji neke gosto poseljene stanovanjske soseske. Količinsko spreminjanje prebivalstva se z nepriljubljenostjo sosesk zaznavno negativno, statistično neznačilno povezuje le v zadnjem delu proučevanega obdobja (indeksa prebivalstva in gostote prebivalstva 2015–2022). Izmed kazalcev starostne sestave prebivalstva se z nepriljubljenostjo sosesk statistično značilno negativno povezuje le delež starih 75 let ali več (Slika 40). Statistično značilno pozitivno povezanost nepriljubljenosti sosesk ugotavljamo z deležem osnovno ali nižje izobraženih in zaznavno negativno povezanost z deležem prebivalcev s srednjo izobrazbo (Slika 41). Z višjo ali visoko izobrazbo je nepriljubljenost šibko negativno povezana. Povprečna osnova dohodnine na prebivalca se statistično značilno negativno povezuje z nepriljubljenostjo sosesk. Med zaznavnimi negativnimi povezavami je tudi dohodninska neenakost, ki je najvišja prav v soseskah z najnižjimi dohodki, te pa so obenem tudi najbolj nepriljubljene (Preglednica 30, Slika 42). Kar dva kazalca volilne opredeljenosti sta med statistično značilnimi povezavami z nevarnostjo sosesk. Ugotavljamo srednje visoko pozitivno korelacijsko povezanost deleža volivcev »drugih« strank in srednje visoko negativno korelacijsko

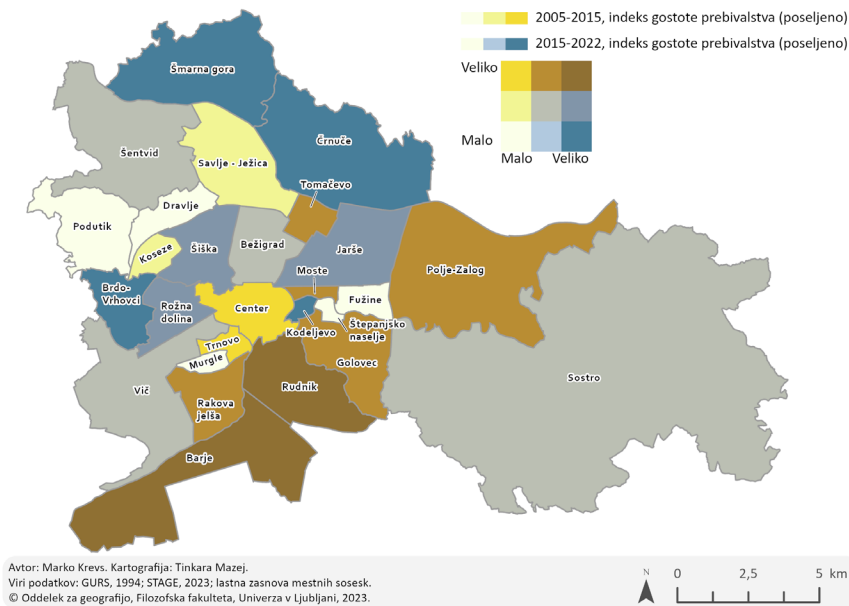
povezanost deleža volivcev »desnih in desnosredinskih« strank z nepri-
 ljubljenostjo sosesk. Za prvo skupno strank smo razloge že predstavili. Glede
 povezanosti deleža volivcev »desnih in desnosredinskih« strank pa za poja-
 snilo ponovno pogledamo na zemljevid (Slika 43). Te stranke so pritegnile
 večje deleže volivcev v obrobni, bolj podeželskih soseskah, ki niso nepri-
 ljubljene, soseska Šmarna gora je celo med najbolj priljubljenimi.

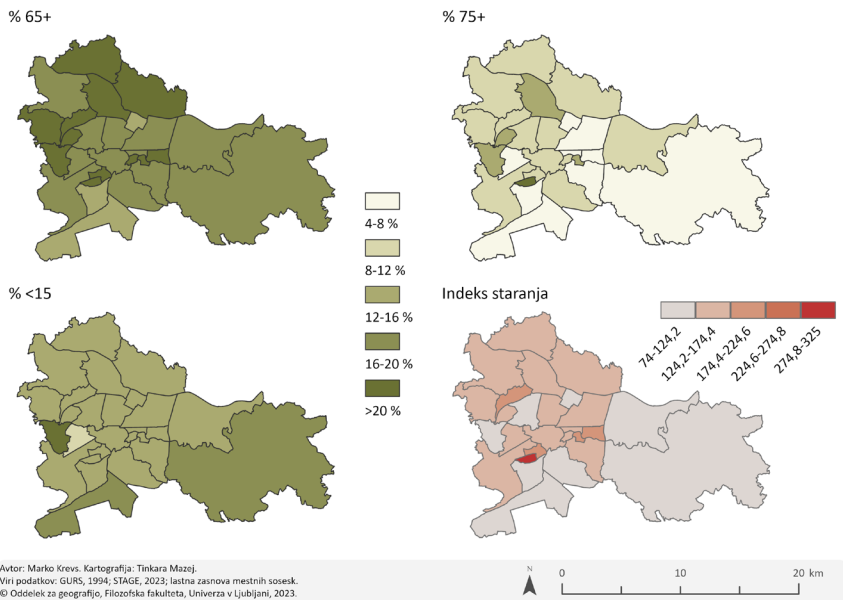
Slika 37: Indeks gostote prebivalstva na poseljenih površinah v ljubljanskih soseskah med letoma 2005 in 2022.

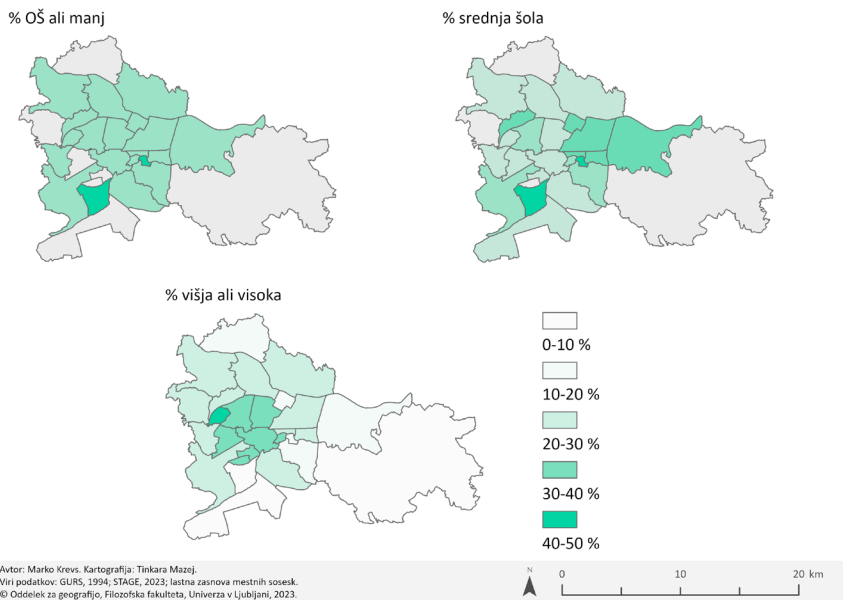
Slika 38: Časovna primerjava gostote prebivalstva na hektar poseljenih površin v letih 2005 in 2022.

Slika 39: Časovna primerjava indeksov gostote prebivalstva na poseljenih površinah v ljubljanskih soseskah v obdobjih 2005–2015 in 2015–2022.

Slika 40: Starostna sestava prebivalstva po soseskah leta 2022.

Slika 41: Izobrazbena sestava prebivalstva, starega 15 ali več let, po soseskah leta 2022.

Stopnja zaznave nevarnosti sosesk se povezuje s podobnimi značilnostmi sosesk kot stopnja nepriljubljenosti, vendar nekoliko močneje. Med pozitivnimi povezavami se pojavi tudi delež volivcev za leve in levosredinske stranke ($r = 0,40$).

Sledijo ugotovitve o povezavah po posameznih vidikih značilnosti sosesk. Povezanost rabe tal z nevarnostjo sosesk je statistično značilna le za delež vodnih površin, zaznavno in negativno pa z deležem zelenih površin (Slika 31, Slika 32). Nevarnost sosesk ni korelacijsko povezana s kazalcema poplavne ogroženosti, šibko negativno pa je povezana z oddaljenostjo od središča. Kot nepriljubljenost je tudi nevarnost sosesk najmočneje povezana z gostoto poselitve (statistično značilne so povezave s petimi od šestih uporabljenih kazalcev; Slika 36, Slika 37, Slika 38, Slika 39). Od količinskih sprememb prebivalstva je zaznavna le negativna povezava indeksa gostote prebivalstva na poseljenih območjih 2015–2022. Izmed kazalcev starostne sestave prebivalstva (Slika 40) se z nevarnostjo sosesk zaznavno negativno povezuje le delež starih 75 let ali več, zveza ni statistično značilna. Nevarnost sosesk se še tesneje kot nepriljubljenost značilno pozitivno povezuje z deležem osnovno ali nižje izobraženih in negativno z deležem prebivalcev s srednjo izobrazbo (Slika 41). Dohodninski vidiki značilnosti sosesk (Slika 42, Preglednica 30) se šibko povezujejo z nevarnostjo sosesk, še najmočneje negativno kazalec dohodninske neenakosti. Nevarnost sosesk se statistično značilno povezuje z vsemi tremi kazalci volilne opredeljenosti (Slika 43) – in sicer pozitivno z »drugimi« in »levimi in levosredinskimi«, negativno pa z »desnimi in desnosredinskimi« strankami. Večina volivcev »levih in levosredinskih« strank se nahaja pretežno na osrednjem in zahodnem delu občine, kjer se v veliki meri nahajajo tako najbolj priljubljene kot najmanj priljubljene in nevarne soseske.

Med pogosto omenjene razloge za nevarnost (in nepriljubljenost) sosesk v utemeljitvah anketiranci uvrščajo kriminal. O tem v raziskavi žal nismo imeli na voljo podatkov, a iz objavljenih rezultatov dveh študij si lahko vsaj posredno ustvarimo predstavo o tem, ali gre zgolj za še en urbani mit ali pa imajo takšna stališča racionalno podlago. V študiji iz začetnega obdobja naše raziskave⁵⁸ je Lampič (2004) preučila podatke o kriminaliteti kot

58 Podatki o kriminaliteti so bili za leto 2002.

dejavniku kakovosti bivanja v Ljubljani. Na zemljevidu števila kaznivih dejanj na 1000 prebivalcev so se območja najvišje stopnje kriminalitete bolje ujemala s soseskami, ki so v naši raziskavi v letih 2001 in 2006, pa tudi v celotnem preučenem obdobju, zelo ali vsaj nekoliko priljubljene, kot z nevarnimi soseskami. Območja kriminalnih dejanj so bila namreč zgoščena v soseskah Center, Šiška, Dravlje, v delih sosesk Vič, Rudnik, Bežigrad. Če pogled omejimo na soseske, ki so v naši raziskavi zaznane kot najbolj nevarne, je bila stopnja kriminalitete zelo visoka v soseskah Rakova jelša in Štepanjsko naselje, poleg že omenjenega Centra, srednja stopnja kriminalitete je bila ugotovljena za zahodni del Fužin, vzhodni del Fužin pa je imel stopnjo kriminalitete bistveno nižjo od večine območij znotraj mesta. Tiran (2017) je v raziskavi kakovosti bivalnega okolja v Ljubljani obravnaval kriminaliteto še na podrobnejši prostorski ravni. Varnostno najbolj problematična območja (ki so poleg kriminala odražala tudi druge vidike varnosti) so širše mestno središče, Moste, deli Šiške, Bežigrada, Rudnika in Viča vzdolž mestnih vpadnic. Največ kriminalitete⁵⁹ pa je avtor ponovno ugotovil v središču mesta (naša soseska Center), v Mostah, Jaršah (BTC) in v zahodnem delu Fužin.

Preglednica 30: Indeks povprečne osnove dohodnine na prebivalca in izbrani kazalci dohodninske neenakosti po soseskah leta 2020.

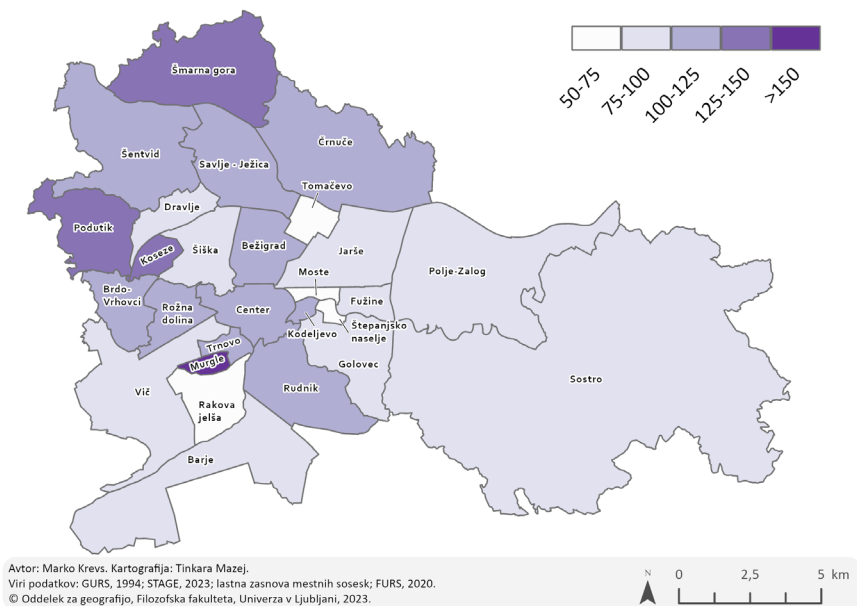
Šifra soseske	Ime soseske	Povprečje osnove dohodnine na prebivalca (MOL = 100)	Najmanjše povprečje osnove dohodnine (minPO) v % od povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL	Razpon povprečij osnov dohodnine (maxPO-minPO) v % od povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL	Razpon povprečij osnov dohodnine (maxPO-minPO) v % od povprečja na prebivalca v MOL
1	Črnuče	108,8	48,5	1,5	3,1
2	Savlje - Ježica	106,1	60,6	1,1	2,2
3	Bežigrad	104,5	56,8	1,3	2,6
4	Tomačevo	66,2	52,6	0,4	0,9
5	Center	118,5	42,5	2,2	4,4
6	Jarše	82,4	46,7	1,2	2,4

59 Podatki so bili po katastrskih občinah za obdobje 2011–2014.

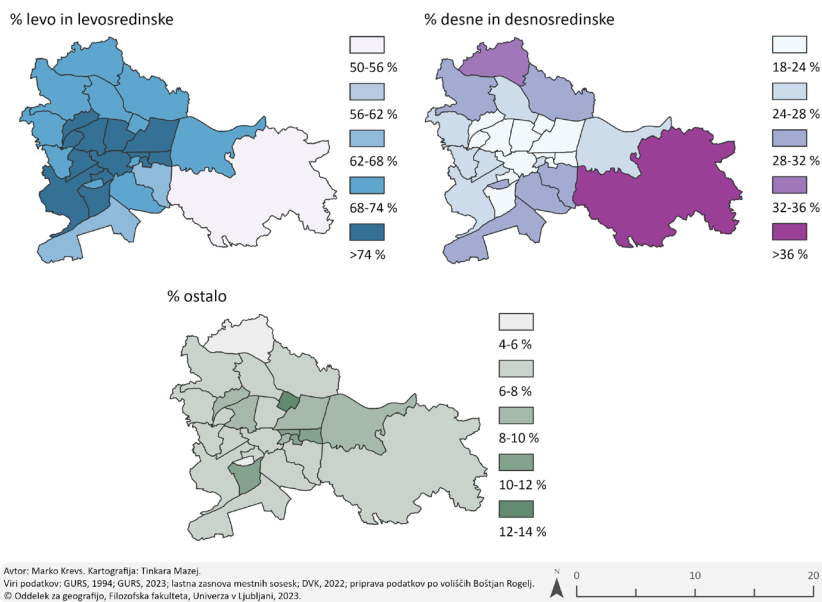
Šifra sose-ske	Ime sose-ske	Povprečje osnove dohodnine na prebivalca (MOL = 100)	Najmanjše povprečje osnove dohodnine (minPO) v % od povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL	Razpon povprečij osnov dohodnine (maxPO-minPO) v % od povprečja na zavezanca, ki plačuje dohodnino v MOL	Razpon povprečij osnov dohodnine (maxPO-minPO) v % od povprečja na prebivalca v MOL
7	Moste	67,9	42,7	0,7	1,4
8	Kodeljevo	109,4	47,4	1,1	2,3
9	Fužine	84,8	46,9	0,7	1,5
10	Polje - Zalog	79,3	35,1	0,9	1,8
11	Sostro	82,8	30,4	1,2	2,6
12	Štepanjsko naselje	70,4	46,1	0,5	1,0
13	Golovec	82,7	24,3	0,8	1,7
14	Rudnik	109,2	31,4	1,6	3,3
15	Barje	91,7	49,7	1,2	2,4
16	Trnovo	104,3	30,0	1,8	3,7
17	Murgle	191,9	113,8	1,0	2,0
18	Rakova jelša	51,1	39,2	0,5	1,0
19	Vič	97,9	41,1	1,8	3,7
20	Rožna dolina	103,5	70,1	5,1	10,4
21	Brdo - Vrhovci	106,9	39,2	1,2	2,5
22	Šiška	97,3	49,4	1,3	2,6
23	Koseze	148,7	63,4	1,7	3,6
24	Dravlje	93,5	53,5	1,1	2,2
25	Podutik	139,7	66,8	1,1	2,3
26	Šentvid	109,9	60,3	1,3	2,6
27	Šmarna gora	125,9	80,2	0,7	1,5

Vir podatkov: FURS (2020), GURS (1994).

Opombe: povprečna osnova dohodnine na zavezanca, ki jo je plačeval, je leta 2020 za Mestno občino Ljubljana znašala 13.896 €, oziroma 6.754 € na prebivalca; minPO in maxPO označujeta najnižje in najvišje povprečje dohodninskih osnov za prostorske okoliše (PO) znotraj posamezne sose-ske.

Slika 42: Indeks povprečne osnove dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020 (povprečje za MOL je 100).

Slika 43: Poenostavljen prikaz politične usmerjenosti volilnega telesa po soseskah na parlamentarnih volitvah leta 2022.

Opisi značilnosti zaznavnih tipov (poglavje 4.10 Zaznavna tipologija lju-bljanskih sosesk) so izdelani na podlagi izbranih značilnosti sosesk, kar je že način povezave spoznanj o zaznavah z »objektivnimi okoliščinami«. Poglejmo še, s katerimi značilnostmi sosesk se tipologija najtesneje statistično povezuje. Uporabimo metodo enosmerne analize variance. Povezanost opazujemo s kazalcem velikosti učinka. V preizkusu kršimo nekatere predpostavke enosmerne analize variance, zato kot kazalec velikosti učinka uporabimo ω^2 (omega-kvadrat)⁶⁰ in strožje merilo od priporočenega (nad 0,3 namesto nad 0,16). Z zaznavno tipologijo se najmočneje povezuje ta delež volivcev »drugih« strank in % visoko ali višje izobraženih ($\omega^2 > 0,5$), nekoliko manj gostota prebivalcev na poseljenih območjih in delež z osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo ($\omega^2 > 0,4$), še manj povprečna osnova dohodnine na prebivalca ($\omega^2 > 0,3$).

60 Omega-kvadrat kaže znatno nižje vrednosti kot η^2 (eta-kvadrat), ki je sicer bolj razširjena mera za ocenjevanje moči vpliva v enosmerni analizi variance. Slednjo zaradi občutljivosti na kršitve zahtev za izvedbo analize variance, kakršne imamo v našem primeru, odsvetujejo (na primer Troncoso Skidmore, Thompson, 2013).

5 Razprava in zaključek

Raziskava prispeva nov primer⁶¹ dokaza, da je zaznave krajev mogoče meriti. Naš pristop je nekoliko poseben, ker se osredotoča na soseske,⁶² v literaturi nismo zasledili raziskave, ki bi na soroden način sistematično merila zaznave sosesk na celotnem območju nekega mesta.⁶³ Tudi opisa zaznav drugih sosesk, ne le domače, ki omogoča opazovanje »relacijskih zaznav« med soseskami, v literaturi nismo našli. Akademska zanimivost ne zagotavlja uporabnosti rezultatov raziskave. Vendarle upamo, da rezultati naše raziskave ponujajo uporabno gradivo tudi v praksi – v »formalnem« načrtovanju in organiziranem ali spontanem delovanju lokalnih skupnosti.

Celotno območje Ljubljane še ni bilo predmet raziskave, kakršna je predstavljena v tej knjigi. Rezultati prinašajo številna zanimiva, a tudi nekaj presenetljivo predvidljivih spoznanj o podobah in zaznavah ljubljanskih sosesk. Prevlada pozitivistične, vedenjsko-geografske metodologije ter s tem usmeritev pogleda na **iskanje splošnejših spoznanj** o zaznavah ljubljanskih sosesk pa sta odpirala in puščala odprtih precej vprašanj, ki bi se jih bilo vredno lotiti v prihodnjih raziskavah. Morda z oženjem pogleda na problematiko, z drugačnim pristopom in metodologijo ali z obojim hkrati.

V knjigi podamo več argumentov, s katerimi v nadaljevanju podpremo odgovore na raziskovalna vprašanja, ki smo si jih zastavili v uvodu.

Ali anketirani prepoznajo soseske, kakšne opredelimo v raziskavi? (V1)

V raziskavi nismo poskusili neposredno preverjati, kako anketirani prebivalci Ljubljane razumejo območje posameznih sosesk – bodisi »svoje«, domače, ali tistih, ki so jih izbrali v svojem podajanju odgovorov. A vendarle nas k pritrdilnemu odgovoru navaja troje. Iz poročil anketarjev o izvajanju

61 Primerov merjenj zaznav krajev ni malo, v knjigi smo jih navedli le nekaj (Relph 1976; Shamai, Kellerman, 1985; Shamai, 1991; Shamai in Ilatov, 2005; Williams in sod., 2008).

62 Zaznavo sosesk na primer merijo tudi raziskave prostorske identitete – stopnje navezanosti na kraje v različnih merilih, kjer soseska predstavlja eno od prostorskih meril krajev. Sicer pa smo našli več primerov raziskav zaznav krajev, ki se osredotočajo na manjša območja, na primer na posamezne dele mesta v podrobnejšem merilu.

63 Razen študij, ki so jih z uporabo enake metodologije izvedli sodelujoči v tukaj predstavljeni raziskavi. Omenili smo jih v poglavju 3.3.3 Kolektivna zaznava in stopnja zaznave soseske: Korenčan in sodelavci, 2004, Štern, 2005, Kumer, 2013, Kumer, Krevs, 2015.

osebnega anketiranja lahko sklepamo, da pretežni del anketiranih ni izrazil večjih pomislekov ali dvomov o razumevanju »ponujenih« imen in območij sosesk. Vsakemu anketiranemu smo vročili zemljevid z označenimi imeni, mejami sosesk in splošnimi topografskimi informacijami, kot so območja pozidave in večje prometnice. Med posamezniki sicer obstajajo pomembne razlike v kartografski pismenosti, zmožnosti branja in razumevanja zemljevidov. Za morebitna pojasnila bi anketiranci lahko prosili anketarje, a glede na poročila je to storil res malokdo. Tretji in mogoče najbolj prepričljiv argument pa je relativna časovna stabilnost zaznav sosesk, vključno s smiselnimi navedbami razlogov za izbiro konkretne soseske. Če bi večina naključno izbirala soseske, o katerih je podajala svoja stališča, bi bile stopnje zaznav približno enakomerno porazdeljene po ozemlju občine. V nalogi pa so prikazani prepoznavni prostorski vzorci neenakomernih porazdelitev zaznav sosesk.

Z zgornjimi ugotovitvami lahko pritrdilno odgovorimo tudi na vprašanje, ki so ga postavili Rogers, Castree in Kitchin (2013), ali se prebivalci identificirajo s sosesko, v kateri bivajo. Ljubljanski prebivalci prepoznajo svoje soseske, poleg tega pa tudi številne druge, v katerih ne prebivajo, čeprav smo jih za potrebe raziskave oblikovali mi. Morda se podrobnosti meje soseske v njihovih miselnih zemljevidih razlikujejo od meje, ki smo jo začrtali na zemljevid, a prepoznajo »jedro«, »bistvo«, »atmosfera«, »duha« soseske, seveda vsak na svoj lasten način. To je v skladu z vedenjsko-geografsko doktrino o enkratnosti posameznikove zaznave krajev (Holloway, Hubbard, 2001, 8). Kljub natančno narisanim mejam na zemljevidu smo tudi mi soseske razumeli ohlapneje, bližje opredelitvi Masseyeve (1994, 121), ki jih razume kot fluidne, ne povsem zamejene, porozne. Tako smo tudi lažje sprejeli, da resnične izkušnje in predstave o soseskah ne pokrivajo celotne površine sosesk, ampak specifične kraje. Prav ti posebni kraji, ki vsakemu posamezniku predstavljajo sosesko, po Relphu (1976) dajejo soseskam pravi pomen, identiteto, enkratnost, po katerih se razlikuje od drugih.

Na podlagi zapisanega tudi ugotavljamo, da so skrbi o upadanju zmožnosti zaznav krajev in identificiranja s kraji (na primer v DeMiglio, Williams, 2008; Holloway, Hubbard, 2001) v primeru ljubljanskih sosesk odveč, vsaj v obdobju naše raziskave.

Kolikšne so razlike v stopnji zaznav med ljubljanskimi soseskami? (V2)

Stopnjo zaznav smo merili z deležem anketiranih, ki so podali svoje stališče o priljubljenosti, nepriljubljenosti ali nevarnosti soseske.

Najbolj priljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila Rožna dolina, v skupini najbolj priljubljenih pa so bile največkrat še Trnovo, Šmarna gora, Center in Bežigrad. Med priljubljenimi so bile vsaj občasno še Murgle, Šiška, Vič in Črnuče. Zelo nizko stopnjo tovrstne zaznave smo opazili v obmestnih soseskah Sostro, Zalog, Barje, Rakova jelša ter v soseskah Dravljje, Savlje, Tomačevo, Jarše, Fužine, Štepanjsko naselje in Moste.

Najbolj nepriljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila soseska Fužine, v skupini najbolj nepriljubljenih pa sta bili največkrat še soseski Rakova jelša in Center. Sostro se omenjenim trem soseskam pridruži le v letih 2018 in 2023. Zelo nizko ali nizko stopnjo tovrstne zaznave smo opazili v večini preostalih sosesk.

Soseska, ki je bila v vseh izvedbah raziskave zaznana kot najbolj nevarna, je bila soseska Fužine, poleg nje je med najbolj nevarnimi še Rakova jelša, le v letih 2001 in 2023 se jima pridruži Štepanjsko naselje in leta 2023 še Center.

Velike količinske razlike v stopnjah zaznav sosesk so podane na številnih mestih v poglavju 4, najbolj vidno pa kar v legendah zemljevidov. Če pozamemo zgolj vrednosti za celotno obravnavano obdobje, se stopnje priljubljenosti sosesk večinoma nahajajo med 1 in 25, nepriljubljenosti med 1 in 45 ter nevarnosti med 0 in 60.

Ali se prostorska porazdelitev stopnje zaznav sosesk z leti spreminja? (V3a)

Odgovor je pritrdilen za zaznave priljubljenosti, delno za zaznave nepriljubljenosti. Zaznave nevarnosti pa se tako malo spreminjajo, da se zdi bolj verjetna razlaga o nespremenljivosti med leti. Če so vrednosti, ki jih uporabimo kot argument v odgovorih na prejšnje vprašanje, tako velike, da prepričajo z učinkom velikosti opaznim »s prostim očesom« (Štemberger, 2021, 494), bi v primeru zaznav nevarnosti le s statističnim preizkusom izvedeli, ali so razlike med leti dovolj velike, da bi razmišljali drugače.

Drugačen pa je sklep glede lokalnih zaznav sosesk, saj se vse tri – priljubljenost, nepriljubljenost in nevarnost – v času intenzivno spreminjajo. Nedvomno je pomemben razlog nizek numerus, saj o domači soseski podaja stališča izključno lokalno prebivalstvo. Morda pa obstajajo tudi posebni vsebinski razlogi za spremembe zaznav, kar bo v prihodnje lahko razkrila podrobnejša preučitev opisnih utemeljitev podanih lokalnih zaznav.

Prostorsko-časovno spreminjanje ni le dokaz »občutljivosti merskega instrumenta«, zlasti ne pri subjektivnih informacijah o zaznavah krajev. Spremembe so sestavljene iz signala in šuma, torej iz tistega, kar želimo izmeriti, ter tistega, česar ne želimo izmeriti. V naših razlagah smo iskali večje, »s prostim očesom opazne« spremembe, ki se morda tudi večkrat in na logičen način ponovijo. V takih primerih lahko verjamemo, da v meritvah prevladuje signal. Drugače je pri razlagah manjših sprememb v posameznih soseskah, kjer je dobro imeti v mislih tudi šum v zbranih podatkih.

Kolikšna je časovna stabilnost stopnje zaznav sosesk? (V3b)

Časovno-prostorsko stabilnost stopnje zaznav sosesk smo ocenjevali s korelacijskimi koeficienti med časovno razmaknjenimi istovrstnimi meritvami. Vsi izračunani korelacijski koeficienti so statistično značilni, z izjemo enega koeficienta pa so vsi tudi višji od 0,8, večina celo od 0,9, kar lahko med drugim razložimo kot zelo velik učinek in s tem prepričljivost sklepanja. Sklepamo, da so meritve zaznav sosesk med leti malo spremenljive in s tem stabilne, kar najbolj velja za zaznave nevarnosti in nepriljubljenosti ter le nekoliko manj za zaznave priljubljenosti.

Na katerih območjih se je stopnja zaznav s časom bolj spreminjala? (V3c)

Večje spremembe stopnje zaznav med leti v posameznih soseskah najlažje spremljamo s primerjavo časovnih serij zemljevidov ter s t. i. primerjalnimi zemljevidi. Če se omejimo le na primerjave med rezultati prve (2001) in zadnje raziskave (2023), so se najbolj spremenile zaznave naslednjih sosesk:

- Z vidika priljubljenosti se je stopnja zaznave najbolj povečala (z nizke na visoko) v Kosezah in Črnučah, z visoke na srednjo raven pa se je znižala v Murglah, Šiški in na Kodeljevem.
- Z vidika nepriljubljenosti se je stopnja zaznave najbolj povečala v Sostrem in Šiški, najbolj pa se je zmanjšala v Mostah in Jaršah.

- Z vidika nevarnosti sosesk se je stopnja zaznave najbolj povečala v Bežigradu in Šiški, najbolj pa se je zmanjšala v soseski Polje - Zalog.

Ali obstajajo velike razlike med notranjimi in zunanji zaznavami sosesk? (V4a)

Razlike obstajajo in so velike z več vidikov. Preglednica 16 pokaže, da so za posamezno sosesko zunanjšega izvora predvsem negativne zaznave, medtem ko je lahko delež notranjih topofilnih zaznav velik zlasti v soseskah, na katere je usmerjenih manj zunanjih zaznav (na primer 60 % notranjih zaznav priljubljenosti v primeru Tomačevega).

Visoka stopnja priljubljenosti domače soseske je značilna za skoraj vse soseske; le v Rakovi jelši domača soseska ne predstavlja najpogostejše izbire, kje bi živeli. Med leti so sicer precejšnje spremembe (Slika 18), a na združenem zemljevidu za celotno obdobje so notranje zaznave priljubljenosti najvišje v soseskah Murgle, Trnovo, Rožna dolina, Koseze, Bežigrad, Šmarna gora in Črnuče. Zunanje zaznave priljubljenosti kažejo nekoliko drugačno razmestitev. Največji delež zunanje zaznave priljubljenosti je v soseskah Center, Rožna dolina, Trnovo, Bežigrad, Šiška, Šmarna gora in Vič (Slika 21). Še večje pa so razlike med notranjo in zunanjo zaznavo nepriljubljenosti oziroma nevarnosti. Lokalno prebivalstvo le v redkih soseskah poudarja negativne zaznave lastnih sosesk (Rakova jelša, Fužine, z vidika nevarnosti še Center) in tudi tam z majhno stopnjo zaznav (majhen delež lokalnih anketirancev). To pomeni, da večji del skupne stopnje negativnih zaznav sosesk predstavljajo zunanje zaznave (kot približek zunanjih negativnih zaznav lahko vzamemo kar zemljevide skupnih negativnih zaznav).

Ali bližina soseske pomembno vpliva na stopnjo njenega zaznavanja (ali obstaja prostorska avtokorelacija v stopnji zaznav sosesk)? (V4b)

Do neke mere prostorska avtokorelacija obstaja v stopnji priljubljenosti sosesk. To dokazujemo s statistično značilnim nizkim in pozitivnim koeficientom Moranov I. Za prostorsko spreminjanje stopnje nepriljubljenosti in nevarnosti ne moremo dokazati prostorske avtokorelacije, Moranov I v teh dveh primerih ni statistično značilen.

Kako se zaznave sosesk spreminjajo z oddaljenostjo od ocenjevalca? (V4c)

Odgovor lahko podamo s tremi grafikoni, opremljenimi s polinomskimi regresijskimi funkcijami (Slika 22, Slika 23, Slika 24). Prvi grafikon prikazuje blago zmanjševanje stopnje priljubljenosti z oddaljevanjem soseske od anketiranca (to pomeni od soseske, v kateri je anketirani bival v času sodelovanja v raziskavi). Funkcija se razmeroma dobro prilega oblaku točk ($R^2 = 0,75$). Stopnja nepriljubljenosti rahlo narašča z oddaljenostjo soseske od anketiranca ($R^2 = 0,15$), stopnja nevarnosti sosesk pa ni povezana z oddaljenostjo od anketiranca ($R^2 = 0,004$). Rezultati nakazujejo, da Ljubljano njeni prebivalci večinoma dovolj dobro poznajo, da pozitivno ali negativno zaznajo tudi bolj oddaljene med soseskami.

Ali so tudi med soseskami nekraji? (V5)

Nekraje na ravni soseske opredelimo na dva načina. V ožjem smislu nekraje opredelimo z neopaženostjo (odsotnostjo pozitivnih ali negativnih zaznav). Absolutno neopaženih sosesk v Ljubljani ni. Zato uvedemo pojem relativna neopaženost, ki pomeni majhno stopnjo zaznave z vseh treh vidikov – priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti. »Relativni nekraji v ožjem smislu« (na podlagi podatkov za celotno obdobje) so Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica in Dravlje. Nekraje v širšem smislu, z bolj negativno konotacijo, opredelimo z neopaženostjo z vidika priljubljenosti in opaženost z vidikov nepriljubljenosti ali nevarnosti. »Relativni nekraji v širšem smislu« (v celotnem obdobju) so Polje-Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica, Dravlje, Fužine in Rakova jelša, pogojno (zaradi manj intenzivne nepriljubljenosti) pa še Sostro, Barje, Moste in Štepanjsko naselje.

Ali je mogoče iz opisnih stališč posameznikov ugotavljati prostorsko porazdelitev njihovih zaznav sosesk? (V6a)

Zbrani opisni odgovori, v katerih anketirani pojasnjujejo svoje izbire priljubljenih, nepriljubljenih in nevarnih sosesk, predstavljajo bogato gradivo. Iz ziva predstavitve prostorske porazdelitve posebnih zaznav sosesk na podlagi opisnih odgovorov anketiranih smo se lotili z izdelavo »kodirnika«, orodja za prilagodljivo iskanje niza izrazov v opisnih odgovorih. S preizkušanjem različnih iskalnih nizov smo prišli do različno zadovoljivih rezultatov. Po

vsaki izvedbi avtomatiziranega kodiranja je bilo treba »ročno« pregledati zadetke, saj so se v skoraj vsakem poskusu zgodile tudi napake. V takšnih primerih orodje najde neki niz v besedi z drugačnim pomenom od iskane-ga. Kodirnik rezultat iskanja zapiše ob posamezno anketo v zbirki podatkov, zato lahko temu rezultatu priredimo tako sosesko, iz katere izvira upo-raba vsaj enega izmed iskanih izrazov, kot tudi sosesko, na katero se opisni odgovor nanaša. Od tukaj naprej je postopek enak tistemu, ki ga uporabimo pri izdelavi križne preglednice zaznav sosesk (glej poglavje 3.3.3 Kolektiv-na zaznava in stopnja zaznave soseske). Na ta način podatke pripravimo tudi za prikaz na zemljevidu.

Uporabo opisane »tehnične rešitve« v knjigi prikažemo na dveh primerih. Iz-raz »dom, pripadnost, navezanost na sosesko« in sorodne smo med uteme-ljitvami zaznav priljubljenosti našli v 1036 anketah (11 % vseh anketiranih). Žaljive utemeljitve smo med utemeljitvami zaznav nepriljubljenosti našli v 77 anketah (manj kot 1 % vseh anketiranih). V obeh primerih je bila mogoča nazorna predstavitev prostorske porazdelitve odgovorov tudi na zemljevidih.

Ali je zaznava soseske kot »doma« pogostejša na obmestnih območjih? (V6b)

Odgovor se nanaša na rezultate iskalnika nekoliko širšega pojmovanja »doma«, omenjenega v odgovoru na prejšnje vprašanje. Najpogostejše omembe iskanih izrazov smo ugotovili v širšem središču mesta (Center, Trnovo, Bežigrad, Šiška in Rožna dolina), med obmestnimi območji pa nekoliko manj pogosto v soseskah Šmarna gora in Šentvid. Tudi najpogo-stejše lokalne omembe iskanih izrazov (se nanašano na domačo sosesko) ugotavljamo v širši okolici središča mesta (Dravlje, Bežigrad, Jarše in Go-lovec), srednjo stopnjo pojavljanja izrazov pa na celotnem severnem delu občine, vključno s tamkajšnjimi obmestji. Odgovor je torej nikalen, v ob-mestnih območjih zaznava pojma »dom« in sorodnih ni najpogostejša, je pa prisotna.

Ali zaznavni tipi sosesk prispevajo k razumevanju geografije zaznav kra-jev v Ljubljani? (V7)

Zaznavne tipe sosesk smo opredelili s hierarhično metodo razvrščanja v sku-pine na podlagi stopnje zaznav priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti.

Med analiziranimi podatki ni bilo kazalcev, ki bi neposredno kazali prostorske razsežnosti, na primer oddaljenosti od središča ali obvoznice. Prav tako med podatki ni bilo kazalcev, ki bi kazali geografsko razmestitev drugih pojavov, ki bi lahko na razvrščanje vpivali kot dejavniki zaznav sosek. Na prostor pa se nanašajo zaznave krajev. Delom evklidskega, topografskega prostora dajejo pomen. Zaznave so geografske le toliko, kolikor so prebivalci Ljubljane geografske vidike zavestno ali nezavedno vgradili v svoja stališča o sosekah. Posamezni primeri zaznav so bolj pod vplivom »naravnih«⁶⁴ razmer v kraju, na primer bližine zelenih površin, nevarnosti poplav, pogostosti pojavljanja megle. Druge so osredotočene na gostoto poselitve, bližino trgovin, dostopnost javnega potniškega prometa ali prisotnost »drugih« skupin prebivalstva. Zaznave, ki se vsebinsko navezujejo na geografijo kot prostor (zemljevid) ali na geografijo kot kraj (lokalni splet naravnih in družbenih elementov pokrajine), naj bi se kazale tudi v tipologiji zaznav. Zaznavna tipologija sosek v resnici oblikuje prepoznaven prostorski vzorec z nekaj posebnostmi:

- Osrednji del mesta sestavljajo zelo priljubljene soseke (tip 2).
- Osrednji del mesta obkroža »obrobje mesta«, ki se deli na ožji, srednje priljubljeni del na severu in jugovzhodu jedra mesta (tip 1) ter širši, srednje nepriljubljeni del od Most in Tomačevega proti vzhodu in na jugu do Barja (tip 3).
- Med posebnosti tipologije sodijo soseke Center (samostojni tip 4) – z zelo intenzivno pozitivno in negativno zaznavo, Fužine (samostojni tip 5) – zelo nepriljubljene in najbolj nevarne, Rakova jelša in Štepanjsko naselje (tip 6) – zelo nepriljubljena in nevarna.
- Posebnost predstavlja tudi Šmarna gora na severu občine, ki je uvrščena v isti tip kot osrednji del mesta.

Zaznavne tipe sosek smo poimenovali s kombiniranjem njihovih izrazitih zaznavnih značilnosti in položaja v mestu: priljubljen obmestni tip sosek, zelo priljubljen mestni in obmestni tip sosek, nepriljubljen obmestni in podeželski tip sosek, zelo priljubljen, nepriljubljen in nevaren tip sosek v mestnem jedru, zelo nepriljubljen in zelo nevaren tip blokovske sosek na robu mesta, zelo nepriljubljen in zelo nevaren tip sosek z mešano morfološko sestavo na robu mesta.

⁶⁴ Naravne razmere zapišemo med narekovajema, ker na vse navedene elemente krajev vpliva tudi človek.

V primerjavi s tipologijo iz leta 2001 (Krevs, 2004) so tipi vsebinsko sorodni, a nekoliko drugače prostorsko razmeščeni. Soseska Center v obeh tipologijah izstopa kot samostojen tip, v katerem so vse tri zaznave zelo intenzivne.

Zaznavno tipologijo lahko vidimo kot močno orodje za sintetiziranje delnih geografij zaznav sosesk. Soseske določenega tipa so si sorodne z vidika kombinacije vrednosti kazalcev, uporabljenih za razvrščanje v skupine. Tip smiselno združi soseske s sorodnimi značilnostmi in domnevno tudi sorodnimi problemi. Zato ima tipologija tudi potencialno uporabno vrednost v prostorskem načrtovanju in upravljanju mesta.

Ali je prostorska porazdelitev zaznav povezana z izbranimi značilnostmi sosesk? (V8)

Preučitev povezanosti med subjektivnimi zaznavami sosesk in objektivnimi značilnostmi sosesk pokaže številne smiselne, tudi statistično značilne povezave, ki med drugim prepričajo z velikostjo učinka. Še podrobneje kot v prvih objavah te raziskave (Krevs, 2004; 2008), pokažemo različne »kontekste«, ki vplivajo na priljubljenost, nepriljubljenost in zaznave nevarnosti sosesk. Ponovno ugotavljamo močno povezanost priljubljenosti z visokim družbenoekonomskim statusom tamkajšnjega prebivalstva, dodajamo pa močno povezanost z visoko dohodninsko neenakostjo in šibkostjo volilnega telesa »drugih« strank, saj je slednje zgoščeno v nekaj družbenoekonomsko najšibkejših soseskah. Nepriljubljenost in zaznava nevarnosti sosesk sta zelo sorodni, slednja ima le še bolj izražene povezave z visokimi gostotami prebivalstva, nizko izobraženostjo prebivalstva, prisotnostjo zgoraj omenjenih volivcev »drugih strank« in majhnim deležem volivcev »desnih in desnosredinskih« strank. Naš poskus vključitve podatkov o volilnih izidih med značilnosti sosesk je utemeljen na poskusu zaznave povečane politične polarizacije družbe tudi v zaznavah krajev. Presenetljivo visokih povezav, ki jih ugotavljamo, ne moremo razlagati kot neposrednega vpliva »volilne usmerjenosti« prebivalstva na zaznave sosesk, nikakor ne brez temeljitejših dodatnih raziskav. Očitno pa gre za spremenljivko, o uporabi katere bo smiselno razmišljati v prihodnjih družbenogeografskih raziskavah, tudi v raziskavah zaznav krajev.

Odgovor na zastavljeno vprašanje podajmo v dveh delih. Zaznave ljubljanskih sosesk se močno in smiselno povezujejo z nekaterimi izmed

geografskih značilnosti sosesk. Z mnogimi pa se ne povezuje na način, ki bi ga zaznala uporabljena korelacijska metoda. To ne pomeni, da povezanosti ni, vendar bi jo bilo treba iskati na druge načine. Morda se pokaže zgolj v določenih okoliščinah ali le na delu območij – takšnih povezav metode, ki iščejo povezanost za vse preučevane prostorske enote hkrati, ne zaznajo ali jih zaznajo kot šibke povezave. Več možnosti za bolj poglobljeno iskanje povezav v prihodnje pa nudijo neagregirani podatki, podrobno in raznovrstno kodiranje sporočil iz opisnih utemeljitev, ki so nam jih podali anketiranci, ter uporaba podatkom bolj prilagodljivih metod, na primer strojnega učenja.

Sledi še nekaj zaključnih razmislekov o spoznanjih naše raziskave, med katere smo vpletli odprta vprašanja v obliki priložnosti za nadaljnje raziskave.

Soseske in njihovi prebivalci so se v času izvajanja študije spreminjali. Ugotovitve raziskave tega pravzaprav ne kažejo zelo očitno. Verjetno smo zaradi **robustnega pristopa** k zbranemu gradivu spregledali ali obšli marsikatero sporočilo, ki nam ga kažejo rezultati analiz ali posamezna stališča prebivalcev Ljubljane. Prav k takemu podrobnejšemu opazovanju gradiva se po vsej verjetnosti kmalu še vrnemo. Razmeroma majhne spremembe v zaznavah pa niso le posledica uporabe robustne, manj občutljive metode. Stališča, predsodki, stereotipi – kot izraz zaznav ali kot njihovi dejavniki – so **trajni** in jih je težko spremeniti (Brown, 2010). To tezo podpira več namigov, ki smo jih našli v zbranih podatkih in rezultatih. Med njimi je tudi stabilnost prostorskih vzorcev zaznav na tematskih zemljevidih, zlasti vzorcev negativnih zaznav sosesk. Primer posebnega izraza trajnosti zaznav je močnejša korelacijska povezanost nepriljubljenosti sosesk z gostotami prebivalstva leta 2005 kot z gostotami danes. Zelo verjetna razlaga je, da so anketirani za sporočanje svojih stališč uporabili zastarele miselne zemljevide – svoje nepopolne naivne geografije, ki so jih nekritično prevzeli od drugih, ali razvili v nekem drugem času, in jih kljub pomanjkljivostim bolj ali manj uspešno uporabljajo za svoje bivanje v svoji soseski in v mestu tudi danes. Podobno je z utemeljitvami nepriljubljenosti ali nevarnosti Fužin, ki se v zadnjih

nekaj izvedbah raziskave niso bistveno spremenile. V resnici pa so Fužine skoraj edina preučevana soseska z znatnim zmanjšanjem števila prebivalcev, kar je vedno jasen kazalec številnih spremljajočih procesov spreminjanja podobe in značaja kraja. **Minljivost**, občutljivost zaznav krajev,⁶⁵ kakršno smo pričakovali v začetku raziskave, se je obravnavi v prostorskem merilu, ki ga predstavlja soseska ter zaradi iskanja splošnejših spoznanj, v veliki meri izmuznila. V našem posploševalnem načinu opazovanja je bilo to zaželeno. Če bi želeli meritve zaznav uporabiti kot instrument za **merjenje odziva** prebivalcev na spremembe v okolju, bi morali k analizi pristopiti na veliko bolj občutljiv način – z že zbranim gradivom, z ožje usmerjenim in nekoliko bolj razdelanim vprašalnikom ali s kvalitativnim pristopom.

Med temeljnimi, splošnejšimi prispevki k teoretičnemu poznavanju zaznav sosesk lahko opozorimo na naslednje. **Pozitivna stališča** o soseskah (topofilija) praviloma temeljijo na osebnih izkušnjah, vezeh s tamkajšnjim prebivalstvom (sorodniki, prijatelji, znanci ipd.) ali zadostnem poznavanju soseske, da so jo ovrednotili upoštevajoč osebne preference o življenjskem oziroma bivalnem okolju. **Negativna stališča** o soseskah – nepriljubljenost, ali nevarnost (topofobija) – le v manjši meri temeljijo na osebnih izkušnjah, in še med temi gre bolj za preference glede bivalnega okolja, okoliškega prebivalstva in podobno. Večina negativnih stališč je bila prepoznana kot odkrito ali prikrito povzemanje stereotipov, mestnih mitov, ki so jih ustvarili ali ojačali mediji. Kot metodološko zanimivost, obenem pa razveseljujočo z vsebinskega vidika, smo sprejeli zadržanost znatnega dela anketiranih do podajanja negativnih stališč o soseskah, ker menijo, da »ni soseske, ki bi bila slaba«.

Utemeljitev zaznav, ki smo jih zbrali, na bogat način pokažejo **heterogenost** oblikovanja zaznav, njihovo osebno, okoljsko in družbeno poreklo. V nekaterih so bila popolnoma v ospredju osebna nagnjenja, prioritete, mnenja, stališča, v drugih je bilo zaznati odločilen vpliv bivalnega okolja z naravnimi ali grajenimi sestavinami ter družbenimi okoliščinami, v tretjih popoln prevzem pogledov določenih družbenih skupin ali medijev. Velik

65 Ta pričakovanja so bila v nasprotju s Tuanovim poglobljenim, čustvenim zaznavanjem kraja, ki je nekaj globljega, trajnega. Začasnost zaznav smo pričakovali zaradi razširjenega razumevanja zaznav krajev, ki je tudi razumsko. Zato naj bi naš pristop po pričakovanjih v zaznavah povečal občutljivost na spremembe v »resničnem okolju«.

del zaznav pa je svojevrstna in težko ločljiva zmes vsega trojega. V poglavju 4.11 Primerjanje zaznav in značilnosti sosesk smo pokazali, da so nekatere »resnične razmere« tesno povezane z zaznavami, druge pa malo ali sploh ne. Prepoznavna izvora zaznav bi bila lahko pomembna podlaga za oblikovanje pristopov k izboljševanju podob sosesk, ne le tistih, deležnih slabših ali šibkejših zaznav, ampak tudi pozitivno zaznanih. Morda bi že podrobnejša analiza obstoječega gradiva omogočila preverjanje te domneve.

Kolikšen **pomen** naj pripišemo zaznavam sosesk? Če izhajamo iz Tuanova intimnega zaznavanja krajev kot pretežno čustvene vezi med človekom in krajem, je poznavanje tovrstnih zaznav lahko na primer pomemben vir razumevanja človekovega prostorskega vedenja, virov njegovega zadovoljstva z življenjem (v nekem kraju) ali morebitne pripravljenosti za sodelovanje v skupni skrbi za kraj. V naši raziskavi smo tovrstne zaznave prepoznali⁶⁶ v več kot desetini anket. V primeru širšega razumevanja zaznav, ki vključujejo razum in s tem potencialno tudi močnejše okoljske in družbene vplive, se potencialni pomen zbranih informacij še razširi. V raziskavi na ta način zaznamo številne »razumske« razloge za priljubljenost, nepriljubljenost in nevarnost sosesk, katerih pomena za uporabo v praksi – bodisi (mestno-)načrtovalski, (mestno-)upravljavski ali pri uresničevanju najdrobnejše pobude za izboljšanje soseske – ne bi smeli spregledati. Prepoznamo pa tudi marsikateri **mit**, **predsodek**, **stereotip** o mestu, soseski, manjšem kraju v soseski, tamkajšnjih prebivalcih. Velik del teh mitov anketirani sami nedvoumno označijo kot splošno uporabljane stereotype, zgodbe, ki se širijo v klepetih s prijatelji, sorodniki, znanci, še posebej pogosto pa omenjajo kot vir medije. Številni avtorji (Hofstadter, 1955; Short; 1991; Holloway in Hubbard, 2001; McGarty, Yzerbit, Spears, 2002) poudarjajo pomen resne obravnave tovrstnih zgodb, saj jih na ta način spoznamo in se obenem učimo o tistih, ki vanje verjamejo, jih vzamejo za svojo razlago »resničnih razmer«. Vsebinska in etična spornost vsebine in načinov podajanja tovrstnih zgodb – praviloma v zaznavah nepriljubljenih ali nevarnih sosesk – je pomemben razlog, da jih ne zavržemo. Sporočajo nam namreč prav to, kar želimo vedeti, če želimo neželeni pojav odpraviti.

66 Glede na način prepoznavanja zaznav in zbrano gradivo je naše zaznavanje manj poglobljeno, kot bi bilo na primer na podlagi intervjuja ali druge oblike kvalitativnega raziskovanja. Zato jemljemo naše rezultate iskanj s »kodirnikom« kot poskus, ki bi ga veljalo izpopolniti in dopolniti z drugimi omenjenimi načini pridobivanja spoznanj o zaznavah.

Seveda nimamo v mislih odpravljanja težav na način čiščenja predmestij (Sibley, 1995) ali prikritega »prepakiranja sosesk v območja potrošnje«, na kakršno opozarjata Holloway in Hubbard (2001), ampak je cilj izboljšanje soseske za tamkajšnje prebivalce.

Žaljivo, zlonamerno ali kako drugače etično sporno izražena stališča je podal zelo majhen del anketiranih, a vendarle hitro pritegnejo pozornost, saj v bralcu ali opazovalcu podatkov sprožijo močen čustven ali razumski odziv. V zaznavah nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk je bilo veliko takšnih, ki so kazale na **nestrpnost do »drugih«** oziroma »drugračnih«. Za opredeljevanje slednjih so bila merila zelo različna, od (drugačne) etnične oziroma nacionalne pripadnosti, vernosti, mestnosti ali podeželskosti, izobraženosti, ni bilo malo takih, ki jih je motila tudi starostna sestava prebivalstva. Številni miti, stereotipi so namenjeni prav poudarjanju kontrasta med »nami« in »drugimi« (Holloway, Hubbard, 2001). Če so anketirani to povezali s pojmovanjem soseske kot doma, so bili na pragu teritorialnosti, želje, morda celo zahteve po čiščenju svojega »doma«, soseske (glej na primer Davis, 1990; Sibley, 1995) – a le redki so šli v svojih stališčih tako daleč. Prebivalstveni/družbeni, gospodarski in okoljski procesi takšnim prebivalcem soseske neprestano povečujejo nestrpnost in neprilagodljivost sedanjim razmeram in spremembam. »Lokalni patriotizem«, ki praviloma pomeni pomemben potencial za neprestano (so)delovanje za boljšo podobo soseske in boljšo kakovost življenja tamkajšnjih prebivalcev, se lahko naveže na pojmovanje soseske kot doma, torej lahko vodi tudi v neželene napetosti in nezadovoljstvo, celo ogroženost dela prebivalstva. Težnje po prostorski in družbeni segregaciji v soseski predstavljajo problem, saj v življenje soseske vnašajo napetosti in nemir. Tudi transgresije, pojavljanje posameznikov ali skupin, ki »tja ne sodijo« (Cresswell, 1996; Holloway, Hubbard, 2001), niso redko zaznane v odgovorih anketirancev.

Razmišljanje o negativnih zaznavah lastne soseske je marsikateremu prebivalcu neprijetno. Drugim morda ni, ker dovolj poznajo sosesko, da si lahko ustvarijo lastno mnenje o tem, koliko resnične razmere v soseski ustrezajo njihovim željam in potrebam. Tretjim pa bo negativna zaznava vzvod za razmišljanje o spremembi javne podobe soseske. Glede na poudarjene izvore zaznav, ki večinoma ne temeljijo na lastnih izkušnjah, ampak medijskih informacijah in mestnih mitih, spreminjanje podobe soseske ne

obeta takojšnjih rezultatov. Če bi bilo ukrepanje enostavno, verjetno ne bi imeli izrazito negativno zaznanih sosesk. Ni dovolj, da vemo, kaj vpliva na negativne zaznave. Nujno je poznavanje delujočih, uspešnih ukrepov, ki izboljšajo podobo sosesk. A tudi to deluje šele, ko aktiviramo zadostno količino deležnikov, ki jim lahko na dolgi rok uspe spremeniti ne le miselne podobe soseske, ampak tudi resnično sosesko.

Ker **podobe krajev re-konstruiramo**, torej znova gradimo iz novih informacij, na podlagi novih znanj, je to neprestana priložnost za različne deležnike, ki lahko vplivajo na javno podobo določenega kraja. Razmišljamo o izboljšanju te podobe, zlasti krajev, ki so zaradi različnih razlogov zaznani kot močno nepriljubljeni ali nevarni. Na te podobe je mogoče vplivati na primer s spreminjanjem samih krajev, s spreminjanjem informacij, ki jih posameznik iz svojega okolja (vključno z mediji in drugimi ljudmi) dobiva o krajih, ali s spreminjanjem osebnega pogleda na kraje, na primer s spremembo meril.

Glede na množico sklicevanj anketiranih na **medije kot vira negativnih informacij** o soseskah⁶⁷ vidimo priložnost za omilitev problema v pozornem podajanju medijskih informacij. Strateški premislek o očitno močni vlogi medijskih informacij pri oblikovanju podob krajev bi morda le nakazal pot do obojega: profesionalnega medijskega poročanja in obenem premišljene, strateške podpore evgeničnemu, skupnemu v soseskah.

Drugi vzvod za izboljšanje negativne podobe sosesk je **lokalno prebivalstvo**. Že s svojim (so)bivanjem v soseski soustvarja njeno »podobo in dušo«. Pogosto ima pri tem večjo moč, kot se je zaveda. Vsak prebivalec soseske soustvarja njeno podobo – zase in za svoje so-prebivalce že s tem, kako se vede, posega v prostor, vpliva na zvočno in druge čutne podobe kraja. Korak, ki terja več organizacijskega, sodelovalnega, tudi fizičnega napora in je v veliki meri odvisen od dobrih zamisli, je izvajanje dejavnosti, ki so javno opazne. To lahko pomeni javno vidne, na primer mestno vrtničkarstvo, »lepšanje« soseske, skrb za čistočo, zanimivi javni dogodki ali očem obiskovalcev prikriti dejavnosti, na primer lokalni pevski zbor, rekreacijska skupina, skupina za medsebojno pomoč ali pomoč ostarelim.

67 Zanimivo je, da anketiranci redko poudarijo medije kot vir pozitivnih informacij o soseskah.

Veliko niti za upravljanje podobe nepriljubljenih in nevarnih sosesk pa ima v rokah lokalna, **mestna uprava**, ki ima lahko vpliv na sosesko, medije in posredno tudi na lokalno prebivalstvo, če to prepozna kot dovolj pomemben cilj.

Cilj je obetaven. Izboljšanje »duha kraja«, »atmosfere« soseske blagodejno vpliva na identiteto, pripadnost lokalnega prebivalstva. Boljše medsebojno sodelovanje za doseg skupnega cilja krepi medsebojne odnose. Že drobne dejavnosti lahko spremenijo videz soseske, prijetnost in prijaznost bivanja v njej, kar čutijo tudi njeni obiskovalci. Morda zveni patetično in utopično, vendar so **najbolj pozitivno zaznane soseske** najpogosteje zaznane kot prijazne zaradi prijaznih medsosedskih odnosov, varnega okolja za vzgojo otrok ali za posedanje v parku, miru, urejenosti, drobnih skrbi za videz in čistost zasebnih in javnih prostorov. K temu pomembno prispeva lokalno prebivalstvo.⁶⁸ Tudi obiskovalci takšnih krajev domnevno občudujejo tak kraj, se tam dobro počutijo, se vedejo bolj spoštljivo do kraja in tamkajšnjih ljudi.

Lokalne (notranje) zaznave sosesk, ki jih poimenujemo kar »lokalpatriotske« po opisu svoje pripadnosti soseski ene izmed anketirank, jasno kažejo, da je domača soseska najpogostejša izbira priljubljenih sosesk (Preglednica 4). To pomeni, da bi živeli v soseski ne glede na to, ali jo drugi vidijo kot priljubljeno, nepriljubljeno, nevarno ali je v svojih navedbah niti ne omenijo. Domača soseska, razen v primeru Rakove jelše, je torej za mnoge že zdaj večinoma več kot le sprejemljiv »dom«. V zgoraj omenjeni preglednici so številke o deležu priljubljenosti domače soseske celo podcenjene, saj so lahko v svojih zaznavah sporočili priljubljene soseske ne glede na izvedljivost njihovih želja. Če bi jih vprašali drugače, na primer ali so zadovoljni z bivanjem v domači soseski, bi bili odgovori verjetno v še večji meri pritrdilni. Negativne lokalne zaznave so redkejše, pravzaprav domačini le izjemoma »pokažejo« domačo sosesko med nepriljubljenimi ali nevarnimi. Redki, ki jo, pa s svojo razlago izbire potencialno prispevajo k zaznavanju lokalnih bivalnih problemov, s tem pa tudi k možnostim za njihovo reševanje.

68 Zato projekti prebujanja ali prenove mestnih sosesk pogosto naslanjajo svoje ukrepe prav na lokalno prebivalstvo, njegove zamisli, sodelovanje, pridne roke, pa tudi potrpežljivost ob morebitni povečani živahnosti javnega dogajanja v soseski. Tudi projekti, ki spodbujajo tekmovanje, na primer za najbolj urejeno sosesko, lahko prispevajo k animiranju lokalnega prebivalstva.

Zunanje zaznave sosesk so glede na izvor bolj raznovrstne. Tudi te lahko temeljijo na osebnih izkušnjah, morda nostalgичnih spominih na nekdanjo domačo sosesko. Pogostejši viri pa so informacije, ki jih posamezniki prejmejo v razgovorih z znanci, prijatelji, sorodniki ter v medijih. Del teh informaciji predstavljajo že omenjeni stereotipi, mestni miti. Tudi zunanje informacije prispevajo k boljšemu poznavanju neke soseske. Nekatere so morda tudi manj pristranske od lokalnih, »lokalpatriotskih«. Zaradi že omenjenih razlogov so zunanje zaznave glavni vir negativnih informacij o soseski; kot nepriljubljeno ali nevarno sosesko praviloma zaznajo le prebivalci drugih sosesk. V raziskavi so zunanje zaznave pomenile bistveno količinsko obogatitev podatkov o posameznih soseskah. A če upoštevamo, da je velik del zunanjih zaznav tudi odsev mestnih mitov, bi bilo v prihodnjih raziskavah vendarle smiselno še več pozornosti nameniti ločenemu opazovanju notranje in zunanje zaznave. Znotraj obeh kategorij zaznav pa tudi izvoru zaznave (osebna izkušnja, znanci, mediji, stereotipi in podobno).

Podoba, miselni zemljevid **soseske** – kraja, katerega zaznave smo preučevali v raziskavi – soustvarja nakopičena materialna in nematerialna zgodovina soseske. V nastajanje današnjega videza in vzdušja so bile vključene številne generacije prebivalcev. V današnji mestni prostor so ostale vgrajene materializirane in nematerializirane zamisli številnih uprav mesta, mestnih načrtovalcev, oblikovalcev in prebivalcev. Proces preoblikovanja podedovanih sosesk poteka tudi danes. K zaznavi soseske, k dobremu počutju v njej, njenemu videzu in vzdušju prispeva staro in trenutno, posameznik, lokalna skupnost, mesto, njegovi obiskovalci. Mesto in soseska ostajata ideji, za kateri je treba **skrbeti**. Morda še bolj v času vse večje generičnosti mest in življenj.⁶⁹ Skrb,⁷⁰ sploh če se je uresničevala daljši čas, se kaže tudi v zaznavah mesta in soseske. V podobah mesta in soseske, ki jih prebivalci in obiskovalci vgradimo v svoje misli, v svoje naivne geografije, ki jih uporabljamo v svojem vsakodnevnem prostorskem ravnanju. Talen (2018) se argumentirano zavzema za ponovno obuditev načel, na katerih temeljijo soseske, ter njihovo ponovno uveljavitev. Da bi to dosegli, morajo soseske ponovno zagotoviti »občutek skrbi in lokalne udeležbe«, preprečiti pa je

69 Glej na primer Koolhas (1994), Košir (2004), Bugarič (2004) in razmišljanja v poglavju 2.3 Zaznava kraja.

70 Skrbi tukaj ne razumemo le v Tuanovem smislu posameznikovega, notranjega »polja skrbi« za kraj (Tuan, 1974b), ampak tudi družbene (deljene, sodelovalne) skrbi, ki vključuje fizično skrb za kraj.

treba njihovo spreminjanje v »enklave, ki si prizadevajo za družbeno izoliranost in ločenost«.

Na tihem si morda vsak želi živeti v idealni soseski. Izbral bi si njene značilnosti iz preglednice (glej Preglednica 18, Preglednica 19) in dodal še kaj s seznama osebnih preferenc. A tako zamišljena soseska je namišljena, v resničnosti gotovo ni takšna kot v naših mislih. Živimo v resnični soseski, v lokalni skupnosti, v kateri ima vsak svoje osebne preference. Najbrž bi želeli, da ima naša resnična soseska svoj značaj, v katerem bi prevladovale značilnosti idealne soseske. Kot posamezniki lahko že danes naredimo kaj, kar bo k temu prispevalo. Nekateri bodo to naredili s preselitvijo v eno od najbolj priljubljenih sosesk. Velika večina pa lahko sprejme izziv vsakodnevne skrbi za svojo sosesko, »vlogo varuha kraja in vira njegove identitete«. ⁷¹ In postane njen *genius loci*.

71 Po Relphu (2002, 909).

Povzetek

Knjiga predstavlja preučitev prostorskih razlik v zaznavah ljubljanskih sosesk, ki so jih v preučevanem obdobju med letoma 2001 in 2023⁷² skozi svoja stališča izrazili prebivalci Mestne občine Ljubljana. Svoje zaznave sosesk so sporočali in utemeljevali s treh vidikov: priljubljenosti, nepriljubljenosti in strahu.

Raziskovalni pristop povezuje humanistično-geografske (fenomenološke), vedenjsko-geografske in pozitivistične, »prostorsko-znanstvene« elemente. Humanistično-geografska in fenomenološko-geografska izhodišča so povezana z opredeljevanjem in razlago predmeta preučevanja, zaznavanjem kraja ter s pozornostjo, ki jo namenimo preučitvi opisno, besedilno podanih stališč posameznikov. Behavioristični elementi so prisotni v terminologiji in delno v empiričnem pristopu, z opazovanjem zaznav kraja in s tem tudi merjenjem izbranih delov »miselnih podob«, ki so si jih udeleženi v raziskavi zgradili o ljubljanskih soseskah. Elementi prostorske znanosti se pokažejo že v odločitvi, da s soseskami kot kraji »pokrijemo« celotno območje opazovanja, Mestno občino Ljubljana. Pozitivistični pristop je opazen tudi v pretvarjanju stališč posameznikov v količine, kvantifikaciji, »objektivizaciji subjektivnih stališč«, analizi teh podatkov s statističnimi metodami ter iskanjem prostorskih vzorcev in posplošljivih geografskih spoznanj o zaznavanju ljubljanskih sosesk. Pozitivistične metode torej uporabimo za preučevanje pojava, ki je po Relphu (2008, 35) »nedostopen statističnim analizam«.

Med temeljnimi pojmi, ki jih obravnavamo v raziskavi, osrednje mesto zavzemajo kraj, soseska in zaznava krajev. Kraj (ang. *place*) je določen del Zemljinega površja, ki ni nevtralen, ampak konkreten, poseben, enkraten. Pojem kraj, kakor ga pojmuje humanistična geografija, nima velikostne omejitve. Načeloma pojem lahko uporabljamo posplošeno, a šele ko ga uporabimo določno (ko s krajem na primer mislimo na določeno ulico in ne na katerokoli ulico), kraj dobi pravi pomen, identiteto, enkratnost, po katerih se razlikuje od drugih (Relph, 1976). Perryjevo pojmovanje soseske že v 80. letih 20. stoletja ni več ustrezalo spreminjajočim se razmeram v mestih. Sodobna soseska je opredeljena ohlapneje v velikostnem in

72 Raziskava je bila izvedena v letih 2001, 2004, 2006, 2009, 2011, 2015, 2018 in 2023.

vsebinskem smislu. Pragmatična opredelitev ljubljanskih sosesk, ki smo jo naredili leta 2001 za izvajanje raziskave, ustreza takšnemu ohlapnejšemu razumevanju, obenem pa tudi zahtevam raziskave. Potrebovali smo namreč prostorske enote Ljubljane, ki jih anketiranci prepoznajo in jih dovolj poznajo, da o njih podajo svoja stališča. Mestno občino Ljubljana smo razdelili na 27 sosesk, izdelanih na podlagi nekdanjih krajevnih skupnosti, ki so več let opravljale vlogo krajevne organizacije lokalne samouprave. Danes to vlogo v Ljubljani opravljajo četrtne skupnosti, ki pa v začetkih raziskave še niso obstajale. Soseske se ujemajo z mejami četrtnih skupnosti, obenem pa jih na smiselne načine razdelijo na manjše prostorske enote.

Metoda posrednega merjenja zaznav krajev je bila izvedena v obliki kvotnega vzorčenja in osebnega anketiranja več kot 10.000 prebivalcev Mestne občine Ljubljana v obdobju 2001–2023. Anketa je bila kratka, vendar je omogočala izbor do 9 sosesk v Ljubljani, ki ustrezajo postavljenim merilom priljubljenosti (topofilije), nepriljubljenosti in strahu pred krajem (topofobije, tudi nevarnosti kraja) in opisno utemeljitev izbora sosesk. Izvirnost pristopa je, da zbrani podatki o soseski, v kateri posameznik stanuje, ter do 9 sosesk, na katere »pokaže« s svojo izbiro z omenjenih treh vidikov, omogočajo preučevanje prostorskih relacij, ki upoštevajo »usmerjenost« zaznav. Omogočajo na primer ugotavljanje lokalnih ali »notranjih« zaznav (zaznav svoje soseske) in »zunanjih« zaznav. Opisni del odgovorov pa med drugim omogoča uporabo robustne metode analize besedila, ki v besedilnih odgovorih s pomočjo »kodirnika«, na podlagi skonstruiranih nizov izrazov, prepoznava izbrano vsebino. V empiričnem delu raziskave odgovorimo na osem raziskovalnih vprašanj (V1 ... V8), med katerimi so nekatera razdeljena na več podvprašanj.

Na podlagi poročil izvajalcev anketiranja ter stabilnosti zaznav sosesk skozi celotno obdobje raziskave ugotavljamo, da anketirani brez opaznih težav prepoznajo soseske, kakšne opredelimo v vprašalniku (V1). To velja tako za domačo sosesko kot za druge, o katerih so anketirani izražali svoja stališča.

Najbolj priljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila Rožna dolina, v skupini najbolj priljubljenih pa so bile največkrat še Trnovo, Šmarna gora, Center in Bežigrad. Med priljubljenimi so bile vsaj občasno še Murgle, Šiška, Vič in Črnuče. Zelo nizko stopnjo tovrstne zaznave smo opazili v

obmestnih soseskah Sostro, Zalog, Barje, Rakova jelša ter v soseskah Dravlje, Savlje, Tomačevo, Jarše, Fužine, Štepanjsko naselje in Moste. Najbolj nepriljubljena soseska v vseh izvedbah raziskave je bila soseska Fužine, v skupini najbolj nepriljubljenih pa sta bili največkrat še soseski Rakova jelša in Center. Sostro se omenjenim trem soseskam pridruži le v letih 2018 in 2023. Zelo nizko ali nizko stopnjo tovrstne zaznave smo opazili v večini preostalih sosesk. Soseska, ki je bila v vseh izvedbah raziskave zaznana kot najbolj nevarna, je bila soseska Fužine, poleg nje je med najbolj nevarnimi še Rakova jelša, le v letih 2001 in 2023 se jima pridruži Štepanjsko naselje in leta 2023 še Center. Ugotavljamo velike razlike v stopnji zaznav med ljubljanskimi soseskami (V2). To velja za stopnje priljubljenosti, nepriljubljenosti ali nevarnosti soseske v posameznih letih izvajanja raziskave, kot tudi za združene rezultate za celotno obdobje med letoma 2001 in 2023. Največje razlike v stopnjah zaznav sosesk ugotavljamo za zaznave nevarnosti sosesk, najmanjše pa za zaznave priljubljenosti sosesk.

Prostorska porazdelitev stopnje priljubljenosti sosesk se med leti opazno spreminja, manj izrazito se spreminja nepriljubljenost, najmanj pa zaznave nevarnosti sosesk (V3a). Izrazito intenzivnejše spreminjanje prostorskih porazdelitev ugotavljamo za lokalne zaznave sosesk, in sicer za vse tri vidike zaznav. Nedvomno je pomemben razlog nizek numerus, saj o domači soseski podaja stališča izključno lokalno prebivalstvo. Morda pa obstajajo tudi posebni vsebinski razlogi za spremembe zaznav, kar bo v prihodnje lahko razkrila podrobnejša preučitev opisnih utemeljitev podanih lokalnih zaznav. Spreminjanje prostorskih porazdelitev zaznav sosesk v času smo preverili tudi s proučitvijo njihove stabilnosti (V3b), ki smo jo ocenjevali s pomočjo korelacijskimi koeficienti med časovno razmaknjenimi istovrstnimi meritvami. Sklepamo, da so meritve zaznav sosesk med leti malo spremenljive in s tem stabilne, kar najbolj velja za zaznave nevarnosti in nepriljubljenosti ter le nekoliko manj za zaznave priljubljenosti. Od te splošne ugotovitve pa ugotavljamo tudi nekaj odstopanj, ki jih ponazorimo z navedbo območij, kjer se je stopnja zaznav bolj spreminjala v času (V3c). Če se omejimo le na primerjave med rezultati prve (2001) in zadnje raziskave (2023), se je priljubljenost sosesk najbolj povečala (z nizke na visoko) v Kosezah in Črnučah, z visoke na srednjo raven pa se je znižala v Murglah, Šiški in na Kodeljevem. V enakem obdobju se je stopnja nepriljubljenosti

najbolj povečala v Sostrem in Šiški in najbolj zmanjšala v Mostah in Jaršah, stopnja zaznane nevarnosti sosesk pa se je najbolj povečala v Bežigradu in Šiški, najbolj pa se je zmanjšala soseski Polje - Zalog.

Ugotavljamo velike razlike med notranjimi (lokalnimi) in zunanji zaznavami sosesk (V4a). Preglednica 16 pokaže, da so za posamezno sosesko zunanjšega izvora predvsem negativne zaznave, medtem ko je lahko delež notranjih topofilnih zaznav velik zlasti v soseskah, na katere je usmerjenih manj zunanjih zaznav (na primer 60 % notranjih zaznav priljubljenosti v primeru Tomačevega). Visoka stopnja priljubljenosti domače soseske je značilna za skoraj vse soseske; le v Rakovi jelši domača soseska ne predstavlja najpogostejše izbire, kje bi živeli. Na združenem zemljevidu za celotno obdobje so notranje zaznave priljubljenosti najvišje v soseskah Murgle, Trnovo, Rožna dolina, Koseze, Bežigrad, Šmarna gora in Črnuče. Zunanje zaznave priljubljenosti kažejo nekoliko drugačno razmestitev. Največji delež zunanje zaznave priljubljenosti je v soseskah Center, Rožna dolina, Trnovo, Bežigrad, Šiška, Šmarna gora in Vič (Slika 21). Še večje pa so razlike med notranjo in zunanjo zaznavo nepriljubljenosti oziroma nevarnosti. Lokalno prebivalstvo le v redkih soseskah opozarja na negativne zaznave lastnih sosesk (Rakova jelša, Fužine, z vidika nevarnosti še Center) in tudi tam z majhno stopnjo zaznav (majhen delež lokalnih anketirancev). To pomeni, da večji del skupne stopnje negativnih zaznav sosesk predstavljajo zunanje zaznave (kot približek zunanjih negativnih zaznav lahko vzamemo kar zemljevide skupnih negativnih zaznav). Na podlagi analize prostorske avtokorelacije ugotavljamo, da bližina soseske praviloma ne vpliva pomembno na stopnjo njenega zaznavanja (V4b), le v majhni meri na stopnjo priljubljenosti sosesk. Z oddaljenostjo od ocenjevalca se stopnja zaznav sosesk (V4c) spreminja na različne načine. Stopnja priljubljenosti se dokaj predvidljivo zmanjšuje (polinomska regresijska funkcija, $R^2 = 0,75$), stopnja nepriljubljenosti rahlo narašča ($R^2 = 0,15$), stopnja zaznave nevarnosti sosesk pa z oddaljenostjo od soseske, v kateri so prebivali ocenjevalci, ni povezana ($R^2 = 0,004$). Grafikoni polinomskih regresijskih funkcij (Slika 22, Slika 23, Slika 24) pa kažejo, da Ljubljano njeni prebivalci večinoma dovolj dobro poznajo, da pozitivno ali negativno zaznajo tudi bolj oddaljene med soseskami.

Na vprašanje, ali so med soseskami nekraji (V5), odgovorimo na dva načina. V ožjem smislu nekraje opredelimo z neopaženostjo (odsotnostjo

pozitivnih ali negativnih zaznav). Absolutno neopaženih sosesk v Ljubljani ni. Zato uvedemo pojem relativna neopaženost, ki pomeni majhno stopnjo zaznave z vseh treh vidikov – priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti. »Relativni nekraji v ožjem smislu« (na podlagi podatkov za celotno obdobje) so Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica in Dravlje. Nekraje v širšem smislu, z bolj negativno konotacijo, opredelimo z neopaženostjo z vidika priljubljenosti in opaženost z vidikov nepriljubljenosti ali nevarnosti. »Relativni nekraji v širšem smislu« (v celotnem obdobju) so Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica, Dravlje, Fužine in Rakova jelša, pogojno (zaradi manj intenzivne nepriljubljenosti) pa še Sostro, Barje, Moste in Štepanjsko naselje.

Zbrani opisni odgovori, v katerih anketirani pojasnjujejo svoje izbire priljubljenih, nepriljubljenih in nevarnih sosesk, predstavljajo bogato gradivo. Izziva predstavitev prostorske porazdelitve posebnih zaznav sosesk na podlagi opisnih odgovorov anketiranih (V6a) smo se lotili z izdelavo »kodikona«, orodja za prilagodljivo iskanje niza izrazov v opisnih odgovorih. S poskušanjem različnih iskalnih nizov in »ročnim« pregledovanjem iskalnih zadetkov smo prišli do različno zadovoljivih rezultatov. V knjigo kartografsko prikažemo rezultate dveh iskanj: izraze »dom, pripadnost, navezanost na sosesko« in sorodne smo med utemeljitvami zaznav priljubljenosti našli v 1036 anketah (11 % vseh anketiranih), žaljive utemeljitve nepriljubljenosti pa v 77 anketah (manj kot 1 % vseh anketirancev). V obeh primerih je bila mogoča nazorna predstavitev prostorske porazdelitve odgovorov tudi na zemljevidih. Domnevali smo, da je zaznava soseske kot »doma« pogostejša v obmestnih območjih občine (V6b), česar pa rezultati zgoraj omenjenega iskanja niso potrdili.

Zaznavne tipe sosesk smo opredelili s hierarhično metodo razvrščanja v skupine na podlagi stopnje zaznav priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti. Zanimalo nas je, ali prostorska porazdelitev zaznavnih tipov prispeva k razumevanju geografije zaznav krajev v Ljubljani (V7). Zaznavna tipologija sosesk v resnici oblikuje prepoznaven prostorski vzorec. Osrednji del mesta sestavljajo zelo priljubljene soseske (tip 2), osrednji del mesta obkroža »obrobje mesta«, ki se deli na ožji, srednje priljubljeni del na severu in jugovzhodu jedra mesta (tip 1) ter širši, srednje nepriljubljeni del od Most in Tomačevega proti vzhodu in na jugu do Barja (tip 3). Med posebnosti

tipologije sodijo soseske Center (samostojni tip 4) – z zelo intenzivno pozitivno in negativno zaznavo, Fužine (samostojni tip 5) – zelo nepriljubljene in najbolj nevarne, Rakova jelša in Štepanjsko naselje (tip 6) – zelo nepriljubljena in nevarna. Posebnost predstavlja tudi Šmarna gora na severu občine, ki je uvrščena v isti tip kot osrednji del mesta.

Ugotovili smo številne smiselne in statistično značilne povezave med subjektivnimi zaznavami sosesk in izbranimi objektivnimi značilnostmi sosesk (V8). Še podrobneje, kot v prvih objavah te raziskave (Krevs, 2004; 2008), pokažemo različne »kontekste«, ki vplivajo na priljubljenost, nepriljubljenost in zaznave nevarnosti sosesk. Ponovno ugotavljamo močno povezanost priljubljenosti z visokim družbenoekonomskim statusom tamkajšnjega prebivalstva, dodajamo pa močno povezanost z visoko dohodninsko neenakostjo in šibkostjo volilnega telesa »drugih« strank, saj je slednje zgoščeno v nekaj družbenoekonomsko najšibkejših soseskah. Nepriljubljenost in zaznava nevarnosti sosesk sta zelo sorodni, slednja ima le še bolj izražene povezave z visokimi gostotami prebivalstva, nizko izobraženostjo prebivalstva, prisotnostjo zgoraj omenjenih volivcev »drugih strank« in majhnim deležem volivcev »desnih in desnosredinskih« strank.

V zaključku nakažemo več odprtih vprašanj za nadaljnje (geografsko) raziskovanje zaznav krajev. Poudarimo, da je zaznava krajev mogoče re-konstruirati, torej ponovno zgraditi, na podlagi novega znanja in novih informacij. Opozorimo na velik pomen medijev, uprave mesta in prebivalcev, ki imajo bistvene vloge v spreminjanju zaznav sosesk, oziroma širše, bivalnega okolja prebivalstva. Prav v dejavnem prizadevanju vseh deležnikov za miselno podobo sosesk vidimo veliko priložnost tako za izboljšave zaznav kot tudi za izboljšanje sosesk kot bivalnega okolja ali kot krajev, v katerih se najdemo kot zadovoljni obiskovalci. Tovrstno razmišljanje povzamejo zaključne besede v knjigi. Na tihem si morda vsak želi živeti v idealni soseski. Izbral bi si njene značilnosti iz preglednice (glej Preglednica 18, Preglednica 19) in dodal še kaj s seznama osebnih preferenc. A tako zamišljena soseska je namišljena, v resničnosti gotovo ni takšna kot v naših mislih. Živimo v resnični soseski, v lokalni skupnosti, v kateri ima vsak svoje osebne preference. Najbrž bi želeli, da ima naša resnična soseska svoj značaj, v katerem bi prevladovali značilnosti idealne soseske. Kot posamezniki lahko že danes naredimo kaj, kar bo k temu prispevalo. Nekateri bodo to naredili

s preselitvijo v eno od najbolj priljubljenih sosesk. Velika večina pa lahko sprejme izziv vsakodnevne skrbi za svojo sosesko, »vlogo varuha kraja in vira njegove identitete«. In postane njen *genius loci*.

Summary: Sensing the neighbourhoods of Ljubljana

The present monograph is a study on the spatial differentiation of Ljubljana based on the sense of neighbourhood as expressed by the residents of the Municipality of Ljubljana in the period between 2001 and 2023.¹ Their sense of neighbourhoods was reported and based on three aspects: popularity, unpopularity and fear.

The research approach combines the humanistic-geographical (phenomenological), behavioural-geographical and positivistic, spatial science elements. The humanistic-geographical and phenomenological-geographical contexts are associated with the definition and interpretation of the object of study at hand, the sense of place, and the attention paid to the study of the descriptively, textually expressed views of individuals. The behaviourist elements are present in the terminology and partly in the empirical approach, by observing the senses of place and thus measuring the selected parts of “mental images” that the participants in the study have constructed of Ljubljana’s neighbourhoods. The elements of spatial science are already seen in the decision to “cover” with neighbourhoods as places the whole area of observation, i.e. the Municipality of Ljubljana. The positivistic approach is also seen in the conversion of individual views into quantities, the quantification, the “objectification of subjective views”, the analysis of these data using statistical methods, and in the search for spatial patterns and generalised geographical insights into the senses of Ljubljana’s neighbourhoods. The positivistic methods are thus used to study a phenomenon that, according to Relph (2008, 35), is “not accessible to statistical analyses”.

Place, neighbourhood and sense of place are central among the fundamental concepts addressed in the study. Place is a specific part of the Earth’s surface that is not neutral, but rather concrete, specific, unique. The concept of place, as conceived in humanistic geography, has no size limit. Essentially, the term can be used generically, but it is only when it is used specifically (when by place, for instance, a particular street rather than any street is meant) that a place takes on a real meaning, an identity, a uniqueness that distinguishes it from other places (Relph, 1976). By the 1980s, Perry’s concept of neighbourhood was no longer relevant for the changing urban

¹ The research was carried out in 2001, 2004, 2006, 2009, 2011, 2015, 2018 and 2023.

context. In terms of size and content, the modern neighbourhood is more loosely defined. The pragmatic definition of Ljubljana's neighbourhoods, which was created in 2001 for the purpose of conducting the research, corresponds to this looser understanding, but also to the requirements of the research. Namely, the spatial units of Ljubljana that the respondents recognise and know enough about to give their views on were needed. Therefore, the municipality of Ljubljana was divided into 27 neighbourhoods, based on the former local communities (*krajevne skupnosti*), that had acted as the local organisation of local self-government for many years. Nowadays, this role is performed by district communities (*četrtnе skupnosti*), which did not exist at the beginning of the research. Neighbourhoods correspond to the boundaries of district communities, but at the same time they divide them into smaller spatial units in meaningful ways.

The method of indirect measurement of the senses of place was carried out in the form of quota sampling and face-to-face surveys of more than 10.000 residents of the Municipality of Ljubljana in the period between 2001-2023. The survey was short, but allowed the selection of up to 9 neighbourhoods in Ljubljana that met the criteria of popularity (topophilia), unpopularity and fear of place (topophobia, including the danger of place), and a descriptive argumentation of the selection of neighbourhoods. The originality of the approach lies in the fact that the data collected on the neighbourhood in which an individual lives, and on up to 9 neighbourhoods to which an individual "points at" by their choice from the three aspects mentioned above, allow the study of spatial relations that take into account the "orientation" of the sense of neighbourhoods. For instance, they allow the identification of local or "internal" senses (perceptions of one's neighbourhood) and "external" senses. The descriptive part of the responses allows, among other things, the use of a robust textual analysis method which identifies the selected content in the textual responses by means of an 'encoder' based on the constructed sets of words. The empirical part of the research provides the response to eight research questions (Q1 ... Q8), some of which are divided into several sub-questions.

Based on the reports of the survey conductors and the stability of the senses of neighbourhoods throughout the whole survey period, it was found that the respondents had no noticeable problems in identifying the

neighbourhoods as defined in the questionnaire (Q1). This is true both for their home neighbourhood as well as for other neighbourhoods that the respondents expressed their views on.

The most popular neighbourhood in all implementations of the survey was Rožna dolina, while Trnovo, Šmarna gora, Center and Bežigrad ranged in the group of the most popular neighbourhoods. Murgle, Šiška, Vič and Črnuče were also popular, at least occasionally. Very low levels of this type of sense of place were observed in the suburban neighbourhoods of Sostro, Zalog, Barje, Rakova jelša and in the neighbourhoods of Dravlje, Savlje, Tomačevo, Jarše, Fužine, Štepanjsko naselje and Moste. The most unpopular neighbourhood in all implementations of the survey was the Fužine neighbourhood, while the Rakova jelša and the Center neighbourhoods mostly ranged in the group of the most unpopular neighbourhoods. Sostro joins these three neighbourhoods only in 2018 and 2023. Very low or low levels of this type of sense of place were observed in most of the remaining neighbourhoods. The neighbourhood sensed as the most unsafe in all the conducted surveys was Fužine, followed by Rakova Jelša, only to be joined by Štepanjsko naselje in 2001 and 2023, and by Center in 2023.

There are significant differences in the level of sense of place between the neighbourhoods in Ljubljana (Q2). This is true for the levels of popularity, unpopularity or danger of a neighbourhood in each year of the survey, as well as for the joined results for the whole period between 2001 and 2023.

The largest differences in neighbourhood perception levels were found for the senses of danger of neighbourhoods, and the smallest differences for the senses of popularity of neighbourhoods.

The spatial distribution of the level of popularity of neighbourhoods changes significantly in years, with unpopularity changing less significantly, and the senses of the danger of neighbourhoods changing the least (Q3a). A significantly more intense change in the spatial distributions is observed for the local senses of neighbourhoods, for all three aspects of senses of neighbourhoods. Undoubtedly, the low numerus is an important reason, as only the local residents give views on their home neighbourhood. However, there may be specific contextual reasons for the changes in the senses of neighbourhoods, which a closer examination of the descriptive arguments

given for the local senses of neighbourhoods may reveal in the future. The changing spatial distributions of senses of neighbourhoods over time were also tested by examining their stability (Q3b), which was assessed by the correlation coefficients between temporally separated measurements of the same type. It may be concluded that the measures of the sense of neighbourhoods over the years show little variability and thus stability, which is most true for the senses of danger and unpopularity and only slightly less true for the senses of popularity. However, some deviations from this general finding are observed, which is illustrated by indicating the areas where the level of the senses of neighbourhoods has varied more over time (Q3c). Considering only the comparisons between the results of the first (2001) and the last (2023) survey, the popularity of neighbourhoods increased the most (from low to high) in Koseze and Črnuče, while it decreased from high to medium in Murgle, Šiška and Kodeljevo. Over the same period, the level of unpopularity increased the most in Sostro and Šiška and decreased the most in Moste and Jarše, while the level of sensed danger of neighbourhoods increased the most in Bežigrad and Šiška, and decreased the most in the neighbourhood Polje - Zalog.

Large differences between the internal (local) and the external senses of neighbourhoods (Q4a) were found. The table 16 shows that, for a given neighbourhood, the external senses of neighbourhoods are mainly negative, while the share of internal topophilic senses can be high, particularly in the neighbourhoods that are targeted by fewer external senses (e.g. 60% of internal senses of popularity in the case of Tomačevo). The high level of popularity of the home neighbourhood is characteristic of almost all neighbourhoods; only in Rakova jelša is the home neighbourhood not the most common choice of where to live. On the combined map for the whole period, the internal senses of popularity are highest in the neighbourhoods of Murgle, Trnovo, Rožna dolina, Koseze, Bežigrad, Šmarna gora and Črnuče.

The external senses of popularity show a slightly different distribution. The highest share of external senses of popularity is observed in the neighbourhoods of Center, Rožna dolina, Trnovo, Bežigrad, Šiška, Šmarna gora and Vič (Figure 21). The differences between internal and external senses of unpopularity or danger are even greater. Only in a few neighbourhoods does the local population point to the negative senses of their own

neighbourhoods (Rakova jelša, Fužine, and Center from the point of view of danger), and even there with a low level of senses (a small proportion of local respondents). This means that the external senses account for a large part of the overall level of negative senses of neighbourhoods (as a proxy for external negative senses, we can take the maps of overall negative senses of neighbourhoods). Based on the analysis of spatial autocorrelation, we find that the proximity of a neighbourhood does not, as a rule, have a significant impact on the level of the sense of neighbourhood (Q4b), but only to a small extent on the level of neighbourhood popularity. With distance from the assessor, the level of the senses of neighbourhoods (Q4c) varies in different ways. The level of popularity decreases quite predictably (polynomial regression function, $R^2 = 0.75$), the level of unpopularity increases slightly ($R^2 = 0.15$), and the level of sensed neighbourhood danger is not related to the distance from the neighbourhood where the assessors lived ($R^2 = 0.004$). However, the graphs of the polynomial regression functions (Figure 22, Figure 23, Figure 24) show that, for the most part, Ljubljana is well enough known to its residents who are able to sense positively or negatively even the more distant neighbourhoods.

There are two ways to answer the question of whether there are non-places (Q5) among the neighbourhoods. In a narrower sense, non-places are defined by disregard (absence of positive or negative senses). There are no absolutely disregarded neighbourhoods in Ljubljana. Therefore, the concept of relative disregard is introduced, which means a low level of the sense of neighbourhoods in all three aspects – popularity, unpopularity and danger. The “relative non-places in the narrow sense” (based on the data for the whole period) are Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica and Dravlje. In a broader sense, non-places, with a more negative connotation, are defined with disregard in terms of popularity and with regard in terms of unpopularity or danger. The “relative non-places in a broader sense” (over the whole period) are Polje - Zalog, Jarše, Tomačevo, Savlje - Ježica, Dravlje, Fužine and Rakova jelša, and conditionally (due to less intense unpopularity) Sostro, Barje, Moste and Štepanjsko naselje.

The collected descriptive responses, in which the respondents explained their choices of popular, unpopular and unsafe neighbourhoods, provide a wealth of material. The challenge of representing the spatial distribution

of specific senses of neighbourhoods based on the respondents' descriptive responses (Q6a) was addressed by creating an 'encoder', a tool for adaptive search for a set of words and parts of words in the descriptive responses. By trying different search sets and "manually" reviewing the search hits, we came up with variably satisfactory results. In this monograph, the results of two searches are mapped: the concepts "home, belonging, neighbourhood attachment" and similar were found among the arguments for the sensed popularity in 1036 surveys (11% of all respondents), while the offensive arguments for unpopularity were found in 77 surveys (less than 1% of all respondents). In both cases, it was also possible to illustrate the spatial distribution of the responses on maps. We assumed that the perception of a neighbourhood as 'home' is more common in the suburban areas of the municipality (Q6b), which was not confirmed by the results of the above-mentioned search.

The neighbourhood types based on the senses of neighbourhoods were defined using a method of hierarchical clustering that was grounded on the senses of popularity, unpopularity and danger. We were interested in whether the spatial distribution of types of the senses of neighbourhoods contributes to understanding the geography of the sense of place in Ljubljana (Q7). In fact, our typology of neighbourhoods forms a recognisable spatial pattern. The central part of the city is made up of very popular neighbourhoods (type 2), the central part of the city is surrounded by 'city periphery', which is divided into a narrower, medium-popular part in the north and south-east of the city centre (type 1), and a broader, medium-unpopular part extending from Moste and Tomačevo eastwards and southwards to Barje (type 3). Among the special features of the typology are the neighbourhoods of Center (independent type 4) – with very intensely positive and negative senses of this neighbourhood, Fužine (independent type 5) – very unpopular and the most dangerous, Rakova jelša and Štepanjsko naselje (type 6) – very unpopular and dangerous. Šmarna gora in the north of the municipality is also particular as it is classified in the same type as the central part of the city.

A number of meaningful and statistically significant correlations between the subjective senses of neighbourhoods and the selected objective characteristics of neighbourhoods (Q8) were found. In more detail than in the

first publications of this research (Krevs, 2004; 2008), we show the various 'contexts' that have an impact on the popularity, the unpopularity and the sensed danger of neighbourhoods. Again, a strong correlation of popularity and the high socio-economic status of the local population is found, while, in addition, a strong correlation with high income inequality and the weakness of the electorate of the "other" parties is revealed, as the latter is concentrated in some of the most socio-economically deprived neighbourhoods. The unpopularity and the sensed danger of neighbourhoods are very similar, the latter having more pronounced correlations with high population densities, the low educational level of the population, the presence of the above-mentioned 'other party' voters and the low share of 'right and centre-right' voters.

In conclusion, several open questions for further (geographical) research on the sense of place are suggested. We stress that the sense of place can be re-constructed, i.e. re-built, on the basis of new knowledge and new information. We highlight the great relevance of the media, city administration and residents, who play essential roles in changing the sense of neighbourhoods, or more broadly, the living environment of the population. It is in the very active engagement of all the participants in the mental image of neighbourhoods that we see a great opportunity to both improve the senses of neighbourhoods and the neighbourhoods as living environments or as places where we find ourselves as satisfied visitors. This kind of frame of mind is summarised in the concluding words of the monograph. Everyone may quietly wish to live in an ideal neighbourhood. They would choose its characteristics from the table (see Table 18, Table 19) and add something else from a list of personal preferences. But the neighbourhood imagined this way is imaginary; it is certainly not the same in reality as it is in our minds. We live in a real neighbourhood, in a local community, where everyone has their own personal preferences. We would probably like our real neighbourhood to have its own character, dominated by the characteristics of an ideal neighbourhood. As individuals, we can do something now to contribute to this. Some will do this by moving into one of the most popular neighbourhoods. But the vast majority can take up the challenge of taking care of their neighbourhood on a daily basis, of "being the guardians of the place and the source of its identity". And thus they become its *genius loci*.

Viri in literatura

- Agarwal, P., 2005: Operationalising sense of place as a cognitive operator for semantics in place-based ontologies. V: Cohn, A. G., Mark, D., M. (ur.), *Spatial Information Theory*. Berlin: Springer Verlag.
- Ashworth, G. J., 2009: The instruments of place branding: how is it done? *European Spatial Research And Policy*, 16, 1, 9–22. <https://doi.org/10.2478/v10105-009-0001-9>
- Augé, M., 1995: *Non-places. Introduction to an anthropology of supermodernity*. London: Verso.
- Bajič, B., 2022: Nos-talgija po ljubljansko: spominjanje in (pre)oblikovanje mesta v poznem kapitalizmu. V: Muršič, R., Bajič, B., Abram, S. (ur.). *Občutki mest: antropologija, umetnost, čutne transformacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 241–266. <https://doi.org/10.4312/9789617128871>
- Barnes, T., 2009a: Genius loci. V: Gregory, D., Jonhston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.), *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 272.
- Barnes, T., 2009b: Local knowledge. V: Gregory, D., Jonhston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.), *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 422–423.
- Blunt, A., 2009: Home. V: Gregory, D., Jonhston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.) *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 339–342.
- Bonnett, A., 2014: *Unruly places. Lost places, secret cities, and other inscrutable geographies*. New York: Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company.
- Bratina Jurkovič, B., 2014: Zaznavanje, doživljanje in uporaba javnega odprtega prostora prebivalcev v stanovanjskih soseskah mest. *Urbani izziv*, 25, 1, 37–55. <https://doi.org/10.5379/urbani-izziv-2014-25-01-003>
- Britannica*. Neighbourhood sociology. <https://www.britannica.com/topic/neighborhood-sociology> (citirano 15. 6. 2023)

- Brown, R., 2010: *Prejudice: its social psychology*. 2nd edition. Oxford and Malden: Wiley-Blackwell.
- Bugarič, B., 2004: Strategija reurbanizacije degradiranih mestnih ambientov. V: Prosen, A. (ur.), *Prostorske znanosti za 21. stoletje*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani, 115–124.
- Buttimer, A., 1976: Grasping the dynamism of lifeworld. *Annals of Association of American Geographers*, 66, 277–292.
- Cambridge Dictionary*. Neighbourhood. <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/neighbourhood> (citirano 15. 6. 2023)
- Casey, E., 1997: *The fate of place. A philosophical history*. Berkeley: University of California Press.
- Collins Dictionary*. Neighbourhood. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/neighbourhood> (15. 6. 2023).
- Cosgrove, D., 2000: Sense of place. V: Johnston, R. J., Gregory, D., Pratt, G., Watts, M. (ur.), *The Dictionary of Human Geography* (4. izdaja). London: Blackwell Publishers.
- Cresswell, T., 1996: *In Place/Out of Place: Geography, Ideology and transgression*, Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Creswell, T., 2004: *Place. A short introduction*. London: Blackwell Publishing.
- Curry, M., 1998: *Digital places: living with geographic information technologies*. New York: Routledge.
- Davidson, J., Bondi, L., Smith, M. (ur.), 2007: *Emotional Geographies*. Aldershot and Burlington: Ashgate.
- Davis, M., 1990: *City of Quartz*. London: Verso Press.
- DeMiglio, L., Williams, A., 2008: A Sense of Place, A Sense of Well-being. V: Williams, A., Eyles, J. (ur.), *Sense of Place, Health and Quality of Life*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315243474>
- DVK (Državna volilna komisija RS), 2022: *Končni rezultati državnozborskih volitev 2022 po voliščih*, v digitalni obliki. <https://www.dvk-rs.si/volitve-in-referendumi/drzavni-zbor-rs/volitve-drzavne-gz-bora-rs/volitve-v-dz-2022/> (citirano 21. 8. 2023)
- Egenhofer, M. J., Mark, D. M., 1995: Naive Geography. V: Krank, A. U., Kuhn, W. (ur.), *Spatial Information Theory: A Theoretical Basis for*

- GIS, *Lecture Notes in Computer Sciences*, 988, Berlin: Springer-Verlag, 1–15.
- Eyles, J., 1985: *Senses of place*. Warrington: Silverbrook Press.
- FURS (Finančna uprava Republike Slovenije), 2020: *Podatki o osnovni dohodnine po prostorskih okoliših*, v digitalni obliki.
- Gams, I., Resnik Planinc, T., 1993: Poznavanje držav sveta pri slovenskih in tujih dijakih. *Geografija v šoli*, 3, 118–129.
- Geertz, C., 1988: *Works and lives: the anthropologist as author*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Gold, J. R., 1980: *An Introduction to Behavioural Geography*. Harlow: Longman.
- Goličnik Marušić, B., 2006: *Vedenjski zemljevidi ljubljanskih trgov in parkov: novi izzivi in pogledi na načrtovanje in urejanje prostora*. Ljubljana: Urbanistični inštitut Republike Slovenije.
- GURS (Geodetska uprava republike Slovenije), 1994: *Meje krajevnih skupnosti v Sloveniji*, stanje 1994. Digitalni podatki.
- GURS (Geodetska uprava republike Slovenije), 2023: *Register prostorskih enot*. Digitalni podatki.
- Haggett, P., 1995: *The geographer's art*. Oxford: Blackwell.
- Hall, S., 1997: The work of representation. V: Hall, S. (ur.), *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Hall, T., 1998: *Urban Geography*. Routledge.
- Harvey, D., 1996: *Justice, Nature and the Geography of Difference*. Oxford: Blackwell.
- Hofstadter, R., 1955: *The age of reform*. New York: Random House Press.
- Holloway, L., Hubbard, P., 2001: People and place. The extraordinary geographies of everyday life. Harlow: Pearson Education Limited.
- Huff, D., 1960–1961: Ecological Characteristics of Consumer Behaviour. *Papers and Proceedings, R.A.A.*, 6–7.
- Hummon, D. M., 1992: Community attachment: local sentiment and sense of place. V: Altman, I., Low, S. M. (ur.), *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Ilić, M., 2020: Dunaj rešil stanovanjski problem za mlade in stare, za revne in bogate. *Delo*, Svet kapitala, 6. 11. 2020. <https://svetkapitala.delo>.

- si/aktualno/stanovanjska-resitev-dunajska-socialisticna-stanovanja-100-let-stara-uspesnica/ (citirano 15. 8. 2023)
- IPOP – Inštitut za politike prostora, 2023: *Vsakdanja gentrifkacija Ljubljane ali kako nam je mesto spolzelo med prsti*. <https://ipop.si/2023/06/21/vsakdanja-gentrifikacija-ljubljane-ali-kako-nam-je-mesto-spolzelo-med-prsti/> (citirano 15. 8. 2023)
- Jackson, J. B., 1994: *A sense of place. A sense of time*. New Haven, London: Yale University Press.
- Jacobs, A., Appleyard, D., 1987: Toward an Urban Design Manifesto. *American Planning Association Journal*, 53, 1, 115.
- Jaffe, R., de Koning, A., 2023: *Introducing urban anthropology*. Second edition. Milton Park and New York: Routledge.
- Janc, B., 2022: Ko gre za kakovost bivanja, Dunaj pometa s konkurenco. *N1, Svet*, 29.5.2022. <https://n1info.si/novice/svet/dunaj-avstrija-raj-za-najem-stanovanja/> (citirano 15. 8. 2023)
- Johnston, R., 2009a: Contextual effect. V: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.), *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 110–111.
- Johnston, R., 2009b: Neighbourhood effect. V: Gregory, D., Johnston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.), *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 495.
- Johnston, R., Sidaway, J. D., 2016: *Geography and geographers. Anglo-American human geography since 1945*. Seventh edition. London and New York: Routledge.
- Kac, V., 2010: *Čustveno oblikovanje v krajini*. Diplomsko delo. Ljubljana: Oddelek za krajinsko arhitekturo, Biotehniška fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Kerma, S., 2018: *Vinski turizem z geografskim poreklom*. Univerza na Primorskem. Koper: Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-7055-32-0>
- Kladnik, D., Lovrenčak, F., Orožen Adamič, M. (ur.), 2005: *Geografski terminološki slovar*. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika, ZRC SAZU.

- Klemenčič, M., 2002. Miselna slika pokrajin. V: Polič, M., Repovš, G. (ur.). Spoznavni zemljevid Slovenije. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete; 161–180.
- Kolektiva, 2008: *Special Place in the City*. Ljubljana. http://www.special-place.net/?page_id=13 (citirano 15. 8. 2023)
- Koolhas, R., 1994: *Generic City*. V: Koolhas, R., Mau, B., *S/M/L/XL*. O.M.A. New York: Monacelli Press Inc.
- Korenčan, B. in sodelavci, 2004: *Topofilija in topofobija na primeru ljubljanskih in kamniških sosesk*. Študentski raziskovalni projekt. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Košir, F., 2004: Med strukturalizmom in dekonstruktivizmom. V: Prosen, A. (ur.), *e znanosti za 21. stoletje*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani, 81–89.
- Krevs, M., 2002: Geografski vidiki življenjske ravni prebivalstva Ljubljane. V: Pak, M. (ur.). *Geografija Ljubljane*. Ljubljana: Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 117–132.
- Krevs, M., 2004: Perceptual spatial differentiation of Ljubljana. *Dela*, 21, 371–379.
- Krevs, M., 2008: Sense of place and quality of life in post-socialist societies. V: Eyles, J., Williams, A. (ur.). *Sense of place, health and quality of life*. Geographies of health series. Aldershot, Burlington: Ashgate, 135–151.
- Krevs, M., 2013: My special place: Ljubljana. V: Donert, K., Parkinson, A. (ur.). *Geo-media Case Studies in the Curriculum*. Digital-earth.eu network. Salzburg: Paris London Universität, Zentrum für Geoinformatik, 16–20.
- Krevs, M., 2021: Conceptualising hidden geographies. V: Krevs, M. (ur.), *Hidden Geographies*. Key Challenges in Geography. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74590-5_1
- Križnik, B., 2016: Jazbinskova privatizacija ali povprečno stanovanje za ceno ene stoenke. *Delo*, 16. 6. 2016. <https://old.delo.si/novice/slovenija/jazbinskova-privatizacija-ali-povprecno-stanovanje-za-ceno-ene-stoenke.html> (citirano 15. 8. 2023)

- Kumer, P., 2013: *Socialno-geografske posledice prostorske segregacije v Belfastu*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=23775> (citirano 15. 8. 2023)
- Kumer, P., Krevs, M., 2015: Understanding the implications of spatial segregation in Belfast, Northern Ireland. *Geografski vestnik*, 87, 2, 59–73. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-RF2WA-6OO> (15.8.2023)
- Kunstler, J., 1993: *The geography of nowhere. The rise and decline of America's man-made landscape*. New York: Simon and Schuster.
- Lampič, B., 2004: Kriminaliteta kot vse pomembnejši dejavnik kakovosti bivanja v Ljubljanski urbani regiji. *Dela* 22, 129–140.
- Lawhon, L. L., 2014: Neighborhood Unit. In: Michalos, A.C. (ur.), *Encyclopedia of Quality of Life and Well-Being Research*. Dordrecht: Springer, 4335–4337. https://doi.org/10.1007/978-94-007-0753-5_3335
- Lesničar Pučko, T., 2021: Mislim svoje mesto: Koželjeve široko zaprte oči. *Dnevnik* 13. 1. 2021. <https://www.dnevnik.si/1042947028>
- Lewis, P., 1979: Defining Sense of Place. V: Prenshaw, W.P., Mc Kee, J.O. (ur.), *Sense of Place: Mississippi*, 24–46. Jackson, MI: University of Mississippi.
- Logar, E., 2023: *Znamčenje območij kot pristop k razvoju podeželja v Sloveniji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=169918&lang=slv>
- Loukaki, A., 1997: Whose genius loci? Contrasting interpretations of the »Sacred rock of the Athenian Acropolis«. *Annals of the Association of the American Geographers* 87, 306–329.
- Lupton, D., 1998: *The Emotional Self*. London: Sage.
- Lynch, K., 1960: *The Image of the City*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Lynch, K., 1962: *Site Planning*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Lynch, K., 1972: *What time is this place?* Cambridge, Massachusetts: MIT Press.

- Lynch, K., 1976: *Managing the Sense of a Region*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Maio, G. R., Haddock, G. (2010). *The Psychology of Attitudes and Attitude Change*. Los Angeles, London, New Delhi, Washington: Sage.
- Malpas, J., 1999: *Place and Experience: a Philosophical Topography*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Malpas, J., 2006: *Heidegger's Topology: Being, Place, World*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Mark, D. M., 1992: *Spatial metaphors for human-computer interaction*. Proceedings, Fifth International Symposium on Spatial Data Handling, 1, 104–112.
- Massey, D., 1994: *Space, Place and Gender*. Cambridge: Polity Press.
- McGarty, C., Yzerbit, V. Y., Spears, R. (ur.), 2002: Social, cultural and cognitive factors in stereotype formation. V: McGarty, C., Yzerbit, V. Y., Spears, R. (ur.). *Stereotypes as Explanation. The Formation of Meaningful Beliefs About Social Groups*. Cambridge: Cambridge University Press.
- MKGP (Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano RS), 2023: *Evidenca dejanske rabe kmetijskih in gozdnih zemljišč (RABA)*. URL: https://rkg.gov.si/arhiv/RABA/RABA_2023_07_31.zip (citirano 31. 7. 2023)
- Mlinar, Z., 2004: Prostorska sociologija in planiranje ob vstopanju v informacijsko družbo. V: Prosen, A. (ur.), *Prostorske znanosti za 21. stoletje*. Ljubljana: Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo, Univerza v Ljubljani, 63–79.
- Muršič, R., Bajič, B., Abram, S. (ur.), 2022: *Občutki mest: antropologija, umetnost, čutne transformacije*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. <https://doi.org/10.4312/9789617128871>
- Nastran Ule, M., 1997: *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Natek, K., 2002: Risanje zemljevida Slovenije. V: Polič, M., Repovš, G. (ur.), *Spoznativni zemljevid Slovenije*. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 211–251.

- Norberg-Schulz, C., 1984: *Genius loci: towards a phenomenology of Architecture*. New York: Rizzoli.
- OPSI (Odpri podatki Slovenije), 2023: *Opozorilna karta poplav – Območje zelo redkih poplav (OPK-ZRP) in Poplavni dogodki*. URL: <https://podatki.gov.si/dataset/opozorilna-karta-poplav> (citirano 15. 8. 2023)
- Oxford Learner's Dictionary*. Neighbourhood. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/neighbourhood> (citirano 15. 6. 2023)
- Pacione, M., 1982: The Use of Objective and Subjective Measures of Quality of Life in Human Geography. *Progress in Human Geography*, 6, 495–514.
- Perry, C. A., 1929: The neighborhood unit, a scheme of arrangement for the family-life community. *Monograph One in Neighborhood and Community Planning, Regional Plan of New York and Its Environs*. New York: Committee on Regional Plan of New York and Its Environs.
- Pinder, D., 2009: Psychogeography. V: Gregory, D., Jonhston, R., Pratt, G., Watts, M., Whatmore, S. (ur.), *The dictionary of human geography*. Chichester: Wiley-Blackwell, 597–598.
- Pogačnik, A., 1980: *Urbanistično planiranje*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo, Univerza Edvarda Kardelja v Ljubljani.
- Polič, M., Čuk, M., Musek, J., Umek, L., Umek, P., Tušak, M., 1984: *Ekopsihološka raziskava življenja v mestu*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Polič, M., Mencin, M., Marušič, I., Bartol, B., 1991: *Stališča prebivalcev občine Grosuplje do nekaterih vidikov njenega razvoja*. Grosuplje: Občina Grosuplje.
- Polič, M., 2002: Doumevanje okolja. V: Polič, M., Repovš, G. (ur.). *Spoznnavni zemljevid Slovenije*. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 15–55.
- Rebernik, D., 2013: Socialna območja v Ljubljani. *Dela*, 39, 5–26. <https://doi.org/10.4312/dela.39.5-26>
- Relph, E., 1976: *Place and placelessness*. London: Pion.
- Relph, E., 2002: Place. V: Douglas, I., Huggett, R., Robinson, M. (ur.), *Companion Encyclopedia of Geography*. The environment and Humankind. London: Routledge, 906–922.

- Relph, E., 2008: Senses of Place and Emerging Social and Environmental Challenges. V: Williams, A., Eyles, J. (ur.), *Sense of Place, Health and Quality of Life*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315243474>
- Repovš, G., 2002: Priljubljeni kraji in občine. V: Polič, M., Repovš, G. (ur.), *Spoznnavni zemljevid Slovenije*. Razprave Filozofske fakultete. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 329–343.
- Rogelj, B., 2023: Opredelitev, predmet proučevanja in zgradba geografije. V: Ogrin, D. (ur.), *Uvod v študij geografije*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 7–31.
- Rogers, A., Castree, N. and Kitchin, R., 2013: *A Dictionary of Human Geography*. Oxford University Press. Doseženo preko Oxford Reference, <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/acref/9780199599868.001.0001/acref-9780199599868-e-1261>
- Seamon, D., 1979: *A Geography of the Lifeworld*. London: Croom Helm.
- Serres, M., 2008: *The five senses. A philosophy of mingled bodies*. London: Continuum.
- Shamai, S., 1991: Sense of Place: An Empirical Measurement. *Geoforum*, 22, 347–358.
- Shamai, S., A. Kellerman, 1985: Conceptual and Experimental Aspects of Regional Awareness: An Israeli Case Study. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 76, 88–89.
- Shamai, S., Ilatov, Z., 2005: Measuring Sense Of Place: Methodological Aspects. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 96, 467–476. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2005.00479.x>
- Short, J. R., 1991: *Imagined Country: Society, Culture And Environment*. London: Routledge.
- Sibley, D., 1995: *Geographies of Exclusion: Society and Difference in the Urban West*. London: Routledge.
- Smrekar, A., 2006: From drawing cognitive maps to knowing the protection zones for drinking water resources. *Acta Geographica Slovenica*, 46(1), 7–31. <https://doi.org/10.3986/AGS46101>.
- Special Place in the City – Ljubljana*, 2008: Interaktivna karta na spletišču Flickr. <https://www.flickr.com/photos/17895189@N02/map/> (citirano 12. 9. 2023)

- SSKJ – Slovar slovenskega knjižnega jezika, 2014: Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja. www.fran.si (citirano 15. 9. 2023)
- STAGE, 2023: Interaktivna kartografska aplikacija za prikazovanje statističnih podatkov o Sloveniji ter orodje za spremljanje stanja v prostoru. Statistični urad Republike Slovenije. <https://gis.stat.si/> (citirano 15. 5. 2023)
- Staut, M., Kovačič, G., Ogrin, D., 2007: The spatial cognition of Mediterranean in Slovenia: (In)consistency between perception and physical definitions. *Acta geographica Slovenica*, 47(1), 105–131. <https://doi.org/10.3986/AGS47105>
- Štemberger, T., 2021: Statistična značilnost in/ali velikost učinka? *Revija za elementarno izobraževanje*, 14, 4, 485–500. <https://doi.org/10.18690/rei.14.4.485-500.2021>
- Štern, A., 2005: *Topofilija in topofobija v Kamniku*. Seminarska naloga. Ljubljana: Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Tajfel, H., 1981: *Human groups and social categories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Talen, E., 2018: Neighborhood (online izdaja, Oxford Academic, citirano 17. 4. 2019), <https://doi.org/10.1093/oso/9780190907495.001.0001> (citirano 22. 8. 2023)
- Taylor, C. C., Townsend, A. R., 1976: The local »sense of place« as evidenced in north-east England. *Urban Studies*, 13, 133–146.
- Tiran, J., 2015: *Geografsko vrednotenje bivalnega okolja v izbranih slovenskih mestih*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani. <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=103262&lang=slv>
- Tiran, J., 2017: *Kakovost bivalnega okolja v Ljubljani*. Georitem 28. Ljubljana: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU. Založba ZRC.
- Tobler, W. R., 1970: A computer movie simulating urban growth in the Detroit region. *Economic Geography Supplement*, 46, 234–240.
- Troncoso Skidmore, S., Thompson, B., 2013: Bias and precision of some classical ANOVA effect sizes when assumptions are violated. *Behavior Research Methods*, 45, 536–546. <https://doi.org/10.3758/s13428-012-0257-2>

- Trstenjak, K., Gorup, I., Kotar, N., Prelec Tratnik, M., 2008: *Povezava rezultatov "My special place" z drugimi raziskavami s pomočjo GIS*. Študentski raziskovalni projekt. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo.
- Tuan, Y.-F., 1974a. *Topophilia, A Study of Environmental Perceptions, Attitudes, and Values*. Morningside Edition, 1990. New York: Columbia University Press.
- Tuan, Y.-F., 1974b: *Space and Place: A humanistic perspective*. *Progress in Geography*, 6, 233–246.
- Tuan, Y.-F., 1977: *Space and Place. The perspective of Experience*. Deveti ponatis, 2002. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Tuan, Y.-F., 1979: *Landscapes of Fear*. Oxford: Blackwell.
- Udir Mišič, K., Podnar, K., 2013: *Konceptualizacija marketinskega spleta mest*. *Akademija MM*, 12 (22), 9–20. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-9LPGEQP5> (citirano 1. 10. 2023)
- Ule, M., 2009: *Socialna psihologija: analitični pristop k življenju v družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- van den Berg, R. G., 2023: *Effect Size – A Quick Guide*. *SPSS Tutorials*. <https://www.spss-tutorials.com/effect-size/> (citirano 12. 8. 2023)
- Vranješ, M., 2008: *Prostor, teritorij, kraj: produkcije lokalnosti v Trenti in na Soči*. Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Založba Annales; Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
- Williams, A., Heidebrecht, C., DeMiglio, L., Eyles, J., Streiner, D., Newbold, B., 2008: *Developing a Psychometric Scale for Measuring Sense of Place and Health: An Application of Facet Design*. V: Williams, A., Eyles, J. (ur.), *Sense of Place, Health and Quality of Life*. Routledge, 73–85. <https://doi.org/10.4324/9781315243474>
- Williams, D. R., 2007: *Further beyond the commodity metaphor: place and well-being in nature-based recreation and tourism*. *Sense of place and health workshop*, McMaster University, Hamilton, Ontario, Canada; po DeMiglio, Williams, 2008.
- Williams, D. R., Stewart, S. I., 1998: *Sense of place: An elusive concept that is finding place in ecosystem management*. *Journal of Forestry*, 66, 5, 18–23.

- Zanna, M. P. in Rempel, J. K., 1988: Attitudes: a new look at an old concept. V: Fazio, R. F., Petty, R. E. (ur.), *Attitudes: Their Structure, Function and Consequences*, New York, Hove: Psychology Press, 7–15.
- ZLS – *Zakon o lokalni samoupravi*, Uradni list RS, št. 94/07 – uradno prečiščeno besedilo, 76/08, 79/09, 51/10, 40/12 – ZUJF, 14/15 – ZUUJFO, 11/18 – ZSPDSL-1, 30/18, 61/20 – ZIUZE-OP-A in 80/20 – ZIUOOPE. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO307> (citirano 12. 8. 2023)
- Žibret, A., 2010: Rožna dolina je najbolj privlačna, Fužine pa nevarne. *Delo*, 20. 10. 2010. <https://old.delo.si/novice/slovenija/rozna-dolina-je-najbolj-privlacna-fuzine-pa-nevarne.html> (citirano 12. 9. 2023)

Seznam preglednic

- Preglednica 1: Četrtnne skupnosti Mestne občine Ljubljana vsebujejo eno ali več sosesk iz te raziskave, meje obojih prostorskih enot z nekaj zanemarljivimi odstopanji potekajo po mejah nekdanjih krajevnih skupnosti
- Preglednica 2: Osnovni podatki o izvedenih anketah v obdobju 2001–2023
- Preglednica 3: Vidiki in kazalci značilnosti sosesk, ki smo jih vključili v razlage zaznav ljubljanskih sosesk
- Preglednica 4: Najbolj priljubljene soseske z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023
- Preglednica 5: Pogled v preteklost: najbolj priljubljene soseske leta 2001
- Preglednica 6: Delež izbir posamezne soseske kot priljubljene glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023)
- Preglednica 7: Najbolj nepriljubljene soseske z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023
- Preglednica 8: Pogled v preteklost: najbolj nepriljubljene soseske leta 2001
- Preglednica 9: Delež izbir posamezne soseske kot nepriljubljene glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023)
- Preglednica 10: Soseske, zaznane kot najbolj nevarne z vidika prebivalcev posameznih sosesk v celotnem obdobju 2001–2023
- Preglednica 11: Pogled v preteklost: soseske, zaznane kot najbolj nevarne leta 2001
- Preglednica 12: Delež izbir posamezne soseske kot nevarne glede na spol anketiranca (v celotnem obdobju raziskave, 2001–2023)
- Preglednica 13: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje priljubljenosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave
- Preglednica 14: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje nepriljubljenosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave
- Preglednica 15: Korelacijska povezanost med kazalci stopnje zaznane nevarnosti sosesk za različna leta izvedbe raziskave
- Preglednica 16: Stopnje zunanje zaznave sosesk, prikazane z deležem zunanje od celotne zaznave sosesk

- Preglednica 17: Moranov I meri prostorsko korelacijo stopnje zaznav ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023
- Preglednica 18: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav priljubljenosti sosesk
- Preglednica 19: Primeri utemeljitev zaznav priljubljenosti izbranih sosesk: Rožna dolina, Bežigrad, Center in Šmarna gora so primeri zelo priljubljenih, Fužine pa primer malo priljubljene soseske
- Preglednica 20: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav nepriljubljenosti sosesk
- Preglednica 21: Primeri utemeljitev zaznav nepriljubljenosti izbranih sosesk: Fužine, Rakova jelša in Center so primeri zelo nepriljubljenih, Murgle pa primer manj nepriljubljene soseske
- Preglednica 22: Tematski pregled primerov utemeljitev zaznav nevarnosti sosesk
- Preglednica 23: Primeri utemeljitev zaznav nevarnosti izbranih sosesk: Fužine in Rakova jelša sta primera zelo nevarnih, Center pa primer srednje nevarne soseske
- Preglednica 24: Seznam ljubljanskih sosesk po zaznavnih tipih
- Preglednica 25: Izbrane značilnosti zaznavnih tipov sosesk
- Preglednica 26: Opisi značilnosti 6 zaznavnih tipov ljubljanskih sosesk
- Preglednica 27: Korelacijska povezanost priljubljenosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk
- Preglednica 28: Korelacijska povezanost nepriljubljenosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk
- Preglednica 29: Korelacijska povezanost zaznane nevarnosti sosesk v obdobju 2001–2023 z izbranimi značilnostmi sosesk
- Preglednica 30: Indeks povprečne osnove dohodnine na prebivalca in izbrani kazalci dohodninske neenakosti po soseskah leta 2020

Seznam slik

- Slika 1: Primer zemljevida s »posebnimi kraji« v Ljubljani, s kratkimi osebnimi izpovedmi, je nastal leta 2008 (Special Place in the City – Ljubljana, 2008)
- Slika 2: Spletni zemljevid aplikacije Lokalne znamenitosti in zanimivosti prikazuje predloge obiskov krajev »za nedomačine«, ki jih praviloma podajajo domačini
- Slika 3: Spletni zemljevid aplikacije Predlogi za boljši kraj prikazuje zaznave krajev, nadgrajene s predlogi posameznikov za »izboljšanje« kraja
- Slika 4: Shematični prikaz metodologije empiričnega dela raziskave
- Slika 5: Območje Mestne občine Ljubljana smo razdelili na 27 sosesk
- Slika 6: Izvajalci so na različne načine poročali o okvirnih lokacijah izvajanja anketiranja
- Slika 7: Primer dela križne preglednice zaznav priljubljenosti sosesk iz leta 2015
- Slika 8: Shema za pomoč pri branju primerjalnih tematskih zemljevidov
- Slika 9: Spreminjanje stopnje priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023
- Slika 10: Časovna primerjava priljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2001 in 2023
- Slika 11: Časovna primerjava priljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2018 in 2023
- Slika 12: Spreminjanje stopnje nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023
- Slika 13: Časovna primerjava nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2001 in 2023
- Slika 14: Časovna primerjava nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk med letoma 2018 in 2023
- Slika 15: Spreminjanje stopnje zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih v obdobju 2001–2023
- Slika 16: Časovna primerjava zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih med letoma 2001 in 2023

- Slika 17: Časovna primerjava zaznav ljubljanskih sosesk kot nevarnih med letoma 2018 in 2023
- Slika 18: Stopnja lokalne priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbiro namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski
- Slika 19: Stopnja lokalne nepriljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbiro namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski
- Slika 20: Stopnja lokalne zaznave nevarnosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023. Posamezni soseski so izbiro namenili anketiranci, ki so v času anketiranja živeli v soseski
- Slika 21: Stopnja zunanje priljubljenosti ljubljanskih sosesk v obdobju 2001–2023
- Slika 22: Stopnja priljubljenosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih
- Slika 23: Stopnja nepriljubljenosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih
- Slika 24: Stopnja zaznane nevarnosti soseske glede na oddaljenost soseske, v kateri prebiva ocenjevalec (2001–2023). Opomba: deleži so prikazani na logaritemski lestvici, razdalje so v metrih
- Slika 25: Stopnja zaznave »doma, pripadnosti, navezanosti na sosesko«, izražena z deležem vseh anketiranih v celotnem obdobju preučevanja, 2001–2023
- Slika 26: Stopnja lokalne zaznave »doma, pripadnosti, navezanosti na sosesko«, izražena z deležem anketiranih v posamezni soseski v celotnem obdobju preučevanja, 2001–2023
- Slika 27: Delež anketiranih v posamezni soseski v obdobju 2001–2023, ki so na način žaljiv do »drugih« utemeljili nepriljubljenost domače soseske
- Slika 28: Delež utemeljitev nepriljubljenosti posamezne soseske, izraženih na način žaljiv do »drugih«, od vseh tako izraženih stališč v obdobju 2001–2023, kaže na njihovo usmerjenost pretežno proti štirim soseskam v Ljubljani

- Slika 29: Drevo združevanja ljubljanskih sosesk v skupine glede na kazalce o priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk v celotnem obdobju 2001–2023
- Slika 30: 6 zaznavnih tipov ljubljanskih sosesk glede na kazalce o priljubljenosti, nepriljubljenosti in nevarnosti sosesk v celotnem obdobju 2001–2023
- Slika 31: Dejanska raba zemljišč leta 2023, združena v kategorije »pozidano«, »zeleno« in »vode«
- Slika 32: Razmerje med pozidanimi, zelenimi in vodnimi površinami po ljubljanskih soseskah leta 2023
- Slika 33: Skrajne poplave ogrožajo poseljena območja v Mestni občini Ljubljana v skoraj vseh soseskah
- Slika 34: Povprečna oddaljenost poseljenih površin v soseski leta 2022 od središča mesta, ki ga v izračunih predstavlja Prešernov trg (v metrih)
- Slika 35: Gostota prebivalstva na hektar poseljenih površin v letih 2005, 2015 in 2022
- Slika 36: Indeks števila prebivalcev po soseskah v obdobjih 2005–2015, 2015–2022 in 2005–2022
- Slika 37: Indeks gostote prebivalstva na poseljenih površinah v ljubljanskih soseskah med letoma 2005 in 2022
- Slika 38: Časovna primerjava gostote prebivalstva na hektar poseljenih površin v letih 2005 in 2022
- Slika 39: Časovna primerjava indeksov gostote prebivalstva na poseljenih površinah v ljubljanskih soseskah v obdobjih 2005–2015 in 2015–2022
- Slika 40: Starostna sestava prebivalstva po soseskah leta 2022
- Slika 41: Izobrazbena sestava prebivalstva, starega 15 ali več let, po soseskah leta 2022
- Slika 42: Indeks povprečne osnove dohodnine na prebivalca v soseski leta 2020 (povprečje za MOL je 100)
- Slika 43: Poenostavljen prikaz politične usmerjenosti volilnega telesa po soseskah na parlamentarnih volitvah leta 2022

Stvarno kazalo

A

Alonsov model 19
analiza variance 157
anketiranje 48, 50, 52–56, 159–160
antropologija 22, 24, 28, 40
arhitektura 19, 22–23
atmosfera kraja 23, 35, 160, 173

B

bivalno okolje 39, 154, 169
brez-krajnost 33–34

Č

časovno-prostorska stabilnost zaznav
62, 98, 160, 162, 168
četrtina skupnost 17, 47–49
čiščenje kraja 31–32, 171
čutenje kraja 9–10, 20–21, 23–24

D

dohodninska neenakost 69, 129–130,
143, 145, 149, 153, 167
dojemanje 22
dom 30–31, 34, 53, 70–71, 118–120,
165, 171, 173
drevo združevanja 72, 128
družbena geografija 13, 24, 167
družbena segregacija 31, 145, 171
družbeni nadzor 31
duh kraja 22–24, 160

E

ekološka napaka 37

F

fenomenološka geografija 11–12, 14,
22, 39, 51
filtriranje zaznave 25, 37–38

G

generična arhitektura 19
generično mesto 19, 174
genius loci 22–23, 175
gentrifikacija 19, 32
geoinformacijska orodja 8, 48, 64, 67–68

H

heterogenost zaznav 169
hierarhična metoda razvrščanja v sku-
pine 71, 128, 165
humanistična geografija 11, 14, 22–23,
30, 39–40, 45

I

identificiranje s sosesko 18, 160
izključevanje 31, 32
izkrivljena (neavtentična) zaznava
kraja 30

K

kartografski prikazi 61, 64
kodirnik 70, 118, 124, 164
kognitivni zemljevid 26
kolektivna zaznava kraja/soseske 9, 35,
36, 40, 52, 54, 58, 60, 64, 72, 75,
98, 113, 128
konstruiranje zaznave kraja 25, 27,
35–37, 50, 58, 172
korelacijska povezanost 62, 72, 98,
138–139, 143, 145, 148–149,
153, 162, 167–168
kraj 10, 11, 13–15, 22, 24, 160
krajevna skupnost 16–17, 48
krajevni miti 28–29, 35–36, 38, 47,
121, 153, 169–171, 174
krajinsko načrtovanje 22
kriminal 153
križna preglednica izbrane zaznave
sosesk 70

križna preglednica stopnje zaznav
sosesk 63
križna preglednica zaznav nepriljubljenosti sosesk 59, 87
križna preglednica zaznav nevarnosti sosesk 59, 95
križna preglednica zaznav priljubljenosti sosesk 58, 79
kvantifikacija 12

L

lokalna (notranja) zaznava sosesk 8, 36, 59, 60, 101, 119, 162–163, 173
lokalna samouprava 17
lokalna skupnost 17, 36, 58, 159, 174
lokalno znanje 28
lokalpatriotizem 80, 101

M

mediji 18, 25, 27, 32, 36–38, 121, 169–172, 174
merjenje zaznav krajev 50, 60, 169
miselni zemljevid 17, 21, 25, 39, 50, 168, 174
Moranov I 64, 112, 163

N

naivna geografija 26, 168, 174
naravna ogroženost 67, 144, 148, 153
navezanost na kraj 30, 51
navezanost na sosesko 118
negativna stališča 169
nekraj 8, 33, 113, 121, 164, 180
nelokalna (zunanja) zaznava sosesk 8, 36, 60, 108, 163, 174
nepriljubljenost sosesk 53, 58–60, 83–90, 121–126

O

občutenje kraja 10, 30
očiščena predmestja 31, 171

odtujenost kraja 34
okoljska znanost 24
osebno anketiranje 50, 52, 54–55, 160
osebnost kraja 23
osnova dohodnine 68
ožje razumevanje nekrajev 113, 164
ožji del občine (ODO) 16

P

percepcija 22
poplavna območja 67
popotniški pisci 24
posebni kraji 24, 41, 160
posodabljanje miselnih zemljevidov 27
posredni pristop k merjenju zaznav krajev 52
povezanost med zaznavami in značilnostmi sosesk 72, 138, 167
pozitivistična geografija 11–13, 51, 159
pozitivna stališča 169
poznavanje sosesk 159
predsodki 38, 54, 122, 149, 168, 170
prilagodljivi kvotni vzorec 55
priljubljenost sosesk 53, 58–60, 75–83, 115–120
primerjalni tematski zemljevid 61, 75, 86, 91
pripadnost domu 30
pripadnost kraju 20–21, 30, 51, 59, 79, 101, 173
pripadnost soseski 118, 165
pristna (avtentična) zaznava kraja 30
prostor 13
prostorska avtokorelacija 112, 163
prostorska enota 17, 49
prostorska segregacija 31
prostorska znanost 11–14, 39
prostorsko agregiranje 9, 67
prostorsko merilo zaznave krajev 21
prostorsko načrtovanje 12–13, 21–22, 167
prostorsko vedenje 7, 170
psihologija 22, 24

R

- raba tal 67
- razlike v zaznavah sosesk med
moškimi in ženskami 80, 87, 95
- rekonstrukcija podobe krajev 172
- relacijski miti 29
- relativnost kraja 34

S

- sense of a place 14
- sense of place 10, 14
- sistemski pristop 22
- skrb za kraj 16, 20, 24, 170, 174
- sociologija 22, 24
- soseska 15–16, 18, 20–21, 47–50
- spoznavni zemljevid 26
- spremembe stopnje zaznav 162
- stališče o kraju 37
- statistična orodja 8, 58, 64, 67
- statistična značilnost 8
- stereotipi 29, 36, 38, 54, 115, 118,
121–122, 126, 168–171, 174
- stopnja izbrane zaznave sosesk 70
- stopnja kolektivne nepriljubljenosti
sosesk 83, 148
- stopnja kolektivne priljubljenosti sos-
esk 75, 143
- stopnja kolektivne zaznave nevarnosti
sosesk 91, 153
- stopnja lokalne (notranje) prilju-
bljenosti soseske 101
- stopnja nepriljubljenosti soseske 59,
72, 83, 111, 148, 161, 164
- stopnja nevarnosti soseske 59, 72, 91,
111, 153, 161, 164
- stopnja notranje nepriljubljenosti
soseske 60
- stopnja notranje nevarnosti soseske 60
- stopnja notranje priljubljenosti soseske
60
- stopnja priljubljenosti soseske 59, 71,
75, 110, 143, 161, 164
- stopnja zaznav 8, 58

- stopnja zunanje nepriljubljenosti sos-
eske 60
- stopnja zunanje nevarnosti soseske 60
- stopnja zunanje priljubljenosti soseske
60
- strah pred soseskami 53, 58–60,
91–98, 126–128
- strankarska opredeljenost volilnega
telesa 69
- subjektivna informacija 21
- subjektivno 11, 22, 138

Š

- širše razumevanje nekrajev 114

T

- tehnika miselnega kartiranja 24
- teritorialnost 31–32, 171
- topofilija 7, 23, 32, 53, 75, 169
- topofobija 7, 32, 53, 91, 169
- transgresija 32, 171
- trženje kraja 29

U

- učinek konteksta 27
- učinek soseske 28
- ukoreninjenost 34, 51
- utemeljitve nepriljubljenosti sosesk
121
- utemeljitve priljubljenosti sosesk 115
- utemeljitve zaznav sosesk 114
- utemeljitve zaznav strahu pred sos-
eskami 126

V

- vaška skupnost 17
- vedenjska (behavioristična) geografija
11–12, 22, 24–25, 37, 39, 40, 45,
51, 159–160
- velikost učinka 8, 63, 98, 157, 167
- vrednotenje kraja 37
- vzdušje kraja 23

Z

- zaznana kakovost kraja 24
- zaznava kraja 10, 21
- zaznava kraja v ožjem smislu 24
- zaznava kraja v širšem smislu 27, 33
- zaznavanje kraja 10
- zaznavna tipologija sosesk 72, 128, 166
- zaznavni tipi sosesk 9, 72, 165
- zbirka miselnih zemljevidov 26
- zgodbe o krajih 28
- značaj kraja 35, 67, 169, 175
- značilnosti prebivalstva 66
- značilnosti sosesk 64–65, 69, 72, 129,
138, 144, 148, 153, 157, 167
- znamčenje kraja 30
- zunANJI dejavniki zaznave 18, 27, 28

Ž

- žaljiv način izražanja stališč 71, 121,
124–125, 165, 171
- življenjsko okolje 22, 27, 169